

BERZEVICZY GYÖRGY

AZ ÉN ELSŐ
HATVANÖT
ÉLETÉVEM

BUDAPEST, 1936.
GERGELY R. KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA

Copyright 1936
by R. Gergely, Budapest

Fővárosi Nyomda Rt.

ELŐSZÓ.

Abban a korban, midőn más földivándor már semmit sem remélhet, lépek az írók sorába. Életkedvem azonban nagyon bizakodó. Emlékeim terhét könnyen viselem. Nem adom fel a versenyt, mint ezt a gróf Casanova néven ismert Seingalt Jakab tette, ki egy vad élet után — mely tele volt szerelmi kalandokkal, kártyabotrányokkal, becsületbeli ügyekkel — amelyeket mind a nagy harangra akasztott — könyvtáros lett Waldstein grófnál és életének utolsó 14 évét csúztól és köszvénytől gyötörtén, mint veszekedő különc töltötte el Dux-ban.

*

Miért lettem én író? Rousseau alkalomadtán megjegyzi, hogy az elfogott atheneiek Syrakuzánál, Nákias leverése után homeri énekek előadásával tartották fenn életüket.

*

„Nec altitudo nec abyssus terret.” (Sem a magasság, sem a mélység nem ijeszt.) Szépapámnak, Berzeviczy Pál altárnokmesternek ezen jelmondatához mindig hű maradtam.

Az emlékezetemben feltámasztott lelkeknek szeretettel, ragaszkodással ajánlom fel könyvemem.

I. FEJEZET.

Munkakönyvem.

Midőn 1933 július 22-én a bécsi „szanatóriumból”, — melyet népiesen börtönnek neveznek — kiléptem, ahol öt hónapot — életem legnagyobb idejét — töltöttem, lelkiismeretem: a vámőr, suttogó hangon „munkakönyvemet” követelte tőlem. (Vannak suttogások, melyeket jobban hallunk minden hangos szónál.)

Ebbe volt beírva, hogy 1867 december 16-án, reggel 3 órakor, Szendrőládon, Borsodmegyében hagytam el az élet legtitokzatosabb műhelyének kapuját.

Munkakönyvem hibátlan, egészséges bőrbe volt kötve. Négy sarka erősítésül ezer-ezer hold földbe foglalva. Közepén ősrégi címer. A táblát az idő érdekessé barnította, de a sarokerősítők már mind elkallódtak róla.

A könyv lapjait a természet, a föld minden emberbimbójának egyenlő pergamenre írja. A lapok egyformák: szürkék, csak a vérvörös betűs bejegyzések változnak. Néhánynak: sok; a legtöbbnek: csak születés és letörés van bejegyezve. (Amire nem emlékszünk, nem is volt). Midőn a vámőrnek könyvemet átadtam, megkérdezett:

— Honnan jön?

— Törzsem gyökere: tiroli német. A törzs maga: 700 éve magyar. Jómagam most osztrák börtönből jövök.

Van meg vámolni valója?

— A gondolatok vámmentesek.

— Van vagyona?

— Van, emlékeim.

— Hova megy?

— Oda, hol a kakuk fészkel.

— Hisz a kakuk nem rak fészket. Bolond maga?

— Lehet — de tudatosan.

És most itt állok egyedül a fogház kapujában — lelkiismeretemmel egyedül. Visszanézek a messze múltba — gyermekkoromig. Látom a pompás „startot”, honnan elindulva az élet poros útját négyes fogaton futhattam volna be és most kényelmes helyen ülhetnék, rendjelekkel a mellemen, nyugodalmasan, lelógó hassal.

Nem bántam meg, hogy életösztönöm nem az országút egyhangú alléján keresztül vezetett, verébfészkes akácfák között, a tavasz édeskés illatától terhes levegőjében, — amelyet minden rendes vándornak áhítattal illik beszívnia — hanem kakukmadárként éltem. Tavaszszal és nyáron a tölgyeken, ősszel és télen a pálmákon — mindig változó helyen és mégis mindenütt otthont lelve. Nem kalitkában, de szabadon vagy a szendrői vár parkjában vagy a Wienerwaldban, vagy Taormina narancsligeteiben, vagy a Nílus forrásánál.

És most repülj tovább — ————— Kakuk, kakuk!

Ez a sorsod.

II. FEJEZET.

Az ezüst karosgyertyatartó. — A titkos szekrény. — A Rubens metszetek. — Egy lovagi tornajáték. — Sándor, a nagy nőcsábító és Rikolf, a bús lovas. — A párisiak patkányt esznek. — Az első betű.

Életem első korszaka egy kedves völgyben folyt le. Áldott jó búzaföldes bortermő vidéken, vidám, derék magyar parasztság között.

Első emlékeim tárgyakhoz vannak kötve. Az emberek csak később következtek.

Két XV. Lajos korabeli, nehéz ezüst karosgyertyatartó hatott először gyermeklelkemre. Szüleim gyakran elbeszélték, hogy nagyanyám fivére, gróf Szirmay István tábornok Horvátországba utazott, hogy felvegye anyja, Draskovics Zsuzsanna grófnő halála után a hatalmas örökséget.

Ennek átvétele után egyenesen Bécsbe ment, hol az egészség elkártyázta. Csak a két karosgyertyatartó maradt meg, melyet nagyanyámnak, Berzeviczy Lajosnénak ajándékozott. Ezek azután ott álltak a szendrői kastély könyvtárszobájában, a kandallón.

Négyéves lehettem, amikor anyám, Fáy Konstancia egy ébenfa, renaissance korabeli szekrényt kapott. Rózsafa volt a szekrény belseje. Igen sok fiók rejtőzött benne és ezeket finoman cizellált ezüst, mitológiai domborművek ékesítették. Ez az ébenfaszekrény báró Eötvös Ignác szépapámnak, (Eötvös József apjának) az első csődbejutott magyar főúrnak vagyondarabjai közül került hozzánk. A csőd harminc évig tartott.

A szekrényről valóságos legendákat beszéltek. Azt

mondták, hogy rejtett fiókok vannak benne szerelmes levelekkel és női haj fűrtökkel. Nagy esemény volt, amikor anyám kérésemre kinyitotta ezeket és szárított virágok, szalagok, hajfűrtök, kerültek ki belőlük.

Emlékszem egy olasz szentképre, amelyet nagyanyám, dévaványai Halasy Jozefa, Fáy Ignác felesége kapott ajándékba nagybátyjától, báró Szepessy Imrétől, a híres pécsi püspöktől. Ez a repedezett, öreg szentkép függött ágyam fölött.

A nagy könyvtárszoba falán huszonnégy francia eredeti metszet sorakozott, melyek navarai IV. Henrik és Medici Mária szerelmének és életének mozzanatait megörökítő, a Galerie de Luxemburg-i Rubens-képsorozat eredeti, régi metszetei voltak.

Lelkemhez nőtt a fekete Voltaire karosszék, amely a kandalló mellett állott. Főbüszkeségem volt, ha rá mászhattam.

Szívesen nézegettem a könyvtárban a „Wilhelms Naturgeschichte” negyven kötetét, melyekben különösen az indiai és afrikai meztelen nők képei érdekeltek. A könyvtárban állottak nagyatyám remekbe kötött francia (Voltaire és az enciklopédisták), nemkülönben atyám, Berzeviczy írának nagy számú államtudományi könyvei. Nagyanyám „Stunden der Andacht” kötetei a legélesebb világfelfogású ellentétben álltak az enciklopédistákkal. A könyvek persze jobban megférnek egymással, mint szerzőik.

Az ebédlőben, részben a falak mentén, részben az asztal körül harminckét egyenesvonalú, súlyos, igen magas támlájú, sötétzöld posztóval bevont szék sorakozott. Egyetlen dísszel, harminckét különféle selyemmel hímzett címerrel. A címerek pompázó színeikkel oly otthonosan ragyogtak körülöttünk, mintha az il-

lető rokon családok tagjai is résztvettek volna étkezéseinken.

Apám kamarási vagy anyám csillagkeresztes hölgyi méltóságához külön-külön tizenhat nemes ős, azaz négy generáció — és a souverain máltai lovagrendhez is — melyhez öt generáció azaz harminckét címer hiánytalan kimutatása — volt kellék. Szüleim ezekért a méltóságokért nem folyamodtak. Nem tudták a tizenhárom martirt és az abszolutizmust feledni.

A falakon családi arcképek függtek. Ezek közül három hagyott különösen mély nyomot a lelkemben. Az egyik egy Fáy-t ábrázolt, amint ágaskodó fehér lovát fékezi. A következő történetet beszélte róla anyám:

Mikor IV. Béla király, a mohi csata után a királynéval és gyermekeivel a Dzsingisz khán hordái elől Dalmáciába menekült, a királynét kocsija mellett Rugacs lovag fehér lovon kísérte, aki hirtelen észrevette, hogy egy szög a kerékből (éppen dombról lefelé gördült a kocsi) kiesett. Leugrott a lóról, beledugta ujját szög helyett a tengelybe és így szaladt a kocsi mellett. Leérve a völgybe, a királyné részvétellel kérdezte: „Fáj?” így lett a lovag: Fáy és címerébe ágaskodó fehér ló kantárát tartó lovagot kapott.

Ugyancsak fehér lovon küzdött egyik Fáy, a vi-segrádi királyi udvarnál tartott lovagi tornán, a sveici gróf Grafenried ellen. Éppen abban a pillanatban, amikor Fáy szeme Forgách Zsuzsanna udvarhölgy szemével találkozott, támadta meg Grafenried fekete csődöre Fáy fehér lovát és a lovagot lovastól a porba döntötte.

— Fehér bárány a lovad! — csúfolódott Grafenried.

— Megsértetted címeremet — válaszolt Fáy — és ezért éles fegyverrel hívlak ki életre, halálra!

Erre a küzdelemre Fáy „Vezér”-t, vad, hófehér cső-

dőrét hozatta föl. Ezt csak ő maga tudta megülni. A lovagi torna egészen szokatlanul folyt le. Alig jelentették, hogy a pálya szabad, kiugrott „Vezér” nyerítve, mint egy harci kürt és rátört Grafenried fekete lovára. Két lábra ágaskodott és első patáival földrevágta nyergéből a grófot, mintha a szégyent és a sértést ő maga akarta volna megbosszulni és a címer fényét visszaadni.

A másik képet Abaffy Anna szépanyám testvéréről, Sándorról, Mária Terézia testőreről festették. Érdekes ember volt. Szuggesztív szemeivel és hangjával egyszerre három előkelő család leányát — akik emellett még jó barátnők is voltak — hódította meg. Szép bariton hangjával, — amelyet spinét és cimbalom kísért — Cinka Panna nótáival úgy beledalolta magát a három fiatal lány szívébe, hogy őszintén bevallották egymásnak Sándor iránti rajongásukat és nem kívánták, hogy mint Paris, válasszon közülük, de megegyeztek abban, hogy a quartette-t nem fogják megbontani. Utána szöktek mind a hárman Árva várába (amelyben az Abaffyaknak Thurzó örökség révén részbirtokuk volt) és tovább muzsikáltak.

A három lány Bécsben hátramaradt családja Mária Teréziához fordult segítségért és a nagy királynő bölcsen intézkedett. Tudta, hogy a három galambot az ő sólymával nem szabad megijeszteni, mert Árva vára a lengyel határ mellett van és onnan könnyen átrepülhetnek Katalin cárnő udvarába, aki pedig szereti az exotikus koncerteket, különösen ha ezt Bécsből vagy Parisból importálnák neki. A királynő azt a tanácsot adta, hogy miután Abaffy mind a három lányt nem veheti feleségül, vegyen el közülük egyet, a másik kettőt pedig adják szintén sürgősen férjhez. A családok meg-

köszönték a tanácsot és egy jezsuita páttert küldtek fel mint parlamentairt Árvavarába. Két urat — gondolták, — bármikor találnak majd, akik készek megkötni a fényes házasságot a megmaradt két leánnyal.

Abban az időben Árvavára messze esett Bécstől. A páternak elég ideje volt a hosszú vág völgyi úton, kigyönyörködni magát. Lelkében talán örült is, hogy vendégmarasztaló kastélyok késleltették az útját és így ő is késleltethette a zenei együttes megzavarását.

Végre mégis a várba érkezett. Előadta Sándornak a királynő parancsát. Sándor nem tudott válaszolni. Magába mélyedten járkált föl és alá, majd fölvezette a páttert a várkastély legmagasabb tornyának erkélyére és ott, ahol annyiszor visszhangozták a falak jókedvű énekét, most hangtalanul bámult a mélységbe, amelyről egy kis ideig azt hitte, hogy majd megoldja a nagy problémát. Nyugalmat ígért a fekete mélység, de nyugalmat ígértek a páter szavai is. Mély tudású, lélekismerő pap volt, hiszen sok őszinte gyónást hallott már. Ismerte a lélek titkait, jól olvasott a szívekben.

— Nehéz a választásod fiam, hiszen talán magad sem tudod, melyiket szereted legjobban. Vagy nem akarsz egyiknek se fájdalmat okozni? Hiszen egynek az öröme kettőn ejt halálos sebet. Elhoztam neked ugyan a királynő parancsát, de ha teljesíted is, érzem, sok boldogtalanság követi lépésedet. A fejleményeket senkisé isem láthatja előre. Bécsi híredből ismerlek, tudom, hogy van érték a lelkedben. Tekintetedből meg hitet olvasok ki. Hallgass reám! Határozni nem tudsz, talán nem is lehet. Kövesd hitedet, eredj át a határon a czenstochai páloskolostorba, hisz ott igen szeretik a magyarokat. Kár minden nyugtalan percért, még ma távozzál!

A három galamb miatt se aggódjál, hazaviszem őket szépen ez elhagyott fészkeikbe.

Így is történt.

Az ebédlőben a harmadik kép Berzeviczy Rikolfról mesélt.

Rikolf háborúba ment. Olga nem várhatta meg visszatérését, mert szülei férjhez kényszerítették egy idősebb úrhoz, kinek várkastélya volt a sebesfolyású Dunajec mellett.

Egy vadászat után Rikolf ismét találkozott Olgával.

— Hagyd el a férjedet és kövess engem — kérlelte őt.

— Az oltár előtt esküdtem hűséget neki, meg is fogom tartani — válaszolta Olga.

Késő éjtszakába nyúlt a vadászat utáni ivás, kártyázás. Olga férje sokat ivott, sokat vesztett. Rikolf mindent összenyert. Az öregedő férj előtt már csak a sárga tokaji aranylott, az igazi aranyak már mind elgurultak előle. Nekipirosodva szólt oda Rikolfnak:

— Tartom a bankot, felteszem ellene Olgát. Rikolf megborzadt.

— No, talán nem ér annyit Olga, mint a bankod?

— Tartom a tétet — felelte Rikolf és a megdöbbenben csendben lassan osztották a kártyákat. A kezébe nyerőlap került. Nem vágta fel.

— Vesztettem — mondta határozottan — és a halom pénzt áttolta.

Fölkelt, mint aki nehéz nagy munkát végzett, befogatott szánkájába és még azon éjjel hazahajtatott Kakaslomnicra. A másnapi vadászon nem vett részt.

Akkor este ismét ittak, ismét kártyáztak. Olga férje újra vesztett.

— Vigyázz, ha nekem találod feltenni Olgát —

szólalt meg a férjnek egy szerencsésen játszó szomszédja — és megnyerem őt — úgy meg is tartom. Nem lőköm el, mint Rikolf.

— Hazudsz, — bődült fel a férj.

— Nem áll, nem lökte el, csak nem akarta kártyán megnyerni, — vetette közbe Rikolf barátja.

A következő napon már nem vadásztak. Olga férje ezúttal már nem az aranyait, de a jobbját vesztette el, levágta párbajban a tegnapi fecsegő.

Olga ápolta a férjét. Visszavonultak várkastélyukba, itt éltek ezentúl, ki sem mozdulva onnan halálukig.

Rikolf nőtlen maradt. Most még gyakrabban föl járt a Kárpátokba medvére és zergére vadászni és amikor följutott a lomnici csúcsra, ahonnan elláthatott, a Dunajec völgyébe, szemével mindig megkereste Olgaék várát, ahol egyszer nagyon sokat nyert és ugyanakkor mindent elveszített.

*

Ha Rubens asszonyai nem lebegtek volna állandóan a szemem előtt, mustra érzékem az asszonyi formákról talán másként fejlődött volna.

Ha a könyvtárban nagyapámnak és apámnak nem lett volna annyi sok, a francia forradalmat előkészítő eszmét tartalmazó és 48-as könyve, hanem ehelyett anyám „Stunden der Andacht” és Metternich szellemében írott könyveit lapozgatom, a „Mameluk” politikai létrán biztosan magasra kapaszkodtam volna fel. Ha Sándor és Rikolf képe nem egymás mellett csüng, úgy talán csak az egyiket követtem volna, de így többnyire Sándor bátyámat követtem és emellett néha gondoltam Rikolfra is, úgy érezvén, hogy ilyen is tudnék lenni.

Az ilyenfajta gondolatok: hogyha nem így, de — úgy, ha nem ezt, de — azt tettem volna; vagy ha, egy

bútordarabra vagy egy szempárra, esetleg saját lustaságunkra fogjuk, hogy elszalasztottuk a kellő pillanatot és ez megváltoztatta volna sorsunkat, — ezek mind csak kifogások.

Meggyőződésem, hogy az elmúltból okulni nem sokat lehet. Ez végzetünk. Viseljük tehát végzetünket örömmel. Ne keseregjünk felette. Így én is mindazoknak a gyermekkori képeknek, melyek lelkemben a mai napig megmaradtak, csak hálás lehetek, mert azt senkisé mondhatja, hogy életemet nem használtam ki.

Hogy jól-e vagy rosszul, az a szemszögtől függ.

*

Első politikai emlékem az, amikor francia nevelőnőm a szobába rohant és zokogva kiáltotta: „A párisiak patkányt esznek!” örömet akartam okozni a jó Susanne-nak. Ólomkatonáim fehér-fekete porosz uniformisának nagy részét befestettem vörös-kék ceruzával francia katonákká alakítottam őket és kivettem velük a poroszokat.

A gyermek addig gyermek, amíg az első betűt nem ismeri. Sajnos, hamar megtanultam olvasni. Szorgalmasan lapozgattam a könyvtár nagy képeskönyveiben. Az állatok képei után leginkább a mithológia lengén öltözött istennői érdekeltek. Szent Ágoston említi azt a szuggesztív erőt, amely egy képből árad ki. Ez Jupitert ábrázolja a szép Danáéval, amint ez aranyesőt hullat annak ölébe.

— Miért nem járnak ma is ilyen lenge ruhában az asszonyok? — kérdeztem alkalomadtán anyámtól, egy Vénusz képre mutatva. — Anyám mosolyogva mondta:

— Ez most már nem divat.

Láttam, hogy a szalon falán függő francia és angol rokokó metszetek alatt felírások vannak. Érdekeltek a

metszetek asszonyai és szerettem volna tudni az alattuk lévő feliratok értelmét. Nagy gondjaim voltak ezzel a munkával. Csak titokban foglalkozhattam vele. Amikor észrevették, hogy miben töröm a fejemet és hogy kíváncsian nézegetem és kérdezősködöm a furcsa metszetek felől, szigorúan figyeltek és megtiltották, hogy settenkedjem előttük.

Nem tudtam rájönni, miért kergetnek el kedves metszeteimtől, pedig amikor az imakönyvek képeit nézegetem, nagynénéim mennyire örülnek.

Az első betű, amelyet megtanultam, nem az „A” volt, hanem az „S”, a „Sanctus”-ban egy szentkép alatt. Nagy örömet okozott ez a családban. Gyors elhatározással, papnak szántak. Már mint Magyarország hercegprímását láttak.

Csak apámnak tűnt föl, hogy többnyire a bűnbánó Magdolna képét nézem és nem tudok betelni vele.

Így tanultam meg olvasni.

Egy karácsonyeste tudták meg ezt szüleim szokatlan úton. A fénylő karácsonyfa alatt áhítattal énekeltek végig mindnyájan a gyönyörű „Mennyből az angyal”-t. Én — akkor még hátulgombolós ruhájú csöppség — csapongó jókedvvel, rögtönzött melódiával dúdolni kezdtem egy francia verset, amelyet az egyik rokokó képről tanultam meg. A vers nem egészen illett a karácsonyesti hangulathoz.

Nénéim elképedtek, csak apám nevetett.

A paradicsomban is, amikor Ádám bűne kiderült, az arkangyalok sokkal dühösebbek voltak, mint a Mindenható.

III. FEJEZET.

A kastély égése. — Megsül a juhnyáj. — Bűnbánó Magdolna. — A harangozó hősi halála.

A szendröládi kastély lángokban áll.

Szüleim nincsenek otthon. Gaston, a nálam néhány évvel idősebb francia fiú, — aki a bonne helyére jött hozzám — átvezet a Boldván. Felszaladunk az erdős dombtetőre és onnan nézzük, amint a tűz terjed. Már ég az egész falu. A kastély teteje lángol. A falu népe kétségbeesetten szaladgál a kastély körül és a kis házak között.

Mindenki menekül az égő házakból. Mentik a gyermekeket. Viszik ki a rétre. Emberek rémült kiáltozása és állatok borzasztó ordítása hallatszik fel a dombra. Az istállóból kihajtják a teheneket, az ólaktól a disznókat. Ma is hallom a négyszáz juh rémült bégetését. A juhok bentrekedtek az akolban, amelynek gerendái tüzet fogtak. A nyári szellő kergeti a levegőben a kormot, a tüzes pernyét és felhossa orrunkba az égett juhús átható szagát.

Alkalomadtán, amikor megkérdeztem apámtól, miért nem menekültek ki a juhok az akolból, a nyitott ajtó ellenére, — így felelt:

— A juhok olyanok, mint az emberek. Ha kevesen lettek volna, akkor megtalálják a kivezető utat. A nagy tömeg önmagában tehetetlen és tehetetlenségében elpusztul. A tömegrémület és tömegszuggeszció hatalmas és borzalmas érzés. Ezeknek a juhoknak így kellett elpusztulniuk.

A négyszáz juh tűzhalála tagadhatatlanul megalapozta szociális világnézetemet. Azóta is minden sztrájk-

mozgalomnál és vörös zászlónál éreztem az égő juhhús szagát.

Ott álltam Gastonnal a dombtetőn. Néztük, amint a szalmatetős házak lángolva égtek. A gyantás fenyőfák a parkban úgy fénylettek a távolban, mint a karácsonyfa. A szalmatetős házakból magasba csaptak föl a lángok, a cseréptetők pedig úgy dörögtek égés közben, mint a sortűz. Szendrőládon a katolikus és a református templomban megkongatták a vészharangot. Az emberek és az állatok rémült hangzavarát aláfestette a harangzúgás, mintha a világ vége közeledne. Most kigyulladt a református templom tornya is. A tűz egyre magasabbra kúszott föl, egészen a torony tetjére, a kakasig. A harang meg egyre csak zúgott a toronyban. Végül azonban már csak a katolikus templom harangját hallottam. A református harangozó az utolsó pillanatig teljesítette kötelességét és úgy égett el elevenen, a harangkötéllel kezében. Megszenesedett csontjait a harang csonkjaival együtt találták meg.

A szendrőládi tűzvész az első élmény, amely az emberi tragédiát jelentette számomra. Ez az emlék elválaszthatatlanul összeforrt a református harangozó hősi halálával. Nevét nem tudom, de nagyobb hatással volt rám, mint iskolakönyveim sok hadvezére.

Az égő juh szaga, a disznóröfögés, az égő kastély, a rémület ott a dombtetőn, elkápráztatta szememet, elkábította fülemet és orromat. Képzetelemben egyszerre megjelent a bűnbánó Magdolna, Vénusz, Ninon és a francia metszetek többi asszonyalakjai.

— Meg kell menteni! — kiáltottam Gastonnak, aki nem tudta, hogy a metszetek nőalakjaira gondolok. Karonragadott és együtt rohantunk vissza a kastélyhoz.

Hirtelen eszembe jutott, hogy az üvegházban van-

nak virágfecs kendők, olyanok, mint a hurkatöltők. Egy ilyen fecskendőt Gaston kezébe nyomtam, a másikat én kaptam kézbe és a kastély felé szaladtunk, hogy mindenáron megmentsek metszeteimet. A tisztartó, amikor meglátott, megijedt. Elállta utamat. Megkérdezte, mit akarunk a virágfecs kendőkkel.

— Meg akarom menteni Magdolnát! — feleltem. Erre előhívták az öreg szakácsnőt, akinek szintén Magdolna volt a neve.

— Úrfi, itt vagyok, nem égtem el! — mondta a mami, mire én arról dadogtam valamit, hogy nem a szakácsnőt, hanem a bűnbánó Magdolnát keresem. Erre a tisztartó megfogott és elvezetett a veszedelmes helyről. Megnyugtató, hogy a kastély bolthajtásos, nem éghet el.

IV. FEJEZET.

Az erdei lakban. — ítélet a tölgyfák felett.

Apám, aki nem szeretett a faluban lakni, örült, hogy a kastély tetejének leégése után kimehettünk a szabadba, a pusztára, az erdészlakba, amelyet átépítettek és kibővítettek, örömömre, ide kerültek anyám altwien és sévresi porcellánfigurái, a ritka és gazdag nippgyűjtemény, amelynek rendezgetése a nagy vitrinben nekem ünnepszámba ment. Nagy gyönyörűséggel indítottam meg a francia zenélő órát egyszerre a némettel, hogy annak lágy menüettje zürzavarosán keverdjék össze a „Robert der Teufel” borongós akkordjaival. Az ablakokba virágokat tettünk, középük pedig mókusokat. Ezeket én gondoztam.

Nagy erdő közepén laktunk. A hatalmas tölgyfák kérges törzsükkel, a földből kiemelkedő vastag gyökereikkel és fantasztikus púpjaikkal, a gyerektársaság híjján személyes jóbarátaim lettek, akárcsak a mókások és a virágok. Sokkal később, gyakran mondták nagyvilági külföldi ismerőseim, hogy van valami vad csipősség modoromban s ezt a tulajdonságot vagy a határnélküli steep-ről, vagy az erdőből hoztam magammal.

Nyolc hosszú évig éltem az erdőben. A fákat jobban szerettem, mint az állatokat. Különösen az öreg tölgyfák nőttek szívemhez.

A birtokon kevés volt a szántó föld. Ki kellett irtani az öreg tölgyeket. Fájt, amikor a büszke magasból ledőltek. Beleborzongtam a favágók hatalmába, amely százados fákat döntött le. Nem vigasztalt, hogy a kiirtott fák helyett Magyarország kenyérfája, a búza fog nőni

Évekkel később, Afrikában éreztem ilyesmit. Láttam, amint a termiták, a rovarok bolsevikjei fantasztikus formájú, ősrégi kény ér fákat rágnak körül és pusztítanak el együttes szervezeteikkel. Az általuk ledöntött fák körül csak cserje nőtt.

Mindenáron meg akartam menteni néhány tölgyet. Hajdanta a Berzeviczyéknek pallosjoguk volt több községben, ez a világ rég elmúlt és ma a földesúrnak legfeljebb arra van joga, hogy egy fának megkegyelmezen. Este összeült a bíróság. Apámat illette meg a kegyelmi jog. Ő volt az elnök. Nevelőm, Irinyi Sándor 48-as főhadnagy szerepelt, mint tanácsstag. A hallgatóságot Gaston képviselte. Szakértők a gazdatiszt és az erdész voltak. Én játszottam a védőügyvéd szerepét. Szívós komolysággal védtem tölgyfáimat. Elmondtam,

hogy az egyikén sok a galambfészek, a másikon szebben szól a kakuk, mint az erdész kakukos órája, a harmadik mókusaim szüleinek ősvára, a negyediknek olyan széles ágai vannak, amelyek között el tudok bújni nevelőm elől, az ötödiket Gaston sem engedi, mert ott tanyáznak a lódarazsak, melyek ellen háborút viselünk. Tegnap martak meg éppen s most készülünk a visszafizetésre.

Nagy védőbeszédem eredményeképen, apám kihirdette az ítéletet:

— A nevelő úr ki fogja választani a magyar történelem hatvan alakját, akiknek érdemük volt abban, hogy nemzetünk annyi ellenség között máig is él. Mindegyiküket megtiszteljük egy-egy tölgygel.

Este atyám a Rákóczi dalt: „Süvít a szél Késmárk felett” ünnepi hangulatban, szép bariton hangon énekelt harmónium mellett. Irinyi elébe terjesztette a tölgyekre méltók jegyzékét.

— Fiam, te pedig válaszd ki a fákat!

V. FEJEZET.

Nevelőm tanítási rendszere. — Nyereg nélkül lovagolok. — A miskolci borzalmas éj. — Hamis ferbli játék.

Első nevelőm, Irinyi és a tisztartó, majdnem mindig latinul beszéltek apámmal. Mielőtt gimnáziumba kerültem, már jól értettem a „lingua culinarist”. Bár keveset tanultam, de élesen figyeltem, miről beszélnek a nagyok. Esténkint apám cikkeket olvasott fel a budapesti újságokból. Anyám pedig, aki a „Figaro”-t járatta, francia nyelven számolt be az internacionális tár-

saság eseményeiről. Áhítattal hallgattam ezeket a felolvasásokat.

Gastonnal kijártunk az erdőbe gombát szedni. Hamar megtanultam, melyik az ehető és melyik a bollandgomba. Ezek a gombák a tölgyek korhadt gyökerein élőködtek. Sokkal később, amikor már a klubok és kaszinók fényes tölgyfaparkettjein jártam, jó hasznát vettem annak, amit gyermekkoromban az otthoni erdőben tanultam. Az emberek nagy erdejében is nagyon gyorsan meg tudtam különböztetni a jó gombát a mérgeستől.

Nevelőmmel, ha csak lehetett, az erdőben tanultunk. Ő sokat beszélt a történelemről, 48-ról, amikor ő még fiatal katona volt. Egy öreg tölgyfa alatt fogyasztottuk el a magunkkal hozott elemózsiát, utána pedig hasonfekve néztük a füvek között lejátszódó fantasztikus életet. Nagyítóüveggel megfigyeltem a hernyók és giliszták életmohóságát, melyek Jáva óriáskígyóivá nőttek képzeletemben. Bámultam a levegőben rajzó kis legyeket és szúnyogokat, repdeső pillangókat s úgy éreztem, mintha a történelemelőtti idők páfrányerdejében, óriás szörnyetegek között bújtam volna el.

Irinyi, a fekete hangyák vándorlását látva, elmagyarázta, hogy elől halad a katonaság és nagy fehér tojásokat cipel, majd a munkássereg követi őket, amely lombtöredékekből és agyagból hangyabolyokat épít. Ilyen alkalmakkor a népvándorlásról tartott előadást. Megfigyeltük a tücskök céltalan ugrándozását, ekkor pedig a keresztes háborúról beszélt. Egészen beleéltem magamat a füvek dzsungeljébe és a világtörténelem romantikus periódusaiba. Öreg tölgyünk alatt tanyáztunk estélig és ilyenkor megbámultuk azt a sietséget, amivel néhány elkésett hangya igyekezett vissza a bolyokba.

Az alkonyat leszállt az erdőre. Lenn, a fák tövében már sötét volt, de fenn a tölgy tetején még fájdalmasan búcsúztak a naptól a madarak. Megjelent az erdő éjszakai öre, a szentjánosbogár. Hazafelé elkísért bennünket az éjjeli pillangó lusta, magakellettő szárnymozgásával.

Évek múlva hányszor találkoztam nagyvárosok éjszakáiban ilyen éjjeli lepkékkel. Megszólalt a halálmadár is, a kuvik, amely az öreg tölgyfában tanyázik. Ekkor magyarázta meg nevelőm a „memento móri” mély értelmét. Nagy hálával tartozom Irinyinek, mert ő gondosan ügyelt arra, hogy a természetből, az én tudnivágyó gyermekszemeimmel ki ne ábránduljak és ki ne vetköztessem azt titokzatos romantikájából.

Hét éves koromban kezdtem lovagolni. Rögtön nagy hátaslovat kaptam, Bandit. A lovászinas hosszú pórázon trappoltatta. Néhány szivarcsutkáért felsegített a lóra. Ő tartotta a pórázt, egy másik istállófiú pedig a lábamat. Másnap még több szivar csutkát gyűjtöttem és hoztam magammal egy teljes, ép szivart is. Elfogott az önállóság vágya. A lóról, ravaszul, távolabbra dobtam a szivart, mire mind a két lovászfű utána vetette magát. Én pedig a ló sörényébe kapaszkodva, elvágattam ki a rétre. Le is estem róla. Bandi azonban megállt mellettem és kedélyesen legelészni kezdett. A fiúk azután felsegítettek a lóra és épen hazavittek.

Tizenkétéves koromig szigorúan tilos volt nyeregben lovagolnom. Mindig szőrén ültem meg a lovat. Nagyon sokszor estem le. Apám megtanított arra, hogy ne merevítsem meg testemet, hanem húzzam össze magam s akkor nem történik semmi bajom. A taná-

csát megfogadtam és soha sem ficamítottam ki egyik tagomat sem.

Atyám azt mondta, hogy az életben is így kell viselkednem. Ha rámszűdul a baj, ne szálljak szembe nyakasan a bajjal, hanem elővigyázatosan összehúzódva várjam, amíg elvonul felettem a vihar. Akkor azonban, mint a dzsungel tigrise, ugorjak és támadjak mérészen. „Reculer pour mieux sauter” (Visszahúzódni, hogy jobban lehessen ugrani.) volt apám tanácsa, amit a kártyaasztalnál is követtem,

Ez a titok egyik főkulcsa, hogy nyerhessünk a játékban.

Emlékezetes életemben az a miskolci út, amelyet igen forró nyárban tettem meg apámmal, ki a megyegyűlésre ment. A füledt levegő tűrhetetlenül telítve volt titokzatos, nyugtalanító, forró elektromossággal. Ilyesfélét éreztem a Szaharában a Számum közeledtekor is.

A régi „Pest” szállodában laktunk. Ugyanitt szállt meg a többi megyei földbirtokos is. Éjjel ítéletidő zúdult reánk. A szálloda ablakából, láttam a hirtelen rántörő árvizet. A Szinva patak kiáradt medréből, a hömpölygő szennyes ár egész a szállodáig emelkedett fel.

Asszonyok és gyerekek vad segélykiáltásai hasították át a levegőt. A villám fénye mellett láttam, amint a piszkos, hatalmas víztömeg embereket, állatokat, bútordarabokat és gyermekbölcsőket ragad magával. Reggel körülbelül 50 felpuffadt halott feküdt egy sorban a megyeház udvarán. Borzalmas látvány volt. Hieronymus Bosch és a brüsszeli Wirtz ecsetjére méltó.

Másnap már eltemették a halottakat, mert nagyon féltek a kolerától. Végignézttem a szomorú temetést.

Az elsőt életemben. A halotti gyászmenet résztvevőinek kétségbeesése nagyon őszinte volt, hisz nemcsak halottaikat, de elpusztított házukat, lakásukat, dögölt disznaikat, bárányaikat, eltűnt bútoraikat és szerszámaikat is siratták. A szálloda nagy éttermében együtt kvaterkáztak és tanácskoztak nagy tudakossággal a megyei urak a városi polgárokkal a mentési akció felől. Bölcs komolysággal tárgyalták azt is, hogy vajjon nincs-e összefüggésben a Szinva áradása az üstökös farkával, amely akkortájt jelent meg a világűrben, erősen nyugtalanítva a kedélyeket.

Együtt aludtam Gastonnal. Éjféltajt mindketten kimentünk a folyosóra, bizonyos mellékhelyiséget keresni. Kíváncsian álltunk meg a szálloda udvarára néző ablak előtt. Az udvaron át be lehetett látni az épület másik szárnyában lévő szobába, ahol gyertyafény mellett férfitársaság ült és kártyázott.

Észrevettem, hogy apám is a kártyázók között van. Tisztán láttam az arcokat. Jól megfigyelhettem minden mozdulatot. Azt is láttam, hogy a társaság ferblizik. Már ismertem a játékot. Papunknál búcsú idején megfigyeltem, hogyan ferbliznek a nagyok.

Kíváncsian lestem apámat és láttam, hogy igen gyakran nyúl pénztárcájához és pénzt vesz elő. Azt is láttam, hogy az asztal alatt egy földbirtokos lába állandóan a kövér, városi bankigazgató lábán nyugszik. Ők ketten, sohasem húzták elő pénztárcájukat. Ellenkezőleg, állandóan újabb és újabb nyereségeket dugtak el. Sejtelmem sem volt róla, miért nyomkodja a sovány földbirtokos a kövér bankigazgató lábát.

Halkan kérdezősködtem Gastontól, aki velem együtt, kíváncsian nézte a jelenetet, hogy mit jelent ez. Ő sem értette.

Most egy pincér lépett be és pezsgőt hozott. Apám szívbjaja miatt ritkán ivott. Most mégis felhajtott egy pohárral. Mialatt a pincér töltögetett, a két lábnyomkodó kiment a szobából.

Csakhamar lépések közeledését hallottuk a homályos folyosón. Gaston és én ösztönösen elrejtőztünk egy szögletbe. Lélekzetviassafojtva lapultunk meg a falnál. Ennek köszönhettem életem első legjelentősebb élményét.

Közelünkbe érve, a sovány hidalgó a másikhoz fordult:

— Na, mennyi van magánál?

A kövér egy csomó pénzt húzott elő, vastag aranylánccal összekötött mellényének mindkét zsebéből és számolni kezdte. A keszeg lovag a kövér nadrágzsebeire mutatott és gyanakvón kérdezte:

— Hát ott mennyi van?

Erre a kövér kiforgatta nadrágzsebét és bosszúsan mormogott, hogy talán csak nem gondolja a sovány, hogy be akarta csapni. Most aztán a kövér bankigazgató forgatta ki sovány cinkosa vadászskabátjának minden zsebét. A vidéki bank a faluval egyesülve gondosan megcsinálta a mérleget és elosztotta a kalapban összegyűjtött pénzt. Aztán mindketten visszamentek a játékszobába.

Én még mindig nem értettem, mit jelenthet mindez. Gaston, aki idősebb volt nálam és francia leleményességű, végig szaladt a folyosón, bement a játékszobába, kihívta apámat azzal, hogy én rosszul érzem magam.

Reszketve vártam apám érkezését. Gaston, elmondta neki, mit láttunk és hallottunk. Láthatóan kellemetlenül érintette, hogy mi gyerekek szemtanúi voltunk a zsákmányosztásnak.

— Elvárom tőletek, hogy erről soha senkinek sem szóltok — fordult felém apám parancsolólag. — Én vagyok a hibás, miért nem válogattam meg azokat, akikkel leülök egy játékasztalhoz.

Nem ment vissza a játékszobába. Másnap reggel hazautaztunk, apám néhány vagon búzával szegényekben, én pedig egy nagy élettapasztalattal gazdagabban.

VI. FEJEZET.

Várjuk a betyárokat. — Kutyakaloda. — A provence-i toronyszoba. — Első vadászat.

Az igazi magyar betyárromantika, melynek elhalványuló vonásai ma már alig látszanak, gyermekkoromban még élő valóság volt.

Sobri Jóska és Rózsa Sándor alakja még ott kísértett a sötét tölgyfaerdőkben és a messzi pusztákon. Gyakran láttam, hogy pandúrok lófarkához kötve kísérték be a betyárokat a szolgabíróhoz, akinél a bűnügyi eljárás nagyon egyszerű volt. Huszonötöt vertek rájuk és mehettek tovább. A Sobrik és Rózsa Sándorok regényhősökké váltak és kalandos életükről szóló füzetekkel házaltak a faluban és a vásárok ponyváin. Ha összehasonlítom az akkor divatos betyárregényeket a mai detektívregényekkel, úgy találom, hogy gyermekkorom ponyvaregényeiben sokkal több volt a szív, lélek és mélység, mint a mai detektív történetekben. A szegénylegények cselekedeteit gyakran az elnyomatás ellen való lázadás, vagy a szerelem irányította.

Az erdei lakban készen voltunk a betyárok éjjeli támadására. A cselédség a melléképületekben lakott.

Apám hálósobájában állandóan hat töltött puska volt. A falon az ősrégi családi buzogányt sok pisztoly rá-mázta. Nevelőmnnek is ágya mellett hevert 48-as kard-ja, hogy kezeügyében legyen.

Legjobb őrszemeink a kutyák voltak. Egy cigány gondozta őket. Volt hat, nagy magyar juhászkutyánk. Ezek egy egész farkascsozával is harcba szálltak volna, Nappal leláncolva tartottuk, éjjel szabadon enged-tük őket. Majdnem minden éjjel felverték álmunkból rettenetes ugatásukkal. A kutyák vad kórusa azonban mindig becsapott bennünket. Sohasem jöttek rablók. Róka és menyét annál gyakrabban. Ezek szívesen ga-rázdálkodtak volna a baromfi udvarban. A kutyák nem tudtak különbséget tenni a legendás rablók és a menyét között.

Volt néhány daxlink. Sokat nevettem rajtuk, ami kor, rövid lábaikkal a kukoricásban üldözőbe vettek egy-egy nyulat. A nyúl mosolygott rajtuk. Gyakran le-ült és szembenézett velük, majd egyetlen ugrással eltűnt előlük.

A kutyahadsereg vezérkara a kopófalka volt. Ami-kor a vadász belefűjt kürtjébe és a kopók magasba emelt farkokkal csaholva rohantak ki a kutyaházból, a daxlik lógó fejjel kussoltak. Este, vadászat után gyak-ran egy-két kopóval kevesebb tért haza. Ezekkel, ame-lyek ott maradtak, elbánt a vaddisznó agyara. A ha-zatérők között sok volt a sebesült és a kis daxlik áhí-tatosan nyalogatták a kopók sebeit, mintha ezzel je-lezték volna, mennyire tisztelik harcias rokonaikat. Azért a daxliknak is volt alkalmuk arra, hogy megmu-tassák bátorságukat. Igen nagy merészség kell bebújni és élet-halál harcot vívni a háziúrral, a rókalyukban, vagy a borzüregben.

Egyszer, mikor erdei élményeim már csak homályosuló emlékként éltek bennem, egy provence-i ősrégi kastélyban jártam, itt eszembejutottak a daxlik. A kastély tulajdonosa felvezetett a toronyszobába és elmondta a következő történetet:

A kastély egykori ura bezáratta magát ide felesége csábítójával. Mindkettőjüknél egy-egy élesre fent tör volt. A káplán az ablak nélküli toronyszoba kulcsával várt, egyre türelmetlenebbül a kastély udvarán. Hiába várt... Néma csend honolt fent a toronyszobában, csak néha hallatszott egy-egy halk hörgés. Reggel felment és ott találta mind a két férfit holtan.

Amikor a daxli bebújik a rókalyukba, hogy megívja harcát a rókával, sohasem kér kegyelmet, sohasem hátrál meg. Inkább elpusztul a lyukban a rókával együtt.

Ez erdei évek legszebb élménye, nyolcadik születésnapom volt, megkaptam az első puskát. Apám a vadászaton nyomta a kezembe. Tizenhatos kaliberű, rózsadamaszkcsövű Lefauchaux-t. Ez a puska volt tizenkétéves koromig legjobb barátom. Apám szándékosan egycsövűt ajándékozott és nem kétcsövűt.

— Sohase bízd magad a második lövésre — mondta —, már az elsőnek ölnie kell.

Hasznos tanácsát megfogadtam és később is megtartottam. Afrika szívében vadászva, sohasem használtam a mai modern ismétlő fegyvereket — amelyekkel alig is tudnék bánni — hanem az angol kétcsövű expressziflét.

Első vadászatomon szerencsém volt. Életem első lövése talált. Az erdei tisztáson messze, egy nyúl baktatott. Oly messze volt, hogy a többi vadász ügyet sem vetett rá. Én nem állhattam ellent a lövésnek és jó

száz lépésről eltaláltam. Magam akartam az elejtett zsákmányt felvenni, s apám sem engedte, hogy a hajtók menjenek a lelőtt nyúlért. A bokáig érő hóban futni kezdtem feléje. Mire odaértem, a hatalmas kanyúl — amelynek első lábát találtam el — feltápáskodott és három ép lábán futásnak eredt. Utána vettem magamat. Lőni már nem tudtam, mert puskámat állásomon hagytam. Végre mégis lefüleltem. A harc azonban csak most kezdődött. A nyúl vadul ordított és rettenetes jajgatása felverte az egész erdőt. Felállt két hátsó lábára és így magasabb volt, mint én. Csontig zúzott első lábával összekaparta bőrkabátomat. Csupa vér lettem tőle. Hosszú erőlködés után végre megfogtam két nagy fülét, a magasba emeltem és öklömmel megadtam neki a halálos knock-outot.

Sugárzó szemekkel, kipirult arccal, magasra emeltem fülénél fogva a hatalmas állatot és büszkén álltam apám elé. Ezután néhány vesszőütéssel vadásszá avattak. Képzetelemben oroszlánná nőni láttam a nyulat, melynek színes képét annyiszor megbámultam a könyvtár természetrajzi könyveiben.

VII. FEJEZET.

Családi címer és családi történet. — Gróf d'Harcourt elbeszéli Mária Antoinette nászútját.

Nevelőm, az öreg Irinyi elment. Köszönöm a sorsnak, hogy első tanulóéveimet a 48-as honvéd mellett tölthettem. Távozásakor nekem ajándékozta nemzetőri mentéjének egyik gombját. A fénygombon horpadás volt. Isaszegnél egy osztrák dragonyostól kapta a vá-

gast. Kezet csókoltam a Kossuth vitéznek érte. Sohasem láttam őt többé, de lelke mellettem van ma is. Gaston is visszatért Franciaországba.

Franciául már tudtam, most németül tanultam. Berzeviczy Titusz bátyám Kakaslomnicról új játszótársat küldött, erdésze fiát, aki csak németül tudott. Új nevelőm is német volt. Egy szepességi lutheránus pap fia. A szepességi németek — noha nem tudtak magyarul és nyelvükben, szokásaikban és érzéseikben németek maradtak — szívükben a legjobb magyarokká váltak. Negyvenryolcban is velünk együtt harcoltak. Nevelőm Göttingában tette le a doktorátust és disszertációja a szepesi németség történetéről szólt. Ebben a leírásban nagy szerep jutott a Berzeviczy család történetének.

Doktori értekezéséből — ez volt első német olvasmányom — tanultam meg, hogy nemzetségem tiroli német származású, a Brenner szorosban lévő Matreiből, a herceg Trautsohnokkal közös törzsből ered.

Rutger (Rüdiger) lovag 1209-ben, II. Endre magyar királynak feleségével, az andesi házból származó Meráni Gertruddal jött Magyarországra. Itt feleségül vette Adelhaid udvarhölgyet, ki Adolf prépostnak, a királyné gyóntató atyjának volt nővére.

A két testvér — az alpesi hazájukra emlékeztető Kárpátokban — a lomniczi csúcsot a krompachi vízeséssel és a Poprád vidékén egész a Dunajeczig terjedő nagy uradalmat kapta hubérbe és ezzel vetették meg házunk hatalmának alapját. Ezen a birtokon épült Kakaslomnic, mely 1209-től — a trianoni békéig családom birtokában volt.

Az investitiot (hűbérbeiktatás) Eckbert, a bam-

bergi érsek, Gertrud királyné négy testvérének egyike teljesítette.

Rutger fia, Kakas (Gallus) a „comes scepusiensis” (Szepesség grófja) méltóságot kapta.

Őt Berzeviczy esett el a rozgonyi csatában. Anjou Róbert Károly alatt (1308—1342).

Péter, mint hadvezér tűnt ki Zsigmond király, az utolsó luxemburgi alatt.

István, Mátyás királynak pohárnokmestere és a királyné főudvarmestere: zászlós úr volt. Mint hadvezér is többször hadakozott sikerrel a husziták ellen.

Ádám, Rákóczi Ferencnek volt kedvenc apródja. A fejedelemnek tudvalevően sikerült megmenekülnie a bécsújhelyi császári börtönből. Börtönének rostélyát átfűrészelték, de nem merte celláját addig elhagyni — tartván a bécsi kamarilla törbecsalásától — míg a szemben lévő erdőből meg nem hallotta Ádám apród jelt adó énekét. (Ehhez hasonló történelmi eset orosz-lán-szívű Richárd angol királyné és Blondeljéé a dürnsteini várban).

Márton, Erdély kancellárja volt Báthory István alatt, kit mikor lengyel királlyá választottak, elkísért (a genealógiai táblák szerint a Berzeviczyek két ízben voltak házassági összeköttetésben a Báthory házzal). Márton sok fontos diplomáciai küldetésben vett részt, a francia udvarnál, a pápánál (kitől az arany-sarkantyút kapta) és a szultánnál is járt. Báthorynak Rettenetes Iván elleni háborújában, a békeszerződést ő szerkesztette. Mindezt Báthory a Kurlandban, a Riga mellett fekvő Dondangen várral és uradalommal, a lengyel bárósággal, nemkülönben a joggal, hogy a Berzeviczyek családi címerükbe a lengyel fehér sast is viselhetik hálálta meg. Brandenburgi György Frigyes ör-

gróf pedig 1585-ben egy keresztlő alkalmával a leitenai uradalmat Pommeraniában, ajándékozta Mártonnak, így családunk lengyelországi indigenatusi joga a bárói címmel jár. Poroszországban pedig mint „Uradei” (ősnemes) a „Freiherr von — — ” cím illeti meg.

A XVII-ik század elején családom egy ága magyar bárói rangot nyert. Szemerecsányi egri érsek anyja, Maria, az utolsó volt a bárói ágból.

Gergely, (1763—1822) mint társadalomtudományi író, a nagy Széchenyi előfutárja volt. Ő írta „de origine rusticitatis”. Ezt a szabadelvű, nemzetközi felfogásban írott könyvet csak 50 év múlva méltatták teljesen.

Béla, lovassági tábornok és az első magyar vezérkar főnöke sajnos, túlhamar halt meg. Béla 1920-ban egy haditervet dolgozott ki a bolsevikiek ellen, akik Lengyelországot megtámadták. A magyar kormány akkor szándéka volt százezer emberrel segítségül sietni a lengyeleknek. Weygand francia generális is jóváhagyta Béla terveit és ez csak azért nem került kivitelre, mert időközben a bolsevikieket Varsó előtt a lengyelek véglegesen leverték. A magyarok ennek ellenére is sok puskaport szállítottak a lengyeleknek.

Most is él közöttünk egy nagy Berzeviczy, az Albert, kit sziklalapokon álló erényei, vaszorgalma, nagy tudása, fényes állásokba, méltóságokba, nagy vagyonok urává emeltek. Űgy magasiik elénk, mint egy szakadékok nélküli szabályos nagy piramis, melynek csúcsa már oly szférákba emelkedik, hol bár a leáldozó nap sugarai tőle búcsúznak utoljára, a jeges hó réteg mégse olvad el rajta soha.

E könyv kiadása közben borult reá az örök éj. Al-

bert igen nagyot ért el. Nemzete tisztelettel hajlik meg emléke előtt.

Az ugyanazon szikláról származó, ezt a könyvet író Berze nem emelkedett a hegyek csúcsáig. Ő is nagyot ért el, de megfordított irányban, lebukott a mélybe. Ne nézzetek a mélységben forrongó lávára! Nézzetek inkább a hegyre felfelé. Felfelé szédülni nem lehet, de a mélység — vonz.

Címerünk ugyanaz, mint az ősi címeré, amelyet 1170-ben helyeztek el a tiroli Trientben a templom kriptájának falán.

Ezen egy kőszáli kecske látható, amely sziklán áll. Szimbolikus jelentőségű családunkra nézve, hogy a kőszáli kecske § kopár alpesi sziklák között tanyázik tiszta levegőben él, a csúcsokon, — a mélység közeiben.

Heraldikai szempontból a címer azért érdekes, meri a pajzs ferdén áll rajta, ami ritkaság. Midőn a keresztes háborúk idején a lovagok lepihentek a forró napfényben és a pajzsot, amely akkor még nem kapuból tozatok, hintók, levélpapírok és hálóingek díszé, hanem igazi fegyver volt, a földbe szúrták. Ferdén áll a földbe szúrt lovagi pajzs, hogy egyik sarkára rátelessék a sisakot és a tövében pihenő lovagnak árnyékot vessen. Csak azoknak a családoknak címerén, kiknek ősei szerepet játszottak a keresztes háborúban, áll ferdén a pajzs. A pajzson nyugvó sisakot gyakorta ékesíti fátyol, amely a lovagi játékok emléke. A győztes lovag díja, az imádott hölgy által hímzett selyemkerítő volt.

A ferde címer, franciaországi tartózkodásom idején is feltűnt. Egy alkalommal gróf d'Harcourt, megpillantva pecsétgyűrűmön a ferde pajzsot, megjegyezte:

— Az ön családja a keresztesháborúból származik?

— Igen — válaszoltam — őseim résztvettek három keresztes hadjáratban. Az utolsóban is, II. Endre király vezetésével, aki megszerezte a „jeruzsálemi király”-! címet.

d'Harcourt erre majdnem rokonilag megszorította kezemet. Ennek a kézszorításnak titka az, hogy Franciaországban azok a nemesek, kiknek ősei kereszteslovagok voltak, összetartozási faji tudattal bírnak, az újabb nemesekkel szemben, lehetnek ezek akár napóleoni hercegek is.

E mélyértelmű kézszorítás után gyakran találkoztam d'Harcourt-tal, akivel egy alkalommal nancyi megfigyeléseimet közöltem, hol Claude Lorraine képeiben gyönyörködtem. Lescinsky Stanislaw, száműzött lengyel király (kinek leányát XV. Lajos vette el) egykori székhelyén, régi metszetek után kutattam.

Napokig kóboroltam az ódon francia városban. Meglátogattam a franciskánus kolostort is, amely a háború előtt még exterritoriális terület volt. A kolostor kriptájában alusszák örök álmukat a Lotharingiai család ősei. A sírokat barátok őrzik, akik a háború előtt a párisi osztrák-magyar követségtől kapták javadalmaságukat. Láttam a kriptában egy lovagi síremléket, amelyen a Lotharingiaiak első ősének, Vicomte de Vaudmontnak neve állott. Közvetlenül mellette volt felesége síremléke, ezzel a felírással: Született: „Madoiselle d'Harcourt.”

Örömet akartam szerezni d'Harcourtnak és elmondtam neki, mit láttam a kolostorban s milyen előkelő környezetben pihen családjának egyik tagja.

Az öreg gróf arca elborult, vékony bajusza megremegett. Csak ennyit jegyzett meg:

— Nem nagy dolog ez egy d'Harcourt kisasszonynak, mert ezzel csak egyenrangú házasságot kötött.

Meglepett milyen hidegen beszél a Lotharingiai család őseről, a nancy-i kriptában nyugvó Vaudmont-ról. Aznap együtt ebédeltünk, s ekkor egy történetet mondott el, melynek hitelességéről, gróf Mercy d'Argentau, párisi osztrák követ (XV. Lajos udvarában) memoire-jából is, meggyőződtem.

— A Habsburgok férfiága kihalván, Mária Antoinette tulaj donképen született Lotharingiai hercegnő volt, nem mint Ausztriai Anna (XIII. Lajos) vagy mint Mária Terézia (XIV. Lajos) felesége, kik atyai részről voltak Habsburgok (a spanyol ágból) mesélte gróf d'Harcourt — miközben az inas burgundi óbort öntött a metszett poharakba.

— Már pedig a Lotharingiaknak ugyanaz a rangjuk van, mint a d'Harcourt-oknak. A dauphin a későbbi XVI. Lajos esküvőjét, amint bizonyára tudja, „per procurationem” Schönbrunnban kötötte meg. A vőlegényt az esküvői szertartáson egy Rohan herceg képviselte.

Érdeklődéssel hallgattam d'Harcourt előadását és emlékezetemben megjelentek könyvtárszobánk francia metszetei. Az egyik Rubens kép, Medici Mária esküvőjét ábrázolja Flórenceben, amelyen IV. Henriket gróf Bassompierre helyettesítette. A szertartáshoz tartozott, ho gy az új pár esküvő után az udvar szemeláttára nászágyba feküdjék. Az asszony balra, a férfi jobbra. (IV. Henrik óvatosságból ráparancsolt Bassompierre-re, hogy ez alkalommal páncélt viseljen legalább is a baloldalán.)

Amikor Maria Antoinette megérkezett a Rajnához, hajó várta a folyó közepén — folytatta elbeszélését gróf d'Harcourt. A dauphin küldöttjei és az udvarhölgyek csoportja a fedélzeten fogadták a trónörökösnet. Nyomban bevezették egy selyemsátor alá, hol tetőtől-talpig levetkőztették. Tilos volt egyetlen idegen ruhadarabot is magával hoznia. Még a harisnyáját is le kellett vetnie. Az udvarhölgyek a Parisból küldött új ruhákba öltöztették. A dauphin Compiegneig utazott eléje. Unalmas, fagyos közönnyel fogadta. Maria Antoinettenek hosszú ideig kellett türelemmel várnia, míg végre férje kissé felmelegedett iránta.

Egészen más jelenetek játszódtak le később, amikor í. Napoleon ugyancsak Compiegneben fogadta Mária Lujzát. Ez a hevesség nem volt hajlandó várni az esküvőre sem.

Maria Antoinette megérkezése után, XV. Lajos fényes ünnepségeket rendezett Versaillesben. A Lotharingiai család hercegnői ezt az alkalmat akarták felhasználni arra, hogy egyenlő rangba sorozzák őket a vérbeli királyi hercegnőkkel.

Néhány nem éppen fiatal Lotharingiai hercegnő Nancyból Versaillesbe érkezett és az udvari bálon megakarta mutatni, hogy Maria Antoinette érkezése után a Lotharingiai hercegnők egyenragúak a Bourbonokkal.

Az udvari bálon csak a királyi hercegnőknek volt előjoga az urakat táncra felkérni, apródot küldvén hozzájuk, A Lotharingiai hercegnők most ugyanolyan rangban akartak sorakozni, mint XV. Lajos leányai. De ez utóbbiak erősen tiltakoztak az ellen:

— Egy Lotharingiai hercegnő csak utánunk következik. Ez az előjog nem illeti őket.

Ennek a versaillesi báli afférnek diplomáciai levélváltás volt a következménye gróf Mercy d'Argenteau párisi osztrák követ és gróf Kaunitz bécsi külügyminiszter között.

— Amint láthatja, kedves barátom, igazam volt, amikor azt mondtam önnek, hogy Mademoiselle d'Har-court csak egyenrangú házasságot kötött.

A francia ősnemesség családi büszkesége még a Lotharingiai hercegi háznak sem enged születési különbséget.

Családi címerünknek van még egy sajátossága. A saját farkába harapó sárkány. Ez a magas „sárkányrend”-et ábrázolja, amelyet Luxemburgi Zsigmond német császár és magyar király ajándékozott Berzeviczy Henriknek, tárnokmesterének és zászlós urának. Csak hét magyar családnak van meg ez a rendjele. Ezek közt a Berzeviczy, Kállay, Károlyi, Perényi és Radvánszky családoknak.

Német nevelőm doktori értekezéséből azt is megtudtam, hogy egyik ősöm, Berzeviczy Kakas egy birtokvillongás során megölt egy Görgeyt. Bűnbánatból Rómába zarándokolt. Onnan hazatérve Nedeci-várat, amely a Dunajec völgyében emelkedett, kolostorrá alakíttatta át. A nép a gyilkosság miatt, a vér színe után, „Vöröskolostor”-nak nevezte el. Kakas fia, Kakas (Callus) a vörös kolostort, a nagy erdőkkel együtt a Johanna rendnek ajándékozta.

Így ismerkedtem meg nemzetséggemmel és így tanultam meg németül.

VIII. FEJEZET.

Lengyel menekültek. — Játékkártyák. — Táncolni tanulok. — Első szerelem. — Napoleon patience és Eszterházy herceg. — Napoleon, mint sakkjátékos.

Leggyorsabban sajátítottam el a történelmet és a kártyajátékokat. Mint gyerek, kétféle kártyával ismerkedtem meg. Az egyik volt az úgynevezett alkotmányos kártya, melynek figurái 67-es kiegyezési miniszterek voltak. Apám ezt a kártyát nem igen szerette. Sokkal szívesebben játszott a svájci kártyával, amely a Teli Vilmos legendát ábrázolta. Egész életemben ki nem állhattam Gessler kalapját és megértettem Tell lövését.

Lelkesezéssel, könyv nélkül szavaltam el Schiller drámáját. A tanulást nagyban megkönnyítette, hogy a Tell dráma hősei kártyafigurák voltak.

Első kártyajátékom a durák volt. Egy öreg lengyel menekült, Kolachkovszky tanított meg rá. Egyedül ő maradt már csak meg a négy lengyel menekült közül, akiket a lengyel forradalom után nagyapám meghívott és örök vendégül látott. Egy vén kúriát kaptak lakásul. A felsőmagyarországi kastélyokban testvéreknek tekintették a lengyel menekülteket.

A nyájas, romantikus öreg Kolachkovszky minden ünnepnapon megjelent anyámnál. Tavasszal sárga kökölcsint, nyáron piros pipacsot, ősszel és télen halvány rozmaringot hozott és rövid francia beszéd kíséretében nyújtotta át.

Táncmester is került házunkba. Anyám zongorázott, én pedig a tisztartó és az erdész kisleányaival táncoltam. Német játszótársam Johannes is részt vett

ezen a táncórákon. Meg kellett elégednünk a tisztartó és az erdész leányaival, pedig a tanyán sok csinosabb leány is volt. Velük inkább táncoltam volna, de anyám hallani sem akart erről. Különösen arra vágytam, hogy a főjuhász feketeszemű, tízéves leánynak, Ilonkának derekát foghassam át tánc közben. Nagy fekete szemét mélabús lassúsággal tudta lesütni. Talán ő volt lelkem első szerelmi óhaja. Örömet éreztem, ha az udvaron messziről láthattam. Ma is, hatvannyolcéves koromban sötét szempillái árnyékában jól elalszik lelkem.

A főjuhász leánya sohasem tudta meg, hogy szemének magnetikus hatása mit váltott ki belőlem, mert ezt nem tudtam előtte soha kifejezni. Gyenge teremtés volt, megfázott, megbetegedett. Kis fakoporsóját, amely nagy, fehér halotti lepellel volt leborítva, két juhászbojtar vállra vetett rúdon vitte a szomszéd falu temetőjébe. Szülei kísérték a koporsót, amely ritmikus lengéssel lebegett ide-oda. Megszöktem otthonról és elkísértem a temetőbe Ilonkát. Johannes is velem akart jönni, de nem engedtem. Egyedül mentem a koporsó mellett. Belekapaszzkodtam a fehér lepellelbe. A koporsó ringása járás közben magával ringatott. Így mégis csak táncoltam egyszer Ilonkával.

Azóta egész életemben sohasem táncoltam többé. A ceremóniás négyest nem nevezhetem táncnak. Táncmesteremet választékos csínyekkel üldöztem el. Lábára léptem, megrúgtam és az arcát bekentem korommal, így történt, hogy nem tanultam meg táncolni, — de másokat gyakran megtáncoltattam.

A kártyajátékok szabályait már gyermekkoromban megtanultam, de patience-on kívül mást még nem játszottam.

Remekül tudtam kirakni a nagy Napóleon patience-ot. Amikor nem voltak vendégeink, apám esténként mindig kirakott néhányat. Gróf Las Cases memoirjában is olvasható, hogy Napoleon is ezzel szórakozott Szent Ilonán. Ennek nem az a célja, hogy az élet kis kezdéseire feleljen, hanem az összes kártyákat, a sors meg nem változtatható rendjében, hadvezérként áttekintve megoldani. A Napoleon patience-nak harci céljai vannak, megkívánja a legnagyobb áttekintést. Ki kell szimatolni a gyenge és támadható pontokat és oda koncentrálni az engedélyezett háromféle mozgási lehetőséget, hogy minél előbb rést lehessen ütni a felrakott sorokon.

Ez később még pénzt is hozott nekem.

Sok év múlva néhányszor herceg Eszterházy Pállal, a mai herceg nagyapjával játszottam besiguet. Egy este a budapesti Nemzeti Kaszinó játékszobájában vártam reá és közben időtöltésből egy „nagy Napoleon”-t raktam ki.

Amint a herceg a szobába lépett és megpillantotta a kirakott kártyákat, örömmel jegyezte meg:

— Én ezt ismerem. Ez a „nagy Napoleon.”

— Nem csodálkozom rajta, hogy ismeri — mondtam —, hiszen Napoleon játszotta ezt, aki néhány évvel Szent Ilona előtt, a herceg nagyapjának felajánlotta a magyar trónt, ki azonban ebben a Napoleon-partieban nem akart résztvenni.

A herceg jót nevetett megjegyzésemem. Leült melém és segített a haditerv kidolgozásában. Az egyik kombinációnál ellentétes vélemény támadt közöttünk, mire azt ajánlottam neki, hogy bésigue helyett játszunk patience-ot. Akinek nem sikerült, az vesztett.

A kártya mellett volt még egy másik játék, ame-

lyet ugyancsak apámtól tanultam, a sakk. Ez igen megfelelt kombinatív hajlamomnak. Ma is szenvedélyesen sakkozom. Ez az egyetlen játék, amit ma is játszom. Atyám idejében még nem ismerték a Wilhelm Steinitz féle sakkteóriát. Ő még a Murphi féle gambit elmélet befolyása alatt állott. Dr. Emanuel Lasker zseniális munkája: „A bevégezhetetlen filozófiája” — még nem jelent meg.

Az életsakkjátékában is gyakran követtem Tarasch sakkprofesszor szellemes mondását: „Nincs nehezebb, mint egy megnyert játékot el nem veszíteni.”

Megilletődéssel vettem egyszer kezembe egy fakult sakktáblát, amelyet Massena tábornoknak, Esslingen győzőjének leszármazottja mutatott nekem, Nizzában. A herceg a „Cercle de la Méditerranée” elnöke volt és számos Napoleon reliquiája között őrizte a császár „úti” sakktábláját. Napoleon, ha nem volt dolga az igazi harctereken, ennek a táblának hatvannégy mezőjén csatározott. Szendélyes sakkozó volt, Parisban a „Café de la Régence”-ban, a „Comédie Française”-sel szemben gyakran látták sakkozni, mint fiatal kapitányt. Száműzetésében Montholon tábornokkal sakkozott esténként. Igen közepes játékos volt, de nem szeretett veszteni. Amint Suarez és Masson könyveiben is olvasható, Napóleon, ha partie-ja rosszul állt és ellenfele nem figyelt, a lovakkal egész szabálytalanul lépett. De senki sem merte őt figyelmeztetni.

IX. FEJEZET.

Október hatodikán. — „Othello” és a „Peleskei nótárius”

Egy október hatodika sorsdöntő napom volt. Nagypám óta ezen a napon, minden évben gyászistentiszteletet tartottak a katolikus templomban a tizenhárom vértanú emlékére. Ez volt az egyetlen nap, amikor ministrálnom kellett. Délután pedig a ládbessenyői református pap, az öreg Törös tartott előadást az iskolában a gyásznapi jelentőségéről. Este mind a két pap nálunk volt vacsorán. Egy ilyen estén dőlt el a sorsom. Véletlenül szóbakerült, hol fogom a gimnáziumot végezni. Anyám nagy praktikus érzéssel ezt mondotta:

— Küldjük a bécsi Theresianum-ba! Tanuljon ott sablon szerint. Majd benyújtjuk az apródi próbát. (Funkciója az udvari bálokon a királyné uszályát vinni és a trón körül sorrendben állani.) Aztán majd diplomata lesz belőle.

Apám majdnem ridegen szakította félbe anyámat:

— Amíg én élek, addig nem megy a bécsi Theresianumba. Apród vagy kamarás, belegyezésemmel addig nem lesz, amíg nem egyedül csak a magyar királynak kell az esküt letennie.

Túl közel van még Martinovics, Sigray, Battyányi, — Világos — és a Bach korszak. (Én később, amikor külföldre mentem lakni, benyújtottam kamarási kérvényemet, de ezután néhány nappal jött a famozus chlopi hadiparancs, erre én sietve visszavontam). Itthon fog tanulni! Itthon erősödjék meg testileg és lelkileg! Az után majd elküldjük Németországba, hol úgyis sok rokonunk van, hogy rendben fegyelemben, képezze magát

a tudományokban. Később Angliába megy, hogy sportoljon és jómodorra tegyen szert. Végül Franciaországba, hogy megismerje a nagy életet.

Később rájöttem, hogy anyámnak volt igaza. A Theresianum jobb lett volna, hisz ennek a rendszeres, nagy tradíciókon nyugvó nevelési módszere magas európai nívón áll.

Apám határozata fellebbezhetetlen volt. Nekem nagyon tetszett, hogy így döntöttek a jövőmről.

Ezen a télen, — egy kicsit korán — új gondok loptak lelkembe. A tavasz közeledett, még csak sejtettem azokról az érzésekről, amelyek belsőleg nyugtalanítottak, de még nem tudtam biztosat semmit. Szüleim úgy vezettek, mint valami falusi bárányt. Amikor % Váci utca sarkára értünk, a legnagyobb kíváncsisággal figyeltem fel az ott álló lányokra, akik oly arányosan nézegettek, akárcsak a ládbessenői mezőn a virágok.

Ekkor láttam az első színdarabot: „A falu rosszá”-t Blaháné énekelt. A nótákat örömmel hallgattam, de bármennyire igyekeztem is, a darabban nem ismertem rá a falura. Sokkal jobban tetszett a „Peleskei nótárius.”

Egy édes vígjáték ez, a régi időkből, ahol egy falusi jegyző először van életében pesti színelőadáson és Shakespeare Othellóját olyan komolyan veszi, hogy kihúzott karddal ugrik a színpadra, hogy lovagiasan megmentse az ártatlan Desdemonát.

Erdei lelkemre nem tett különösebb benyomást Pest. Házrengetege nem érdekelt. De sokszor gondoltam még vissza a Váci utcai sarokra.

X. FEJEZET.

A papbácsi házvezetőnője és a sétáló liszteszák.

Nálunk falun, a tavasz érkezését a madarak vándorlása jelezte. Február végén megérkeztek az örvös galambok. Vadászlelkem már alig várta az „oculit”, amikor az erdei szalonkák húzni kezdenek. Este a cserjésben lestem érkezésüket. A faluból hallatszott a harangszó. Lenn a parasztházakban már égett a méceses és az égen kigyulladt az esthajnali csillag. Néhány rigófütty hallatszott még. Egy-egy elkésett varjú száraz károgással telepedett le a fára. A madarak már jóéjtszakát énekeltek. Elcsendesedett az erdő. Kezdődött az éjtszaka.

Ekkor messziről hallatszott a hím szalonka kertyogása, amint az alvó erdőben szerelemre hívja párját. Ott hallgattam a cserjésben ezt az izgató szót és vártam a hajnalt, amikor a szalonka elnémul és ezer hangjával megszólal az erdő.

A szalonka fáradtan ment nappali nyugvóhelyére. A fa tetején büszkélkedő varjak, rigók, szarkák, galambok, gerlék és a bokor alatt meghúzódó fülemüle megkezdték éneküket. Minden nőstény áhítattal hallgatta, hogyan énekel a hím. Varjúné a varjúra, fülemüléné a fülemülére figyelt. A hajnali hangverseny a természet matinéja azonban állandóan tökéletesen hangzik, mert a minden madarat vezénylő karmesteri pálca, a legbiztosabb kézben van, a Teremtőében.

Azt hiszem, amióta a világ áll, varjú és fülemüle mindig ugyanúgy énekelnek tavasszal. A dal azóta sem változott. Teljesen ugyanaz maradt a szendrőládi erdőben, mint a paradicsomban volt.

Lehetséges, hogy mikor a mindenható megteremtette a tavaszt, az embert is megajándékozta úgy, mint a madarakat azzal, hogy ki tudja fejezni szerelmét énekkel. Hanem a paradicsomban valami hiba történt. Ádám és Éva telhetetlen volt. Éjjel-nappal akart énekelni minden évszakban, nemcsak tavasszal. Ezzel azután napi élménnyé vált a tavasz nagy ünnepe és elfelejtették az ünnepi dalt.

A tavasz elmúlt. Csak a pacsirta énekelt még. Már nem a szerelemről dalolt, hanem a halálról, nyílegyenesen emelkedve a nap felé, honnan hang nélkül hullott viseza a földre. Múlt az idő és belső nyugtalanító érzésemet még mindig nem tudtam megmagyarázni. Csak sejtettem.

Ha elbújtam a kazal tetején, hogy megfigyeljem, mi is történik a kazal tövében eltűnő párok között, sajnos, nem láttam semmit. Csak csókokat és bizalmas szavakat hallottam. Nyáron nevelőmmel és Johannái a Boldvához lovagoltam és a malom mellett fürödtünk. Elcsatangoltunk a nádasban, mert tudtam, hogy itt fürödnek a falusi lányok. Hasonfekve rejtőztem el, de nem sokat láttam. A lányok ingben fürödtek. A látvány nem volt új. Ismertem a Rubens metszetekről.

Végre váratlan szerencse ért. Minden csütörtökön átjártam hittan órára a faluba a paphoz. Óra után, a jó öreg pappácsi tartlizott nevelőmmel. Én pedig ezalatt a zöldségeskertben és a nagy papi udvaron kószáltam.

Egy ilyen csütörtök délután feltűnt, hogy a pap fiatal gazdasszonya az udvaron szárítókötélre ruhát terget. Kis számolyra állt, hogy elérje a kötelet és így is lábujjhegyen kellett ágaskodnia. Mindebben az volt a legkülönösebb, hogy a fiatal segédtanító is ott volt és

nyitott szájjal és kidülledt szemmel nézett valamit. Azt hittem, hogy a kimosott ruha érdeklí. Észrevettem azonban, hogy ő nem a ruhákat, hanem a gazdasszony lábait nézegeti. Minthogy én ezt a viselkedést rendkívül különösnek találtam, szemeimet nem vettem le róluk.

A gazdasszony nemsokára bement az éléskamrába, örömmel állapítottam meg, hogy pár perc múlva a fiatal segédtanító is eltűnik az éléskamra ajtaja mögött. Szöveget ütött a fejembe, hogy mi dolguk van itt mindkettőjüknek. Egy héti gondolkoztam rajta és nem tudtam elfogadható magyarázatot találni. Elhatároztam, kinyomozom, mi történik a kamrában.

Már akkor is, gyermekkoromban, ha valamit föltem magamba, a legpontosabban és legrészletesebben kidolgoztam a haditervet. Ezért belopóztam az éléskamrába és helyszíni szemlét tartottam. A következő csütörtökön már teljes hadifelszereléssel érkeztem a hittanórára. Fegyverem egy olló volt.

Hittanóra után azonnal bementem a kamrába, ahol a zsákok katonarendben sorakoztak liszttel, búzával, kukoricával, kásával, lencsével és borsóval telten. Az üres zsákok közül kiválasztottam egyet és az ollóval két lyukat vágtam rajta, két lőrést a szememnek. A zsákot azután a fejemre húztam és beálltam a telt zsákok sorába. Nemsokáig kellett várnom. Megérkezett a gazdasszony. Mindjárt utána a segédtanító. Eleget láttam. A szerelmi látványosság után a segédtanító gyorsan távozott. A gazdasszony ott maradt még és a paradicsomos üvegeket rendezgette. Már nem tudtam magamon tovább uralkodni és ballagó lépésekkel megindultam a gazdasszony felé. Mikor megpillantotta a mozgó liszteszsákot, ijedtében elejtette a paradicsomos üveget. Erősen kipirult arca halálsápadtra vált,

majd amikor látta, hogy a zsák egyre közeledik felé, rémült sikoltással szaladt ki a kamrából.

Tavaszi érzéseimmel is éppúgy voltam már, mint a kártyával. Bűnbánó Magdolnától papbácsi gazdaszonyáig már ismertem minden játékszabályt, de még nem játszottam.

XI. FEJEZET.

Az erdei „nagyúr.” — Első szerelmi sikerem.

A disznó hasznos és tiszteletreméltó állat. Az északi népeknek valóságos életszükséglete. A magyarok, németek és szlávok érzelmvilágában jelentős, ősi, szimbolikus szerepet játszik. „Disznó” — ezeknek a népcsaládoknak a nyelvében szerencsét jelent. „Disznó”, „Schwein haben”, „Svinya”, „Disznód van” — ez nem sértés, hanem öröm és jó kívánság. Shakespeare, sir John Falstaffnak címerében is szerepel egy disznó. De Isten őrizzen bárkit attól, hogy ezt franciának, olasznak és általában a Földközítenger partján élő nép bármelyik fiának mondja. Ez halálos sértés lenne. Ugyanilyen megvetett a disznó a mohamedánoknál, zsidóknál és indiaiaknál is, E népek életében haszontalan állat volt mindig, zsírosbödönre nem volt szükségük, hiszen ezt pótolta az olajfa bogyója. A disznó húsát és szalonnáját nem tudták eltartani.

A disznó büszke állat, nem alkalmas iga vonásra, mint az ökör vagy a ló. Az egyiptomiaknak még istennek sem kellett. Az ókor istengalériájának, ahol annyi állat: ökör, íbisz, krokodil és szamár szerepelt, disznóistenre nem volt szükség.

A magyaron kívül egy nemzet sem nevezi a legfőbb ütőkártyát, az „ászt” disznónak. A ferbliben, a legnagyobb hatalom a négy disznó. A kártya disznói közül nekem legjobban a makkdisznó tetszett, talán azért, mert egy makkos erdőben elejtett vaddisznóhoz fűződik első szerelmi sikerem.

A jó makkos év nagy szerencse a disznótartó földbirtokos számára. Amikor a Bükkhegységben sok makk termett, apám, gróf Pongrácz és a híres Szentiványi Árpád megvették a tölgyfaerdő makkját és disznókondáikat felküldték késő ősszel a hegyekbe. Tavasszal azután a disznókat Pestre hajtották.

Ilyen makkáldásos télen, a földesurak gyakran fölmentek a Bükkbe, hogy ellenőrizzék a makkoltatást. Erdei vadászlatokban tanyáztak. Kopókat is vittek magukkal. Kártyázással, politizálással és vadászattal töltötték az időt. Ezen a télen engem is magukkal vittek. Este mindig kártyáztak. Néha vendégek is érkeztek, akik egy-két napig maradtak a vadászlatokban és részt vettek a kártyacsatákban. Akinek a pénze elfogyott, az disznóval fizetett. A ferbliben jó négy király ellen négy „ász”-szal egész disznókondát el lehetett nyerni.

Az erdőőr fiatal, menyecske lánya főzött nekünk. Finom bográcsgulyást és ecetben főtt vaddisznót kaptunk csipkelekvárral. A reggeli illatos füstöltzalonna volt. Az erdőőr leánya kitűnően értett a jól kihúzott káposztásrétes készítéséhez. A kártyázókat néztem, egycsovú vadászpuskámat tisztogattam és a fiatalasszony körül settenkedtem. Esténként gyakran megjelent egy kondás az erdészlat közelében, de mint meg nem hallgatott szerelmes, csak az erdő széléig merészkedett, honnan könyörgő dalokat tilinkózott az erdőőr

leányának. Legtöbbet a kedves, öreg dalt játszotta: „Én vagyok a petri gulyás, én őrzöm a petri gulyát.”

Kint a makkoló kondánál különös dolgokat mesélt a számadó kondás egy vadkanról:

— Évek óta rémíti az egész Bükköt. Retteg tőle mindenki. Sohase láttam még ilyen nagy fenevadat.

A különben hallgatag ember elmondta, hogy a Bükkhegységnek van egy fekete vadkanja. Rettentő vén lehet, remeteként, egyedül, magányosan lakik. Olyan lábnyoma van a hóban, mint egy tehénnek. Még mindig szerelmes. De bizton unja már a szerelmet a vad háremben és éjjelenként ellátogat a makkozó házidisznök kondájába.

Haditervet dolgoztunk ki a rettegett vén vadkan elejtésére. Négyen, a négy különféle kondához mentünk este, lesre. A vaddisznónak rossz a látása, de kitűnő a szimatja. A siker nagyrészen a jó szélről függ. Amikor a magam helyére értem, kikérdeztem a kondást, hogy merről szokott jönni a fekete állat. Úgy helyezkedtem el, hogy ne kapjon szelet felőlem.

A disznók rőfögtek. A távolban róka vonított, bagoly huhogott. A Bükkhegységben az éjtszaka mindig zajosabb, mint a nappal.

Egyszerre észrevettem, hogy a konda egészen elcsendesül, mintha várna valamit. Hallottam, hogy közvetlen-közeiben ropog a hó. Erősen figyeltem. Egy irtózatós nagy fekete testet pillantottam meg, amely lassan cammogott felém. Szívverésem megállt. A nagyúr, a fekete vadkan közeledett. Némán lapulva, közel engedtem magamhoz. Csodálat fogott el, amikor tisztán ki tudtam venni. A vadászszenvédelyt majdnem legyőzte bennem megjelenésének méltósága. Tizenöt lépésről szívébe eresztettem a golyót.

Mély basszushörgéssel esett össze. Nehezen lélekzett. A holdfénynél láttam, hogy farka még görbe, ami az élet jele. Olyan nagy tiszteletet éreztem a hatalmas úr iránt, hogy nem gondoltam a második golyóra.

A lövés zajára odajött az öreg kondás. Nem szólt egy szót sem, tisztelettel levette kalapját előttem és a haldokló előtt. Tülkébe fűjt. Ez volt a megállapított jel a többi vadásznak.

A hold lement. Koromsötét lett. Fáklyát gyújtotunk és annak fényénél tértünk vissza a távoli erdészlakba. A vadkant csak reggel hozták le.

Este apámék, mint rendesen, kártyáztak. Engem egy ellenállhatatlan érzés a hátsó kis szobába vonzott, hol a vadkan fenyőágakon hevert. Gyertyával a kezemben mentem be hozzá és bámultam a hatalmas agyaráú erdei őslényt.

A gyertya lángja táncoló árnyékokat vetett a falra. Ajtó nyílt mögöttem. Az erdőőr lánya lépett be, kívülről észrevette a gyertyafényt. Megállt mellettem és haldogaton nézte az erdő fekete szultánját.

Sokáig álltunk így szótlantul. A tövig égett gyertya még egyszer hirtelen fellángolt. Az utolsó fénynél úgy rémlett, mintha a vadkan szeme kinyílna és rám nézne, de nem haraggal, nem gyűlölettel, hanem szelíden, majdnem hálásan és ezt mondaná:

— Én öreg úr, már eleget éltem, jöjjenek most már mások.

Az ablakon bevilágított a hold. Megcsókoltam az asszonyt, mintha ez természetes lenne. Ő pedig, mintegy láthatatlan parancsra, engedelmesen és odaadón az élettelen állatra omlott, amelynek kihűlt testén az én szerelmi életem kezdődött.

XII. FEJEZET.

Játéktörvényem. — Leszokom a dohányzásról. — Mail-coachon a „Draag” versenyre.

A csendes erdei nyugalomnak, melyben annyi ózont szívtam be egész életemre, vége lett.

Apámat minden küzdelem nélkül, egyhangúan képviselővé választották. A városi élet nem használt neki. Szívujja egyre jobban elhatalmasodott rajta. Két szenvedélye volt: a kártya és a dohányzás.

Apám kártyázása az erdei lakban még ártatlan szórakozás volt. Veszteségei nem tettek kárt vagyonában. A dohányzás sem ártott neki annyit, mint a későbbi években, amikor pesti klubok fojtott levegőjében át-füstölte az éjszakát. Igen bánkódtam felette, mert ki-mondhatatlanul szerettem atyámat. Kártyaveszteségei — noha nem szeretett róluk beszélni — fájtak nekem, megrázták lelkemet,

Ő fatalista nyugalommal, beleszokva viselte a napi veszteségeit.

Én ellenkezőleg, mikor kártyát vettem kezembe — akár kicsiben játszottam, akár nagyban, — összeszedtem minden erőmet és győzni akartam. Egész életemben úgy játszottam, hogy amikor észrevettem, hogy a szerencse nem kedvez és veszteségem nő, elhagytam a játékasztalt és nem szaladtam Fortuna istennő után. Ha nem kedvezett, elfordultam tőle. Megvártam, míg őneki méltóztatott utánam szaladni. Akkor azonban nagyon keményen megfogtam.

Apám másik szenvedélyét, a dohányzást, szintén örököltem. Ő sohasem cigarettázott. Csak a szívart ismerte el, mint méltó dohányzást. Gyönyörű tajtékpipái

voltak, melyeket művészi faragott nagy címerek díszítettek. Akkor nem a cigarettatárca ajándékozás volt a szokás, hanem az urak címerekkel ékesített tajtékpipákat ajándékoztak egymásnak.

A tajtékpipa faragása külön virágzó, művészi mesterség volt abban az időben. Valóságos tajtékpipa művészek voltak. A műértők meg tudták mondani, hogy ezt vagy azt a pipacímert, vagy bizarr figurát melyik mester faragta.

Amint apám pipát, én később cigarettatárcákat gyűjtöttem. Amint ő megismerte a pipaművészt, én épp úgy meg tudtam különböztetni az arany cigarettatárcákat készítőik szerint. Pesten a váci utcai Márton készítette a legszebbeket; Bécsben Förster és Hies, mindkettő a Kohlmarkton. Parisban Cartier, Londonban Morgan. Bár tizennyolc karátos aranyból készítette tárcáit Cartier is, Morgan is, már az első pillantásra megismertem mégis, hogy a masszív, tekintélyes és komoly külsejű arany tárca Morgantól került ki, a könnyed, elegáns és a rendkívül finom vonalvezetésű pedig Cartier műve. Kínos helyzetbe kerültem orosz ismerőseimmel szemben, akik uráli plantinából készült tárcákkal ajándékoztak meg. Nehezemre esett a platínát arannyal viszonzni. Egyik legkedvesebb cigarettatárcámat egy barátomtól kaptam, kinek párbajsegédje voltam. Ő még párbaj előtt megrendelte, de ez csak halála után jutott el hozzám, miután ellenfele a párbajban agyonlőtte. Ez volt belevésve: „Pauvre en or, mais riche en sentiments”. („Aranyban szegény — de érzésben — gazdag.”)

A dohányzás már tizennégyéves koromban hatalmába kerített. Egész nap dohányoztam. Elképzelhető, hogy ez a szenvedély mennyire ártott fiatal szer-

vezetemnek. Dohányt is termeltünk és a magyar „szűz muskotály” illatának nem tudtam ellentállni. Szenvedélyem évről évre erősebb lett. Későbbi időben nem kevesebb, mint húsz Regalia Médiát és négy Havannát szívtam el naponta. Az irtózatos szívartömeg majdnem megsüketített. Egyszer csak észrevettem, hogy balfülemre nem hallok.

Fiúmében sétálgattam egyízben, Grosich professzorral, aki a háború után az olasz szenátus tagja és d'Annunzio meghitt barátja lett. Próbáltunk beszélgetni, de ez lehetetlen volt sétaközben, mert balfülünkre mindketten süketek voltunk. Amikor ezt kölcsönösen egymás jobb fülébe mondtuk, felvitt rendelőjébe és megvizsgálta beteg fületem.

— Bizonyára tüzelő ágyú mellett álltál egyszer és megrepedt a dobhártyád, mondta a professzor.

Fatalista nyugalommal vettem tudomásul ezt a diagnózist, noha soha életemben tüzelő ágyú mellett nem álltam. Hogy ő mitől süketült meg balfülemre, azt nem árulta el nekem. Évekkel később a véletlen elvitt Lausanneba, a titokzatos és világhírű öreg Mermod professzorhoz. Sötét szobában, nagy, ernyős lámpa mellett fogadott. Megvizsgálta süket fületem, megállapította, hogy dobhártyám a nikotin miatt megvastagodott és nem repedt meg az ágyú mellett.

A diagnózis ellenére még hosszú évekig dohányoztam. Végül eljött a nap, mikor utolsó szivaromat szívtam el.

A „Draag” napján déjeuner-re voltam hivatalos van Zuylen de Nyevelthez. (A báró, aki a francia autókлуб elnöke volt, Hollandia egyik legelőkelőbb, ösnesemesi családjából származott. Rotschild Salamon báró leányát vette feleségül.)

Paris egyik legérdekesebb lóversenye a „Draag”, amelyet Auteuileben tartanak meg. Ekkor fősikk mail-coachon a Bois de Boulogne-on keresztül hajtatni ki a versenyre. Négy ló van befogva és hátul két lakáj trombitál. Minden kocsin, egy hölgy gardírozza a fiatal lányokat. A társaságbeli urak pedig, szürke cilinderben foglalnak köztük helyet. Báró van Zuylen-nek három mail coach-a volt és a párisi társaságot már előre érdekelte, vájjon kiket hív meg a kocsizásra. A „Draag” előtt nagy dejeunert adott neuilly-i istállótelepén. A kerek istálló közepén óriási körasztal volt felállítva. A boxokból a lovak szembenéztek az asztal körül ülőkkel.

Itt szívtam el utolsó szivaromat. Egy spanyol hölgy mellett ültem és áhítattal gyújtottam egy üvegcsőbe gondosan pakolt Grünebaum havannára, melyet a háziúr nyújtott felém.

Vígan beszélgettem szomszédnőmmel, de egyszerre elakadtam, a hideg verejték vert ki a homlokomon. Elsötétült körülöttem minden. Elvesztettem eszméletemet és összeestem. Szanatóriumba vittek. Akkor megfogadtam, hogy soha többé nem dohányzom. Noha az orvos megengedte a mértékletes szivarozást, mégis teljesen lemondtam róla, mert nem szeretem a megalkuvást és szégyelném magam, ha testemen nem tudnék uralkodni.

A sanatóriumból távozva, visszatértem Parisba, hol a klubkomornyik mint rendesen, hozta a havannát.

— Nem dohányzom többé! — utasítottam el.

Tiszteletteljes mosolygással vette tudomásul kijelentésemet. Mosolyában úgy éreztem, volt valami kételkedés, mire — ötven Napóleon aranyat ígértem neki arra az esetre, ha akár ő, vagy bármelyik szolgál, dohányozni látna.

A nikotin elég gyorsan távozik a szervezetből. Néhány hónap után, már nem éreztem hiányát. Amikor egy reggelfelé a klubból hazamentem, láttam, hogy az ácsorgó szolgasereg csalódottan állapítja meg.

— Megint nem szivarozott.

Egy igen nagy játék után, 100 aranyat adtam nekik, mondván:

— Ne fáradjatok tovább! Úgy sem szivarozom többé.

Amióta nem dohányzom, bal fülem megjavult. Mermondnak volt igaza.

XIII. FEJEZET.

*A két gyertyatartó vándorlása. — A Vármegyeház-
utcai „szalon.” — Réta. — Holdkórost játszom. — Ve-
rekedést rendszerem. — Kiugrás az ablakon. — Bűz-
bomba.*

Apám bérbeadta birtokát. Mindnyájan felköltöz-
tünk Pestre.

Ekkor kaptam először külön szobát. Nevelóm mel-
lettem lakott. Szobám egyik falát magyar szentek ké-
pei díszítették. Nincs a világon még egy királyi család,
amely annyi szentet adott volna az egyháznak, mint
az Árpádoké. A másik falon két kép függött. Szé-
chenyi Istváné és Kossuth Lajosé. Kossuth képét Helfy
Ignác hozta apámnak Turinból. A harmadik falat a
könyves szekrény foglalta el, a negyedik falon pedig,
zöld posztótáblára akasztva, kardok és vívótőrök csil-
logtak.

Háborút nehéz pénz nélkül viselni. Amíg az erdő-

ben éltem, nem tudtam, mi a pénz, nem volt rá szükségem. A paradicsomban sem ismerték a pénzt. A városban, az élet harcában és tülekedésében az ember pénz nélkül — fegyvertelen. Kaptam egy kis zsebpénzt, de az sajnos, mindig hamar elfogyott. Szerencsémre anyám a két karosgyertyatartót is Pestre hozta. Ez lett majdnem kiapadhatatlan segélyforrásom. Amikor pénzre volt szükségem, becsaptam a zálogházba. Anyám titokban — nehogy apám megtudja — Bálinttal, az öreg komornyikkal — aki még nagyapámnál szolgált — mindig kiváltatta. Így aztán visszakerültek a szalonba. Ez a gyakorlat hosszú ideig tartott. Később már keveseltem, amennyit a zálogháztól kaptam, elmentem egy zuguzsoráshoz, aki tudva, hogy kiváltják, nagyobb összeget adott. Az öreg Bálint innen is kiváltotta a gyertyatartókat, mire anyám csodálkozva megjegyezte:

— Úgylátszik, igen emelkedik az ezüst ára.

Vívóiskolába írtak be. Az öreg Keresztessy módszere szerint tanultam vívni, aki a vágást kinyújtott karral, nem könyökből, de csuklóból irányította. Később megtanultam az olasz módszert is. Apám lovaglóiskolába küldött. Minthogy atyám annakidején nyereg nélkül kényszerített lovagolni, egyensúlyom biztosabb volt, mint másoké. Számtalanszor leestem a lóról, de mert kengyelben nem támaszkodhattam meg, a lábszáram annyira megizmosodott, hogy már szokásommá vált csupán ezzel tartani egyensúlyt. Aki fiatalon lovagolni tanul, ezt a módszert tanácsolom, így teszik ezt a doni kozákok is.

Sokat csatangoltam az utcákon. Egyszer egy csinos, erősen kifestett leány szólított meg. Hívott, hogy menjek el vele egy szalonba, ahol jól lehet mulatni. Elvezetett a Vármegyeház-utca egyik házába, egy fé-

nyes szalonba, ahol sok, kívánatosan szép és víg leány között találtam magamat. Pest legjobb „szalon”-ja volt.

Ha nem is kértek a vendégektől meghívót, de erősen cenzúrázták az érkezőket.

Nem táncoltam, nem is ittam, mégis igen jól éreztem magamat a bizalmaskodó hölgyek között. Behatóan bámultam a sok szépet. Többen hasonlítottak a szendrőládi metszetek képeihez.

Egyszer késve jöttem haza vacsorára. Anyám megszidott. Ez nagyon! kellemetlen volt, mert most már haditervet kellett kidolgoznom, hogyan szabadulhatnék el otthonról éjszaka, a hölgyek ugyanis biztosítottak, hogy itt éjjel folyik az igazi mulatság. Ha meg akarok lépni a nyitott ajtón át, nevelőm megfigyelheti minden mozdulatomat. Szobáink ablakai udvari folyosóra nyíltak. Kimászhattam volna az ablakon, de nevelőmnek ezt meg kellett látnia. Mentő ötletem támadt. Eszembe jutott, hogy holdkóros hajlamaim vannak. Bár háztetőn sohasem sétáltam, bizonyos, hogy a holdfény rendkívüli hatással volt reám. Legalább anyám ezt állította.

Segítségül hívtam a holdat, amely éppen akkor, teljes fényében világított be. Szorgalmas nevelőm ablakából még lámpafény szűrődött ki. íróasztalával szemben tükör csüngött és ha nevelőm felpillantott, ebben megláthatta, mi történik a háta mögött.

Csendesen leakasztottam a falról a vívótört és hosszú hálóingemben hátulról közeledtem nevelőm felé. A padló nyikorgott. Nevelőm felpillantott, én pedig félig behunyt szemmel, előrenyújtott törrel, közeledtem feléje. Nem vesztette el lélekjelenlétét. Nem kiáltott fel, mert egy szempillantás alatt átvillant agyán, hogy

holdkórost nem szabad hirtelen felriasztani. Ügyes mozdulattal megragadta a vívótórt és lefegyverzett.

Másnap szörnyűködve mondta anyám:

— Borzasztó, milyen könnyen leszúrhatta volna! Hiszen ez a fiú holdkóros!

Nevelőm volt a nap hőse. Szerényen fogadta a gratulációkat és boldog volt, hogy ilyen könnyen megmenekült. A családi tanács összeült és elhatározta, hogy nevelőm ezután csukott ajtó mellett alszik.

Megszereztem személyi szabadságomat és ezt fenéig ki is használtam.

Majdnem minden éjjel kiszöktem az ablakon át. A házmestert lekenyereztem. Éjtszakánként eljártam a vármegyeházutcai szalonba. Velem tartott négy legjobb cimborám is. Ők szerettek táncolni, én, mint már említettem, nem táncoltam. Mellém kuporodott a párisi születésű, bájos Réta, akin előmlött a midinette-k minden kedvessége. Czetvertynsky Swdatopolk herceg, az európai híró Don Juan fedezte őt fel és vette pártfogásába. Réta, mint bonne került Pestre. Magyar gyerekeket kellett volna franciára tanítania, de közben, magának is szerzett egy gyermeket. Elhagyták, nem mert visszamenni szüleihez Parisba. Így került a Vármegyeház utcába.

Réta ismert alakja volt a pesti éjjeli életnek. Elbűvölt dallamos francia beszéde. Csodálatosan járta a kokottok akkor divatos francia táncát, a kánkánt. Kedvesen énekelt. Bár gyenge hangja volt, de szívhez szóló finomságokat tudott kihozni egy-egy szomorú francia chanson-ból. A dalokban, melyeket énekelt, majdnem mindig az édes anyákról volt szó. Ezekből a dalokból tisztán kiérződött az anyja iránti szeretet.

Későbbi franciaországi életem során, amikor a

Montmartre-on az apach-ok mulatóhelyeit fölkerestem, gyakran eszembejutott az éneklő Réta. Dalaik roppant érdekelték. Ezekben szintén sokkal több szó esett anyai szeretetről, mint szerelemről. Murát herceg, aki jól ismerte Paris éjszakai életét, mondta egyszer nekem:

— Ha összeszólalkozik egy apache-al és az apache már kést ránt elő, beszéljen neki az anyjáról. Ezzel lefegyverzi.

Réta, nagy elfoglaltsága ellenére is, a legszívesebben mellettem üldögélt.

Így ültünk kedélyesen egymás mellett egy este, amikor egy fekete bajuszos idegen érkezett a helyiségbe. Odalépett Rétahoz és durva mozdulattal elrántotta mellőlem, hogy táncoljon vele. Láttam, hogy finom lelke szenved a brutalitás miatt. Amikor a tánc véget ért, az idegen nem engedte, hogy Réta visszaüljön mellém. A hatalmas szál férfi elém állt és intett, hogy keljek fel. Elsápadtam — amint később Réta mondta — és egy kemény ütéssel a hasába vágtam, majd a következő pillanatban hátulról a nyakába ugrottam, mint a vadmacska. Combjaimmal, mint két kapoccsal, szorítottam a derekát. Gallérjába haraptam. Balkezemmel torkát fojtogattam. Bár kezem nem volt nagy, de markolása mint a vas. Jobb kezemmel hol a fülét, hol a bajuszát rángattam dühösen.

A pocsék alak tehetetlen dühében ordított, én pedig leugrottam a hátáról és elszaladtam.

Amikor másnap beléptem a szalonba, a lányok mint hőst és védőjüket ünnepeltek.

Az eset után a többi cimborámmal véd- és dacszövetséget kötöttünk. Megfogadtuk, hogy hölgyeinket köl-

csönösen megvédjük. Mindegyikünknek volt saját Ré-tája.

Hamarosan kiderült, milyen hasznos volt a szövetség. Egy éjjel becsípett jogászok érkeztek a szalonba. Mi öten szövetségesek még gimnazisták voltunk. Őket tehát ellenségnek tekintettük. Nemsokára összeszólalkoztunk. Általános csetepaté kerekedett. Én felugrottam egy jogász hátára és jól bevált módszeremmel rugdostam, téptem, cibáltam és haraptam. A közelharcban a lányok is mellénk álltak és így egyesült erővel kikergettük őket a teremből.

A győzelem mámore hamar elmúlt. Meghökkenve értesültünk, hogy az ellenséges csapat kivonult ugyan, de a lépcsőházban meglapult és ellentámadásra készülve várakozik ránk. A lányok féltek a botránytól és nem engedtek bennünket közéjük. Rétának mentő ötlete támadt. Az egyik török kerevet matracát, az első emeleti ablakból kidobtuk az utcára, s egymásután ráugráltunk. Előzőleg azonban minden cimborámat elátam a jó tanáccsal, melyet apámtól kaptam:

— Húzd össze magad, mikor bajban vagy!

Így aztán, ép bőrrel kerültük ki a jogászok boszúját.

A szalonban még több viharos eset is volt. Egyszer elhatároztuk, hogy a lányok ezen az éjszakán csak velünk fognak táncolni. Egy játékkereskedésben búzbombákat vásároltunk és a patikában jodoformot. Még mielőtt a tánc megkezdődött, a jodoformmal leöntöttem az akkori idők legízléstelenebb szobadíszét, a „Makart” csokrot. A búzbombákat a szőnyegek alatt helyeztük el. Egymásután érkeztek a vendégek és egymásután pukkantak szét a bombák is. A Jodoform és

bűzbomba undorító szagától persze az idegenek elszaladtak és mi egyedül maradtunk a leányokkal.

Más alkalommal táblát akasztottam ki a kapura: „Az üzlet feloszlott.” Aznap éjjel senkisésem érkezett a „szalonba.” Hajnalban a tejesasszony sápítózva mondta a tulajdonosnőnek:

— Sohasem hittem volna, nagysága, hogy ilyen előkelő üzlet is megbukhat.

XIV. FEJEZET.

A vöröshajú ápolónő. — A király látogatása. — Az összekötött kapuk. — A szögbe lépett uzsorás, — A magyar football.

Ez a kicsapongó élet egészségemet alaposan megviselte. Bár izmos voltam, szemlátomást soványodtam és napról-napra sápadtabb lettem. Apám, a híres báró Korányi Frigyes professzorhoz vitt el, aki megvizsgált és komoran így szólt:

— Ha nem változol meg, már csak félévig élsz!

Ha így áll a dolog — gondoltam — sietni kell az étellel, nagyon. És úgy siettem, hogy igazán belebetegedtem. A vöröskereszt kórházba kerültem. Bár nem volt lázam, de egy fehérbőrű, vöröshajú, szép ápolónő tekintetére meleg hullámok futottak át rajtam, valahányszor ágyamhoz közeledett. Szerelmi ajánlatokkal ostromoltam. Csókot ígért, ha meggyógyulok. Ígéretét többszörösen be is váltotta.

Egyszer csak jött a hír, hogy a király meglátogatja a Vöröskereszt kórházat. Jekelfalussy Lajos, apám jó

barátja, megüzente, hogy az én szobámba is bevezeti a királyt. Rettenetesen felizgatott a hír.

Az ágyban fekve, oldalt pislantva, először a király kis lábait pillantottam meg. Ott állt mellettem és kegyesen tekintett rám. Ez elérzékenyített és könnybelábadt a szemem. Amikor a király ezt észrevette, magyarul kérdezte:

— Nagyon szenved?

— Nem . . . , felséges uram! ... — dadogtam zavartan.

Az ágy lábánál álló üres székre mutattam és így folytattam:

— Tessék helyet foglalni, felséges uram!

A király mosolygott, intett a kezével, mintha megáldana és tovább ment.

Hamar felgyógyultam, de Korányi jóslatától még mindig tartva — ismét siettem élni, — ismét hecceken törtem a fejemet.

Egy kegyetlen szerencsejátékot találtam például fel.

Különös kis szögekkel szereltük fel magunkat, olyanokkal, amelyeneket a háborúban is használtak az utakon elszórva. Négy hegyes ága volt, bárhogy esett is le, eggyel mindig fölfelé állt, hárommal meg leült. Ezekkel a harcieszközökkel felkészülve azután beültünk a Rudasfürdő török basin-jéba. Mindegyikünk belehelyezte a maga szögét a vízbe, ahonnan azután kimászva, mint a gémek, körülültük a partot és komoly ábrázattal vártuk a hatást.

Nyerő: akinek a szögébe először lép valaki.

Szerencsések voltunk, az első szöget egy közismert uzsorás nyerte el a sorstól.

Egy új sportot is feltaláltunk.

Abban az időben, mikor Pesten még nagy volt a szabadság és a »Mihaszna Andrások» is bölcs megér-
téssel hagyták nyugton a pezsgő fiatal életet, hajnalon-
ként a piaristák előtti téren kiválogatott, szép, nagy gö-
rögdinnyéket vásároltunk.

A Váci utca elején volt a start. Nyerő: aki görög-
dinnyéjét hamarabb rúgja épségben a Lánchíd orosz-
lánjáig.

Ez volt a magyarországi football őse.

Házmesterünk pletykálgodott. Elhatároztam, hogy
megkeserítem érte.

Jó erős drótot vásároltam néhány cimborámmal és
késő éjjel a szűk utca szembenlévő két kapuját össze-
drótoztuk. Ezután egyszerre csöngettünk be mind a két
Cerberusnak és a fal mellé lapulva vártuk a fejlemé-
nyeket.

Csoszogó léptekkel érkezett az egyik házmester.
Biztos nyikorgással nyitja a zárat, a kapu azonban nem
enged. Ránt rajt' egy nagyot, de a nyílás csak akkora,
hogy a csúnyán káromkodó, goromba, sváb házmester
csupán a kezefejét dughatja ki rajta.

Rettenetes, fájdalmas hördülés hallatszik utána és
keze görcsösen rángatózik a kapun kívül. A kiáltásnak
tót jajveszékelésben támad visszhangja, most a másik
atyafin a sor. A szembenlévő ház kapujából is kinyú-
lik egy kar.

Így csikorítja be egyre dühösebben, egyre hangosab-
ban a két házmester egymás kezét a ki-be rángatott ka-
pukon, míg egy ügyes vágással és még ügyesebb meg-
futamodással véget nem vetettünk megérdemelt kínjaik-
nak.

XV. FEJEZET.

Hazardjáték az iskolában. — Élelmiszerkereskedés az internátusban. — Verekedés a történelemtanárral. — Érettségizem. — 11-es dragonyos leszek.

Betegségem után beírtak a mintagimnáziumba és új nevelőt fogadtak mellém. A gimnáziumi padban Baracs Marcell volt az egyik szomszédom. Kitűnő tanuló, jó tornász és vívó. Deutsch Béla (a későbbi báró Hatvány) ült még mellettem. Elöttem pedig báró Schossberger. Baracs kivételével mindhárman sokat „huszonegyeztünk” a pad alatt. Ha a tanár nagyon figyelt, nem mertük a kártyát elővenni. Ilyenkor „páros, vagy páratlanét, vagy „kézi-makaó”-t játszottunk.

Legtöbbnyire Hatvány nyert. Krajcárokban ment, azonnali fizetésre. Hitelre nem játszottunk. Rettenetesen nagy nyereség volt, ha Hatvány egy ezüst forintunkat vitte el. Ő babonából akkor is panaszkodott, amikor nyert. Két évtized múlva is épp ilyen maradt.

Egy ízben megbosszultam magamat Hatványn, aki már sok krajcáromat nyerte el. A matematika gyenge oldala volt. Midőn egyszer kihívták felelni, ollóval gyorsan lyukat vágtam kabátja zsebének bélésébe, hol a pénzét tartotta. Miközben lassan és bátortalanul közeledett az iskolatáblához, összes krajcárja a földre potyogott, de ő nem mert lehajolni.

Nagynehezen levizsgáztam. Hogy ezentúl könnyebben átmenjek, beadtak Lászlóhoz bennlakónak. Zsebpénzemet megvonták, de anyám ellenpótlékul minden szombaton nagy kosár elemózsiát: faluról jött vaját, gyümölcsöt és mézet küldött be az internátusba. Ilyenkor boltot nyitottam, a finom élelmiszereket eladtam,

a pénzt pedig elkártyáztam. Akkor szoktam le a vaj-evésről.

Az iskolában legjobban az igazgató szép, szőke, fiatal felesége érdekelt. Nem tudtam közeledni hozzá, nem ismerkedhettem meg vele. Álmodoztam róla csupán, különösen a hittanóra alatt. Nagy tépelődések után elhatároztam, hogy megvallom neki szerelmemet, mégpedig írásban.

Lángoló szerelmes levelet írtam és meglestem a pillanatot, mikor zárkózik be az igazgatói család számára fenntartott kis mellékhelyiségbe. Ekkor az ajtóhoz lopóztam és a köralakú szellőztető nyíláson bedobtam neki a levelet. De választ nem kaptam.

Évekkel később hallottam, egy esetet Bernis abbéről, a későbbi bíborosról, XV. Lajos külügyminiszteréről. Ekkor eszembe jutott az internátusi igazgató szőke felesége. Bernis abbé néma imádója volt Pompadour marquisenak, és csak áradozó, szerelmes leveleket írogatott neki. A marquiset rendkívül untatták a verses levelek és egyszer így szólt komornájának:

— Ha az abbé továbbra is ilyen unalmas leveleket ír, el se olvasom, hanem egészen más célra használom fel.

A komorna, aki az abbé megvesztegetett szövetségese volt, elmondta ezt a szerelmes Bernisnek, aki erre megírta utolsó levelét Madame Pompadournak:

„Allez enfants de mon genie

„Suivez votre destin

Quand vous y passerez

Saluez votre voisin.”

(Múzsám kedves gyermekei
 Kövessétek, mi sorsotok,
 És amikor mellé értek
 Üdvözöljétek szomszédotok')

Internátusi karrieremet hamarosan befejezte egy történelmi óra. Tanárunk a 48-as szabadságharcról beszélt, majd felszólított, hogy mondjam el a leckét. Én, aki öreg nevelőmtől, a 48-as Irinyitől tanultam meg a szabadságharc történetét, — egészen másként adtam elő az eseményeket, mint tanárom. Ő kijavított. Én el-lentmondtam neki. Feleseltem. Erre pofonütött. Én meg az éjtszakai szalonokban olyan jól bevált módszerem szerint villámgyorsan tanárom hátára ugrottam, gallérjába haraptam, fülét és bajuszát ráncigáltam és hazaszaladtam, otthagya az internátust.

Az eredmény a félévi bizonyítvány volt. Magavi-selet: rossz, iskolakerülő, erkölcsrontó, verekedő. Négy tárgyból, — köztük a hittanból is — megbuktam.

Apám ismerve a kitört botrány hazafias okát, inkább örült, mint haragudott. Szegény anyám azonban sokat könnyezett miatta. A VII. és VIII. gimnáziumot magánúton végeztem.

Ha erre a két évre és nevelőimre visszagondolok, úgy Irinyin kívül dr. Schack Béla (később udvari és miniszteri tanácsos, a reáliskolák főigazgatója), mély tudásának, európai műveltségének és gentleman felfogásának köszönhetem mindazt a jót, amit nevelőtől tanulni lehet.

Érettségim után önkéntességre jelentkeztem. Fontos kérdés volt ez, nem annyira a fegyvernem miatt, hiszen biztos volt, hogy a lovassághoz megyek. De azért, hogy melyiknek, a huszárnak, ulánusnak, vagy a dra-

gonyosnak az uniformisa szebb-e? Szüleim szabadkezet hagytak a választásban. Nem tudtam választani, hisz mindegyik oly szép volt. Rábíztam a választást a szépséges, feketeszemű Bónis Katára, kivel Miskolcon (hol az érettségim előtt privát órák vétele miatt néhány hónapot töltöttem) Schack Béla apjának házában ismerkedtem meg.

Nagy fejtörés után a dragonyosokat választotta nekem. Mégpedig a 11-as Dampierre ezredet, mert ennek az ezrednek nem szabad bajuszt viselnie, megemlékezésül a bajusztalan gróf Dampierre-re, ki a bécsi Burgban Ferdinánd császárt megmentette a fellázadt protestánsoktól abban a pillanatban, midőn a császár imazsamolyán már csak a feszületben látott segítséget. Akkor lovagolt be ötszáz vértésével a bajusztalan Dampierre.

A gyönyörű uniformist azonnal megrendeltem, lefényképeztettem benne magamat, de csak öt napig viseltem, mert apám kiszuperáltatott.

Anyám ismerve fegyelmetlen természetemet, örült volna, ha önkéntesi évemet letöltöm. Atyám azonban nem óhajtotta, hogy német kommandó alatt szolgáljak. Sajnos, jobb lett volna. Meggyőződésem, hogy testileg és lelkileg nincs jobb iskola, mint egy nemzeti hadseregben néhány évet szolgálni. Bár mentem volna a honvédekhez. De ezeknek az uniformisa nem volt olyan szép — Bónis Katán múlt az egész.

XVI. FEJEZET.

Temetők. — Nyilvános helyek. — Baskirtschew Mária.

Ezután külföldre mentem. Utamon nem a mindenható „Baedeker” vezetett, hanem a nő és a halál titkai iránti vonzalom. Múzeumok helyett a rövidlejáratú

szerelem tárházai, a fényes éjszakai szalonok, vagy a kikötővárosok *züllött* örömtanyái érdekelték. Izgatott a feladat: minden városban, amelybe érkeztem, kinyomozni, a legdrágább és a legolcsóbb nyilvános házat. Nem kerestem én ott mulatságot. Nem ittam meg az ilyen helyeken a pezsgőt, vagy a whiskyt; mulatságom inkább mindig csak a mások mulatságának megfigyelése volt.

A férfiak többnyire érdektelenek, hiszen ezek nagyon is látható céllal jelennek meg az ilyen helyeken. Annál érdekesebbek a nők, akiket foglalkozásuk ideköt. Ez első utamon már háromféle női típust állapítottam meg. Az első csoport — ezek vannak a legtöbben — jelentéktelen, mindennapi szerelmi automaták. A másikhöz tartoznak a szép, szabályos, babaarcú nők. szenvedélynélküliek, érdektelenek, beillenének minden hárembe. Nem fontos és nem érdekes, mit gondolnak és mit mondanak. A harmadik típust a legritkább találni, pedig ezek érdekesekek. Noha arcukra szinte ráfagy a japánszerű, obligát mosoly és ők is fáradhatatlanul táncolnak, szemükben többnyire mégis olthatatlan, mély, titokzatos szomorúság ül. Tekintetükből ki lehet olvasni a tragédiát, ami ide hozta őket, holott szemükben itt csak az örömmek volna szabad csillognia. Gyakran találtam az élet mély pocsolyáiban néha igazgyöngyöket, melyek szebben fénylettek, mint sok tisztességes női nyakon a családi ékszer. Nagy csalódások és nagy szenvedések húzódnak meg ezeken a helyeken. Gyógyíthatatlan, beteg lelkek tanyája ez. Azért keresték fel őket oly gyakran a nagy lelkiбонcolók Maupassant és Dosztojewsky. A legkisebb jóindulatért is határtalanul hálásak ezek a szegény örömlányok, hiszen szomorú életükben ritkán találkoznak

férfival, akit nemcsak testük, hanem az ő megkínzott és lealázott lelkük is érdekel.

A szerelmi tanya és a temető között az ellentét nem is olyan nagy. A temetőben épúgy egymás mellé kerülnek a legkülönbélebb emberek, mint a szalonokban. Csakhogy a temetőnek más a célja: békében pihenni. Hogy ez a nyugalom meddig tart, örökké-e, vagy a feltámadásig, erre senkisésem tud válaszolni. Úgy látszik „chance égal” ez, mint a kártyában a nyereség vagy veszteség. Vagy örök nyugalom, vagy feltámadás. Vagy nyerek vagy vesztek. Én mint játékos szeretem a hitet, hogy a feltámadást elnyerem.

Bécsben, a szent István dómban, szemben Starhemberg gróf szobrával a templom kövezetébe bele van illesztve egy nagy, vörös márványtábla, amelyen ez az elmosódott felírás olvasható: „Archiepiscopus” princepes fui, sum pulvis, umbra, nihil.” „Hercegérsek voltam, most hamu, árnyék és semmi”.

Nevét nem árulja el a sírfelirat. Hajnalban faluról jött zöldségeskoffák térdelnek le a vörös márványlapra. Egy szót sem tudnak latinul, nem értik a felírást, és mint az élet tudatlan virágai lepik el a hideg márványt. Amikor hajnali órákban hazafelé mentem, a bécsi klubokból, gyakran betértem a szent István dómba. A vörös márványlap magasrangú, ismeretlen halottjának „névtelensége” megnyugtatta idegeimet.

Akárhányszor megcsodáltam a „Steffl”-t, örültem, hogy nincs minden tornya kiépítve. Ugyanez az érzésem volt a strassburgi „Münster” előtt is. Minden, ami befejezett, vesztit vonzóerejéből; nem hagy teret a fantáziánknak. Művészet, — szerelem, — romantika — és csillagoknak határtalan perspektívát kell nyitniok. Mi-

lyen kicsi volna a világ, ha biztosan tudnánk, hol fekszik az utolsó csillag!

Összebarangoltam a hitzing-i temetőt. Megálltam egy sír előtt, amelynek sírkövére ez van vésve: „Le dernier Valet de Chambre de Louis XVI.” (XVI. Lajos utolsó komornyikja.) Annak idején elkíserte a király lányát, a Franciaországból menekült angoulemi hercegnőt.

Mozart ismeretlen sírját is kerestem. Talán ott pihen, ahol tavasszal a legtöbb fülemüle csattog.

Salzburgban Marcus Sitticus hercegérsek tréfáinak emlékét idéztem. Ellátogattam a hellbrunni kastély kertjébe, ahol a vidám hercegérsek a rejtett szökőkutakat akkor nyitotta meg, mikor a rokokó dámák krinolinjaikban a csapok fölött ellépkedtek. A szökőkutakat megtaláltam, úgy álltam mellettük, mint egy sír mellett, amelyben a rokokó színes élete pihen.

A starnbergi tavon a magányos II. Lajos bajor király árnyéka kísért. Ez a királyi fantasztá kicsiben megépítette Versailles-t és nagyzási hóbortjában csak a Napkirállyal akart ebédelni. Egy gombnyomásra, két személyre terített asztal jött elő a süllyesztőből. II. Lajos egyedül ült az ebédhez, de kettőre volt terítve, a vendégnek is szervíroztak, aki nem volt senki más, mint a rég elhunyt XIV. Lajos. Amikor megunt a Napkirályt, — akkor Wagner zenéjébe örült bele és azt hitte, hogy ő „Lohengrin”.

A vége az lett, hogy dr. Gudden ideg orvos és az államtanács kiküldöttjei megjelentek. Szorgalmazásukra Wágnernak már előbb távoznia kellett az országból. A hatalmától megfosztott, elborult elméjű uralkodó pedig magával ragadta dr. Guddent a Berg kastély előtti tóba, hova mindketten belefűltek.

Unokahúga, Erzsébet magyar királyné térdelt legtovább a mesekirály ravatalánál és igaz könnyeket hullatott az utolsó „romantikusért”, aki a trónon ült.

Augsburg, Németország leggazdagabb kereskedővárosa, szépasszonyairól volt híres; három történelmi mesalliancenak volt a színhelye. A gyönyörű Bernauer Ágnes, egyszerű borbély leánya, a bajor III. Albrecht felesége lett, de a család és az államtanács boszorkánynak nyilvánította és a Dunába fojtotta a Straubinger hídnál A szép Klára von Dettet, — Győzedelmes Frigyes vette feleségül. A nagy kereskedőházból származó Philippine Welser pedig Ferdinánd osztrák főherceg felesége lett.

Augsburgban nagyon érdekelt a Fuggerek palotájának kandallója. Az öreg Fugger tűzbe dobta V. Károly 40.000 aranyforintról szóló bonját, nehogy azt higgyék, hogy érdekből szolgálja császárárt. Könnyen megengedhette magának ezt a tréfát az öreg, hisz az akkori idők leggazdagabb embere volt. A Fugger dinasztia száz év alatt, a szövöszéktől a hercegségig emelkedett.

Regensburg, a Thurn-Taxis hercegeknek, a római németajkú szentbirodalom első örökös főpostamestereinek — kik ma sem ragasztanak bélyeget leveleikre — székhelye. A jelenlegi családfő, Albert Lamoral anyja, — Erzsébet királyné nővére volt. A felesége pedig Margaréta főhercegnő, a Budapesten székelő igen szeretett József főhercegünk nővére.

Itt is felkerestem a temetőt. Sank Emerandaban alussza örök álmát szent Aurelia, Capet Hugónak, a Bourbonok ősének leánya. Alig egy méternyire tőle — Veszekedő Henrik, bajor herceg.

Wornnsban, a székesegyház előtt egy pillantást

vettem a katedrálisra, ahonnan Luther szavaival megingatta a renaissance pápák Vatikánját. Majnái Frankfurtban megnéztem a Rothschildok öreg házát. Ez nem a feudális urak sziklán épült tornyos várkastélya, hanem szűk utcában, egyszerű csúcsos, fatetős ház. Egyben mégis hasonlítanak egymáshoz, itt is rejtekhelyek titkos fiókok vannak a faburkolatba beépítve. Innen indult hódító útjára az „öt frankfurti”.

Frankfurtban párbajoztam először. Elmentem a képtárba, unokafivérem, báró Mengersen társaságában, aki Münchenben — festeni tanult. Szakértelemmel kalauzolt. Különösen megbámultam az ismeretlen quattrocento mester képét, amely egy gyönyörű nőt ábrázol négylevelű virággal kezében. A nézőnek az az érzése, mintha neki nyújtaná ezt és őreá nézne, Hanotaux is megemlékezik erről a képről „L'art de gotique” című művében. Elbűvölt a kép, a virágot felém nyújtó nő és este néhány üveg jó „Liebfrauenmilch” mellett erről beszélgettünk. Mengersen azt állította, hogy a „Die Frau mit der Blume” — a szépséges asszony őt nézte és neki nyújtotta a virágot. Heves vitánk kerekedett belőle és másnap megverekedtünk. A párbaj könnyű kardra ment. Azon töprengtem, mit tegyek unokafivérem arcának alapos elcsúfítására, hogy ideálom soha többé ne nézzen rá. Egy darabot levágtam orrából. De azért továbbra is jó barátok maradtunk.

Megérkeztem Baden-Badenbe, ahol Blanc pergette meg a roulette szerencsekerekét először. Kevés hit okoz olyan örömet, mint a roulette-szisztémakereső szerencséalmai.

Határtalan az ilyen ember boldogsága, amikor megtalálja a „csalhatatlan” szisztémát. A vallások ős-

korában alig hittek erősebben és remény teljesebben az emberek, mint egy ilyen szisztémakereső.

A roulette hőskorában a kutatók száma sokkal nagyobb volt, mint ma, mikor már sok a hitetlen. Blanc mindenestere jótevője volt az emberiségnek, mert megépítette a gyorsan forgó reménykedés, a roulette templomát. Baden-Badenben még élénk volt Dosztojewskij és Turgenjew emléke, kik itt oly szorgalmasan áldoztak ennek a halványuknak.

A Rajnához érkeztem. A szőlőtöke a legnemesebb és legérzékenyebb növény. Hogy milyen bort préselnek belőle, édeset-e vagy savanyút, nemcsak a tőkétől és annak művelésétől függ, hanem a hegyoldaltól is, amelyen a szőlő terem. Sorra jártam a Rajna vidék kis városait és azok temetőit. A templomok falait papok és lovagok sír-reliefjei övezik. Lehet, hogy ezek nagyívók síremlék gyűjteményei. Az egyik temetőben nevető arcú, márvány figurákat láttam. Ezek csak édes, jó bort ihattak megelégedett életükben. Másutt borzasztó komor ábrázatok volt a márványlovagoknak. Azon a vidéken bizonyára, savanyú bor termett.

Aachenbe igyekeztem, egy igazi nagyság sírjához. Sem Cheopsz pyramisa, sem a mekkai Kaaba fekete köve, nem imponálnak nekem jobban, mint Nagy Károly egyszerű szarkofágja. Egy világnézet temetője ez. Itt nyugszik a keresztény theokrácia megalapítója.

Nagy Károly volt V. Károly és I. Napoleon államférfiúi előfutárja, kik mindannyian világcsászárságot akartak alkotni. Egy nagy korszak kezdődött az aacheni szarkofág halottjával, amely az „Ismeretlen katona” sírjával záródott le.

Brüsszelben nem felejtettem el megnézni a világ legborzasalmasabb festményét. Wirtznek, a később meg-

őrült festőzseninek alkotása ez. A kolerajárvány egyik mozzanatát ábrázolja: sorba rakott fekete koporsókat. Az előtérben álló fekete koporsó fedele félig van felnyitva. Egy semmibe kapaszkodó csupasz kar mered ki belőle. Elevenen eltemetett kolerás rettenetes, utolsó vonaglása ez. Rémülten áll a néző a kép előtt. Az az érzése, mintha a halott karja őt akarná megragadni, hogy a koporsóba húzza.

Gentben V. Károly nagy szerelmének, Blomberg Barbarának nyomait kerestem. Cselédsorból származott. A világ ura mégis — kinek birodalmában sohasem áldozott le a nap — egész életén át, legalább lélekben — mindig hű maradt hozzá.

Szerelmükből származott don Juan d'Austria. Az út, melyet életében befutott, még a mai rekordkorban is számot tenne. Huszonegyéves korában átvette a mór lázadók ellen felállított spanyol hadsereg főparancsnokságát. Huszonnégyéves korában V. Pius, — a szent Liga hadainak vezérévé nevezi ki. Megnyeri a törökök ellen a lepantoi csatát. Meghódítja Tuniszt. II. Fülöp spanyol király féltestvére, Oraniai Vilmos ellen küldi, hogy ennek lázadását leverje. XIII. Gergely pápától megbízatást nyer, hogy Stuart Mária királynét kiszabadítsa az angol börtönből, vegye el és ossza meg vele Anglia, Skócia és Írország trónját. Ebben a vállalkozásában azonban a namuri táborban a pestis megakadályozza. Harmincegyéves, mikor meghal.

Tényleg olyan gyorsan forog a mi időnk, mint ahogy ezt mi gondoljuk? Vájjon a múlt generációk sorskedvencei rövid életfolyásuk ellenére is nem hamarabb érték-e el céljukat, mint mi? Korai haláluk (minthogy ők életük csúcspontját már fiatal korukban elérték) dicsőségüket nem kisebbítette. Krisztus har-

minchárom éves, mikor megfeszítik, Cesare Borgia szintén annyi időt élt.

Vájjon nem élete virágjában halt-e meg Nagy Sándor és annyi más nagy? Nem áll, hogy mi gyorsabban élünk. Az élet nagy fázisain a régiek gyorsabban jutottak keresztül. A mai élet kattogó repülőgépei csak a testet viszik gyorsabban. Goethe Olaszországi útját, postakocsin tette meg.

Ugyancsak Gentben ellátogattam a törvényszék termébe, ahol Orániai Vilmos gyilkosát arra ítélték, hogy testét mézzel kenték be és egy kecskével csukták össze a börtöncellába. A kiéhezett kecske ráspolyos nyelvvel addig nyalta a gyilkos testéről a mézet, míg bőre és húsa lefoszlott. Azután felnégyelték.

Imádom Brüggét, az északi Velencét, oly messze látni innen a múltba a „Beffroy”-járól.

London. Sehol a világon nem kísért néhány száz négyzetméternyi területen annyi komor emlék, gyilkosság, vér, halálos ítélet, mint a Towerben. Itt fejezték le Boleyn Annát, a Salisbury grófnőt, Howard Katalint, Essex grófot, lord Seymourt, lord Dudleyt, lord Warwicket és Northumberland herceget, a híres Monmouth herceget. Mindannyian, mint az erotikum áldozatai estek el. Egyiket sem a politikum ölte meg.

A westminsteri apátságban eltemetett halottak képviselik Anglia fényes hatalmi, politikai és irodalmi dicsőségét. Legjobban John Gey költő sírfeliratát véstem emlékembe: „Life is a jest and all things show it — I thought so once but now y know it.” („Az élet komédia, ezt mutatja minden. Így hittem ezt hajdan, most azonban — tudom.”)

Atyám tanácsára a „National Galerie”-ben Hogarth Vilmost kerestem fel érdeklődéssel. Nincs még egy fes-

tő, ki nemzetének humorát ilyen tökéletesen tudta volna visszaadni. Akasztófavirágok, járványok, betegek és kártyások életét festi.

Életemben gyakran megbámultam napnyugtával a tengert, a sivatagot és — Parist. — A tenger kétsége és a sivatag vörhenyes tónusa napszálltakor „nem csoda”, hiszen végre is a Mindenható teremtette így; de az a távlat, amely a Tuillériák kertjétől a Place de la Concorde-on át a Champs Elysée végén álló Arc de Triomphe-nál záródik —, ez egy „csoda”, mert embertől származik. Ez az emberi alkotóerő legharmonikusabb megnyilatkozása. A lenyugvó nap sugarai meg-aranyozzák ezt a képet, amely nyugat felé enyhe rózsaszín, kelet felé pedig kékeszöldbe és lilába játszik. A színek szimfóniája adja azt a háttérrel, amely a párisi asszonyok szépségét annyira kiemeli.

Elképzelhetjük, hogy a Lajosok korabeli hölgyek ruháik és hálószobájuk gobelinjeinek pasztell színeit ebből a színpompából vették.

Első párisi tartózkodásomkor a temetőkben egyedül csak Baskirtschew Mária sírját kerestem fel, akit személyesen nem ismertem. Néhány kaméliát vittem neki. Miért kaméliát? Mert a kamélia a legelbizakodottabb, minden virág között: a legszebb akar lenni. A valóságban azonban nincs viráglelke, viaszból éppen úgy el lehetne készíteni. Baskirtschew híres naplója nem áraszt magából semmi lelki meleget. Ez pedig orosz asszonynál igen ritka eset. Engem az egész könyv csak a belőle kiáradó, szinte beteges ambíció miatt érdekelt, amellyel ő a huszonnégy évét eltöltötte. Anyyira elbizakodott volt, amennyire csak egy fiatal lány képes, ki eléggé csinos, de szívét nem tudja elajándékozni.

A Baskirtschew család az orosz kisnemességhez tartozott. A „magas” muszka társasággal a Riviérán jgen kevés összekötése volt. Mária csinos volt, de semmiesetre sem olyan rangú szépség, amilyennek magát tartotta. Anyja és nénje istenítették, mindent, amit Mária mondott és tett, mint világcsodát bámulták meg. A tarkán összekevert vendégek, kik a Barkirtschew vil-lát a jó ebédek végett szívesen keresték fel, a kis Mária fejét elforgatták.

Az élethez való bámulatos makacs ragaszkodása teszi érdekessé Mária könyvét. Okvetlenül valami nagy akart lenni és különcködő, excentrikus magatartásával mindenesetre el is ért valamit.

Midőn hosszú évek múlva anyját a nizzai Promenade des Anglaisen fekvő villájában felkerestem, Mária szalonja és hálószobája úgy volt, mint életében. Sokat beszéltem akkor Mária nénjével, akit naplójában gyakran említ és aki nekem sok apróságot elmondott húga életéből.

Nénje egyízben megjegyezte, hogy igen sajnálja, amiért Máriát nem ismertem; azt hiszi, én vezethettem volna, a minden asszony közös sorsára, a másokérti szenvedésre és ez talán megmenthette volna az életnek.

Mikor a világháború után Nizzát ismét felkerestem, azon a helyen, ahol a nagy kertben a „Baskircsev villa” állott, egy hatalmas bérházat találtam. Itt arról értesültem, hogy Mária anyja, ki még mindig az öreg, maradi muszka főkötőt viselte, egészen elszegényedve halt meg. Mindenki elhagyta, csak egy kis majom maradt hozzá hűséges.

XVII. FEJEZET.

Párbajkódex. — Ferencz József megszojtetésének terve. — A halottas kocsis. — Az éjféli párhaj. — Az úszó nadrág. — A sárga bőrönd. — Jogász bál. — Vadászat és kártyázás három nap, három éjszakán át. — Előszőr Monte-Carlóban.

Beiratkoztam jogásznak a budapesti egyetemre.

Abban az időben sok jogász még nem kenyérkeresés céljából tanulta a jogot. Jogra járni tradíció volt. Az ellenzéki családok fiai kevés számban mentek katonai pályára. Inkább a megyei szolgálatot választották. Volt néhány kedvenc tanárunk, kiknek előadására szívesen eljártunk.

Az ilyen „parádé” jogásznak, mint én voltam, az volt a legfontosabb, hogy egyszerre százszázalékos „úr” legyen. Ez abban nyilvánult meg, hogy az egyéni becsületbeli kérdésekben elégtételt kérni és adni volt kénytelen. Igen nagy dolog ez, mert lovagias becsület terén a gimnazista még senki. Én most egyetemi polgár lettem és ellenfeleim háta helyett a párbaj és becsület kódex rendkívül finnyás paragrafusai közé ugrottam.

Ma el sem lehet képzelni, milyen szörszálhasogatók voltunk a lovagiasságban. A kihívások napirenden voltak; de az ügyek kis része végződött csak párbajjal. A hosszadalmas lovagias tárgyalásokat nagy kibékülési esték követték. Ezek az eljárások végtelen komolysággal, hagyományos cylinderben, fiakkeren, majd cigarettatárcák cserélgetésével történtek. Jómagam keresett párbajsegéd voltam, mert nemcsak hogy számozatlan fiakkeren jártam, hanem erős rábeszélőtehetséggel is ren-

delkeztem. Igaz viszont, hogy jegyzőkönyvet nem szerettem írni.

A függetlenségi pártból sokan jártak apám vendégszerető házához. Irányi Dániel, Helfy Ignác, Ugrón Gábor és Ákos, Hermann Ottó, Mocsáry Lajos, gróf Károlyi Gábor, Eötvös Károly és Hoitsy Pál voltak legjobb barátaink. Anyám kitűnő magyar konyhát tartott, így közelről megismerkedtem az akkori ellenzék vezérférfiaival és hallgattam bölcs beszédeiket. Ilyentormán sok mindent korábban tudtam meg, mint a nagy közönség, különösen a Hentzi szobor viharainak idején, amikor az ellenzéki politikusok” apámnál tartották bizalmas összejöveteleiket. Apám a parlamentben sohasem beszélt nyilvánosan, azonban a pártban diplomáciai tekintély volt, hiszen Bécsben nevelkedett rokonainál, nagyapám nővérénél (Berzeviczy Cléliánál, ki gróf Starhemberg Guidonak volt felesége) és nagyanyám sógornőjénél (született Waldstein grófnőnél). Később állandó összeköttetést tartott fenn a magyar emigránsokkal.

Sohasem felejttem el, amit Irányi Dániel bácsitól hallottam:

— Apád el akarta fogni Ferencz Józsefet...

Elmondta Irányi, hogy Ferencz Józsefnek az abszolutizmus alatt Bécsben viszonya volt egy hölgygel. A találkákra szárnysegéde, gróf Grünne kísérte egyedül. Atyám megtudta, mikor jár a császár (aki akkor még nem volt magyar király) — a találkára. Apám és unokatestvérei — a két Abaffy és gróf Zierotin összeköttetésbe léptek a Parisban élő emigráns Almásy Pállal, aki szintén unokatestvére volt apámnak.

Almásy, Magyarország egyik leggazdagabb nemes ura 48-ban, a parlament elnöke volt. Ő hirdette ki Deb-

recenben a függetlenségi deklarációt, amely a Habsburgokat trónvesztettnek nyilvánította. Almásy anyja, született Berzeviczy, nagyapám nővére volt.

A családi összeesküvésen elhatározták, hogy elfogják a találgára igyekvő császárt és az előre megrendelt batáron felviszik Árvamegyébe, bezárják az árvavár-aljai várba és ott mindaddig fogva tartják, amíg esküvel meg nem ígéri, hogy magyar királlyá koronáztatja magát.

Az összeesküvők mindent pontosan előkészítettek. Mazzini, a híres olasz irredenta is tudott a tervről. Mazzini, aki apámmal jó viszonyban volt, általában mindenről értesült, ami Bécsben! történt, mert a Bécs—Velencei távíróvezeték ablaka alatt húzódott el és ő titkos felvevőkészülékével elfogott minden politikai sürgönyt, Hogy az összeesküvés nem sikerült: „Cherchez la femme!” A flört hirtelen megszakadt és Ferencz József találka ösvényei egyhangúvá lettek, anélkül, hogy új nyomokra vezettek volna.

Több évtized múlva gondolkodóba ejtett apám terve Ferencz Józseffel, amidőn széltében-hosszában beszélni hallottam, hogy Ferencz Ferdinánd ha trónra jut, — nem szándékozik magát megkoronáztatni — —

Jogászkorom barátai, kedves jó cimborái voltak: Bárczay Laci, Beöthy Pál, Csáky Pista, Fáy Gyula, Gaal Bösü, Inkey Imre, Justh Zoli, Liphay Béla, Magyar Pali, Meskó Ábris, Podmaniczky Horác, Ragályi Gyula és Feri, Révay Simi, Putnoky Noki és Móric, Szapáry Tibor, Szemere Huba, Gyurka és Lajos, Szirmay Tibor, Torkos Laci, Vadnay Tibor, Vécsey Tomi, Zoltán Béla. Szerettem őket, mind egyformán. Érzem, hogy ők is örömmel találkoznak majd velem a másvilágon.

Fiatalkori életünk a csínyek láncolatából állott. Néha mikor aludni nem tudok és a sötét éjtszaka egén keresztülfut egy-egy elpukkadt meteor — jóízűen elnevetem magamat.

*

Egy anyóst, akit nem is ismertem, de aki egyik idősebb cimborám jó kedvét sokszor elvette, elhatároztam, hogy megbosszantok.

Három társammal felöltöztem sujtásos halotthorozó uniformisba. Egy temetési vállalkozónak a kocsiját kibéreltem és azzal az indokkal, hogy kegyeletből, mi családtagok akarjuk a személyzet szerepét betölteni, fölhajtottunk a Svábhegyre, az anyós villája elé. Becsengettem. Az ajtót nyitó szobalány megdöbbenve bámul a szokatlan járműre. De még jobban elképed, mikor természetes, nyugodt hangon kijelentem:

— A koporsóért jöttünk.

— Szent Isten, hiszen maguk tévednek, itt nincs semmiféle halott, — jajgatja a leány.

— Mindegy kérem, mi utasítást kaptunk, hogy egy öreg asszonyt elvigyünk innen, — feleltem nyugalmal.

Nem bírta tovább. Az ajtót hirtelen becsapta az orrunk előtt és a lépcsőn fölrohanó lépéseket hallottunk.

Figyeljük a házat. Nagy meglepedésünkre ablak nyílik és benne a kezével idegesen, elutasítóan integető, riadt ábrázatú anyós jelenik meg.

Barátom később örömmel újságolta, hogy anyósa megváltozott. Halálsejtelmei vannak a bizonyos nap óta és ez állandó szelíd melancholiában tartja őt.

*

Asztaltársaságunk volt a régi Holzwart vendéglő külön szobájában. Debreceni Szabó Kálmán, a sánta, — kültag volt. Szerettük, nagyon meg volt tisztelve, ha velünk lehetett, Lovaggá azonban még nem volt avatva. Nemhogy párbaja nem volt, de még szekundáns sem volt soha. Végre az ő számára is elérkezett a nagy pillanat. Egy vacsoránál felkértem szekundánsnak.

Tudattam vele, hogy ma éjjel, pont 12 órakor halálos párbajt vívok egy tüzérkapitánnyal, még pedig a gellérthegyi citadellában. A másik szekundánsom báró Vécsey Tomi lesz. (Vele természetesen összebeszéltem.) Orvos: a most szigorló Hazslinszky Hugó.

Szelíd arca egyre komolyabbá vált.

— Eredj azonnal, Kálmán (akkor még nem volt telefon) keresd fel Hugót és hozd ide magaddal. Tomi majd elhozza a pisztolyokat. Innen majd 11-kor indulunk a Gellérthegyre.

Elváltunk. Ő Hugóért ment, én hazasiettem. Egy ócska táskába két ötkilós súlyzót és egy nehéz vasalót raktam. Mikor visszajött, ünnepélyesen átadtam neki:

— Kálmán, ezt te fogod vinni, ebben vannak a pisztolyok.

Ekkorra már Hugó is megérkezett, ő is hozott egy táskát magával, — orvosi műszerekkel. Kocsiba ültünk és a Rudas fürdőhöz hajtottunk a Lánchídon át. Koromsötét éjtszaka volt, csak itt-ott pillogott egy-egy gázlámpa.

A hegyre természetesen gyalog másztunk fel. A ködös novemberi este szitáló esője csúszóssá tette az utat. Kálmán hűségesen és kitartással cipelte a nehéz táskát. A kövér Tomival vezettek elől, én Hugóval hátul kullogtam.

Kálmán erősen igénybevett teherhordói tisztsege

mellett sem feledkezett meg egy jó tanáccsal szolgálni nekem.

— Kérlek alássan, ne siess, fel ne izgasd magadat, hogy lövésed biztos legyen.

Célunktól már nem voltunk messze. A citadella akkor még tényleges erőd volt és osztrák tüzérek laktanyája. Schwarzgelb kapuját még a pesti oldalról is lehetett látni.

Fölrkeztünk a platóra. Itt a hatalmas termetű Tomi, a vezetősegéd, magaköré gyűjtött bennünket és síri, mély hangon, fontoskodva szólt hozzánk:

— A citadellának két kapuja van, egy a keleti és egy a nyugati oldalon. Elfelejtettem megkérdezni az ellenfél vezetősegédjét, Vondracsek kapitányt, hogy melyik kapun eresztenek be bennünket. Amint látom, Kálmán, te úgyis fáradt vagy a nehéz fegyverek cipelésétől, te maradj itt az első kapunál, mi átmegyünk a nyugati kapuhoz, mert hátha ott várnak ránk. Mikor majd tizenkettőt üt a toronyóra, a vár kapujához lépsz és valami kövel erősen, hétszer ütsz a kapura. Ha az őr megkérdezi: „Wer da?” — felelhetsz magyarul: „Fegyvereket hozok.” Erre majd beeresztenek. Megértetted Kálmán, úgy-e?

— Bízhattok bennem — felelte jobbát szívéhez emelve.

Ekkor már háromnegyedét ütött a torony órája.

— Viszontlátásra, Kálmán, a tettek helyén!

— Ne légy ideges, Gyurka — nyugtatott meg a jó Kálmán, miközben elindultunk a nemlétező déli kapu felé. Nem messze húzódtunk meg és vártuk, hogy mi következik. Alig hangzott el az óraütés, máris hallottuk, hogy Kálmán akcióba lépett. De az új Botond nem juthatott a hetedik kopogásig, mert már a másodiknál

fogoly lett. Az első után megkérdezték: Wer da, a másodiknál meg már behúzták a nagy kapu melletti kisajtón. A nagy kapu nem nyílt ki és a kisajtó egy hétre becsukódott utána.

Vallatás közben derült ki, hogy Kálmán igazi lovag volt. Nem árult el bennünket. Adta a becsípettet.

*.

Kálmánt egyszer meg akartuk fürösztetni. Szapáry Tiborral és Beöthy Palival elhívtuk a Császárfürdő uszodájába.

Egymás mellett vettük ki a kabinokat, őt a középsőbe tettük. Tetszett neki a víziélet, hogyan ugrálnak a trambulínról a medencébe. Egészen elmerült a látnivalókban.

Mi lelketlen barátok ezt észrevettük és én a jó alkalmat kihasználva kampósbotommal a felülről nyitott kabinon keresztül kihúztam összes ruháját és ezt saját ingébe csomagolva, — krajcár nélkül csupaszon otthagytuk őt.

Este lett, midőn a Holzwartba egy marcona férfi, mint kézizálogot vezette úszónadrágban, fürdőcipőben és esőköpenyben.

— Nem jöhettünk hamarabb — mentegetőzött az úszómester, de szolgálatban voltam. Tessék az urat átvenni. Néhány forintot adtunk neki, de az esőköpenyt és úszónadrágot még így is vissza akarta vinni. Csak a bejövő pincér garanciája mellett volt aztán hajlandó Kálmánnál hagyni, kivel akkor éjjel ebben a kosztümben végigjártuk Pest mulatóhelyeit, ő mulatott a legjobban.

Kálmán nagy filozófus volt. Egyik csínyért sem haragudott meg. Midőn ezen valaki elcsodálkozott, bölcs filozófiával felelte:

— Nem haragudtam meg, mert akkor ők is megharagudtak volna rám.

Egyízben a pontos, jó Ragályi Ferivel utaztam együtt Londonba. Rendességével állandóan szekírozott. Holmija közt különösen egy sárga utazótáskára volt büszke, melynek patent zárja volt. Magától csukódott, csak nyitni kellett kulccsal.

Nekem ugyan magyarázhatta, hiszen jómagam egész életembe sem csuktam el semmit. Igaz, hogy neki az életben többje is maradt meg, mint nekem.

Egyszer azonban mégis nekem lett igazam.

Egy este londoni szobánkban kinyitotta táskáját és szmokingját kivéve belőle, rendszeretön vissza tette helyére a kikéfélt útiruháját, melynek tetején kaján örömmel vettem észre féltve-feltett kulccsomóját.

Vakmerő gondolatom támadt.

— Kész vagy már? — kérdem és erre ügyeskedő mozdulattal összecsaptam a táskát.

— Te szerencsétlen, mit csináltál? — meredt rám kidülded szemekkel. — Hiszen ezt a komplikált angol zárat lehetetlen kinyitni a kulcsa nélkül. — Másnap vasárnap volt, lakatost Londonban nem lehetett kapni. Sétálni szeretett volna, de a pizsamáján kívül nem volt kint egyebe. Kínáltam neki egyik ruhámat, de ezt az ő nyolcvannyolc kilójára nem tudta felvenni, hiszen én akkor csak a hatvan kiló körül jártam. Ajánlottam, hogy harakirit végzek a sárga táskáján. Ennek meg a gondolatától is megborzadt. Testével védte meg. Nem maradt hátra egyéb: otthon kellett maradnia és lelke mélyén ez egyszer talán irigyelte is az én kulcstalanságomat.

Szívesen jártam a jogászbál irodájába, jó kártya tanya volt, már kora ősszel megnyitották.

Farsang előtt néhány héttel, ünnepi cilinderben, sorra jártuk a bálozó lányokat és asszonyokat, hogy személyesen meghívjuk őket a jogászbálra. Mindig kettesben jelentünk meg a lányos háznál, hol igen szívesen fogadtak. Nagy sértés lett volna egyedül menni.

Előzőleg hordárt küldtünk azzal a kéréssel, üzenjék meg, mikor tehetjük tiszteletünket. A kifényesített szalonban vártak a hölgyek, akik közül soknak a jogászbálon dőlt el a sorsa. A család férfitagjainak viszonzniuk kellett ezt a látogatást vagy személyesen, vagy névjegy leadással, különben mint sértést azonnal lovas útra kellett volna terelni. Ezek a házibált rendező családok, bennünket, bálrendezőket viszont meghívtak, így egész télen át nagy társadalmi életet éltem. Magam sohasem táncoltam, inkább megfigyeltem az embereket és az idősebb hölgyekkel foglalkoztam, akik ezért nagyon hálásak voltak.

Első jogászbálom nagy napján, én vezettem fel a szépséges gróf Szapáry Gézané, született Győry grófnét. Mindenáron fel akartam tűnni. Ötven garde de dáménak, akinek házához járatos voltam, bordópiros szegfűcsokorral kedveskedtem. Igen megörültek neki.

Ebben az időben, ismerkedtem meg Patti Adelinával, aki már akkor hattűdalait énekelte, Nilson Krisztinával, a svéd csalogánnyal és Barbi Alice-szal, a firenzei nagy énekesnővel, aki említette, hogy a télen Monte Carloba készül. Magam is kedvet kaptam elmenni, különösen, hogy a Borz-utcában Cservenka játékszálonjában már kóstolót kaptam. Itt trente et quarante-on néhány ezer forintot nyertem (de nem voltam ott, amikor

a rendőrség megjelent és néhány igen előkelő úr az ablakon át menekült).

Ragályi Gyulánál és Ferinél, Ragályon három napos nagy vadászat volt. Közbe három éjjelen át szakadatlanul folyt a kártyázás. Ez már szokás volt, így ment ez éveken keresztül.

A második és harmadik éjjel a legtöbb játékos már kimerülten bóbiskolt, sőt már a vadászaton is sok nyúl, őz és róka surrant el ép bőrrel a szundikáló vadászok mellett.

Nyerni akartam. Monte Carloba, a játékosok Mek-kájába akartam jutni. Ehez pedig pénz kellett.

Az első két éjtszaka nem vettem kártyát a kezembe, korán mentem aludni, de a harmadik éjjel, mikor a többi már majdnem aludt, én ébren voltam.

Úgy a vadászaton, mint a kártyaasztalnál a legtöbb vadat én lőttem le.

Ezek bőrével indultam el első montecarlói utamra.

Harmincezer arany frankkal érkeztem meg és ezt tíz részre osztottam be. Eltökéltem, hogy csak háromezer frankot viszek egy ülésre és nem töröm a fejemet, mire fogok tenni.

Két vörös és két fekete golyót szereztem. Bal nadrágzsebembe betettem egy vörös és egy fekete golyót, jobb nadrágzsebembe szintén. Így próbáltam kitapogatni, van-e szerencsém. Valahányszor az egyik trente et quarante játékasztalhoz léptem, bal nadrágzsebembe nyúltam. Ha a vörös golyót húztam ki, a vörösre tettem. Ha a feketét, akkor feketére. Ha vesztettem, átmentem a szomszéd asztalhoz és most már a jobb zsebemből szedtem elő a golyókat. Minden tét előtt megismétltem ezt a műveletet. Ha egyszer nyertem, akkor még kétszer az asztalon hagytam a már megnöveke-

dett tétet és aszerint tologattam a vörösről a feketére, vagy megfordítva, amilyen színű golyót húztam ki a zsebemből.

Ilyen módon, ha háromszor egymásután szerencsém volt, ezer frankkal hétezer frankot nyertem. A szerencse tovább is hú maradt hozzám, ezzel a primitív módszerrel ötezer Napoleon arany tiszta nyereségre tettem szert néhány hét alatt.

A szerencse kereke fordulni kezdett. Erre megszüntettem a játékot. Most már annyi pénz volt a zsebemben, hogy azonnal útrakelhettem — Afrikába. Elutazásom előtt vettem egy nagy csomó „permanence-füzetet.” Ezekben vannak közölve hivatalosan a játékeredmények, melyek feltüntetik, milyen sorrendben jöttek ki az egyes számok. A sorrendek alapján rengeteg játékos csinált már hazájában — fényes palotájában, vagy füstös kis kávéházak zugában — csalhatatlan „szisztémát.” Ezek legalább egyideig boldog emberek voltak, mert esküdtek felfedezésükre. Csak egyet felejtettek el, azt, hogy ezek a „permanence” füzetek csak a múlt játékeredményeit tüntetik fel, amelyekből nem lehet a jövőre következtetni. Ezt az alapigazságot én magam is csak jóval később tudtam meg.

XVIII. FEJEZET.

Viharos hajózás Algírba. — Arab házasságom. — A hastánc őshazája. — A sivatagban születik meg első roulette szisztémám.

Álmosan, mert az éjtszakát víg társaságban töltöttem, elutaztam Marseille-be és még aznap hajóra szálltam. A legnagyobb tengeri vihart éltem át az aránylag

rövid út alatt. A dühöngő misztrál olyan erős volt, hogy letépte a hajó mentőcsónakjait és a vad hullámok betörték a szalon egyik ablakát. A hajóba betóduló víz a kabinok folyosóin locsogott. Rettenetes sikoltozás zavart fel álmomból. A nők lenge éjszakai ruházatban szaladgáltak a folyosón és azt hitték, hogy már sülyed a hajó. Hosszú rózsaszínű hálóingben egy angolul sikoltozó, csinos hölgy rohant nekem és lovagiasságomra hivatkozva könyörgött, hogy ne hagyjam el — teljesíttem kérését.

A hajó nem folytathatta egyenes útját, hanem kikötött a Baleárokon. Így csak harmadnap érkeztem meg Algírba.

Itt felkerestem konzulunkat, gróf Wimpfent, akinél egy előkelő benszülött arabbal ismerkedtem meg. Francia nevelésben részesült, de arab ruhában járt. Rokonszenves, nyugodt és előkelő modorú, fiatal férfi volt. Meghívott és kocsiján palotájába vitt. Hosszúfarkú, remek két csődör röpítette a kocsit, ami nem is csoda, hiszen Franciaország arab telivér méntelepe itt van. Blidahban, — az afrikai Bábólnán. Némelyik ló őse egész Mohammed idejéig vezet vissza. Legalább is a benszülöttek esküsznek rá.

A kasbahban, az arab városrészben volt a vendéglátó bej palotája, remek szőnyegekkel és gyönyörű fegyverekkel tele. A sok értékes tárgy között a legízletlenebb európai darabok is akadtak. A fiatal arab ezekre volt a legbüszkébb. Egy remek, öreg thebris szőnyegen kék karlsbadi váza díszlett. Házigazdám csodálkozott, hogy nem ezt, hanem a szőnyeget nézem.

Egy néger fiú finoman párolgó feketekávé és naragilét hozott be. Nemsokára a nőkről kezdtünk beszélgetni. Az arab már hallott a magyarországi asszonyok

szépségéről. Cigányszerelmekről volt szó. Abban az időben az újságok tele voltak Rigó Jancsi esetével, aki Chimay hercegnőt elszöktette. (Az amerikai születésű, szép Chimay hercegnő férjhezment ugyan Rigójához, de néhány év múlva, ugyancsak első pillanatra, beleszeretett a fogaskerekű vasút egyik kalauzába, aki a Vezuvra vitte őt. Rigótól elvált. A nápolyinak valószínűleg még feketébb bőre volt, mint Rigónak, aki szerelmi fájdalmát úgy ki tudta rezgetni hegedűjén, hogy a legkeresettebb cigányprímás lett. Egyik éjjel, — a Café de Paris-ban, ahol éppen muzsikált — meglátta volt feleségét — utódjával. Rigó végső erőfeszítésével befejezte a darabot és ez volt az utolsó. Másnap reggel holtan találták. Meggyötört szíve kifáradt.)

Szóba kerültek a bennszülött nők is, hiszen engem tulajdonképpen a berber, kabyl és arab leányok érdekeltek most elsősorban. Beszélgetés közben tudtam meg, hogy egy érintetlen bennszülött leányt lehetetlen beszorozni az emlékek galériájába. Egy európai ilyen élményhez sohasem juthat. Izgatott a lehetetlen most is és közöltem házigazdámmal, hogy addig nem utazom el Algírból, míg egy ilyen szüzzel meg nem ismerkedem.

Előkelő arab barátom aggodalmasan tovább magyarázta, hogy milyen kemény fába akarom vágni a fejszém.

— Elég bennszülött asszony van, akit pénzért meg lehet kapni — mondotta. — A hotelportás is segítségemre lehet ebben. Igaz azonban, hogy akiket ajánl, az közönséges piaci áru.

Nekem most ilyen fajta nem kellett. Minden ékeszólásomat latba vettem, míg megérttettem vele, — hiszen itt, hol a többnejűség uralkodik — mit számít az,

ha egy szüzzel kevesebb vagy több marad az országban.

— Nekünk nem számít — felelt a bej, majd nyomatékosan hozzátette: — Nekünk, — de nem önöknek, európaiknak. Figyelmeztetem arra, hogy aki betör a mohamedán szentélybe, az halál fia. Még a francia törvények sem menthetik meg.

Mindjárt két esetet mondott el ijesztésemre: Amikor a müezin elmondja esti imáját, a hitetleneknek azonnal távoznik kell az arab városrészből.

Teheránban, az ottani osztrák-magyar követség fiatal titkára, Ráth Aladár este benmaradt az arab városrészben, ugyanolyan vágyakkal, amilyenek engem is izgattak. Reggelre megcsonkítva találták az utcán. Sebébe behalt.

— Azért mondtam el ezt az esetet, — folytatta a bej jóindulatúan, mert a teheráni eset hőse is magyar volt, mint ön. Könnyebben úszta meg a bajt Lord Dudley, a konstantinápolyi angol követség tagja. Neki csak a füleit vágták ki. Jó lesz, ha emlékezetében tartja ezt a két esetet, cher ami!

— Minden vállalkozás kockázattal jár — feleltem mosolyogva.

A néger inas friss feketét szervírozott. Bennem egyre jobban érlelődött az elhatározás. Arab barátomat kértem meg, hogy legalább tanácsával támogasson, mert akaratomról nem mondok le. Erre ő egész lassan, de hangsúllyal felelt:

— Egyetlen mód van erre csupán, ha mohamedáná válik.

Elnevettem magamat.

— Talán csak nem gondolja, hogy operációnak vettem alá magamat?

Ő is elmosolyodott.

— Egyáltalában nem gondolok erre. Megjelenésében kell mohamedánnak lennie, akkor talán lehetne tenni valamit. A mohamedánok esküvő előtt nem ismerik menyasszonyukat és vannak hivatásos házasságközvetítők, akik szereznek feleséget. Biztos, hogy ez majd szép és érintetlen lányt kerít. Csak egy nagy baj van, hogyan játszhatna meg egy mohamedán szerepét?

Segítségül hívtam logikámat. Miért ne játszhatnám el egy mohamedán szerepét? Igaz ugyan, hogy van néhány nehézség. Egy szót sem tudok arabul, hajam szőke és bőröm fehér. Hogyan lehetne ezeket az akadályokat leküzdeni?

— Kiadom magam siketnémának — szóltam a bejnek, akit az ötlet meglepett és ez elől hirtelen már nem tudván kitérni, a második akadály leküzdésére a dohányfüldőt ajánlotta. Magára vállalta, hogy beszél a házasságközvetítő asszonnyal és bejelenti neki, hogy tökéletesen süketnéma vidéki, gazdag barátja akar rövidesen házasodni.

— Milyen ízlése van? — kérdezte a gondos bej.

— A véletlenre bízom.

— Mégis szeretném tudni, milyen nőket kedvel? Szereti a kövéreket? Tunisz környékén súlyra mérik az asszonyt. Minél nehezebb, annál értékesebb.

— Nálunk csak a libát mérik súlyra — feleltem. — Kövér helyett határozottan a karcsút választom.

— Akkor berber leányt ajánlok — szólt arab barátom.

Kioktatott, hogy tegyek a kádba néhány kiló dohányt, mire bőröm bronzszínűre válik, hajamat festessem be feketére és göndöríttessem ki.

— De még egyszer figyelmeztetem, — szólt a hej

— hogy ha egyetlen szóval vagy mozdulattal elárulja magát felesége, vagy bárki előtt és megtudják, hogy nem mohamedán, akkor el van veszve.

Kértem, tanítson meg, hogy kell viselkednem. Kioktatott, hogyan kell arab módra köszönnöm, hogy kell enni és étkezés után öklendezni.

— Valahogy el ne felejtse ezt megtenni. Ezzel megköszöni és értésére adja feleségének, hogy az ebéd jól esett. A háziasszonynak ez örömet okoz. A mohamedánoknál, a házban, az asszony az úr.

Jó néhány napig tartott, amíg a bej ismét magához kéretett. Ezalatt Algír éjszakai életét és a „hamam” fürdöket tanulmányoztam. A kényelem és az erotika utáni vágy a mohamedánoknál fejlődött ki legjobban. A mennyországban a bátor janicsárok is puha felhőágyat és gyönyörű fiatal hurikat kapnak földi hősieségük jutalmazásául. A szerelmeskedés igazi tudomány a mohamedánoknál, ezt nem bízzák a véletlenre. Költőik is sok ezer strófában tanítják. Amíg a francia színművek, regények, többnyire a szerelmi háromszöveget variálják, addig a mohamedánok szerelmi életében teljesen hiányzik a harmadik. Egy férfi szerelme — több asszony iránt, alkalmat nyújt a legraffináltabb élvezetekhez. Az asszony hálával és köszönettel tartozik a férfinak, akiben a teremtés hatalma nyilvánul meg. Gyönyörű világnézet ez — a férfiaknak. Ha Faust hithű mohamedán lett volna, Mefisztóra nem lett volna szüksége, hiszen a másvilágon minden mohamedán automatikusan megfiatalodik. Mefisztónak a háremek világában sokkal kisebb a hatalma, mint az európai szerelmespárok életében. A mohamedánok nem ismerik a féltékenységet. Nem büszkeség az, amiért ők visszautaa-

sírják ezt a szenvedélyt, hanem a veszedelem kizártsága.

II. Fülöp spanyol király Schiller „Don Carlos”-ában mondja a nagy inquisitornak: „Ha én félni kezdenék, már is megszűnnék félni!”

Feleletével szembe állította a tipikus európai féltékenységi epidémia legjobb orvosságát: a férfias büszkeséget. Egyszerűen azért nem féltékenyek a mohamedánok, mert ezt a szenvedélyt nem is ismerik. Az eunochok megbízható ébersége és a háremek falai megvédik a külvilágtól.

Eljártam az algíri éjszakai mulatóhelyekre. Figyelttem a hastáncosnők egyhangú, különös mozdulatait és hallgattam az álmosító zenét, amelynél táncoltak. Az arab férfi nem táncol (ezt a görög és római férfi sem tette) csak fizet érte. Kávét szürcsöli és órákhosszat mintegy hipnotizálva nézi a táncot. Azután felizgatva és tettekre készen, hazasiet háremébe.

A hamam fürdőben tanulmányoztam az arab maszszázst. A testet jól összegyúrnák, az izmokat azonban nemcsak mechanikusan kezelik, hanem a kellemes érzésre is ügyelnek. Hatos olajokkal kenik be a testet. Hamarosán abbahagytam a fürdők látogatását, azonban a szállodámban szorgalmasan vettem a dohányfürdőket, amiktől testem egészen megbarnult. Így készültem el a házasságra.

Végre hírt kaptam arab barátomtól. Felkerestem palotájában, örömmre értesített, hogy kedvező választ kapott a házasságközvetítőnőtől. Egy csudaszép berber leány a mennyasszonyom. Jól táncol, gitározni is tud és van egy társalkodónője. Szintén érintetlen leány, akit magával akar hozni.

Házassági szerencsém tehát dupla volt. Vakon el-

fogadtam, amint ez egy igazi játékoshoz illik. Arab barátom ajánlatot tett, hogy az arab városnegyedben villát rendez be számomra. Sok bútorra nincs szükség, elég néhány szőnyeg. Hamarosan meg fog történni az esküvő, azonban egészen csendben, nehogy váratlan bonnyodalmak és veszedelmek támadjanak körülötte.

Péter, az inasom dohányfürdőket készített. Szorgalmasan festette és göndörítette a hajamat. Szendrőládi születésű, szemfüles parasztfiú volt, Gastontól franciául is elég jól megtanult. Vadászni, főzni és borotválni is tudott. Ezenkívül ideális kerítő volt, aki Szendrőlád és környékének legszebb parasztlányait szerezte meg nekem. A „*jus primae noctis*” még élénk emlékezetben élt egész vidékünkön. Péter, a becsületes és hűséges inas döntő pillanatokban egészen a vakmerőségig bátor tudott lenni. Megmutattam neki, melyik villában fogok lakni. Kész arabot csinált belőlem. Körmeimet vörösrre festette és egész testemet leborotválta. Fehérneműmet és borotvafelszerelésemet gyékénykosárba csomagolta és a villába vitte.

Arab ruháimat már a bejnél felvettem.

Két tanút is adott rendelkezésemre, akik engem, mint süketnéma arabot, elkísértek a müezzinhez, ahol előre betanult írásjegyekkel beírtam nevemet az arab anyakönyvbe. Ennyiből állt a házassági szertartás. Mennyasszonyomat azonban még mindig nem láttam.

A villa csendes téren állott. Ablakai kertre nyíltak. Minden szobában puha kerevet volt. A kókuszszőnyegen, amely a padlót fedte, kisebb arab szőnyegek heverték. Rajtuk asztalkák. A kereveten falhoz dobva párnák sorakoztak. Magamra öltöttem arab háziruhámat, gyakoroltam magam a hallgatásban s vártam a nagy pillanatot, amikor feleségem belép. A bej rendelkezésem-

re bocsájtotta legmegbízhatóbb arab szolgáját Alit, aki vele már több ízben járt Parisban és elég jól beszélt franciául. Titkárom szerepét játszotta. A házhoz még egy arab banya és két asszony is tartozott, akik a konyhát látták el.

Naplementekor belépett a feleségem. Ebben az időben szokták bemutatni a fiatal asszonyt a férjnek. Ez a ceremónia képezi a csúcspontot. Ez az igazi esküvő. Ahogy arab barátommal előzőleg megbeszéltem, feleségem bevonulása egész csendben történt. A házasságközvetítő arab asszony kalauzolta be a villába, „Fatime”-t és elém vezette. Mögötte lépkedett fiatal társalkodónője.

Fekete selyem bugyogóban, felkunkorodó orrú vörös, csipkés papucsban, hímzett selyem blúzban, fénylő szemekkel és cseresznye szájjal, gömbölyűen és mégis karcsúan, mosolyogva és szelíden érkezett feleségem. Orra fölött és szemöldökei között törzsének tetovált jegyét viselte. Szótlanul térdreborult előttem. Társalkodónője követte példáját. A háttérben állt a mélyen hajlongó házasságközvetítőnő. Láta, hogy itt feleslegessé vált és távozott. Lábaim előtt hevert a két szép leány.

Bármilyen gondosan is kitanított a bej az arab férj viselkedésre, mégsem tudtam biztosan, mit kell most tennem? Meglepett feleségem mélységes alázata. Lehajoljak hozzá? Felemeljem őt? Határozatlanul álltam néhány pillanatig, majd ösztönösen a legegyszerűbbet, tehát a legjobbat választottam. Megfordultam és úgy tettem magamat, mintha észre sem venném feleségem jelenlétét. Kényelmes helyzetben szívni kezdtem a nargilehmet. Jól játszottam meg az arabot, mert nincs méltóságteljesebb férfi, mint az arab, aki érzéseit

sohasem árulja el. Mindig nyugodt. Így is szeret. De főképen magát hagyja szeretettni. Azt azonban szigorúan megkívánja, hogy harci lova és asszonya temperamentumos legyen.

A két leány követett. Otthonosan lekuporodtak közvetlen közelemben és gondtalanul csicseregtek egymással, miközben én némán fűjtam a füstöt.

Lapos fatálon, mandulával és mézzel töltött datolyát hoztak be a kiszolgálónők és letették a kis asztalokra. Megkezdődött az esküvői lakoma. Hármásban étkeztünk. Roston sült bárányhús, majd gesztenyével töltött pulyka és nyársonsült pacsirta követték egymást. Méltóságteljes süketnémasággal vacsoráztam és gyönyörködtem feleségemben.

A mohamedán vallás tiltja az alkoholélvezetet. Az arabok azért titokban, mégis szívesen isznak édes bort. Új titkárom, Ali utasításomra előre elkészített néhány üveg finom italt a hátsó szobában. Felkeltem a kezevétről, udvariasan bőfögtem, mire a hölgyek ugyanazt tették, és az mégsem hatott rám ízléstelenül.

Igazi arab morkát hoztak be a szolgálók. Én egy üveg legfinomabb malagát és egy üveg pezsgőt kerítettem elő. Feleségem és Zula kíváncsian nézték, mint nyitom fel az üveget és amikor a dugó nagyot durrant, felsikoltottak.

Bájos volt, ahogy a pezsgőből nyelvük hegyével a gyöngyöket felfogták és emellett gazellaszemeikkel csintalanul nézegettek engem. Nagyon kedves jelenet volt. Alig tudtam megállni, hogy hangosan ne kiáltsam a „muk-muk”-ot.

Ez a legnagyobb extázis felkiáltása, melyet az afrikai örömházakban tanultam meg. Azonban idejében

meggondoltam magamat és hű maradtam a „néma”, méltóságos arab szerepéhez.

Feleségem elővette gitárját, játszani kezdett rajta és mindketten énekeltek. Azután felváltva zavartalanul táncoltak, mintha én ott sem lettem volna. Csodálkozva néztem a két berber leányt és bizonyos elégtétel-érzés fogott el, hogy a Kasbah-ban dőzsölhettek, ahol még alig száz éve, az algíri uralkodó — európai rabszolgánőket tartott. „Tempora mutantur.”

Az ártatlanság feladása az európai nő szerint a legnagyobb áldozat, melyet a férfiért hoz és ezért a vonakodásért a nászéjtszaka majdnem mindig kínos élmény az európai férfi számára. A mohamedán világnézet ebben is teljesen különbözik az európaítól. A mohamedánoknál az asszony életcélje — az anyaság mellett — férjének a legnagyobb élvezetet szerezeni. Hozzáértő asszonyok tanítják ki és világosítják fel a lányokat. Valóságos paradicsoma a szerelmeskedésnek.

Feleségem mellém ült a kerevetre, de Zula még mindig velünk maradt. Ezzel újabb meglepetés ért. Ámulva eszméltem rá, hogy az arab leánynak nincs semmi szeméremérzéke. Feleségem egy cseppet sem szegyelte magát társalkodónője előtt.

Hamar beleéltem magam a meglepő helyzetbe. Valóságos háremúr és poligamista lettem. Zula a szőnyegen kuporgott a kerevet mellett. Gitározott és különféle melódiát dúdolt. Azután elkezdett egy mélabús dalt, miközben az első csókot adtam Fatmenek. Ennél a valószínűleg vallásos dal hangjainál Fatme feleségem lett és túláradó hálával, boldogan — kezét csókolt.

Az egész éjtszakát álmatlanul töltöttem a két szép berber leánnyal. Hajnalban már Zula is boldogon csókolt kezét.

Megköszöntem a bej szíves támogatását, amellyel hozzásegített, hogy mohamedán otthont alapíthassak. Gyorsabban, mint hittem, megelégteltem Fatmét és Zulát. Algír sem érdekelt már. Egyre inkább rájöttem, hogy megrontotta az európai kultúra. Constantineba mentem, amely sokkal tisztábban megőrizte régi arab jellemvonásait. Megkértem a bejt, hogy kölcsönözze nekem továbbra is Alit, akinek igen jó hasznát vettem. Kérésemet készséggel teljesítette.

Constantineba megérkezve, szorgalmasan folytattam kutatásaimat az afrikai szerelem terén. Nemsokára rájöttem, hogy van egy törzs, az ouled-nail, és ebből származnak a híres északafrikai és sivatagi hastáncosnők. Minden mulatóhelyen és nyilvános házban ennek a törzsnek a leányai táncolnak. Ezek a lányok büszke önérzettel, természetesnek találják, hogy Allah őket a férfiak örömére teremtette.

Mindig fátyol nélkül járnak. A sivatag virágai, mielőtt elhervadnának, egy nyakláncra való ezüst ötfrankost gyűjtenek össze. Néha egy-egy aranypénz is téved közéjük. Midőn hivatásukat betöltötték, hazatérnek törzsükhöz, ahol teljes tisztességgel férjhez mennek. Hűséges feleségei lesznek többnejű uruk és parancso/lójuknak.

Elhatároztam, hogy elmegyek az ouled-nailok vidékét felkeresni. A törzs az Atlas déli lejtőjén, a sivatag mellett tanyázik. Hogy közelükbe jussak, Alival és Péterrel Biskrába utaztam, mely akkor még elég primitív oázis volt és nem a mai modern divatos üdülőhely. Az Atlas hegység — El-Kantara szorosán kell átmenni, hogy Biskrába jussunk. A szoros végén csodálatos panoráma tárul fel. Biskra megérdemli hírét, mert az utazó, aki átlépte a kopár Atlaszt, csodálatos színei-

ben látja elterülni a sivatagot, melynek közepén a zöldben pompázó oázis fekszik. Napnyugtakor érkeztem meg. A sivatag rózsaszínben fénylett.

De nem a természet szépségéért jöttem ide, hanem a hastáncosnők hazáját kerestem. Biskrában egy egész utca csupa nyilvános házból áll, amelyek különösen azért híresek, mert ezekben kiválasztott ouled-nail lányok táncoltatják hasukat. Engem kevésbé érdekeltek, hiszen ilyeneket, vagy hasonlókat már Algírban és Constantine-ben is eleget láttam. Ismerni akartam hazájukat.

Ali segítségével négy tevét vásároltam. Háromra mi ültünk fel, én, Ali és Péter; a negyediket megraktuk sátrakkal és ajándékokkal. Mindezt pedig egy tevévezetőre bíztam.

Kis karavánunk elindult az ouled-nailok fészkehez. Ezek sziklás vidéken, a Szahara szélén, kőkunyhókban élnek. Kecskét és juhot tenyésztenek. Ebből azonban nem tudnának megélni. Fő kiviteli cikkük a táncosnő.

Megérkezve az elszórt kőkunyhókhoz, nagy csődület fogadott. Ali azt mondta, hogy vállalkozó vagyok, aki hastáncosnőket keres Európa számára. Hangos kiabálással körülfogtak. Olyan nagy volt a lárma, mint a keleti kikötővárosokban, ahol a hordárok, mint a, ragadozók, az utasok podgyászaiért, verekednek. Mind-egyik saját kunyhójába akart vinni, hogy megmutassa áruját, leányát vagy hűgát. Tizenkétéves leányok csupasz hassal táncoltak körül bennünket. Nagy érdeklődéssel figyeltem a hastáncnak ezt az ősi formáját. Ennek a ritmusa nem olyan tüzes, mint a spanyol táncosnőké, nem olyan kecses, mint a jávaiaké és nem annyira plasztikus, mint a szíriaiaké, hanem ennek megvan a különös ereje — a férfi erotikus vágyait hosszú

időre ébren tartani. Senki sem tanítja ezeket a lányokat táncolni. Nemzedékről nemzedékre öröklődik a has-tánc és vérükben van a ritmus.

Sok aprópénzt hagytam az ouled-nail törzsnél. Négy esemény telj es nap és éjszaka után, teveháton visszatértünk Biskrába, ahonnan néhány pihenő nap után a touggourti oázisba indultunk.

Touggourt szintén a táncos leányok városa, ősszel és tavasszal hetenkint többször tartanak itt az ouled-nail táncosnők nyilvános előadást. Este hat-hét leány ül egy csoportban a piacon a gyékényeken. Mindegyik előtt Van egy égő gyertya, amelynek gyenge, mozgó lángja bizonytalanul világítja meg a táncosnőt. A leányok egyenkint emelkednek fel és előadják táncukat. A sötét éj csillagaival, az imbolygó gyertyák fénye, a keleti táncok, a különös zene és a földön kuporgó nézők, csodálatos képet nyújtanak.

A kietlen sivatagban való utazás, melyben egyedül csak a Fata-Morgana hozhat változatosságot, nekem rendkívül unalmassá vált. Ámbár a Fata-Morgana nem jelent meg nekem a sivatag homokja felett, de annál inkább a fejemben. Itt a teve hátán dolgoztam ki az első montecarlói szisztémámat.

Szorgalmasan tanulmányoztam a „permanence”-okat és a teve hátán összekuporodva megpróbáltam mindenféle „abrakadabrát”. Az egyik füzetben azt hittem, hogy már megtaláltam a nagy titkot. A másodikban rendkívüli örömmel láttam csalhatatlan teóriám bizonyosságát, de már a harmadik füzetben rájöttem, hogy borzasztóan csalódtam. Erre újra felvettem tanulmányomat és új kombinációkat kerestem.

Senkisem vonhatja ki magát az egyhangú pusztaság különös hatása alól, amely fantasztikus álmodozá-

sokra és új hitvallásokra ihlet. A pusztában már sok legenda keletkezett.

Itt született meg az én lázas agyamban is montecarlói szisztémámba vetett csalhatatlan hitem.

A roulette megnyitotta előttem, — a kiválasztott előtt — titkát. Fent a teve tetején hallatlan hatalomérzet töltött el. Hiánytalanul boldognak éreztem magamat. A lelkesedés örömtengerében úsztam. Ha igaz, hogy Hannibál járt ezen a vidéken, mielőtt Róma leverésére indult, nem lehetett büszkébb, mint én, aki Montecarló leigázására készültem. Ideges nyugtalanság kényszerített az azonnali visszafordulásra. Nem érdekelték már a hastáncosnők.

Biskrában a tevéket Alinak ajándékoztam, majd Tuniszon át, — hazafelé siettem. Nápolyba éjjel érkezett meg a hajó. A vonat azonnal indult, nem láttam még a Vezúvot sem. Ebben a pillanatban még ez sem érdekelt. Rómán is csak keresztül utaztam, anélkül, hogy az Örök Várost megnéztem volna. Siettem Budai¹ pestre, haza, hogy forgótőkét szerezzek Montecarló meghódítására.

XIX. FEJEZET.

Kozarek, a hóhér. — Néném pincéje. — Kirner belakozott orra. — Gróf Széchenyi Andor. — A montecarlói veszett macska.

Afrikai kalandjaim után csak néhány ezer frankkal érkeztem meg Pestre. Ez nem volt elég arra, hogy szisztémám meginduljon. A hiányt próbáltam megszerzeni minél előbb — ferblin.

Kitűnő ferblista voltam, hiszen a ferbliben és pókerban nyílik a legtöbb alkalom a játékosok kitanulmányozására. Egy kézmozdulat, egy hangsúly, egy pillantás, az arcnak kivörösödő, vagy elhalványodó színe elegendő, hogy egy jó megfigyelőnek az ellenfél kártyáját elárulja. De mit ér minden megfigyelés, ha csak azt látom, hogy ellenfelemnek mindig erősebb lapja van, mint nekem.

Kutya pechem volt. Albert bácsi pechezett meg. Egy reggel váratlanul nyitott be szállóbeli szobámba. Kártyák és üres pezsgős üvegek heverték szerteszét.

Berzeviczy Albertet egész életemben mindig rendkívül respektáltam, akárcsak Mefisztó a Valentin kardjának keresztjét. De én nem tudtam elfordulni tőle, mint Mefisztó. Felültem ágyamban és kidüledt szemekkel: „Jó reggelt” kívántam neki. Albert bácsi klasszikus rövidséggel négy szót szolt csupán:

— Mikor jön apád Pestre?

— Nem tudom, — feleltem és már csak távolodó szalon kabátjának szárnyai lebegtek előttem, melynek fekete színe ferbli csatáimban oly pechesen üldözött, hogy mint utolsó segítségre Kozarek hóhérra gondoltam, kitől egy akasztott ember kötelét akartam szerezni. Kimentem hozzá.

Nem találtam otthon. Szép, feketehajú leánya nyitott ajtót. Kértem, adjon kötelet. Apja tudta nélkül azonban nem akart adni. Én előleget adtam a vételre, ő pedig egy csókot nekem — ráadásul. Nála hagytam szendrőládi címemet és hazautaztam.

Hogy gondolataimat másra tereljem, vadászgattam, de ez nem sokat használt. Éjjel-nappal szisztémámra kellett gondolnom. Egy napon a vadászatból hazatérve

anyám baljóslatú arccal átadta a nekem címzett sürgönyt:

„Kötél várja. Stop. Kozarek.”

A sürgönyt berámáztattam és felakasztottam szobám falára.

Szakadatlanul azon törtem a fejemet, hogy hol szerezzek megfelelő tőkét, amellyel végre megkezdhetem a montecarlói aranybánya kiaknázását.

Mentő ötletem támadt. Eszembejutott néném hatalmas borpincéje, amely telve volt a legfinomabb tokaji és szomorodni borokkal. Emlékeztem, hogy el akarja adni borait. Igyekeztem nénémet rábeszélni, hogy bízjon meg az eladással, mert nekem jó összekötéseim vannak Franciaországban, hol a tokajiért szép árat kaphatunk. Hosszas rábeszélésemre beleegyezett, hogy borát eladjam, a franciáknak, azonban egy krajcárral sem olcsóbban, mint az általa megszabott ár. Jutulmul egy szép, hátaslovat ígért.

A franciák helyett egy ügyes borkereskedőhöz fordultam sietve, akinek felajánlottam néném borát. Féláron megvette. Két nap múlva hajnalban meg is érkeztek a szekerek a borpince elé. Tudtam, hol van a pincekulcs és elővigyázatból, este magamhoz vettem. Kinyitottam a pincét és a mézédés aszúval és aranysárga szomorodnival töltött hordókat átadtam a vevőnek. A legnagyobb lelkinyugalommal zsebrevágtam a vételárat, mert tudtam, hogy néném ilyenkor, a téli hónapokban ki se megy a pincébe. Ezenkívül abban is biztos voltam, hogy nyerni fogok és így a legrövidebb idő alatt megkapja tőlem azt a teljes árat, amelyet boráért kért.

Lázban égtem, hogy már gyakorlatban kipróbálhassam szisztémámat.

Helyszüke miatt ezt itt nem tárgyalhatom. Ezzel a

legközelebb megjelenő második memoire könyvben „A játék ördögé”-ben fogok foglalkozni.

Itt csak annyit jegyzek meg, hogy abból indultam ki, hogyha kivárom, míg a rouge-noir, paire-impaire, passe-manque, hétszer egymásután kijön, úgy ellene kezdek játszani, egy komplikált egység variatio szerint. Az eredményeket rendszeresen, több rubrikába kellett elkönyvelnem.

Szisztémám megvalósításához nagy fegyelmezettség és pontosság szükséges. Ez a két tulajdonság egész életemben nem tartozott erényeim közé. Eszem munkájával meg voltam elégedve. Éles szemmel figyeltem meg az embereket és a dolgokat, de kezemet csak a vívás-ban, lóhajtásban és a lövésben gyakoroltam.

Főtt a fejem, hogyan bújhatnék ki az elkerülhetetlen könyvelési munka alól.

Alkalmas emberre akadtam erre a munkára. Egy osztrák származású építészre, aki újra építette a leégett szendröládi kastélyt. Kimernek hívták. Alacsony, kopasz, becsületes arcú ember volt, báránytekintetű, szorgalmas és pedáns, maga a pontosság megtestesülése. Egyike a legfeltűnőbb embereknek. Orráról még Rostand sem tudott volna költeményt írni. Nem volt ebben kihívó fölény, mint Cyranoéban. Nem volt ez egyszerű orr, hanem bánatos hajlású, lefelé kunkorodó valami, ami erősen emlékeztetett a szomorúfűz lehajló ágaira és egy vörös uborkára.

Kirner orra látványosság volt.

Nem maradhatott észrevétlenül.

Ezenfelül még vörös zsebkendőt is használt. Ha az orrát fújta, úgy harsogott, mint a jerichoi kürt, ha pedig ezt diszkrétül tette, akkor úgy zengett, mint a mélabús tárogató.

Keresni sem lehetett volna alkalmasabb könyvelő automatát a montecarlói feladatra. De mit kezdjek az orrával? Hiszen ilyen orral nem vihetem egy játéktérbe se. Megoperálni — lehetetlenség, ebbe sohasem egyezett volna bele. Azon törtem a fejemet, hogyan lehetne legalább ezt a rikító vörös színt eltüntetni.

Elhatároztam, hogy be fogom festeni. Nagy divatban voltak akkor is a különféle színű lakkfestékek, amelyekkel bútorokat mázoltak. Elővettem a katalógust és kiválasztottam egy gyengéd rózsaszínes sárgás színt. Megrendeltem, Kimernek pedig megmagyaráztam, hogy a világ legelőkelőbb helyére igyekszünk, hercegek és nagyhercegek tömegébe, ahol ilyen színű orral kaszinóképes nem lesz. Hogy ilyen nagy, az nem tesz semmit — hiszen a nagy orr a mithológia szerint a férfiaság mértéke.

Köszönettel tudomásul vette és beleegyezett, hogy orrának építőmestere legyek.

Elhatároztam, hogy az orrfestést nem Szendrőládon hajtom végre, nehogy megtudják, miben töröm a fejemet. Szüleimnek előadtam, hogy olaszországi tanulmányútra indulok és szükségem, van Kirnerre, aki mint építész, segítségemre lesz architektonikus tanulmányaimban. Pénzt nem kértem, tehát nem nagyon faggattak. Apám kétszeresére emelte havi zsebpénzemet és én Kirnerrel meg Péterrel, elutaztam Pestre.

Itt aztán esti világitásnál beecseteltem Kirner orrát. A derék építész a terpentin miatt erősen prüszkölt, mire egy könyvvel legyezgettem, hogy minél előbb megszabadjon orrán a zománc. Amint a fogorvos azt a jó tanácsot adja páciensének, hogy ne rágjon egy napig a fájós oldalon, én is azt ajánlottam Kimernek, hogy egy napig ne fújja az orrát.

Sápadt, előkelő, hatalmas orrot varázsoltam Kirnernek. Kétszeresen vontam be lakkal, amely így oly kemény burok foglya lett, hogy orrát még csak nem is fintorgathatta. Határozottan szép színvegyüléket sikerült elérnem. Megnézte magát a tükörben és elérzékenyülten köszönte meg fáradozásomat.

Ebben az időben még nem viseltek szmokingot Montecarlóban. A férfiak esti öltözete a frakk volt. Kirnernek is volt, de ez a harmincas évek szabása szerint készült. Frakkjának farka majdnem a földet söpörte. Csináltattam hát neki újat. Minthogy csak fekete cügoscipőt hordott, lakkcipőt vásároltattam vele. Sajnos, nagyon szűket vett és Montecarlóban folyton nyavalygott, hogy tyúkszeme nő. Ezzel és orrával sok bajom volt.

Már útközben elhatároztam, hogy azon a napon, amikor tizenöt egységet veszítek, abbahagyom a játékot, mert a csillagok ellenem fordultak. Felidéztem emlékezetemben Seni mondatát, aki „Wallensteinében mondja:

„Ein greulich Zeichen steht im Haus des Lebens,
Ein naher Feind, ein Unhold lauert hinter
Den Strahlen deines Sterns — O, lass dich warnen.”
Feltettem magamban, hogyha nyerni kezdek „csillagaim vörös villámjának” szabad folyást engedek és nagy odaadással folytatom a játékot.

„Jetzt muss

Gehandelt werden, schleunig, eh' die Glücks

Gestalt mir wieder wegfließt über Haupt.”

Megérkezésünk napján talákoztam gróf Széchenyi Andorral. Életem sok mértföldkövét hagytam hátra vele a legharmonikusabb barátságban. Őzsemével és fekete kecskeszakállával feltűnő szép ember volt. Párisi szín-

házakban gyakran megfigyeltem, hogy a közönség erősen látcsővezett a páholy felé, amelyben ültünk.

Ő Széchenyi Istvánnak, „a legnagyobb magyar”-nak volt unokája.

Andor korán házasodott meg. Ez azonban igen különös módon folyt le. Még egészen fiatalon, Szent Péterváron, örülten beleszeretett egy szőke orosz kisaszonyba. Mint a gyors tettek embere, azonnal házasodni akart. A Newski-prospect korzóra hajtatott, megállította az első orosz pópát, akivel találkozott és felkérte, hogy kísérje el egy — haldoklóhoz. — Menyasszonyához vezette. Ott előhúzott ezer rubelt az egyik és egy revolvert a másik zsebéből és mialatt az ezer rubelre mutatott, a revolverrel meg össze-vissza hadonászott, kényszerítette a pópát, hogy azonnal kösse meg a házasságot.

Ezt az esküvőt évek múlva törvényesen érvénytelennek nyilvánították. Andor fiatal feleségével atyjához, Konstantinápolyba utazott. Rendkívül féltékeny volt. Egy napon nem találta otthon feleségét, ki egy követségi attachéval lovagolt ki. Andor elébe ment, szó nélkül megállította az attaché lovát, lerántotta őt róla és felesége mellett hazalovagolt. Következő nap megtörtént a párbaj, az attaché combjában egy golyó hosszú időre elvette kedvét a lovaglástól.

Rövid idő múlva Andor összezördült atyjával — a pasával (ki Konstantinápoly tűzoltó főparancsnoka volt) s hogy őt bosszantsa, oly ügyesen gyújtott fel egy farkartárt, hogy Stambul néhány házsora leégett.

Konstantinápolyból San Remoba mentek, ahol a mellékasztaltól egy úr kokettírozni próbált feleségével. Andor pezsgős üveget ragadott föl. A braziliainak pechje volt, mert feje éppen a repülés irányában feküdt. Az

üveg is, a koponya is összetört. Az esetet elsimították, de Andor 20 évig nem mehetett Olaszországba.

A Széchenyiek igen különös koponyák. A XVIII. sz. végén élt egy Széchenyi grófkisasszony, ki bár gazdag volt és szép arcú, (a Széchenyiek mind szép emberek), nem talált férjet, mert púpos volt. Végredelele szerint annak a jövődöbeli Széchenyi comtesse-nek lesz kifizetve, kit, mint őt, — egy púp csúfít el. Ezt az alapítványt a mai napig nem vették fel.

Kimert végre bevezetem a Kaszinó játéktermébe. Orrának kettős zománca merevvé tette arcát és így nehezen figyelhettem meg, hogyan hat munkatermünk fénye és pompája a sanktpölteni derék építőmesterre. Tágranyílt szemekkel, csodálkozva nézett körül. Szája nyitva maradt. Orra lógott, mint egy porcellánpipa.

Amikor a bejáratnál belépőjegyét elkérték, a frakos detektívek álmélkodva néztek rá. Ilyen orrot még sohasem láttak. Észrevettem, hogy tépelődnek magukban, mit jelenthet ez? Valódi-e, vagy hamis? Mesterséges fénynél különféle árnyalatokban csillogott az orra, amely minden játékasztalnál felkeltette a figyelmet. Ő azonban semmítsem vett észre. Pontosan jegyzett, mint egy gép.

Akkor még nem volt „cercle privé” a montecarlói játékkaszinóban. Hét roulette és két trente et quarante asztalon folyt a játék. A hét roulette asztal gondolatban megszámoztam. Hét számozott cédulát tettem a zsebembe és sorsot húztam, hogy melyik asztalnál kezdjem el a játékot?

Kirner a könyvet szűk lakkcipőjében órákon át vezette. Rettenetesen panaszkodott tyúkszeme miatt.

Már két hét alatt megnyertem a nagy összeget, amellyel nénémnek tartoztam. Rögton postára adtam.

Közben elég jól éltem, de nem költöttem el nyereségemet. Teljes odaadással fogtam szisztémám kihasználásához. Néhány rövidlejárátú flörtön kívül kalandokban nem vettem részt. Szorgalmasan jártam az operába. Gróf Oziarovskyval vacsoráztam együtt a Hotel de Paris-ban.

Egy ilyen vacsorán lettem egyszerre híres ember és kerültem bele a rivierai újságokba: Megfogtam egy veszett macskát.

Az étterembe szaladt be egy nagy fekete kandúr, utána pedig egy amerikai hölgy drótszőrű foxija. A kandúr asztról-asztróra ugrált, különféle színű bort és mártást döntögetve a frakkokra és uszályokra. A kutya csaholt, a macska prüszkölt. Az utána szaladó pincérek még jobban megvadították. Óriási hangzavar támadt, összekeveredve a macska miau-miau-ja és a kutya vau-vau-ja az angol hölgyek au-au-jával.

Hirtelen megszűnik a zaj, a terem egyik szögletéből egy tudós német professzor intő szózata hallatszik. Vigyázat! a macska veszett lehet.

Dermedt csönd. A foxi eközben felkergeti a kandúrt a terem közepén álló pálmafa törzsére. Feltámad bennem a keresztes idők lovagja, kinek kötelessége védelmezni az özvegyeket és árvákat. Kezeimre drót keztyű helyett egy-egy asztalkendőt csavarok. A macska háta mögé lopózom, nyakát és farka tövét megszorítva, hogy karmolni ne tudjon, a nyitott ablakon át kilököm.

A macska elszaladt, én pedig hős lettem.

Kirner olyan jól belejött a jegyzésbe és a játékba, hogy már helyettem tett, útmutatásaim szerint. Eseményszerű orrát már mindenki ismerte és a játékosok két pártra szakadtak. Voltak „kirneristák” és „antikirneristák.”

XX. FEJEZET.

*Tristan és Isolde. — Szerelmi kalandom Matilddal —
Eljegyzésem nővérével.*

A karcús, rendkívül elegáns Chopinszerű álmodozó, lengyel gróf Oziarovsky, aki nagy ínyenc és (pezsgőszakértő vot, meghívott Cap-Saint-Martin-be dejeimer-re. Közölte velem, hogy két hölgy ismerőse is ott lesz. Két érdekes, Dél-Németországból való nővér. Az egyiknek a férje, pomerániai „Rittergut” birtokos, aki felesége és sógornője iparvállalatait kezeli. (Én Kuno-nak fogom őt nevezni.) Beültünk Kuno elegáns fogatába, mely elé két graditzi ló volt fogva. Ekkor még nem volt autó.

Kuno a két méter magas, hatalmas, szálas férfi, aki beillett volna a porosz gárdába is, monoklit hordott, kicsit túl önérzetes, rózsaszínű arcú junker volt.

Felesége, Matild, a szelíd gyöngédségű, finom, leányos külsejű, rendkívül művelt asszony Shopenhauert, Kantot és Hegelt talán jobban ismerte, mint ők, — önmagukat. Nővére — Mina, valamivel magasabb, gömbölyded, életvidám teremtés volt, aki nem sokat törődött a filozófiával és sokkal többre becsülte az élet örömeit. Fiatalon özvegyen maradt és néhány évvel idősebb volt nővérénél. Bármennyire is titkolta, mégis hamar észrevettem, hogy Oziarovsky raffinait, előkelő kultúrája nagy hatással van finom egyszerűségére.

A kocsiban Oziarovsky a két hölgy közé ült. Velük szemben Kuno és én foglaltunk helyet. Az akkori divatnak megfelelően Kuno fogata kifogástalanul elegáns volt. A két hölgy a hintóülés színének megfelelő ruhát viselt. Akkor olyan színű huzattal vonták be a ko-

csiüléseket, amilyen a hintó úrnőjének kiválasztott idényszíne volt. Nemcsak a huzat színének kellett a hölgyek ruhájának színével egyeznie, hanem a takarónak is, amellyel a legnagyobb melegben is le kellett borítani a térdeket. A hölgyek akkor még igen félték a naptól és a legenyhébb napfényben is napernyőt hordtak.

A férfiak is jobban ügyeltek öltözőikre. Elképzelhetetlen volt, hogy négyes ülésű hintóba valaki sportruhában üljön be a hölgyek mellé. A zsakett kötelező volt. A Riviérán fekete keménykalap helyett, szürkét, vagy drappot is lehetett viselni, esetleg kemény szalma-kalapot.

Az inasnak is ott kellett ülnie libériában, magas, kokárdás cilinderrel a fején a bakon, a kocsis mellett. Amikor a kocsi megállt, leugrott a bakról és kinyitotta a hintó ajtaját. Minthogy akkor még nem volt telefon, az inast küldözgették mindenféle megbízással. A kocsisnak merev tartásban, ostorral a kezében csak a lovakra volt szabad néznie. Oldalt, vagy hátra pillantani súlyos etikett hibának számított.

Tökéletesen meg voltam Kuno fogatával elégedve. Lovait jól válogatta össze úgy színben, mint magasságban. Egyszerre indítottak és haj szálpontosságra, egyszerre álltak meg a hotel előtt, ahol terített asztal várta társaságunkat. Cap-Saint-Martin olajfái alatt, Görögország olajfaligeteiről beszélgettünk, sokszor citálva Hornéért.

Francia és orosz ételekből szellemesen összeállított menüt szervíroztak. Oziarovsky és Frau Mina, Kuno sógornője Chopinről beszélgettek. Én pedig Kuno és felesége között ülve, eleinte a férjjel társalogtam. Nincs

unalmasabb, mint Monte Carloban játékról beszélni és nincs nehezebb, mint ezt az unalmat elkerülni.

Később Pomeránia jött szóba. Láthatólag megnyertem Kuno rokonszenvét, midőn családom pomerániai és kuriandi ősnemességéről meséltem neki.

Később Matilddal mélyedtem el egy zenei párbeszédben, amely igen elfoglalt. Néhány nappal előbb Wagner „Tristan és Isolde”-jét játszották a montecarlói operában. Matild is ott volt az előadáson és megkérdezte, hogy ismerem-e a Tristan legenda megzenésítésének okát. Bájjos szomszédnőmnnek kitérő választ adtam, hogy sajnálom Tristant, kinek bájitalra volt szüksége, hogy szerelemre gyulladjon Isolde iránt, örülünk Brangene bájitalának, mert ettől nemcsak egy pillanatra feledkezünk meg magunkról, de — örökre — jegyezte meg Matild és lágy, dallamos hangon oktatott ki, hogy Wagnert, Tristan megírására az ő keresztanyja, Matild Wesendonk inspirálta.

Amikor Wagner Zürichben megismerkedett a gazdag Wesendonk selyemgyáros családdal, akik mindannyian nagy zeneértők voltak, roppant szorult helyzetben élt és kénytelen volt kisebb zenekart vezényelni. Végzetes lett számára, amikor Wesendonkéék a zürichi tó melletti parkjukban álló „Asyl” kertiházat Wagner rendelkezésére bocsátották. Itt élt évekig. Ez volt életének legterményesebb korszaka. Itt alkotta meg a „Nibelungok”-at és a „Tristan”-t.

Mint Wagner fanatikusa, áhítattal hallgattam Matild további elbeszélését keresztanyjáról és Wagnerről, kik igen megszerették egymást, de szerelmük örökké kielégületlen, platonikus maradt. Ez a nagy szerelem, amely már csak a halálban és a megsemmisülésben diadalmaszkodhatott, töltötte el Wagner lelkét. Így fogant meg

Tristan hatalmas zenéje. Wagner Matild férjének jelenlétét nem tudta elviselni és csak ezért hagyta el Zürichet. Életének legnagyobb szerelmét nem is látta többé.

Rajongva és nagy hévvel beszélt Matild Tristanról, mint a nyers végzet mindenhatóságától összetiport szerelemről.

Később visszatértek emlékezetembe Matild szavai, midőn Wagner „Mein Leben” című önéletrajzát olvastam, melyet feleségének, — Cosimának diktált. Ebben csak néhány szóval emlékezett meg Wesendonk Matildről. De csakhamar megjelent Wagner és Wesendonk Matild levelezése is, melyben megbeszéli vele a tristani szerelem halhatatlan témáját és hálásan borul le az aszszonyi inspiráció megtestesítője előtt, aki erőt adott neki, hogy ne a kielégített, — hanem a haldokló szerelemnek állíthasson a zenében örök emlékművet.

II. Lajosra terelődött a beszéd. Ennek a romantikus Wittelsbachnak kimondhatatlan köszönetet kellett éreznie Wagner iránt, ahányszor csak holdvilágos éjjelen hajóján „Tristan”-on a starnbergi tavon, vagy a lindenhofi mesekastélyból hattyúhoz hasonló szánkán a bajor alpesi utakat „a Tristan” — vagy „Lohengrin” trombita „leitmotiv”-ja mellett bekalandozta.

II. Lajos Wagner zenéjét igazán átélte. „Lohengrin”-nel és „Tristan”-nal teljesen azonosítva érezte magát. Lelke mélyéből megértette Brangene szerelmi bájitalát és Brabanti Elza fájdalmát, kik előtt a testi szerelmi boldogság elzárva maradt, belső életük azonban oly forrón átértzett volt, hogy Tristanra maga Wagner is, mint „höchst sonderbar und fast unheimlich” mutat rá.

Miközben Matilddal Wagnerről beszélgettünk, a zenekar Chopint játszotta. Később jó hangulatban vissza-

indultunk Monte Carlóba. A hintóban, a takaró alatt véletlenül összeért a térdünk. Mintha villanyáram járt volna át mindkettőnket. Éreztem Matild remegését.

Kuno villát bérelt Monte Carlóban. Pompás ebédeket hoztak a Hotel de Paris-ból. A háziúrnak kitűnő pincéje volt és a legfinomabb borok mellett hallgattuk a hölgyek zongorajátékát.

Néhány nap múlva Kuno elutazott Pomerániába, hogy üzleti ügyeit elintézzé. Minél előbb vissza szándékozott térni. Közben játszottam a kaszinóban, de már nem olyan szorgalommal, mint azelőtt, ezért sikerem már ingadozott. Voltak vesztes napjaim is, de a játék Iránya azért főbb vonásaiban mégis szerényen emelkedő volt. Kirner orráról ijesztően lekopott a zománcburkot. Ez a hatalmas arcbéli kiugrás már tépett volt, mint \$ vitorla és pettyes, mint a gyöngytyúk. Rimánkodott, hogy lakkozzam be újra, de én már nem sokat törődtem Kirner repedezett orrával.

Mialatt Kuno távol volt, Matild és én tökéletesen megfeledeztünk Tristanról és Tannhäuser Vénuszhegyére jutottunk. Oziarovsky, akinek erről a metamorfózisról természetesen egy szót sem árultam el, egyre komolyabban érdeklődött Matild nővére iránt. Egy éjtszaka, kedélyes vacsora után Oziarovskyval távoztam a villából, de én csak azért mentem el, hogy félóra múlva a kulccsal, amelyet Matild nekem adott, ismét visszatérjek.

Éjféltajt, miközben a nyitott ablaknál beszélgettem Matilddal az asszony hirtelen felugrott, az ablakhoz lépett. Lenézett és németül kikiáltott:

— Várj, mindjárt jövök!

Ebben a pillanatban már tudtam, hogy Kuno váratlanul hazaérkezett és nem tud bejönni a villába, mert én

a kulcsot, amelyet Matildtól kaptam, belülről bennhagytam a zárban. Matild megragadta karomat és izgatottan súgta, amit már úgysis tudtam:

— Kuno visszajött.

Kuno rettenetesen féltékeny természetű volt. Féltékenyebb talán mint Plautus hőse, aki még azt sem engedte meg feleségének, hogy férfiistenekhez imádkozzék. Matild rohanva magával ragadott nővére szobájába, ahol az már éppen le akart feküdni és izgatottan néhány szót váltott vele.

A csinos özvegy sápadtan nézett rám és egy szót sem szólt. Én ott álltam előtte, megbénulva, mozdulatlanul és mindkettlen visszafojtott lélegzettel vártuk mi fog történni. Hallottuk, hogy Kuno bosszúsán kérdezi feleségétől, hogy miért hagyta a zárban a kulcsot? Matild pillanatnyi habozás után talpraesetten válaszolta, hogy azért, mert attól tartott, hogy valaki esetleg álkulccsal behatol a villába és ha benn van a kulcs a zárban, akkor a betörő hiába kísérlenezik.

Jó ideig mindkettlen dermedten és mozdulatlanul álltunk, míg végre a szomszéd szobából behallatszott Kuno nyugodt, egyenletes hortyogása. Ekkor mertem először megszólalni:

— Hogy jutok most én innen ki?

— Lehetetlen! — felelt suttogva Mina. — Nekem nincs kulcsom. A cselédséget nem kelthetem fel. Várjon, amíg korán reggel kinyitják a kaput.

Amit Mina mondott, logikus volt. Az ablakhoz léptem és vizsgálgattam. Hátha az ablakon át tudnék távozni. A villa azonban hegyoldalon épült és Mina szobájának ablakából kinézve, kétemeletnyi mélység tátongett alattam. Kénytelen voltam megfogadni Mina tanácsát és maradtam.

Ez nemcsak kellemetlen, hanem nagyon unalmas helyzet is volt. Bármely asszonnyal is könnyen eltöltöttem volna az éjszakát, — csak nem pont vele, Matild nővérével és Oziarovsky szerelmével. Épp ezért borzasztó volt együtt töltenünk ezt az időt, egy férj hortyogását figyelve.

A szobának két ablaka volt. A két virágos ablak mentette meg a helyzetet. Mina leült az egyikhez, én meg a másikhoz és külön-külön bámultunk a rivierai csodálatosan szép, csillagos éjszakába. Lassan teltek az érák, míg végre hajnalodott, majd reggel lett. A cselédség életjelt adott. A gyümölcsöskofa és a kecsketej fejők kiabálása hallatszott. Végre kinyílt a villa ajtaja. A szakácsnő reggeli bevásárlásaira indult. Én pedig amilyen gyorsan csak lehetett, igyekeztem eltűnni a láthatárról. A folyosón váratlanul, vadul ugatva nekem rontott Kuno sárga dobermanja, amely mindig ellenséges indulattal volt irántam. Villámgyorsan felszakítottam, majd becsaptam magam mögött az ajtót, azt gondolva, hogy szerencsésen kijutottam.

A falusi élethez szokott Kuno, kutyájának vészjelére felébredt. Visszapislantva láttam, hogy erősen kihajlik az ablakból. Teljes bizonyossággal éreztem, hogy meglátott.

Hazamentem, megfürödtem és a „Hotel de Parisában vártam a fejleményeket. Minden lehetőség átvillant agyamon. Kuno nem lehetett féltékeny, hiszen felesége egész éjszaka mellette volt. Azonban Oziarovsky! . . . Jól tudtam, hogy halálosan szerelmes Minába. Neki tartoztam először magyarázattal.

Hosszú, reggeli kabátban, teánál találtam őt. Lengyel inasa éppen fehér tennisz nadrágját készítette elő. Korareggeli látogatásomat meglepődve fogadta. Arra

gondolhatott, hogy vacsora után, mikor elváltunk, én a kaszinóba mentem, ahol bizonyára nagy veszteségek értek.

— Sokat vesztettél? — kérdezte részvétellel.

— Nem — feleltem és még mindig nem tudtam, hogyan valljam be esetemet ennek a szinte betegesen érzékeny lengyel úrnak. Legjobbnek találtam annyit meggyónni, amennyi feltétlen szükséges volt, eltitkolva természetesen, hogy Matilddal milyen mederbe terelődött barátságom.

— Bevallom neked — mondtam határozatlanul Oziarovskynak, hogy amikor tegnap este elváltunk, meggonddolatlan lépést tettem.

Csodálkozva pillantott rám.

— Észrevehetted — folytattam — hogy Matild nagyon tetszik nekem.

— Utálatos vagy! — szólt elmosolyodva Oziarovsky.

— Nem voltam még álmos, a kaszinó sem vonzott, le és feljárnék. Egyszeriben Kuno villája előtt találtam magamat. Láttam, hogy még világos van. Felkiáltok. Az ablakban megjelent Matild és Mina; kértem a hölgyeket, hogy engedjenek be. Minthogy egyikük sem volt még álmos, szívesen fogadtak és vidáman elbeszélgettünk hármásban. Egy óra múlva váratlanul megérkezett Kuno. Szerencsére meghallottuk érkezését. Tudod, milyen vad féltékeny. Mina nem *vette* volna lelkére, hogy Kuno miattam feleségét gyanúsítsa és neki jeleneteket csináljon. Behívott szobájába. Kuno bezárta a villát, nekem nem volt kulcsom, ott kellett virrasztanom Mina szobájában.

Oziarovsky egyre komorabb arccal hallgatta elbeszélésemet és kis szünet után így szólt:

— Tudom, milyen szenvedélyesen szereted a nő-

ket, de azt is tudom, hogy úr vagy. Mindenekelőtt azt akarom tudni, hogy az elmúlt éjszaka disznó voltál-e, vagy úr?

— Ha nem maradtam volna úr ebben a kínos helyzetben — feleltem kemény hangsúllyal — akkor most nem volnék itt nálad.

Ebben a pillanatban kopogtak az ajtón. Péter jelentette, hogy a lift-boy keres, mert Kuno vár a hallban és azonnal beszélni akar velem.

Elköszöntem Oziarovskytól, akit láthatólag teljesen megnyugtattak szavaim és átmentem a szobámba. Pár perc múlva belépett Kuno. Feltette monokliját és rideg udvariassággal kezdte:

— Mindent tudok. Sógornőm közölte velem, milyen érzelmekkel viseltetnek egymás iránt. Bár nagyon csodálkozom, hogy ilyen gyorsan kifejlődött a vonzalom, de ebbe nincs beleszólásom, hiszen sógornőm özvegy-asszony és biztosan tudja, mit tesz. Nem avatkozom bele dolgaiba. Noha ön jóval fiatalabb, mint Mina, ez nem akadály. Nincs és nem is lehet kifogásom ellene, hogy feleségül vegye. Az a körülmény, hogy családjának egy tagja hűbér úr volt Pomerániában, ez a honfiktársi érzés még közelebb hoz bennünket. Nagyon örülök, hogy ezzel az új rokoni köteléssel ösrégi kapcsolatot erősítünk meg.

Ünnepélyes beszéde után kérdőleg tekintett rám. Én, hogy időt nyerjek, áradozva dicsértem sógornője szépségét és magyaráztam, hogy mi magyarok gyorsan hevülünk és a gyors cselekvés hívei vagyunk. Hasonló zavaros dolgokat hadartam még össze, közben pedig azon törtem a fejemet, mit is kellene tulajdonképpen tennem. Nagy kő esett le a szívemről, mikor rájöttem, hogy a két asszony már kieszelt egy haditervet, amely-

hez nekem csak alkalmazkodnom kell. Asszonyok a szerelemben a legjobb stratégiák.

Bízva, hogy a hölgyek majd csak elintézik valahogy az ügyet, megkértem Kunotól sógornője kezét.

Erre ő méltóságteljesen keztenyújtott és mindjárt meghívott ebédre.

Együtt mentünk Oziarovskyhoz.

Vidáman közölte velem, hogy éppen most kértem meg Mina kezét. Meghívta ebédre, mondván, hogy ma délben lesz az ünnepélyes eljegyzés. Oziarovsky, aki alig várta már, hogy Kuno megérkezzen Pomerániából és megkérhesse tőle sógornője kezét, zavartan elfogadta a meghívást, látván integetéseimet.

Oziarovsky halálsápadtan kísérte ki Kunot, alig tudott uralkodni magán. Remegve vallotta meg nékem, hogy szereti Minát és a legrövidebb időn belül feleségül akarja venni.

— Bízunk magunkat az asszonyokra — mondtam neki — majd ők lebonyolítják ezt az egész bolond ügyet.

Zsakettbe öltöztem és megkérdeztem Oziarovskytól, hogy milyen virágot illik ilyenkor vinni a menyasszonynak?

— Csak ne nagy csokrot — felelte halálos komolysággal — csupán néhány vörös rózsát és add át neki személyesen.

Kirner is jelentkezett és alázatosan kérdezte, hogy mikor kezdjük meg a mai roulette-csatát.

— Ma nincs játék! — mondtam neki és elküldtem, hogy mulasson a költségemre.

Együtt mentem el a Hotel de Paris-ból a Kuno vilába Oziarovsky val. Útközben így szoltam hozzá:

— Meg kell őt csókolnom, úgy-e?

— Utálatos vagy! — mondta Oziarovsky és bána-
tosan elfordította a fejét.

A szalonban Kuno ünnepélyesen fogadott és odavezetett menyasszonyomhoz.

— Remélem — mondta — hamarosan megérkezik a Berzeviczy szülőktől is a megkérés.

Helyeslőleg meghajtottam magamat, átadtam menyasszonyomnak a piros rózsákat és habozva megcsókol-
tam az arcát.

A kitűnő ebéd kínos csendben folyt le. Oziarovsky volt a legleleményesebb, szorgalmasan üritgette poharát, egyiket a másik után. A „praktikus” Kuno érdeklődött, hogy mikor lesz a házasságkötés és elhatározta, hogy elhagyják a zajos Montecarlót. Felém fordulva megkérdezte:

— Elkísér bennünket, úgy-e?

Elhatároztuk, hogy néhány nap múlva utazunk. Frau Mina kétségbeesett pillantásokat vetett Oziarovskyra.

Matild finom női leleményességgel megkérdezte Oziarovskytól, hogy nem tart-e velünk? Erre Oziarovsky némán bólintott.

Három napig voltam kénytelen legjobb akaratommal udvarolni menyasszonyomnak, aki kedveskedéseimet önfeláldozással tűrte. Nem játszottam többé a kaszinóban. Szerencsére alapozott szisztémámban nem csalódtam. Egy tanulságom volt: aki komolyan akar játszani, ne kezdjen komoly flirtbe. Kirnert hazaküldtem Szendrőládra azzal a tanáccsal, hogy lepattogzott orráról vakarja le a maradványokat.

Néhány nap múlva mind az öten Zürichbe utaztunk, Ekkor már tökéletesen nyugodt voltam, hogy Matildot nem fenyegeti többé semmiféle veszély férje részéről és

elérkezettnek láttam az időt, hogy függő ügyemet Minával, bármily módon is megoldjam és Oziarovsky t pololi fájdalmaiktól megszabadítsam. Az az ötletem támadt, hogy Mina közölje sógorával, hogy csalódott bennem, idejében meggondolta a dolgot és nem jön hozzám feleségül. Ezt a hirtelen visszavonulást azzal kell indokolnia, hogy én túl fiatal vagyok és igen csapodár természetű. Még alig jegyeztem el magamat, máris más asszonyok után vetem ki hálómat. Tervem megvalósításában Matild segítségemre volt, aki kioktatta mennyaszonyomat, hogyan viselkedjek. Abban állapotunk meg, hogy Mina már jegyességünk második napján¹ észrevette, hogy az ötórai teán erősen érdeklődtem egy angol hölgy iránt. Hogy szakítási okait szaporítsam, Zürichben, a hotelben, ahol laktunk, kivétel nélkül, nyakra-főre udvaroltam minden hölgynek. Így azután jegyességünk megérett a szakításra.

Egy szép napon menny asszonyom felkérte sógorát, hogy vonjon engem felelősségre. Kuno erre szigorú hangon magyarázatot kért. Igaz-e, hogy a hotelben flörtölök? Erre én rövid kimerítéssel válaszoltam, hogy már kinőttem a gyerekcipőkből. Erre ő sértődötten távozott és még aznap elégtételt kért udvariatlan szavaimért Oziarovsky és a zürichi német konzul útján.

Kunónak minden elégtételt felajánlottam. Minthogy Svájcban tilos volt a párbaj, elhatároztuk, hogy Milánóba utazunk.

Milánóban két konzulátusi osztrák urat kértem fel segédül és másnap megverekedtem Kunoval. Szerencsétlenségemre Oziarovsky, aki a párbajt vezette, közel „en garde”-ba állított bennünket. Ez a közelség a két méter magas Kunoval szemben nagy hátrány volt számomra. A könnyű olasz kardok — hiszen nem volt súlyos a

sértés — az összecsapásnál meggörbültek és Kuno kardja hatalmas vágást ejtett homlokomon.

A párbajnak vége volt. Kibékültünk, mert nem volt ok tartós haragra. Kuno és Oziarovsky visszautazott a hölgyekhez Zürichbe.

Így végződött első montecarlói szisztémám története. Végül is több pénzzel tértem haza, mint amennyivel elindultam. Otthon találtam Kimert, zománc nélküli orra már teljes vörösségében fénylett. Az én fejemen pedig egy vörös csík jelezte, hogy Montecarlóban a szerencse vörös színében szerettem.

XXI. FEJEZET.

Négyesfogatot kapok. — Búcsúra görögdinnyével. — Anna bál Tátrafüreden. — Megbosszulom kutyám halálát

Ismét Magyarországon voltam. Apám nagyszerű ajándékkal lepett meg, megengedte, hogy kiválasszak négy lovat, — anyám rokona, Fáy Józsi bácsi ecsédi híres méneséből. Ott kártyán egy vagon görögdinnyét nyertem. Értéke nem volt nagy, hiszen hevesmegyei hazájában disznóval is etetik a dinnyét, de nálunk, Felsőborsodban akkor még ritkaság volt. Az elnyert görögdinnyét felakartam küldetni a Szendrőládi búcsúra. A dinnye meg is érkezett idejében. Szekerekre rakattam és beszállítottam a búcsúra. Az országúton a görögdinnyés szekerek után zarándokló búcsús asszonyok, jámbor énekeket énekeltek. Útjuk célja az volt, hogy mielőbb gyermekáldásban részesüljenek. Meghagytam a kocsisoknak, hogy a kisebb dinnyéket szórják az or-

szágútra. Az asszonyok felszedték a görögdinnyéket és hogy a pap észre ne vegye, bő szoknyájuk alá rejtették. Amikor megérkeztek Szendrőládra, olyanok voltak mindannyian, mintha a néhány kilométeres úton ájtatos imájuk meghallgatva és óhajuk teljesítve lett volna.

A négy ló megérkezett Ecsédről. Néhány hét alatt behajtottam őket.

Felsőmagyarország leghíresebb bálja nyáron a tát-füredi „Anna-bál” volt. Az akkori főispán, gróf Csáky Albin és felesége, Bolza Anna grófnő voltak a bál fővédnökei. Pestről felhozták Berkes híres cigánybandáját. A bál legszebb leányai Badányi Elinor, Berzeviczy Lujza, Bobory Margit, Graffl Marianne, Latinovits Emma, Lónyai Margit grófnő és Máriássy Rózi voltak. Bál után egy hétig tartott még a mulatság a különböző vidéki kastélyokban, ahová Latinovits Géza, Ragályi Gyula, Alapy Salamon Tivadar — aki Erzsébet királynét gyakran kocsiztatta — és én négyesfogatainkon vittük a hölgyeket. Az Anna-bál még a Csorbatónál és a dobsinai jégbarlangnál is folytatódott.

Többnyire velünk tartott gróf Bethlen Gábor, a „fejedelem”, ahogy mi neveztük.

Csodálatos ember volt. Szája eredetien ferdén állott. Erdélyben az abszolutizmus idején a centralisztikusan kormányzó báró Bach hivatalnokai és az osztrák ezredek tisztjei rettegetek tőle. Egyszer egy erdélyi város egész tisztikarát provokálta. A delegált hat katonatisztid sorra megverekedett és mind a hatot alaposan helybenhagyta. Máriássy Rudolf huszárezredek, a hatalmas bajuszú, jókedélyű úr, fáradhatatlan társunk volt.

Beköszöntött az ősz. Gróf Forgách János, aki később a Monarchia Szerbiához intézett ultimátumát fogalmazta — meghívott Gácsra szarvasbögésre. Löttem

két, egymással harcoló szarvasbikát, melyeknek agancsai a vad tusában összebogozódtak. Itt történt, hogy Forgách Antallal, a háziúr testvérevel kimentünk foglyászni, ki egy lövéssel bátyját, Forgách Sándort, a kutyát és a hajtót megserézte, de a foglyot elhibázta.

Visszatérve Szendrőládra, egy napon kimentem vadászommal kopózni apám erdejébe az edelényi határ mellett levő Kóburg erdőhöz. Egyszerre lövés dördült, majd kutyavonítás hallatszott. A lövés irányába rohantam és Inditset, legkedvesebb kutyámat, súlyos sebesülten találtam. Kintől elhomályosuló tekintetét nagyon fájt látnom. Nem tudtuk megállapítani, hogy ki lőtt. Vadászom közben elbeszélte, hogy az utóbbi időben a Kóburg erdőben egy idegenből jött segéderdész van szolgálatban, aki nagyon szigorú a rózsét és gombát gyűjtő asszonyokkal szemben. Minden kutyát lelő, amely az erdő közelébe kerül. Bennem megvolt a magyar nemesember ősi előjogának érzése, — hiszen az új vadásztörvény életbelépése előtt a vadászat nemesi előjog volt és nemesember bárhol szabadon vadászhatott — bosszút esküdtem hát. Szegény Inditsnek pedig megadtam a kegyelemlövést. Egy öreg tölgyfa alatt, száraz gallyakból, ideiglenes nyughelyet készítettem neki.

Még aznap, az esti cserkészésen, egy őzbakot lőttem. Hajnalban kivettem a Kóburg határ mellé egy tisztásra, amely még atyám erdejéhez tartozott.

Aki a határon ment, annak észre kellett vennie a bakot.

Szóltam vadászomnak, hogy kerítse elő erdőkerülőnket, ez pedig vegyen magához egy erős zsinórt. Tudtam, hogy minden gyilkos visszatér bűnének színhelyére. A fák között, ahol Inditset a lövés találta, hár-

man elbújtunk, várva a tettes érkezését. Néhány lépésnyire tőlünk a tisztáson csalétekként hevert az őzbak.

Csakhamar észrevettem, hogy közeledik a nagyszakállú segéderdész, hátán vadászsákjával. Az őzet megpillantva, elővigyázatosan körülnézett. Azt hitte, egyedül van. Noha feltétlen tudnia kellett, hogy Berzeviczy területen fekszik a bak, mégis áthúzta a Kóburg területre.

Számítottam rá. Abban a pillanatban, amikor az őzet áthúzta, vadászom és a kerülő előugrottak rejtekhelyükről. Magam is kiléptem és felemelt fegyverrel ráparancsoltam:

— Fel a kezekkel!

Két emberem elvette fegyverét és kezét hátrakötözte. Minthogy vadorzáson értük tetten, nem tanúsított ellenállást. Most következett a büntetés. Dühömnek első áldozata, szakálla volt. Megparancsoltam vadászomnak, hogy vágja le. Egy közönséges késsel történt a műtét.

Ekkor Indits halotti fekhelyéhez vonszolták őt, a kutyát pedig hátizsákjába gyömöszöltettem, úgy, hogy csak a feje lógott ki belőle. Puskáját visszaakasztattam vállára és rákiáltottam, hogy most már takarodjon az erdőnkől.

Így baktatott hátrakötözött kezekkel, levágott szakállal, kilógó kutyafejjel a Kóburg erdészlak felé.

Néhány nap múlva az edelényi főszolgabíró meglátogatta apámat és nevetve mesélte, mennyire örül az egész vidék az esetnek.

XXII. FEJEZET.

Atyám halála.

Novemberben apám hirtelen összeroppant. Szervi szívbaja, melyet Nagyszombatban szerzett, unokatestvérenek, gróf Zichy Géának (mindkettőjük anyja testvér volt) kastélyában, akuttá vált. (Zichy Géza egy vadászkirándulás alkalmával tizennégyéves korában kocsiszerencsétlenségénél jobb kezét elvesztette, de energiájával mégis világhírű zongoraművésszé vált).

Azt mondták, hogy atyám nagyon megfázott, amikor a nagyszombati kolostor egyik apácáját télen, lakkipőben kiszöktette.

Szívbaja a sok dohányzástól elfajult. Falusi házi-orvosunk a legszomorúbb diagnózist adta. Azonnal Bécsbe utaztunk, ahol a híres Oser professzor négy szemkőzt megmondta nekem, hogy apám már csak néhány héttig él.

Közeli halálra volt ítélve. Nem tudom leírni, mit éreztem, csak azt az egyet tudom, hogy életének egy napjáért egész életemet odaadtam volna.

Ma is érzem, hogy az egyetlen mélységes nagy szeretet, a szülőkkel való egybeforrás. Több ez, mint szeretet, hiszen ma is úgy érzem, hogy együtt vagyok apámmal és anyámmal. Legkevesbé sem kételkedem, hogy van lélek. A Teremtővel való összeköttetést szüleimen keresztül találok meg a japán gondolatvilág értelmében, mert ő teremtette a természetet és szüleimet, én pedig atyám és anyám teremtménye vagyok. Így vagyok én elődjeim révén a Teremtővel összekötve. Ezzel a hittemmel boldog vagyok.

Mi a hit? I. G. Hamann, — az „Észak mágusa”

1759-ben, Amsterdamban nyomtatott könyvében: „A közönség unalmára összehordott sokrateszi elgondolások az unalom egy kedvelőjétől” — találó feleletet ad erre: „A hit nem az ész munkája . . . mert a hit époly kevésse gyökerezik okokban, mint az ízlés és a látás.

És mi az okosság, — melynek Oscar Wilde felrój ja, hogy rajta nem segített. Erre Reuter Frigyes: „Várfogságom idejéből” című munkájában, a német „Wasserpölak” papi prédikációjában felel meg, ameny nyiben az értelmet — szalmatetőhöz hasonlítja: Ha az Ūr egy forgószélet küld rá, — vége. Akkor eszmél rá az ember, hogy milyen gyámoltalan; és hogy a mérföldhosszú filozofikus igazságok, amelyeket a Gondviselés ellen gonoszul felhoznak, — semmit sem érnek. Akkor jelenik meg a szükségbenlévőnek minden filozofikus ké telye Jezaiás próféta hasonlatában: „A filozófusok mindannyian vajúdasban tekeregnek, kiabálnak, nyöszörögnek, sóhajtoznak, de ami megszületik, csak levegő volt.”

Ma, oly sok évvel apám halála után, ha reá gondolok, most is közel érzem magam hozzá és tudom, hogy valahol az éterben apámmal és anyámmal, illetve az ő leikök vibrációival találkozni fogok Marcus Aurélius szerint is, aki az én nagy megnyugtatásomra a következőket mondja: „Mint a világegyetem egy része, bele fogsz olvadni egyszer Alkotódba, vagy inkább az átalakulás törvénye szerint fe'l fogsz vétetni ismét az ő alkotó természetébe.”

Egyetértek Georg Istvánnal, a mai modern heroizmus költőjével: „Bölcs csak az, ki az Alkotóval érzi, hogy csíra és hervadás összhangban vannak.”

Apámmal szemben az orvosi tudomány felmondta a szolgálatot. Érezte, hogy elérkezett a vég. Egész éle-

tében vidám világnézetű és jókedélyű volt. Kerülte a szomorú vagy érzelgős jeleneteket. Meggyőződésem, hogy nem szeretne volna, ha mint megtört betegeskedőre emlékezném rá vissza. Biztosan ezért parancsolta meg nekem, hogy utazzam haza Szendrőládra, ahol fontos gazdasági feladatok várnak. Ez csak kifogás volt, hiszen megbízható intézőnk volt. Nem akarta, hogy haldoklását lássam.

A római, ha elesett a csatában, utolsó mozdulatával eltakarta arcát, hogy senki se lássa halálküzdelmét. Julius Caesar is ugyanezt tette, midőn Brutus töre testébe fúródott.

Amikor elbúcsúztam tőle, mindketten tudtuk, hogy többé sohasem látjuk egymást. A Hotel Imperialban lakott haláláig. Nem volt ágyban fekvő beteg. Anyám és két rokona, Kállay Benjamin miniszter és báró Pléner — osztrák miniszterelnök felesége, (született Eötvös bárónő) próbálta apámat felvidítani.

Búcsúzásom napján mindannyian elmentünk a Ronacher varieté színházba. Atyám igyekezett kedélyes megjegyzéseket tenni, de én kék szemének mélyéből mégis észrevettem, hogy nem vidám, hanem nagyon szomorú, hiszen végleges búcsúzásunk ideje közeledik. Előadás után hazakísértem a hotelbe. Kezet csókoltam neki és korán reggel elutaztam. Tudtam, hogy ez volt az utolsó kézcsók, amelyet apámnak adtam.

Kemény téli idő volt Szendrőládon. Rettelgve készültem el apám halálhírére és kimondhatatlan nyomorultul éreztem magamat. Eddigi életemben soha nem töprengtem ilyen intenzíven az élet és a sors hatalma felett, mint ezekben a napokban. Nem akartam senkit látni és eltitkoltam ottléteimet. Falusi papunk volt az egyetlen, akivel érintkeztem. Együtt ültünk a hosszú, ag-

gasztó téli estéken. Elég jól játszott a harmóniumon. Schumann „Erlkönig”-jét és a „Zwei Grenadiere”-t hallgattam legszívesebben. Újra meg újra elolvastam — míg könyv nélkül nem tudtam — Marcus Aurélius fenséges elgondolását: „A halál, épp úgy, mint a születés: a természet titka. A születés, az ősanyagok összeállása, a halál pedig feloldása, az érzéki megfigyelések ellenmondásainak, az ösztönök izgalmainak, a gondolkozás állandó munkájának és a hús szolgálatképességének megnyugvása.”

December 16-án, 22-ik születésnapomon érkezett apám halálhíre. Az első vonattal Bécsbe utaztam. Apám ekkor már koporsóban feküdt. Ahogy ő akarta, haldoklását és halott arcát nem láttam. Anyám időközben mindent elintézett: a gyászjelentéseket, halotti cédulákat, a rokonoknak szóló sürgönyöket és megrendelte a vasúti kocsit, amelyben a holtat Szendrőládra szállítják. Ugyanazzal a vonattal éjtszaka elutaztam. Hajnalban érkeztem Pestre és a pályaudvaron rémülettel állapítottam meg, hogy a kocsi apám koporsójával útközben valahol lemaradt. Rettenetesen fájdalmas érzés volt. Tudtam, hogy apám lelkét nem veszhetem el, de hogy földi maradványait nem tudtam jobban megőrizni, borzasztóan megrendített. A pesti állomásfőnök nem tudott magyarázatot adni. Valahol útközben lekapcsolták. Felsiettem Jekelfalussy Lajoshoz, a belügyminisztérium mindenható államtitkárához. Álmából keltettem fel és rimánkodva kértem, hogy keríttesse elő a kocsit. Ő lelkemélyéből együtt érzett velem, azonnal mozgásba hozta a minisztérium apparátusát és kiderült, hogy a koporsószállító kocsi Győrben visszamaradt. A legközelebbi vonathoz csatolták és halott apám Pestre érkezett.

A temetés másnapra volt kitűzve. Eddig már nyolc órát késtem és különvonatot kellett rendelnem, hogy idejében érkezzem haza. Késő éjtszaka futott be a vonat a sajoszentpéteri állomásra. Kemény, hideg éjtszaka volt. Négylovas szán várt a pályaudvaron. Egy teherszánkóra kellett a koporsót tenni, de nem engedtem, hogy igáslovak húzzák. Átfogattam négy lovamat, magam ültem fel a bakra és a bágyadt holdfénynél, halálosan vérző szívvel hajtottam a havas mezőkön át, apám holttestével — hazafelé.

Már hajnalodott, mikor a koporsóval a ház előtt megálltam. Az udvaron, bár nagy hideg volt, a falubeli emberek tüzet raktak és emellett egész éjtszaka várták halott apám érkezését. A koporsót felravataloztuk a nagy könyvtárszobában.

A pap leült a harmóniumhoz és újból eljátszotta az „Erlköniget.”

Azután betettük atyámat a hazai földbe. Anyám nem vett részt a temetésen. Az utolsó napok izgalmai ágyba döntötték.

XXIII. FEJEZET.

Földesúr leszek. — A szellemjáró ős.

Anyám beleegyezésével nagykorúsítottak. Szendrelád ura lettem. Hálásan emlékszem vissza Ganzough Miklósrá (a gróf Hadik és gróf Szirmay családok jószágkormányzójára), aki hasznos tanácsokkal látott el. Ganzough öreg barátom agglegény volt, bámulatosan nyugodt temperamentumú, nagy, klasszikus műveltséggel. A „parkrendezés” volt a specialitása. Lenotre ker-

tészeti művészetét cicomának tartotta és rajongott Pückler—Muskau herceg természetes parkjának szépségeiért. Azoknak a Ganzaughoknak volt leszármazottja, akiket Berlin utcáin a királyéhoz hasonló előjog illetett meg, hogy hatlovas hintón járhattak. Ganzaugh szépapja Berlin főpolgármestere volt és a napóleoni háború idején olyan nagy érdemékét szerzett a város élmezése körül, hogy ezt az előjogot mindenkitől látható jelként kapta.

Ganzaugh kibékített unokabátyámmal, gróf Szirmay Alfréddel, akivel nagy családi peTÜnk volt. Nagyanyám ugyanis birtok helyett csak tíz mázsa ezüstöt kapott örökségül. Alfréd bátyám apja, gróf Szirmay István tábornok — aki nagyanyám testvére volt — egy alkalommal a király elé lovagolt, hogy Szirmabessenyőre kísérje, ahol Ferencz József első borsódmegyei útján meg akart szállani. Alig értek a kastélyhoz, a délceg Szirmay István holtan bukott le lováról. Huszármentéje alatt a fűző túlságosan szoros volt és gutaütést kapott. Zsebében egy kérvényt találtak, amelyben kérte Ferencz Józsefet, hogy nyilvánítsa fiági vagyonná a gróf Szirmay birtokát. A Zichy, Sztáray és Berzeviczy családok tiltakoztak ez ellen, hogy a halál után ilyen kérvényt elintézzenek. Ferencz József azonban a halál drámai hatása alatt teljesítette a kérést. Ez még az abszolutisztikus Bach korszak alatt volt. Így történt, hogy jó földek helyett csak ezüst tálakat és serlegeket kaptunk.

E per miatt tragikusvégű párbaj is támadt. Báró Luzsenszky József, aki gróf Wolkenstein révén Alfréd bátyám sógora volt, levélben megsértette nemcsak Alfrédet, hanem feleségének (szül. Gundelfingen) első férjét, Probszner Gyulát, a híres pisztolylövőt is. Pisztoly-párbajt vívtak. Ganzaugh volt a vezetősegéd. Először

Luzsénszky és Alfréd lőttek. Az első golyóváltásnál Luzsénszky ellőtte Alfréd jobbkezeének két ujját. Rögtön utána Luzsénszky Probsznerrel párbajozott. Probszner golyója homlokán találta Luzsénszkyt, aki mint a nyúl, karikát vetett a levegőben és holtan terült el.

Alfréd korának egyik legszebb embere volt. Szirma-bessenyői kastélyában nagy fegyvergyűjteményt tartott. Ebéd után, ha a tüzes bor jókedvre hangolta, egy középkori páncélt öltött magára. Így járt-kelt a kastélyban, olykor vidám táncot is lejtve a nehéz páncélban. Egy alkalommal a sok bor megártott neki és minthogy hányingere miatt sisakrostélyát nem tudta hirtelen föl-rántani, ez bizony később tisztogatásra szorult.

Kibékülésünk idején Alfréd már özvegy volt és egy lányt hozott kastélyába, akivel a miskolci színházban ismerkedett meg. Ganzauigh egy nap komor arccal közölte velem, hogy milyen veszedelem fenyegeti a Szirmay családot, mert Alfréd feleségül akarja venni a lányt. Kért, hogy ezt a könnyelmű lépést akadályozzam meg.

Törtem a fejem, mit tegyek? Eggyel tisztában voltam, ha nyíltan próbálom meg lebeszélni erről, Alfréd még jobban megvadulna és csak azért is feleségül venné kedvesét. Tudtam, hogy hisz a szellemekben, különösen olyankor, amikor nagyobb tömegben fogyasztja pincéje erős borait. A következő tervet eszeltem ki, hogy viszatartsam őt a mesalliance-tól.

A nagy ebédlő falán függött a gróf Szirmay család egyik ősenek, gróf Dessewffy Tamásnak fehérszakállas, megfakult képe. Alfréd az étkezésnél mindig szemben ült ezzel a képpel. A kastélyban az a hír keringett, hogy nagy eseményekkor megjelenik — a veszélyt je-

lezni — az öreg Dessewffy Tamás. Alfréd hitt ebben a szellemjárásban.

A miskolci színigazgatótól megszereztem Bánk Bán fehér szakállát és Tamás képéhez hasonló kék díszmagyarját. Alfréd aznap rendkívül jól vacsorázott. Bementem Alfréd hálószobájába, aki első álmát aludta horgyogva a mennyezetes ágyban. Köhögni kezdtem. Alfréd felriadt. Amikor a „kísértet”-et az éjjeli lámpa halványkék világánál megpillantotta, rémülten meredt rá. Kiáltott egyet és feltérdelt ágyában.

Síri, mély hangon dörmögtem felé:

— Alfréd öcsém, ne hozz szégyent családodra!

Szaporán hányta magára a keresztet és egyre rémültebben bámult fehér szakállamra. Lassan kihátráltam a hálószobából.

Másnap Alfréd elküldte szeretőjét és sohasem beszélt szakállas őse szelleméről való találkozásáról.

XXIV. FEJEZET.

Albániai kalandom.

Őszi vadászatra hívott meg gróf Révay Simon. Tajnán és Surányban néhány nap alatt három — négyezer nyulat löttünk. Ugyanekkor tartották meg a híres bált gróf Migazzynál — Aranyosmaróton. Migazzy ezt Károly főherceg tiszteletére adta, aki megvette gróf Keglevich Istvántól a kistapolcsányi uradalmat. A bál királynője Hunyady Julia grófnő volt. Ezen a bálon ismerkedtem meg a velem egykorú Kosztolányi Ilonával, aki arról volt híres, hogy minden imádóját, a leggazdagabbat is, kikosarazta. Magasnövésű, nagyon csinos

leány volt. Kitűnően lovagolt, tenniszezett és vadászott. Igazi sportlady volt, ami ritkaság számba ment abban az időben.

Apja meghívott kastélyába vadászatra. A vadászat előestélyén Ilona a legnagyobb elragadtatással beszélt gróf Keglevich István fiáról, Imréről. „Kulturpionier”-nak nevezte és roppant dicsérte albániai vállalkozásáért.

— A kistapolcsányi hatalmas birtok eladási árából jól élhetne Magyarországon, mégis elment Albániába harminc munkáscsaláddal — mondotta — és ott az idegen, vad nép között akarja munkával visszaszerezni azt a földet, melyet atyja eladott a főhercegnek.

Roppant bosszantott a „Kulturpionier” miatti szóáradat, hiszen akkor még egyáltalán nem is ismertem a kitűnő Keglevich Imrét. Ellenvetéseimre a felingerült Ilona ráadásul még ezt mondta:

— Maga képtelen volna ilyen vállalatra. Csak vadászni és kártyázni tud.

— Mit csináljak én mint „kulturpionier?” — vágtam vissza, — hiszen nekem még megvan a birtokom.

— Nem jelent semmit — felelt Ilona fölényesen, — maga úgy se merne nagy kalandokra vállalkozni!

Erre már semmitsem válaszoltam. Éjjel csak egyetlen mondatot írtam neki:

„Megyek Albániába — Keglevich Imréhez.”

Ezt a levelet aztán reggel átadtam Ilonának.

Hajnalban anélkül, hogy bárkitől is elbúcsúztam volna, befogattam négyesemet és Bécsbe utaztam. Ott felkerestem Kállay Béni közös pénzügyminisztert, Bosznia kormányzóját és ajánlólevelet kértem tőle Albániába. Béni bácsi kinevetett. Kinek írhatna Albániába? Hiszen ez olyan vad terület, mint nálunk hajdan a ba-

konyi erdő volt. Nagy jóindulattal igyekezett lebeszélni albániai utamról.

Hazautaztam és néhány puskával és könyvvel felszerelve, útnak indultam Albánia felé.

Albánia akkor még csak néhány villából állt. Az osztrák-magyar arisztokrácia üdülőhelye volt és nyugodt előkelőségében vetélkedett a francia Riviérával. Az első villák egyikét gróf Keglevich István felesége, Eszterházy Antónia grófnő építtette.

Felkerestem a grófnét, hogy megkérdezzem, mit üzen fiának. Róla beszélgettünk, majd régi idők emlékét elevenítve föl, elmondotta, amikor Keglevich István, mint húszéves fiatalember udvarolt neki. Keglevich tudta, hogy imádottja nagyon zenekedvelő, ő azonban egyetlen hangszeren sem játszott. Szerelmében leült a zongorához és rövid idő alatt, anélkül, hogy a kottát ismerte volna, kívülről megtanulta a „Lucia di Lammermore” harmadik felvonását és kotta nélkül eljátszotta, így hódította meg Eszterházy Antóniát.

Fiúméban megismerkedtem egy Higgins nevű előkelő angollal, akinek jachtja a kikötőben horgonyzott. Gróf Spanochi Leo ismertetett meg vele whisky mellett. Higgins mindkettőnket meghívott jachtjára és elindultunk Korfu felé. Közben Veglia szigetén kikötötünk. Két napig maradtunk itt, ahol báró Vay Elemér és gróf Pejachevich Tivadarral, a későbbi horvát bánal szalonkára vadásztunk. Eléggé gyenge vadászat után, tovább vitorláztunk a gyönyörű dalmát partvidéken és megérkeztünk Raguzába. Itt láttam először közelről a fejedelmi megjelenésű dalmát asszonyokat. Magas termetűek, karcsúak és szép domború mellük van. Ezek az asszonyok nagyon keresett szoptatódajkák

és keblük a csenevész gyerekeknek valóságos életforrása.

A régi Magyarországon, Felsőzemplén asszonyai voltak ilyen híres dajkák. Olaszországban a savoyaiak, Franciaországban pedig a bask asszonyok.

Lacroma szigetén kikötöttünk. A sziget Rudolf trónörökösé volt. Kolostor is van rajta, amelyben jámbor barátok élnek. Elbeszélgettem velük. Milyen szép lehet itt az életük, mondtam nekik, hiszen az év majdnem minden szakában élvezhetik a pompás tengeri fürdőt. A szerzetes ridegen azt felelte, hogy a fürdésre külön engedélyt kell Rómából kérniök, a szerzeteseknek tilos a fürdés.

Útban Korfu felé rengeteg patront pazaroltam el delfínekre. Vadászásuk igen nehéz. Azt a pillanatot kell kihasználni, mikor a delfín felbukkan a vízből és pontosan a fejüket kell eltalálni. Útközben csak kettőt tudtam elejteni.

Korfuban hamar összebarátkoztam gróf Khevenhüller Károly konzulunkkal, aki már értesült érkezésemről.

Ebben az időben Korfu nevezetes pont volt a Monarchia életében. Itt építtette meg Erzsébet királyné híres tündérkastélyát, az Achilleiont. Akkortájt találták fel a módot, hogyan kell utánozni a pompeji vörös falfestést. A vörös Achilleionban a régi görög klasszikusok világába élte magát a királyné álmodozó lelke, Christomanos görög nyelvemester vezette be őt ezeknek szépségébe. Az egyik terrazon Achilleus szobra állott. Márványtekintete kelet felé nézett, az epirusi partok felé. A másik terrazon, Heine karosszékekben pihenő márványalakja tekintett nyugat felé. Heine volt a királyné egyik kedvenc költője. Halála után, amikor az Achilleiont II. Vilmos császár vette meg, — aki sógo-

rának, a görög királynak látogatására minden tavasszal Korfuba utazott — eltávolította Heine szobrát anélkül, hogy helyére mást állított volna.

A királynét Korfuban láttam először és utoljára. Khevenhüllerrel bolyongtam a szőlőlugasok és olajfák között. Az egyik szőlőlugas terraszáról lepillantva, feketeruhás, karcsú hölgyet láttam, akit egy férfi és egy hölgy követett.

— Ott megy a császárné! — szólt Khevenhüller.

Egyik terraszról a másikra ugrálva szaladtam le a hegyoldalra. Abban az irányban rohantam, ahol a kis csoport felbukkant. Az utolsó terraszról ügyetlenül, pont a királyné elé ugrottam, aki egy pillanatra megállt. Udvarhölgye felsikoltott. A kíséretében lévő férfi komoran pillantott rám, majd mindhárman tovább mentek.

Mélyen megszégyenülve álltam egy darabig. Mégis örültem, hogy fekete ruhájában, vállára omló hajjal, egész közelről láthattam királynénkat. Évek múlva, amikor meggyilkolásáról értesültem, megjelent emlékezetemben Erzsébet királyné nyugodt tekintete, ahogy akkor nézett rám, amikor a magasból hirtelen eléje toppantam. Bizonyára ugyanilyen nyugodtan pillantott Lucchenire is, aki a genfi tó partján törrel támadt rá. Ő akkor gróf Sztáray udvarhölgyével tartott a genfi kikötő felé, hogy Montreuxbe utazzon, hol főudvarmestere, Berzeviczy Ádám várta.

Az Achilleion közelében három falu van. Az egyik Gasturi. Azt mondják, hogy a hellasi szépség, a milói Vénusz típusa ebben a három faluban maradt meg — él még ma is a legtökéletesebben. Bejártam a falukat és kerestem a bájos istennő utódjait. Feltűnően kevés fiatal nőt találtam itt. Ez éghajlat alatt az asszonyok ro-

hamosan öregszenek és egy 22—25 éves asszony már öregasszonynak számít. Feltűnően magasak. Szembeötlő szépséghibájuk, ami különösen a mai ízléssel ellenkezik, hogy bokájuk vastag. Hajuk fekete, arcukon a klasszikus szépség tökéletes vonásai. Sok fáradságomba és drachmámba került, amíg közvetítők útján, kieszközöltem, hogy néhány eleven Vénus szobor a Hotel Saint George-ban felkeressen. Bármennyire igyekeztem is hevíteni őket, szobrok maradtak.

Gyakran tapasztaltam azóta is, milyen tévedés azt hinni, hogy a nők annál szenvedélyesebbek, minél délebbre laknak. Nápolyban, a Vezúv mellett, Taorminában, a tüzes Etna alján és a forró Korfuban, a nők nagy szemének villámlása gyakran hamis tűzijáték.

Korfu legromantikussabb helye a Paleocastriza nevű görög kolostor. Egy éjszakát töltöttem Khevenhüllerrel a kolostor előtt, az olajfa-erdőben. Figyeltük a barátok éjszakai imáját.

Néztük amint minden két órában fáklyával a kezükben körüljárták a kolostor udvarát, az eltemetett barátok sírjait és közben halotti imákat énekeltek.

Keglevich Imre is megérkezett Albániából. Óriási termetű, két méter magas, szakállas férfi volt, alig harmincéves. Hatalmas termete ellenére sem volt egészséges. Tüdeje meg volt támadva. Két diplomát szerzett, az egyiket Hohenheimban, a gazdasági akadémián, a másikat a pesti egyetemen. Az asszonyokkal nem sokat törődött. Külsejét elhanyagolta. Szerette az italt, különösen a konyakot. A félelmet nem ismerte. Apja spártaí módon nevelte. Jellemző erre a nevelésre, hogy heti zsebpénzét tallérokban, mindig a kistapolcsányi tóba dobta és Imrének le kellett buknie, hogy felhozza. Gyenge tüdeje miatt nem tudott sokáig a víz alatt marad-

ni és hogy hamarabb érjen feneket, apja súlyt akasztott lábára. Emiatt egyszer majdnem belefulladás a tóba. Tiszteletreméltó, nagy tudású ember volt, de a gyakorlati életben járatlan. Ebben apjára ütött, aki uradalmaikat költött el, pedig sohasem kártyázott, nem börcézett, nem tartott drága szeretőket, nem cigányozott. Ellenkezőleg, szorgalmas volt egész életében. Anyagi veszteségeit az okozta, hogy eredeti elgondolású terveit mindig túlkombinálta.

Egy ízben meghívott Görgőre, hogy nézzem meg az üvegházát, melyben télen szőlőt és dinnyét akar termelni.

— Meglátod, nagyon jó üzlet lesz. Domboldalba, szerpentin alakban építem és mint remélem tudod, — mondta félvállról — a meleg fölfelé megy. Így elég, ha az üvegházat a domb aljában fűtettem csak, a meleg felszál a dombtetőig és így egy kályhával is elérem az eredményt.

Kiszámítottam, hogy hány kiló kőszén szükséges egy dinnye megérleléséhez.

Ajánlom neked is.

Az eredmény = alul: a dinnye megfagyott, fönt: pedig — megsült, mert a meleg fölfelé száll.

Imre örökölte apjának ezt a tulajdonságát. Albániában kibérelte a valonai pasa Vojússa folyó mellett elterülő birtokait. Hogy mekkora volt ez a terület, maga sem tudta pontosan, mert Albániában nem volt kataszter. Évi kétezer Napoleon aranyat fizetett a bérletért a pasának, ami túlsók volt.

A Vojússa völgye nagyon termékeny és a kukorica valóságos erdővé nőtt benne. Az egészségtelen klíma miatt gyakori a malária, amelytől sokat szenvedtek a Kistapolcsányról idetelepített munkások. Imre

ahelyett, hogy kukoricát, vagy búzát termelt volna, a ricinustermelésre vetette magát és száz holdat vetett be vele. Gyapotot is akart termelni, a Vojussza völgyében hemzseggő teknősbékákból pedig konzervet csinálni.

Megismerkedésünk estéjén megmondtam neki, hogy én nem törődöm sem a ricinussal, sem a teknősbékákkal, nem akarok „kulturpionier” lenni, engem csak a vadászat és a hely misztikuma vonzott ide. A derék Imre mégis örömmel hívott meg magához Fracolába.

Alig, hogy odaérkeztünk, leégett a pasa háza, amelyben Imre lakott. Az albánok gyújtották fel, akik ezzel is tiltakozni akartak a „kulturpionier” ricinustermelése és teknősbéka vadászata ellen. Hajléktalanok lettünk s hevenyészett sátorban és fabódében laktunk.

Mialatt Imre a teknősbéka konzerven törte a fejét, jómagam szorgalmasan vadásztam. Rengeteg szalonkát lőttem. Legnagyobb vadászeredményem két hiúz volt. A Vaj ússza deltájának kis homokszigetein pelikánok tanyáztak. Ezekre nehéz vadászni. Golyóval kell rájuk löni, mert a sörét nem hatol át vastag tollpáncéljukon. Kevesen tudják, hogy Albániában fókák is vannak. Magam is láttam egyet — az akrokerauni földnyelv csúcsszirtjén, amint a tengerbe siklott. Homeros azt állítja, hogy itt van a Hades bejárata. Én csak egy sziklaüreget láttam, melyben vadul dübörög a tenger vize. A Chica hegycsúcson zergékre vadásztam. A butrintoi mocsaras öbölben pedig vaddisznócsordára akadtam, melyeket addig üldöztem, míg a gatzól benőtt és elmosarasodott ó-görög Buthrintum város romba dőlt jóni oszlopai között sikerült egy vadkant leterítenem. Az egész vidék hemzsegett a kígyóktól.

Fracola közelében, ahol valamikor Appolonia, a híres, iégi görög város feküdt, most egy orthodox

görög kolostor uralja a dombtetőt. A szerzetesek engedélyével ásatásokat végeztettem. Az egyiknek a húga, egy csinos fiatal leány, aki juhokat őrzött és olaszul is beszélt, jó nyomokra vezetett. Egy görög márványfejet és néhány „tanagra” szobrocskát találtunk. Sokkal többet is találtam volna, hogyha a pásztorleány, Heléna miatt nem hanyagolom el a régiségeket.

Elmentünk Janinába, Tepeleni Ali pasa török helytartó székhelyére. Itt gyűjtötte össze kincseit és itt kegyetlenkedett a pasa, Egyiptom mai királyának elődje. A szultán meg akarta őt fosztani hatalmától, de még inkább kincseitől és selyemzsinórt küldött neki. Ali pasa azonban fegyveresen ellentállt, de végre is beadta a derekát. Minthogy nem árulta el, hol rejtegeti arany kincseit, lefejezték és fejét a szerály tornyára tűzték. Azóta sem tudja senki, hol a kincs. Azt állítják, hogy a város mellett lévő kis tavat földalatti folyosó köti össze a pasa volt várával, ki a tóba süllyesztette el a kincseket.

A valonai pasa (a régi Vlora nemzetségből) ebédre hívott meg bennünket; örömmel mutogatta meg szőnyegeit és fegyvereit, leakasztotta legszebb kardját a falról, amely egyik őségé, egy janicsár kapitányé volt. A görbe kardot kezembe vettem, hajlítani próbáltam. Azonnal kettétört. Nagyon zavarba hozott az eset. Mentegetőzésemet a pasa hideg udvariassággal fogadta, így tudtam meg, hogy a damaszkuszi acél törik, de nem hajlik. Ellentétben a toledói acéllal, amely úgy hajlik, mint egy udvaronc.

A kínos eset után visszalovagoltunk Fracolába. Velünk volt Péter és Imre — Géczi nevű lovásza. Nekünk kompunk volt, Géczi pedig engedélyt kért arra, hogy a tikkasztó forráságban Péterrel együtt átúszathasson a

négy lóval a Vojusszán. A komp a folyó közepén haladt, mikor Péter kiáltására lettem figyelmes. Láttam, hogy a négy lóval a túlsó part felé úszik, Géczit pedig velünk sodorja az ár. Rémült tekintetét még láttam egy pillanatra, majd hirtelen elmerült a folyóban. Keglevich, akin csuklyás esőköpeny és nehéz lovaglócsizma volt, habozás nélkül lovásza után vetette magát, de már nem tudta megragadni Géczit. Elsodorta az ár. Imre az ár ellen kísérelt meg a komp felé úszni, de egy szempillantás alatt ő is elmerült és csak esőköpenyének levegőtől felhólyagzott sárga csuklyája lebegett a víz színén. A kampós rudat, amellyel az albán révész irányította a kompot, felkaptam és kampóval elkaptam a sárga csuklyát, így szerencsésen kihalásztam barátomat.

A sikertelen ricinus aratás után elhatároztuk Imrével, hogy lóháton térünk haza, Magyarországra. Hogy ezt megtehesük, különös útlevelekre volt szükségünk, — vérívásra. Ahhoz, hogy valaki épségben haladhasson át Albánián, valamelyik törzs támogatására volt szükség. Ezt a támogatást mi is csak úgy kaphattuk meg, hogy beléptünk az egyik törzsbe és vérszerződést kötöttünk velük.

Albániában nem voltak írott törvények és minden a szokásjogon alapult. Ez pedig a vérbosszúból fejlődött ki, amely minden törzsre kötelező. Az albánok legjellemzőbb tulajdonsága — a vendégszeretet mellett — a bosszúvágy. Tizenhatéves korától kezdve, minden albán férfi fegyvert visel: handzsárt, hosszúcsövű pisztolyt és puskát.

A környéken élő törzs „bajraktára” (törzsfő) egy nagy tölgyfa alá hívta össze a törzs fegyverviselő fermait. A „vérszerződésen” mi is megjelentünk. Imre

dragománja a „bajraktár” üdvözlő beszédét lefordította nekünk olaszra.

Mély tisztelettel köszöntött bennünket, a két előkelő idegent és Pétert, a hű „kawas”-t, abból az alkalmából, hogy be akarunk lépni az ő tekintélyes törzsükbe. Örömmel és testvéri érzéssel fogadta. Egy nagy ezüst serlegbe bort öntött, majd handzsárjával beleszúrta csuklójába és néhány csepp vért eresztett a borba. Handzsárját azután ünnepélyesen átnyújtotta nekünk. Egymásután, mindhárman ugyanazt tettük, vért eresztettünk a serlegbe. A törzs vénei ajkukkal érintették a serleget, majd ránk került a sor. Egy-egy kortyot ittunk. A maradék bort pedig a bajraktár itta meg. Ezután kövér ürüt sütöttek nyárson és mi pompásan lakmározunk, kés és villa nélkül.

Vacsora közben megbeszéltük az útirányt a bajraktárral; megmondta, merre haladjunk, hogy elkerüljük azokat a törzseket, amelyek a mi törzsünk ellen esküdtek vérbosszút. A bajraktár két megbízható vezetőt rendelt mellénk és másnap kíséretünkkel útnak indulunk — hazafelé.

Alig volt kalandosabb utazás abban az időben, mint végiglovagolni Albánián. Az epiruszi albán törzsek szerették elrabolni az idegeneket, hogy aztán váltságdíjat fizettessenek értük. Északon pedig a fegyverek sülték el gyorsan. Ha valaki csak szemet is vetett egy asszonyra, könnyen kapott golyót a hasába. Sokkal veszélyesebb volt itt az utazás, mint a legsötétebb Afrikában. Az idegen sohasem tudhatta, honnan fenyegeti veszedelem. Néhány hétig tartott az utunk, hiszen majdnem mindig lépésben haladtunk a járatlan ösvényeken.

A mirriditáknál — amely barátságos törzs volt —

felkerestük a fejedelmet. Bib Doda Prenk-nek hívták. Vak volt. Konstantinápolyban, a szultán udvarában szúrták ki a szemét. Háza valóságos kis vár volt. Lőrészekkel és golyóöntő kemencével, állandóan készen az ellenséges törzs támadására. Itt láttam egy mirridita temetést. A halott vérbosszú áldozata volt. Holtteste mellett siratóasszonyok jajgattak. Megjelent a három gyilkos is. A vérbosszú csak a gyilkosság után egy nap múlva kezdődik és a gyilkos részéről gyávaság volna, ha nem jelenne meg áldozata temetésén.

Egy furcsa párbajt is láttam. Az ellenfelek balkezüket mutatóujját összekulcsolták és így álltak fel a párbajra. Jobbkezüikben hosszúcsövű pisztolyt tartottak. Mindenik pisztoly egy lövésre volt megtöltve, mert ennek a lövésnek halálosnak kellett lennie. A két ellenfél úgy hadakozott a hosszú pisztolyokkal, mintha kard lett volna, hogy a lövést elhárítsa magától. Izgalmas látvány volt. Aki célt tévesztett, annak igyekeznie kellett a másik pisztolyát félreütni.

A dibrák vad, hegyi törzsén keresztül szerencsésen eljutottunk Delvinoba. Elbúcsúztunk Albániától és Macedóniába érkeztünk. Macedónián keresztül az Ochrida tóhoz jutottunk, az orthodox archimandrita székhelyére. Itt találkoztam marschall von der Goltz pasa vejével, Krause német mérnökkel (a pasa képviselte Konstantinápolyban a német császár bagdadi világhuralmi államát és ő volt a világháborúban a mezopotámiai hadsereg parancsnoka), ki az Adriai tengert Konstantinápolyval összekötő közvetlen vasút megépítésének tervével foglalkozott. Ez a vasút is épp olyan politikum volt, mint a bagdadi vonal.

Krause elvezetett bennünket a termékeny Pelagonia területén fekvő Presba tóhoz, amelyet le akart csa-

polni. A komitácsik azonban minden tervét rombadöntötték.

Ezer éve imádkoznak már a szerbek legrégebbi kolostorukban, ennek a sima, enyhe tónak közepén, egy kis szigeten. A láthatárt megnyugtatón, imára emelőn zárják el a külvilág ellen a komor hegyek.

A Balkán politika egyik darázs-fészkében, Bitolia Monastirban nem annyira a bazár nyüzsgése-forgása, mint inkább a különféle konzulátusok handlerozása, tülekedése érdekelt. Ollóval kezükben lestek az alkalmat, hogy a beteg török próféta köpenyéből mentül na gyobb darabot kivághassanak.

Átutaztunk Prizrenden, ahol néhány év múlva a szerajevói dráma nyitánya játszódott le. Az Ochrana emberei itt csonkították meg keleti módon Prochaska osztrák-magyar konzult — „eunuchizálták”.

Hazaérkeztem végre Albániából, ahova az erélyes Kosztóiánvi Ilona üldözött. Azonnal megkértem a kezét. Ő pedig azt üzenté, hogy ámbár az albániai kaland tesz nekik, — de a házasság nem bravúr. Sohasem men férjhez.

XXV. FEJEZET.

A Nemzeti Kaszinó.

A Nemzeti Kaszinó, amelynek nagykorúsításom után azonnal tagja lettem, Európa egyik legelőkelőbb klubja. Tagjai a főpapokon kívül, történelmi családok fiai, a hitbizományok urai, a legmagasabbrangú állami tisztviselők, katonatisztek és néhány tudós.

A felvételhez egyáltalán nem elég a nagy név, vagy a nagy vagyon. A Nemzeti Kaszinó szellemével nem

fért össze hivatásszerű foglalkozás, amellyel magán embertől esetenkénti fizetés jár. Épp ezért gyakorló ügyvédet, kereskedőt vagy orvost nem vettek fel a kaszinó tagjai közé, mert az akkori idők felfogása szerint, aki kenyerét üzletekkel vagy rendelési órákon kereste, nem lehetett tag.

Bár a tagokat éles politikai ellentétek választották el egymástól, mégis csodálatos összhangban éltek. A szentkorona misztikus tisztelete foglalta mindannyiokat egybe.

Évenként egyszer az alapítónak, gróf Széchenyi Istvánnak „a legnagyobb magyarnak” serlege körül lakomára gyűlnek össze. Ennek az ünnepélynek főmotívuma a Széchenyi serleg volt. Nem vidám lakoma ez, hanem kegyeletes emlékezés, hol jobb jövőt remélve búsul a magyar.

A kaszinó vezetői között volt gróf Károlyi István, Rudolf trónörökös meghitt barátja, az ellentmondást nem tűró magyar oligarcha. Idő előtt megkopaszodott és emiatt minden helyiségben fején tartotta kalapját. Az aranyifjúság épügy utánozta ebben, mint a walesi herceget, aki egyszer mellénye alsó gombját elfelejtette begombolni.

Jellegzetes alakja volt a kaszinónak gróf Batthyányi Elemér, az első magyar vértanú miniszterelnök fia. Elemér gróf sohasem bocsátott meg a Habsburgoknak és amikor az udvar Budapestre jött, ő mindjárt elutazott. Elemér nővérét, Ilonát általánosan „csárdásgrófnő”-nek nevezték, mert még nyolcvanötéves korában is csárdást táncolt parasztfiúkkal.

A merev, hűvös, gróf Eszterházy Mihály volt a kaszinó igazgatója. Felejthetetlenül jellegzetesen „angol” megjelenése volt herceg Festetich Taszilónak,

aki VI. Albert monacói herceg elvált feleségét, Hamilton hercegnőt vette el. Annak ellenére, hogy IV. Albert monacói herceggel való első házasságából egy fia volt, (az 1922-től uralkodó II. Lajos herceg) mégis el tudta a pápánál érni első házasságának érvénytelenítését. Amit VIII. Henrik, angol király még hóhérbárdal intéztetett el, azt Monaco fejedelme és Keszthely örökös ura, a diplomácia fegyvereivel vívta ki a Vatikánnál.

Festetich Taszilónál gyakran volt vendégségben a walesi herceg, a későbbi VII. Eduard. Egy alkalommal a párisi báró Hirsch vendégül akarta látni a walesi herceget és külön erre az alkalomra birtokot vásárolt. Óriási vagyonát a konstantinápolyi vasút megépítésével szerezte, kilométerszámba állapodott meg a török kormánnyal és emiatt cikkcakkosán építtette meg, hogy minél hosszabb legyen a vasúti vonal.

A báró pazar költséggel készült a walesi herceg fogadására, aki akkor Keszthelyen, Festetics hercegnél tartózkodott. Tízezer fécánt költetett ki a vadászatra. Természetesen a herceget is meghívta báró Hirsch, de ez nem fogadta el a meghívást. Így aztán a walesi herceg is beteget jelentett és Hirsch tízezer fécánja — szétrepült.

A kaszinó állandó látogatói voltak, a kövér gróf Teleki Sámuel, Magyarország leghíresebb Afrika kutatója, gróf Csekonics Endre, a 70.000 holdas, kétméteres humuszú föld ura, gróf Wenckheim Dénes, a nagy ló tenyésztő és versenyistálló tulajdonos, a szép gróf Szapáry Géza főudvarmester, aki Eugénia császárné kedvenc táncosa volt a Tuilieriákban; az ingyenc és szivarzakértő gróf Eszterházy Móric, a pápai 50.000 holdas birtok ura, akinek halála után a londoni Grünebaum

120.000 forintos szivarszámlát nyújtott be; továbbá gróf Keglevich István, aki hatvanötéves korában kardpárbajban halt meg; báró Fejérváry Géza tábornok, Ferenc József leghívebb embere, aki irtózott ugyan a parlamentarizmustól, de a király parancsára mégis paktált a képviselőházzal. Sokat tarokkoztam véle, infámisan roszszul játszott.

Érdekes alak volt nagy barátom, gróf Zichy Jenő, a rózsza utcai Don Juan, aki a Gobi sivatagon az ősmagyarok nyomait kutatta. Elek Gusztáv huszárezredes, aki párbajban egy neves költőnket agyonlőtte, nem is volt a magán életben oly mogorva „Matamor” — mint ennek híre járt.

Állandó alakja volt a kaszinónak Blaskovics Elemér és Miklós, a Kincsem tenyésztői. A két Blaskovics sohasem fogadott, ők csak tenyésztők voltak. Nagy lószakértő volt a fősvény, báró Üchtritz Zsigmond. Gróf Berchtold Lipótnak, a Monarchia háborús külügyminiszterének unokaöccse, gróf Berchtold Miklós volt korának egyik legjobb táncosa. Szó szerint eltáncolta egész vagyonát és Teheránba ment, ahol „megreformálta” a perzsa sah udvartartását.

Rohonczy Gida volt — a férjek és vőlegények réme, a legendás hírű udvarló, — akit mint politikust is olyan komolyan vettek, hogy Kossuth Lajos turini ravatalánál mint a magyar parlament vezetője tartotta a gyászbeszédet. Ő volt a világhírű „Tiszagyöngye” turkesztán dinnye termelője. Híres kártyás volt Cséry Lajos, igazi kártyazseni, aki alkoholt soha nem ivott, és rendíthetetlen nyugalommal kártyázott reggelig. Tőle vette meg később Szemere Miklós a szentlőrinci uradalmat, melyet Cséry Budapest szemétyével tett termékennyé. A monoklis gróf Zichy Antal mindig vesztett. Ugyancsak

balszerencse üldözte gróf Almásy Györgyöt is, aki hihetetlen nagyban tarokkozott.

Állandó játékosok voltak gróf Szapáry Pali, Ivánka Oszkár, Kubinyi Árpád, Szemere Ödön, gróf Bethlen Bálint, Barcsay Domokos.

A beteges Justh Béla volt az egyik legszenvedélyesebb játékos. Délutánonkint pikécsatát vívott állandó partnerével, Jakabffy Tóddal. Pártok támadtak a kibicek sorában. Az egyik Justhra, a másik Jakabffyra fogadott. Én mindig Jakabffyra fogadtam. Egyszer játék közben Justh hirtelen lefordult a székről, arca vonaglott és a szája habzott epileptikus rohamában.

Jakabffy kezében gyatra lap volt, Justhében pedig óriási, amelyet még rángatózása közben is görcsösen szorított ujjai között. Kivettük kezéből a lapokat. A ráfogadók ragaszkodtak ahhoz, hogy a játék érvényes. Justhot a szolgák kivitték a teremből. A következő pillanatban már senki sem törődött vele. A kártyabizottság úgy döntött, hogy a partit le kell játszani.

A walesi herceg és Rudolf trónörökös dísztagjai voltak a kaszinónak. Rudolf gyakran feljárt, de sohasem játszott. Ezzel szemben a walesi herceg, aki többször megfordult Budapesten, szenvedélyes játékos volt. Különösen whistet és besiguet játszott, de méginkább baccarat-t.

Egyszer a walesi herceg a baccarat asztalnál tartani akarta a bankot, de az előtte ülő Pázmándy Béla (az 1848-as Pázmándy Dénes forradalmár fia) rossz német kiejtéssel megszólalt:

— Pardon, Vorhand!

A bankot tartotta és elvesztette. A herceg moso-

lyogva szívta tovább nagy szivarját. A „Pardon Vorhand”-ot sokáig idézték még a klubban.

Késpénzben nem játszottunk, csak jetonban. A nagy klubok felfogása szerint a készpénz nem „elegáns”. A francia, német, osztrák, angol, orosz, egyiptomi nagy klubokban is alig volt nálam készpénz. Minden hitelre és jetonba ment.

A kártyaadósságot negyvennyolc óra alatt kellett rendezni. Vasárnap- és ünnepnap nem számított.

XXVI. FEJEZET.

Képviselőválasztást harc Bánffy alatt. — Miklós Gyula sorsdöntő lábtartása. — „Emil te csalsz!” — Sakkjáték egy hamis fogsorban.

Monte Carlóba mentem. Ezúttal a nagyorrú Kimer helyett egy román asszonyt vittem magammal. A Hungária szállodában láttam először. Férjével ült egy sarokasztalnál. Messalinára emlékeztető, buja, junoi szépség volt. Férje szerényen húzódott meg mellette és elmondhatta volna, mit gróf Marmontel: „Én vagyok a legkisebb férjeid között!”

Nem sokáig maradtam Montecarloban. Felkértek, hogy apám régi függetlenségi kerületében vállaljam el a képviselő jelöltséget. A szisztéma újabb kipróbálására így nem került sor. Messalinámtól elbúcsúztam és hazautaztam.

Megkezdődött a kegyetlen, téli, választási hadjárat. Hogy milyen volt ekkor egy magyarországi választás Bánffy alatt, arról ma nehéz fogalmat alkotni. Negyvennyolc község tartozott a kerülethez. Az utak járha-

atlanok voltak és minden község elvárta, hogy a jelölt személyesen menjen el és a helyszínen mondja el programbeszédét, megvendégelve — természetesen — az egész falut. A jó jelöltnél nem annyira a szónoklat volt a fontos, hanem inkább a választókkal való joviális foglalkozás, beleértve ebbe feleségeiket is. Az asszonyok között nem lehetett különbséget tenni a szépségük szerint. A jelölt mindegyiktől el volt ragadtatva. Rekedtre szónokoltam magamat és néhány lovamat lesántítottam. Montecarlói Messalinám bármennyire is kifárasztott, hazafias kötelességemet mégis teljes erővel teljesítettem.

Ellenfelem Miklós Gyula, később arról lett nevezetes, hogy fából csinált vashidat. Ez, hogy a fát a vassal összetévesztette, törte ketté politikai karrierjét. A választás nemcsak politikai, hanem hiúsági kérdés is volt. Nagy pénzembe került és még külön húszezer forintomba.

Ez az eset a következőkép történt. A választási harcok idején, egy ízben felutaztam Pestre és a kaszinóban találkoztam Miklóssal. Leültünk a baccarat asztalhoz. Én adtam a bankot, ő pedig körülbelül húszezer forintot vesztett. Miklós tartani akarta a bankot. Én nem akartam tovább játszani.

— Még ennek ellenére is legyőzlek! mondta Miklós Gyula és ekkor ebbe a húszezer forintba fogadtunk, amelyet a baccarat-asztalnál nyertem el tőle.

Felesége, Harkányi Mariska bárónő szenvedélyesen agitált férje mellett. Végigjárta a kerületet és sorra táncolt a választókkal. Táncával sokkal több hívet hódította el, mint férje a szónoklataival. A választás előestéjén „elit”-bált rendezett a nagy dohányszáritó pajtában. Becsábította és teljesen leitatta választóimat,

majd bezáratta őket és csak választás után engedte ki híveimet. Így buktam én meg — zeneszó mellett.

Érdekes pisztolypárbaja volt báró Harkányi János-sal Miklósnak. Ő lőtt először, de golyója nem talált. Lövés után villámgyors mozdulattal rántotta vissza a karját és a pisztolyt függőlegesen tartva arca elé — várta Harkányi lövését. Harkányi golyója a pisztoly csövet találta el és Miklós csak ennek a védekező állásnak köszönhette, hogy életben maradt.

Miklós Gyulával szomszéd birtokos voltam. The-resianumot végzett, európai műveltségű, veszedelmesen erélyes, zsarnok természetű, nagy nőcsábító férfi volt, hét-nyolc évvel idősebb nálam. St. Tízéves koromban megsértett, midőn finkei kastélyukban, a terraszon (ő akkor már jogász volt) elémtartotta a lábát és én át-estem rajta. Elkeseredett érzés fogott el a hórihorgas Gyula ellen. Nem szóltam semmit, csak mereven a szemébe néztem. Tekintetünk egymásba szúrt. Azt hiszem, sorsdöntő pillanat volt ez mindkettőnkre. Éreztem, hogy egyszer még leszámolok Miklóssal. A csűr ajtajára krétával emberalakot rajzoltam Gyula arányaival. Éveken át gyakoroltam magamat a pisztolylövésben és a gyorsaságot rendkívüli tökélyre vittem. Mindig azt hittem, rácélozok. A velem történt igazságtalanság megtorlása hosszú éveken át mélyült, érlelődött a lelkemben, pedig ettől eltekintve, rokonszenveztem Gyulával. Minden cselekedetében igazi férfinak tartottam őt, de — nem tudtunk megférni egymás mellett.

Ha őneki jó lova volt, én még jobbat vettem. A vadászatokon igyekeztem ellőni előle a vadat.

Szilágyi Dezső személyes, nagy barátja volt. Képviselő, majd főispán lett, egész életében szabadelvű párti volt. Mi sem természetesebb, hogy én meg dühös

ellenzéki. A megyei életben pedig a régi nagy alispánok mintaképe, Melczer Gyulának voltam törhetetlen híve. Röviden: mindenben egymás ellen törtünk. Azt hiszem, ez nekem politikai karrierembe, Gyulának pedig életébe került. Egy alkalommal szembe találkoztam kocsijával, mindketten magunk hajtottunk. Kalapomat megemelve köszöntöttem a kocsiban ülő Miklóst és a mellette ülő hölgyet. Miklós nem vette le a kalapját, csak biccentett. Ez annyira felbőszített, hogy megfordultam, utánuk hajtottam és az étteremben, ahová mentek, a fogasról a földre dobtam Miklós kalapját.

Másnap megverekedtünk. Kardom mély sebet ejtett Miklós fején, ugyanazon a helyen, ahol már egy régibb kardvágása volt. Az orvos olyan szerencsétlenül varrta össze a sebet, hogy benne hagyott egy csontszilánkot. Ez azután Miklós fejében megkezdte vándorlását. Néhány év múlva elméje elborult.

Kemény ember volt, életemben keveset ismertem ilyet. Borsodmegyei Napóleonnak nevezték. De egyben több volt Napóleonnál, asszonnyal szemben sohasem gyengült el, — ebben erősebb volt, mint én, de nem irigylem érte. Szarkazmust és villámot el tudtam képzelni a szemében, de könnyet soha.

Az Országos Kaszinóban még nagyobb kártyajáték folyt, mint a Nemzeti Kaszinóban. Akkor történt a híres Kosztka eset.

Kosztka rettenthetetlen párbaj hős volt, aki két embert lőtt agyon és később nyelvrákja miatt önmagát is agyonlőtte. Épp olyan nyugodtan kezelte a kártyát, mint a pisztolyt. Egyszer kártyázás közben hirtelen megragadta játéktársa kezét és rákiáltott:

— Emil, te csalsz!

Óriási botrány támadt belőle. Hamarosan szállóigévé is vált:

„Emil, te csalsz!” Kuplékat írtak az esetről és kabarékban énekelték: „Emil, te csalsz, Emil, te csalsz!”

Itt játszottam híres sakkpartimat barátommal és rokonommal, Szirmay Tiborral, a nagyműveltségű kamarással. Szenvedélyes sakkozók voltunk mindketten. Egy nagy kártyacsata után, hajnaltájban, amikor még nem akartam hazamenni, sakkozni kezdtünk. Én elvből mindent csak pénzben játszottam, még a teniszt is. Ebben tökéletesen angol vagyok, mert az angol is mindenre fogad.

A hajnali sakkozás során két partit nyertem Szirmaytól. Ő tovább akart sakkozni, én pedig szerettem volna már hazamenni. Hosszas kérésére azt mondtam neki, hogy jó, hát játszom, de csak egy feltétellel: tegye fel hamis fogsorát az eddigi nyereségem ellen. Szirmay meghökkent, majd nevetve mégis elfogadta az ajánlatot. Heccből ragaszkodtam hozzá, hogy amint én kiteszem témet az asztalra, ő is tegye ki az övét: fogsorát. Szájába nyúlt, kivette fogait, zsebkendőjébe burkolta és letette az asztalra. A partit elvesztette, mire én életem legkegyetlenebb cselekedetét követtem el. A zsebkendőbe göngyölt fogsort kidobtam az ablakon át az utcára.

XXVII. FEJEZET.

A tóba dobott gyémánttű és az ellopott sarokkő. — Vadászat kiherélt vaddisznóra. — Borgóprund. — Vadászat gramofon mellett. — Kopózás. — A dürgő fajdkakas. — Fogadás száz üveg pezsgőbe. — Milán exkiváló. — Battenberg Sándor. — Két csatlósom. — A szakállszárító. — Rudolf halálának oka.

Nagy vadászatot rendeztem, melyre Molnár Elek megyei tisztviselőt is meghívtam. Újdonsült nimród volt. Vadonatúj, gyüretlen, sárga kabátot, új fajdkakastollas kalapot, szép sárga gamasnit viselt. Erre az alkalomra vette puskáját is, melyet szintén szép sárga tokban tartott maga mellett.

Két legügyesebb cigányhajtómnak, Kupak Jancsinak és Ragyas Bandinak megparancsoltam, hogy nyolc-hónapos, barnás-fekete, bozontosszőrű ártány disznómmal a megjelölt helyen üljenek le egy bokorban és szórjanak a disznó elé egy marék kukoricát a bokortól lefelé, ahol egy úr fog állani. A hajtás vége felé pedig eresszék el a disznót. Pontosan így sikerült minden. Mikor a kukoricaszemek után megindult, a cigányok kiáltozni kezdtek:

— Vaddisznó, vaddisznó!

A következő pillanatban már két lövés dördült el, utána pedig, Elek diadalmas hangja hallatszott:

— Megvan!

Mire hozzáiettünk, már puskáját térdén tartva, büszke öntudattal ült a lelőtt disznó hátán.

A vendégek — akiknek egy része tudott a dologról — örömmel gratuláltak neki. Én, mint vadász úr,

nem hagytam tovább ülni disznótrónusán, hanem a vadásztörvény szerint ráparancsoltam:

— Feküdj a disznóra, fel leszel szentelve!

És a törvénytisztelő hivatalnok, ráhasalt az ártányra. Erre én és még öt-hat másik vadász, akik már lőtünk vaddisznót, csípős vesszővel alaposan felavattuk őt komoly vadásszá.

Meghatva kelt fel.

— Köszönöm, Gyurka — nyújtotta felém a kezét.

— Szívesen Elek, látom, hogy örülsz, enged meg, hogy ezt a gyönyörű disznópéldányt átengedjem neked.

— Magammal vihetem? — kérdezte szinte könnyekig meghatva és rögtön kitépett emlékül néhány szál sertét a disznóból.

— Kérlek alássan — fordult felém 3 vadász ebéd alatt — a pácolt vaddisznóhús csipkeízzel elkészítve a legfinomabb, ugye? És meddig kell pácolni? — kérdezősködött tovább.

— Miért érdekel?

— Mert erre a napra bátor vagyok mindnyájatokat meghívni magamhoz vacsorára.

Így is lett.

A nagy napon körülültük Elek asztalát. Ott volt a főispán, alispán, főjegyző és mindnyájan, akik résztvettünk a vadászaton. Már asztalra került a „vaddisznó”, mikor drámai momentum következett be.

Péter tudtomon kívül elpletykálta Elek szobalányának, hogy a „vaddisznó” — ártány. A szobalány elmondta a kocsisnak, ez pedig Elek nagynénjének, aki a konyhán ügyelt fel. Eleinte lehetetlennek tartották a dolgot és csak akkor hitték el, amikor a szakácsnő megmutatta nekik az operáció helyét. Eleket nénye, —

ki mélyen megsértettnek érezte a család büszkeségét — kihívatta a vacsoráról, elmondván néki a hallottakat és megmutatván a látottakat.

A sovány Elek indulatait csak imbolygó, bizonytalan léptei árulták el, mikor visszajött az asztalhoz. Szótlan volt egész este.

Másnap reggel két megyei urat küldött hozzám, elégtételt kérni a vadászbecsületén esett sértésért. Megverekeedtünk karddal; megkarcoltam, de annyira jó barátok maradtunk, hogy később még fiának is én lettem a keresztapja.

Edelényi járásbíró volt Benczúr Miklós. Jóbarát, pápaszemes, nagy nimród. Szalonkahúzásra ígérkezett hozzám.

Már napokkal előbb meghozattam Felső Magyarorszag első gramofonját Huzellával, a régi idők váci-uccai sportcégével. Megérkezett Miklós.

— Hiszed, hogy jó húzás lesz? — kérdezte.

— Reméllem, ép ezért a „Nagykő” mellett, a Garadna erdő közepén kapsz állást. A Nagykő-ről monda keringett. Állítólag a pogány bessenyők áldoztak itt a Hadúrnak. Útközben a nagy erdön keresztül, a Garadna patak tekervényes folyása mellett felelevenítettem Miklós emlékébe a mondat.

Még otthon az egyik gramofon lemezt κ {négerjazz volt német szöveggel a szerencsétlen) egy szöggel jól összekarcoltam és a krákogó, prüszkölő szerszámmal még délután kiküldtem Pétert a Nagyköhöz, Elbujtattam és kioktattam, hogy mikor a szalonkák húzni kezdenek, szólaltassa meg a pokoli gépezetet. Péter kitett magáért, a lemez nemkülönben. A Garadna erdő éjje-

lét még nem verte fel hasonló hangzavar. A Nagykőtől vagy száz lépésre volt Miklós felállítva.

A húzás végén, hogy eltereljem magamról a gyanút, nem mentem egyenesen Miklós állása felé, de leadtam még két lövést és csak azután tértem hozzá vissza.

— Rosszul lőttem, hibáztam. — De te mire célozol?
— kérdeztem, látván, hogy puskáját vállához emeli.

— Nem hallottad? Borzasztó volt. A Nagy kő bömbölt.

— Bömbölt a fejed, Miklóskám.

Leeresztette puskáját, és sámnézett.

— Sokan lehetnek a bessenyők, de talán germán is voltak közöttük: német szót is hallottam.

— Gyere Miklós, majd megnyugszol. — Szótlanul nézett rám. A holdvilág mélázva világította be előttünk az utat hazafelé. Egy kuvik szólalt meg a fejünk felett.

Erdei élményeiről Miklós nem beszélt soha többet, de néhány nap múlva hidegvízкурára ment.

A vadászatok között a kopózást értettem legjobban. Ebben a vadásznak nemcsak leshelyéről, ismétlőfegyverével orvul ledurrantani, vagy eltolni kellett az állása felé terelt vadat, hanem a jó kopósnak ismernie kellett a vaddisznó, őz, róka és nyúl különféle szokásait. Tudnia, merre, mely hajlásokban, dülőkben forog meg a vad, hogy az őt csaholó kopókat félrevezesse.

Vadászlelket emelő pillanat, midőn az erdőben a vezető kopó megindítja a hajsztát. A kopó csaholásának üteméből a jó kopós vadásznak tudnia kell, mit kerget a falka. Hirtelen meg kell állapítania, merre fog menekülni a vad, meg lehet-e még előzni, ha pedig a kopók már elhajtották, úgy tudnia kell, melyik tájékon vet-

ték fel a vadat. Oda kell sietnie és várnia, míg a kopók visszaszorítják az eredeti felvevési helyre. Kopózási gyakorlat (ha nem is törvény), hogy a vad előbb-utóbb visszatér eredeti vackába.

Kezdetben egyenesen szalad előre, azután cikk-cakkban igyekszik, hogy a kutyák nyomot veszítsenek. Majd hirtelen szögben megfordul, be akarván csapni üldözőit, visszatér vackához.

A vadászatnak ez a módja a mai korban, midőn ez már nem úri jog, de majdnem üzlet — idejét múlt drága emlék.

Egy miskolci vacsora után Ragályi Gyulával elhatároztuk, hogy Grosz Viktort, a huszárhadnagyi sarsíjára büszke miskolci ügyvédet becsapjuk. Mellette Ragályi ült, ő mellette Grosz. Mintha véletlenül történt volna, leejtek egy ezüst húszkrajcárost. Lehajlok, fölveszem. Erre megszólal Gyula.

— Tedd meg Gyurka, lutrin, ha kijön, pezsgőzünk rajta. (A legkisebb tét húsz krajcár volt lutrin.)

— Jól van, — felelem, — de babonából ezt teszem meg, ami leesett.

— Akkor kösd a zsebkendőd sarkába, — mondja Gyula az asztal alatt meglökve Viktort és előtte köti be zsebkendőmbe húszkrajcárosomat.

Én, mint aki semmiről sem tud, a kabátzsebembe teszem és másik szomszédommal, Darvas András ezredessel kezdek el beszélgetni. Ezalatt Gyula kicseni a zsebkendőmet, kiveszi belőle a húszkrajcárost és helyébe egy tízkrajcárost tesz. Viktor kaján örömmel nevet össze vele: valami készül Berze ellen. Kis idő múlva kimegyek, visszakötöm a húszkrajcárost és nyugodtan visszaülök András bácsi mellé.

Viktor alig várva, hogy a beszédet a lutrira és a pezsgőre terelhesse, megszólal:

—Abból a pezsgőből sem fogunk ám inni, amit te nyersz, Gyurka, hiszen nem fogadják el a pénzedet lutrin.

—Mit nem fogadnak el?

—A pénzt, ami a zsebkendődben van.

—Szeretném látni, miért? — pattogom.

Szó szót követ, Viktor boldog, hogy tűzben vagyok és örömmel nyújtja felém a kezét:

— Száz üveg Saint Marceau-ba fogadok veled! (Konyakkal kevert pezsgő, Rudolf trónörökös mindig ezt itta.)

Kezetfogunk, Gyula nagy komolyan vágja szét. Kibontjuk a zsebkendő csomóját; Viktor bámul: benne a húszkrajcár és én megnyerem a száz üveg pezsgőt, amit a híres Sweitzer cukrász már másnap szállított Szendrőládra.

Meghívtam az egész huszár tisztikart, a pezsgő egy éjtszakán elfogyott.

Ünnepeltük Viktort.

*

A szarka és a fiatalember szereti a fényeset. Ebben az időben találták fel az elég jó gyémántutánzatokat Parisban. Természetesen (óh szörnyűség!) én is vettem magamnak egyet, mégpedig nyakkendőtünek.

Majális volt Miskolc mellett, Tapolcán. Este, a tavon csónakázni mentem a szép, feketehajú Kállay Saroltával és Vay Annával. A párás, lehült levegőben Sarolta fázott, kendőt borított a vállára. Hogy összetűzhesse, átadtam neki ragyogó gyémánttümet.

Az idillikus állapot azonban nem tartott sokáig. Nézeteltérés támadt közöttünk. Sarolta, hogy igazát

jobban *aláhúzza*, — visszaadja a tút. Erre én nagy grandezzával a tóba dobom. A két leány elsikoltja magát:

— Mit csinált, az Istenért?

— Nem érték ez többé nékem, — felelem és macsul csak a holdvilágot nézem. A többi csónak is odaérkezik, az is, amelyiken ügyvédem, Evva Ernő ül. Kétségbeesetten lamentál könnyelműségemről. Én továbbra is adom a fejedelmi gesztus hőségét, hogy ez már Saroltát is megghatja és kibékíti annyira, hogy hajnalban már, mire hazaindulunk Miskolcra, mellém ül a bakra. Kéri a négyesem gyeplőjét, átadom neki. Már majdnem megérkeztünk, mikor Sarolta ráhajt egy sarokköre. Isten csodája, hogy a nyakunkat nem törjük.

Péterrel azután még akkor éjjel kiásattam és ellopattam ezt a vármegye tulajdonát képező hatalmas követ. A kerék nyoma is meglátszott rajta. Erre a nyomra azután ezüst pántot verettem és rávéstem: „Közel voltunk a mennyországhoz.” Másnap ládába csomagoltattam és teherárúként elküldtem Saroltának.

Azt mondják, hogy még, mint nagymama is a szalonjában őrizte a terebélyes sarokkövet és a kötökosarát tartotta rajta.

Itt azonban még nincs vége a históriának. A csónakázás utáni harmadnapon beállít hozzám Evva (igen jó fiú volt) és jelentőségteljes, komoly ábrázattal, ünnepélyesen nyújtja felém ellökött gyémántomat.

— Nem nézhettem, hogy úgy tékozold a vagyonedat. Kihalásztattam a tóból. A tút megtalálták, 200 forintot fizettem a munkáért. Mindegy, fontos, hogy a nagy értéket visszahozhattam néked. Reméljem, máskor aztán nem leszel ilyen könnyelmű.

Mikor a két forintot sem érő tű visszatérését meg-

láttam, még a szám is nyitva maradt, gavallériám azonban nem hagyott el.

— Kedves Ernő, köszönöm, hogy ilyen jól őrzöd javaimat, de amit már egyszer ellöktem magamtól, nem vehetem vissza. Engedd meg, hogy kutatásod eredményét feleségednek adhassam, hálám és barátságom jeléül.

A kétszáz forintot azonban kérlek, ne vedd el a számlámra.

— Hova gondolsz — nyugtatott meg örvendezve Ernő.

Ezzel szerepelt azután hosszú éveken át Evva Ernő felesége a tisztos, fényes ünnepeken.

Ferencz József huszonöt éves uralkodásának ünnepelésére készült Magyarország. A Nemzeti Kaszinó rendezte a bandériumot, amelyben lóháton vettek részt a főpapok és utánuk névsor szerint a történelmi családok sarjai lovagoltak díszmagyarban. A tarka, festői felvonuláson majdnem minden paripát egy-két csatlós vezetett. Biztos, hogy nekem volt — ha nem is a legszebb ruhám, de a legszebb két csatlósom. Lovamat az egyik oldalon az apródruhába öltözött, szőke Cecilia Karola, Budapest éjszakai életének leghíresebb dívája, a másik oldalon pedig a nem kevésbé szép barna Taciairt román szubrett vezette. Arról, hogy két nőt öltöztettem csatlósruhába, nem tudott természetesen sem a főpap-ság, sem a bandérium vezetősége.

Ezután mindkettőjüket levittem Borgoprundba, süketfajd vadászatra. Miközben a fenyves legod'adóbb trubadúrja süketen és behunyt szemmel, dürrögve hívogatta párját, én két csatlósommal hallgattam a szerelmes fajok hangversenyét. Annyira meg voltak mindketten hatva a hím türelmetlenül hívó hangjától, hogy

meglágyítottak könyörgésükkel. Megkegyelmeztem a fajdkakasnak és velük maradtam a sátorban.

Sürgönyt kaptam gróf Trautmannsdorff Károly Henriktől Gleichenbergből: „Durrognék, — gyere!” Még aznap elutaztam stíriai vadászterületére.

A szerelmében tébolyult tollas „Minnesänger” megérdemelné a tiszteletet és be kellene tiltani vadászását — csak hallgatni volna szabad.

A vadászörömök szuperlatívuma ez, csak a pecselyevadászok és a vadászati tömegyilkosokat nem érdekli, hisz a fajdkakas húsa még hosszú pácolás után is alig élvezhető.

Ha fiatal házas a vadász, vagy szeretője van, kinek szerelmi extázisa még érdekli őt, úgy párját szintén elviszi ilyenkor fajdkakas vadászatra. Tudja, hogy az asszonyok a fajdkakastól, a szerelem királyi madarától el lesznek ragadtatva, ha megtudják, hogy csak akkor lehet hozzáférni, mikor egy magas fenyő tetejéről összedobolja háremét. Dobolása oly keményen hangzik, mint a favágás. Ez a poligamikus szerető süket lesz szerelmi tébolyában, minden veszély iránt. Nem tud egyebet, csak hogy borzasztóan szerelmes és asszonyait össze kell hívni, hogy ezt nekik megmondja és be is bizonyítsa.

Ha a görögök, vagy a rómaiak ismerték volna a fajdkakast, akkor Zeus—Jupiter bika, hattyú, vagy aranyeső helyett fajdkakassá változott volna szerelmi kalandjainál és Aphrodite—Vénus őt választotta volna a csak csillogó páva helyett, szerelmes madarává, mert a fajdkakasról szószerin t igaz, hogy a szerelemben teljesen elveszti a fejét.

Tavaszi hajnalokon, mielőtt a nap első sugaraival

megsimogatná az Alpesek legmagasabb csúcsát, midőn a hegyoldal még sötét éjbe van burkolva, a vadász már lesi a neki szánt kakast. Pontosan helyemen voltam én is. Ihlet töltött el, mikor hirtelen meghallottam a kopogást. A szerelem nagyura a legnagyobb „schwung”-ban volt és én puskámmal kezemben oly közel lopóztam hozzá, amint csak lehetett. A fajdkakast a golyó tisztelete illeti meg, séréttel nem illik rálőni.

Tartózkodási helyét nem tudtam pontosan kivenni. Hirtelen megszűnt durrogni. Megdermedten, mint egy sóbálvány, álltam. Türelmesen vártam, míg új strófába kezd. Mindketten, a kakas is, én is, hallgatóztunk. A fán hiába kutattam őt. A trubadúr madár hallgatózott, hogy szerelmes hivogatására asszonyai közül érkezett-e már valaki. De egyikünk sem látott még semmit. Csak egy „brrrrr” hallatszott a fák csúcsai felett. Dürgés helyett elrepült. Talán egy fáról lepottyant makk vagy a gallyak közt ugráló mokus zavarták meg.

A hozzám beosztott vadász jelentette, hogy a vadászat erre a napra be van fejezve. Túl késő volna már új kakas után nézni.

Trautmannsdorffal egy havasi pásztorkunyhónál találkoztam, ahol megmutatta elejtett öreg kakasát.

Reggelinél az igen csinos alpesi pásztorné bánatos pillantást vetve a tanyához közel álló fenyőfára, — mesélte:

— Az én fajdkakasom is legalább ilyen nagy, ha nem nagyobb. Talán nem is él már, mert idén még nem jelentkezett. Most tavasszal két éve, hogy férjem meghalt. Akkor dürgött az én fajdkakasom először. Múltévben már igen gyakran jött. Mindig erre a fenyőfára ül és dürrög, mint az örült. Egy éjjel, álmomból riasztott fel kopogása és én egy szál ingben az ajtóhoz

léptem. Fényesen világított a hold. A nagy madár lerepült a fáról és egészen addig táncolt itt ezen a réten előttem, míg a tehénbögés el nem riasztotta. Ez majd mindennap megismétlődött. Közelemben azonban sohasem jött. A távolságot mindig megtartotta. Mikor már eléggé kitombolta magát, visszarepült a fára. Ismét itt az ideje. Ha még él, biztosan eljön.

Barátom beteges volt és még aznap visszautazott Gleichenbergbe. Én maradtam. Megfürödtem a hegyipatakban, fogtam néhány pisztrángot, de a pászturné és a kakasa sehogysem ment ki a fejemből. Két éjjei hiába lestem rájuk, de a harmadikon egyszerre hirtelen éles zúgást hallottam a levegőben. Nem láttam, de szerelmi éneke már felhangzott. A pászturnét azonban láttam. Fehér ingben állt az ajtóban. Megjelent a nagy madár is. Leszállt, agyontáncolta magát és visszarepült a fájára. Egy lövés — és énekes riválisom a földön hevert. Magammal vittem Bécsbe. Hodeknél kitömettem. Elküldtem a pászturnénak emlékül.

A fajdkakas vadászat jobban felizgatott, mint az afrikai bölény, elefánt és oroszlánvadászatok.

*

Első trópusi vadászatom gróf Széchenyi Andorral, Afrika legmagasabb hegyén, a Kilimandsáron folyt le.

Ezen az óriáson minden földalakulat föllelhető. Az egyenlítői növényektől az alpesi rózsáig, az oroszlántól kezdve a mormotáig és a kőszáli kecskéig mindenféle növény és állat.

Először bölényekre akartunk vadászni a steppeken, de Andornak kiújult a maláriája. Betegsége miatt a hegyekbe vonultunk fel a dsaggákhoz, hol rendkívül kellemes az éghajlat. Ott maradtunk néhány hónapig, míg barátom egészsége annyira javult, hogy Mombassán

keresztül visszatérhettünk Európába. Két télen át vadásztam az egyenlítő alatt és nagyon sok vadat ejtettem el. Életveszedelemben itt csak egyetlenegyszer voltam, midőn egy bölénycsorda támadott meg. Lábam gyorsasága és egy fa voltak megmentőim. A trópusi vadászatok idegizgatók, de minthogy sem trófea-gyűjtő, sem vadászati statisztikus nem vagyok, itt hiányzott az igazi vadászhangulatom. A mi éghajlatunk alatt azonban már elememben vagyok. Érzem ezt a szarvas bőgésnél, őzcserkészetnél, szalonkázásnál, vagy ha a hóban a vaddisznó, nyúl, róka és vadmacska nyomokat követem. Ilyenkor otthon érzem magamat. Végre is a hó, a fagy az én elemem; a színpompás, száraz, őszi levelek, nem pedig a forró égőv egyhangú örökzöldje, vagy kiszáradt steep jei.

*

Herceg Odescalchi Artúr meghívott vadászatra. A hosszú, vörösszakállas úr állandóan magyar ruhában járt és époly büszke volt arra, hogy ő a Szerémség hercege, mint arra, hogy családja pápát adott a katolikus világnak. Szkcíói várának déli terraszt „szakállszárító”-nak nevezte, s meg is magyarázta, hogy a renaissance urai ebéd után bortól nedves szakállukat sohasem törülték meg, hanem palotájuk erkélyén, a napfényben szárították. Ő is hódolt ennek a renaisszance tradíciónak és szakállát buzgón szárítgatta a „szakállszárító”-n.

Harmadik felesége, a híres szépségű Zichy Livia grófnő volt, aki később könyvet adott ki Parisban a mayerlingi katasztrófáról, egészen szokatlanul tárgyalva azt.

Zichy Livia a katasztrófa okát Vecsera Mária féltékenységében kereste. Azt állította, hogy délvidéki, vad

szenvedéllyel — hiszen anyja görög származású Baltazzi volt — megcsonkította Rudolfot, aki fájdalomában agyonlőtte kedvesét és azután magával végzett.

Ez a feltevés teljesen alaptalan. Rudolf sajátos egyénisége a halála előtti utolsó években idegfeszültségben és határtalan túlérzékenységben nyilvánult meg. Mértéktelensége miatt megcsömörlött és elherdált életét eldobta magától.

A szkicói várban való tartózkodásom idején támadt az összeütközés herceg Odescalchi Artúr és gróf Bethlen Gergely között. Asszonyhistóriák. Vértelen pisztolypárbajt vívtak, azonban nem sokkal később gróf Bethlen Gergely öngyilkosságot követett el Roszkoson.

*

Európa egyik legnagyobb vadászterületén a borgoprundi és a görgényi hegyekben, Rudolf trónörökös gyakran vadászott. Legmeghittebb vadásztársa, János főherceg, a későbbi Orth János volt, akinek eltűnése ma is mélységes titok. Ezt a titkot Larisch grófnő memoire-jaiban összefüggésbe hozza a mayerlingi tragédiával. Egy vaskazettáról ír, amelyben a két főherceg titkos borgoprundi politikai megállapodása volt elrejtve.

A borgoprundi vadászterület managerje gróf Zichy Jenő volt. Kérvényt küldött II. Miklós cárnak, kérve, ajándékozzon a bialovicz-i ősernetegben tanyázó bölények közül egy családot, mert Erdélyben már hírnemű sincs belőlük. (Az utolsót még gróf Lázár fogatta és elküldte Mária Teréziának, aki ezt a schönbrunni állatkertben helyezte el.)

Borgoprundi vadászataim során egyetlen medvét sem lőttem. Annál nagyobb szerencséje volt vadásztár-

saságunk két hölgy tagjának, Bertchold Róza grófnőnek és a feltűnő szépségű Lázár Margit grófnőnek, akik mindketten egy-egy medvét terítettek le.

*

Gróf Zichy Jenőnek Magaslakon volt a vadászkastélya. Itt ismerkedtem meg Obrenovics Milán szerb exkirállyal.

Milán alacsony, kövér férfi volt. Nagy életművész. Borozás közben és cigány mellett lelkesen beszélt párisi élményeiről. Azt azonban elhallgatta, hogy Parisban a Rue Royal klubban milyen szomorú napokat és éjszakai élményeket élt át. Nagy kártyaveszteségeit a klub szabályai szerint, pontos időben nem tudta kifizetni. Ferencz József segítette ki.

Ha el is hallgatta ezt az esetet, beszélgetés közben mégis érezni lehetett, hogy hálás Ferencz Józsefnek. Elmondta, hogy trónját ő mentette meg, még mielőtt fia javára le kellett volna mondania. Battenberg Sándor bolgár fejedelmet, ki hadseregét Szlivnicánál megsemmisítette és Szerbiába bevonult, Ferencz József tartóztatta föl gróf Khevenhüller belgrádi követ útján, aki szigorúan közölte Battenberggel a király üzenetét, hogy azonnal vonuljon vissza Szerbia területéről, különben az osztrák-magyar hadsereg mozgósít. Így mentette meg Ferencz József Milán királyt és buktatta meg Battenberget. E visszavonulás után a bolgár fejedelem helyzete meggyöngült és az orosz cár befolyása megerősödött. Az orosz párt elkergette Battenberget. Amint Milán exkirály elmondta nekünk a magaslaki vadászkastélyában, gyapjúzsákban szállították át Battenberget Ruszcsuknál, a Dunán át Romániába.

XXVIII. FEJEZET.

Achilles II.

Az 1891-iki bécsi derbyben a legnagyobb outsider, báró Üchtritz Zsigmond „Achilles II.” nevű lova győzött. Kevesen tudták, hogy győzni fog. A derby előtt pár nappal Jakabffy Tódor, Üchtritz legintimebb barátja, — az „Achilles II.” — tippet adta nekem, hogy fogadjam meg és osszam meg vele fogadásomat, mert a bookmékerek, mint az ördögtől félnek tőle. „Achilles II.” 25:1-re állott. Óriási odds egy derby-fogadásnál.

Ebben az időben még a szaklapok sem hoztak jól kidolgozott papírformát és a favorit nem előre, mint most, de fogadások elosztása után alakult ki. Így tehát igen jó oddsokat lehetett kapni, míg a befentesek le nem fogadták. Akkor még a doppingot sem hozták be Amerikából. A jockey nem előre hajolva, magasra felhúzott kengyelből, hanem szép mély üléssel ülte meg a lovat. Jó kor volt, sok pénzt lehetett a zöld gyepen lelni, de akkor sem volt könnyű felszedni és megtartani.

A derby-meetinget Bécsben töltöttem. Fogadásaimat nagy óvatossággal intéztem, nehogy a bookmékerek megneszeljék. A verseny napján is 10:1-hez fogadtam „Achilles II.”-re. Walpoole és Lackenbacher voltak a főbookmékerek. Achilles II. megnyerte a derbyt és a mi titkosan előkészített tippünk fényesen bevált. A „házi forma” győzött a „nyilvános forma” felett. Hatszázezer forintot fizettek ki a bookmékerek annak a kevésnek, kik ismerték Achilles II. titkát. Én száznyolcvanezer forintot nyertem. A totalizátor 460:10 fizetett.

Achilles II. idejében igen kevesen tudtak szaksze-

rüen handicapolni. Legjobban báró Üchtritz, gróf Batthyányi Elemér, Halasy Pál ezredes, Lossonczy Gyula, Luczenbacher, Péchy Andor, Szemere Miklós, lovag Wakerow, Hübner és az igen alapos Ferdinándy Béla értett hozzá. Ők a lovak „chance”-ait félkiló pontossággal ki tudták számítani. Persze ekkor is gyakran felfordult minden számítás — mert a ló akkor sem voltgép.

Blaskovich Ernő „Primás II” nevű sokatigérő lova be volt nevezve a hamburgi német derbyre. Nagy fogadásokat kötöttünk rá. Blaskovich megbetegedett és ezért Jakabffy Tódort és engem kért meg, hogy kísérjük ki lovát Hamburgba és menedzseljük, örömmel teljesítettük kérését nemcsak azért, mert Achilles IT.-vel sok pénzt nyertünk, hanem azért is, mert a derby-meeting idején a kártyaasztalnál is kedvezett a szerencse mindkettőnknek. Hamburg felé való utunkban Berlinben töltöttünk néhány napot, ahol az Union Clubban játszottunk.

Hamburgban Prímás II. angol tréner szomorú arccal jelentette, hogy a lovat nagyon megviselte az út. A spandau állomásfőnök nem akarta Prímás II. vagonját a gyorsvonathoz csatolni és emiatt a ló személyvonattal utazott Hamburgba. A túlhosszú út megtörte és kifárasztotta. Tódorral erre a rossz hírre összeültünk megbeszélni, hogy Prímás II. után melyik ló a legjobb. Trénerünk szerint ez báró Oppenheim „Dorn” nevű lova volt. Rögtön fedeztük magunkat és Dorn-ra fogadtunk. E percben Péchy Andor, — ki Parisból jött a Derbyre — lépett be szobánkba. Ki akarta szimatolni, milyen kondícióban van Prímás. Mi hűségesen elmondtuk néki, amit tudtunk, de ő később nem mondta meg nekünk, hogy „Espoiret” fogja fogadni.

A verseny előestéjén elmentünk az Union Clubba,

melynek elnöke (a magyar Fiath bárókkal rokon) báró Dipauli, már előzőleg vendégül látott bennünket. A klubban a hamburgi nagy pénzhatalmak és a Hollandiából érkezett vendégek, a budapesti és bécsi viszonyokhoz képest, óriási tételekben játszottak.

Tódor is, én is, külön-külön gyengének éreztük magunkat, összeálltunk és közösen vettünk bankot a baccarat asztalnál. Az eredmény az volt, hogy nagyon sokat veszítettünk.

Másnap aztán a derby teljes katasztrófát hozott. Primás II. és Dorn lemaradt. Kodolics ezredes „Espoire”-ja nyerte meg a derbyt. Nagy derby-bankettet adott. A huszárezredes annak idején jelen volt Miksa császár kivégzésénél a mexikói Queretaróban.)

Ebéd alatt egy szerelmi nyereség alapjait vettem meg. Éjjel Tódorral elhatároztuk az Union Clubban, hogy „chemin de fer”-t játszunk. Tódor szivarja kialudt és ez félmillió márkánkba került. Érkezésünkkor már javában folyt a játék. Leültem a „chemin de fer” asztal mellé. Tódor azonban nem kapott helyet. Az egyik hely később felszabadult. Tódor pont ekkor mással volt elfoglalva — szivarra gyújtott. Az inas előzékenyen tüzet nyújtott neki, de ezalatt már más foglalta el a megürült helyet. Rettenetes, többé jóvá nem tehető következményekkel járt az a néhány pillanat, mialatt Tódor szivarjára gyújtott, mert a még folyó kártyacsomagban tizenhetes nyerőlap jött erre a helyre. Tódor helyett gróf Johannes Sierstorpff ült le a szerencsés helyre. A gróf hatalmas játékos volt, dúsgazdag amerikai hölgy férje, kinek híres fácánvadászatain a német császár is résztvett. Sierstorpff mind a tizenhét nyerő coup-t leadta. Nem volt nehéz, mert néhány coup után, sohasem tették meg az egész bankot. Tódor is leült, de a balsze-

rencse oldalán. Egész éjjel küzdött, de két nyerő coup-nál többre nem vitte. Én is ilyen szerencsétlenül játszottam.

Nagy klubveszteséggel, melyet nyolc nap alatt rendezni kell és még nagyobb lóversenyveszteség után gyenge vigaszom volt másnap a derby-bankett egyik hölgye. Este pedig hazautaztunk. Útközben keveset beszélünk és tartlitzunk.

Bécsben, ebéd közben láttam először Európa talán legszebb asszonyát, aki akkor tizenkilenc éves volt. Társalkodónőjével ült az asztalnál, nagy, fekete strucc-tollas kalapban. Mogyorónagyságú gyöngyök csillogtak kreolszínű nyakán. Csodálatos, exotikus, vad szépségét koromfekete haja, őszibarackszínű természetes teint-je még jobban kiemelte. Megkérdeztem „Fürsttől”, az Imperial főpincérétől, hogy ki ez a nő, a titokzatosan, rákétaszzerűen fellángoló madonnaszemekkel.

— Otéro — felelte a főpincér. — Tegnap érkezett.

Ez a név akkoriban fogalmat jelentett. Szerettem volna egy pillantását elfogni, de nem sikerült.

A délutáni vonattal elhagytuk Béczet. Minden fekete volt körülöttem: fekete balsors és Otéro fekete haja. Tódorral az úton folytattuk a hallgatag tartlipartit. Fekete szériánk azonban hirtelen megtört és a szerencse vörös színe jelentkezett a báró Schossberger Viktor személyében. (Wodianer után ő volt az első magyar zsidó báró.) Szakaszunkba ült. Egy ideig nézte a tartlit, majd megkérdezte, nem játszanánk-e ferblit. Beleegyeztünk. Vácig kétszáznyolcvanezer forintot nyertem tőle. Tódor nyeresége körülbelül százezer forint volt.

Életem legnagyobb ferbli-nyereségét harmadnap délelőtt Lánczy Leó, a Kereskedelmi Bank későbbi elnöke személyesen hozta a lakásomra.

XXIX. FEJEZET.

Otéro.

Volt csatlósomnak, Karola Ceciliának óriási sikerei voltak a Somosi Orfeumban. A benfentesek tudták, hogy nagy szeretettel viseltetik irántam bandériumi szereplése miatt. Az orfeumban állandó páholyom volt, melyet én gróf Zichy Jenővel és gróf Lázár Jenővel nem kártya, de éjjeli mulatozásaim cimboráival gyakran kerestem fel, hogy Cecilia jelenete után a „kezdődő” estét a Nemzeti Kaszinó szeparéjában, Berkes cigányzenekara mellett fejezzük be.

Néhány nappal Bécsből való hazatérésem után, a szomszéd páholyban megpillantottam Otérot, aki Szemere Miklós és gróf Károlyi László társaságában nézte végig az előadást. Most is fekete ruhában volt s rengeteg gyémánt csillogott rajta. Katalánia forró földjén született. Alakja és mozgása a dzsungel tigrisére emlékeztetett; nagy, fekete szeme szinte foszforeszkált. Színpadon nem énekelt. Táncolt.

ösztönös mozgás volt ez. Nem úgy táncolt, mint Fanny Elssler, aki betanult táncával meghódította a fiatal reichstadti herceget; nem úgy, mint Lola Fuller, az első fátolytáncosnő, aki a reflektorfény váltakozó színeibe belevakult; úgy sem, mint Ysadora Duncan, aki elleste az Olympus istennőinek mozgását; se mint Napirkowska, az orosz cári balett primaballerinája. Mindezek a híres táncosnők tanulták a táncot. Otéronak azonban vérében volt, mint Mata Harinak. Leghíresebb számát az amerikai „La Paloma” zenéjére táncolta. Ennek hangjainál végezték ki annak idején a mexikói Miksa császárt.

Otéronak — Fülöp orleansi herceg volt a „felfedezője” és utóda a fiatalabbik báró Bleichröder György, akinek apja, mint herceg Bismark bizalmi embere, az ötmilliárdos francia hadisarcot kialkudta. Otéro anyyira elbűvölte, hogy feleségül akarta venni. Az öreg Bleichröder egy 700.000 márkás csekkkel, a Tiergarten egyik gyönyörű villájával és egy két méter hosszú, fekete gyöngynyakékkal fizette meg Otéro lemondását.

Most, amikor a szomszéd páholyban láttam őt, alig telt el néhány nap a Bleichröderrel való szakítása óta.

Karola, akinek szintén igen előkelő helye volt Európa félvilági hölgyei között, áhítattal és sokat beszélt a fekete hajú Otérorpl. Ő szöke volt, Otéro fekete. Ez az ellentét még inkább izgatott. Megtudtam, hogy Otéro néhány napig Pesten marad. Szépsége vonzott, mint a mágnes. Fel akartam figyelmét kelteni és azt akartam, hogy ő legyen rám kíváncsi. Szemere Miklóstól értesültem, hogy Otéronak nagyon tetszett Karola tánca és másnap ismét elmegy az Orfeumba.

Még aznap este kiadtam az utasítást Péternek, hogy hajnalban minden virágkereskedés minden virágát vásárolja össze. Ebből összeállítva, rendeljen egy hatalmas virágfüggönyt, amely Karola száma után leereszkedik és beborítja az egész színpad elejét.

A függöny elkészült. Virágot aznap nem lehetett kapni Budapesten. A nyár minden virága, a búzavirágtól a rózsáig a függönyön pompázott, amely lassan, ünnepélyesen ereszkedett alá. Vad orkánná erősödött a tapsvihár, mikor a virágözön az egész színpadot eltakarta és Cecilia lázas izgalommal fogadta előtte a község tapsait.

Én Otérot figyeltem. Örömmel láttam, hogy Sze-

mere Miklóshoz fordult és megkérdezte tőle, ki rendezte ezt a virágorgiát? Tisztán hallottam minden szavát, hiszen a szomszédos nyitott páholyban ült és állandóan figyeltem. Válaszul Szemere Miklós rám mutatott.

Ebben a pillanatban Otéro rám nézett. Most először keresztezte egymást pillantásunk. Delejes ütést éreztem, tigris szeme villant egyet, de gyermekkorom óta az erdők vadjait kutató szemem állta a tekintet. Elfordult, de ekkor már tudtam, hogy amit akartam, sikerült: Otéro kíváncsi rám.

Előadás után Szemere — Karolával és gróf Zichy Jer nővel együtt — meghívott a kaszinó szeparéjába szupéra. Berkes, Magyarország akkori legjobb cigányprimása és gordonkása, Tajna Bandi (a cigány Casals) — játszottak. Vacsoráltunk, cigányoztunk és keveset beszélünk. Megtudtam, hogy Otéro nemsokára Karlsbadba utazik. Most kellett valamit tennem.

A virágfüggöny után újabb meglepetést tartogatam. Láttam, hogy rendkívül oda van a muzsikától és felhevülve jegyzi meg, hogy a Palomát Berkes oly mélységgel és tűzzel játssza, hogy elviszi magával Parisba.

Elérkezett a tettek ideje. Berkest félrehívtam és ezt mondtam:

— Elviszlek Karlsbadba.

Berkes nagyot nézett és bólintott. Meghagytam neki, ha visszaülök az asztalhoz, majd ő jöjjön oda és kérdezze jó hangosan, hogy mikor is utazunk Karlsbadba?

Így is történt. A Karlsbad szóra Otéro felfigyelt és érdeklődött, hogy mit mondott a cigány Karlsbadról. Erre én nyugodtan — hiszen Karola egy szót sem tudott franciául — azt feleltem neki, hogy

Karlsbadba utazom és magammal viszem Berkes bandáját. Otéro elcsodálkozott és rábámult, mintha kérdezné: Ki lehet ez a szőke fiatalember, aki a legjobb cigánybandával utazik Karlsbadba? A kíváncsiság — a paradicsom óta a legjobb kerítő.

Néhány nap múlva együtt utaztunk Karlsbadba. Útközben néhány szép hetet töltöttünk Bécsben, hol két fekete, orosz lovat vettem Morgenstern lókupec-tol. Karlsbadban villát béreltettem és Berkes bandáját is útnak indítottam.

A bécsi pályaudvaron beszállottunk a hálókocsiba. Otéro átadta nekem acél ékszerkazettáját, kért, hogy vegyem magamhoz fülkémbe, mert nem akarja rábízni sem a komornájára, sem a társalkodónőjére; hiszen ebben a kazettában van két méteres, fekete gyöngysora, a 700.000 márkás Bleichröder-féle csekk és minden gyémánt ékszere. Akkor még nem volt közvetlen csatlakozás Marienbad és Karlsbad között. Égeren át vezetett az út. Azt indítványoztam Otéronak, hogy reggel szálljunk ki Égerben, mert megszeretném nézni azt a szobát, ahol Wallensteint megölték. Valójában pedig azt akartam, hogy személyzete és Péter előbb érkezzenek Karlsbadba. Nagy a gyanúm, hogy Otérot Wallenstein nem érdekelte, de szívesen beleegyezett, hogy egy délelőttöt Égerben töltsünk. Az acélkazettát nem őriztem párnám alatt, hanem átadtam Péternek, hogy ő vigyázzon rá. Délután érkezünk Karlsbadba. A pályaudvaron vártak a szép fekete muszka lovak, a villa bejáratánál Berkes bandája a „Palomá”-val fogadott bennünket — de Pétert nem láttam. Rettenetes gyanú érlelődött meg bennem. Hol van az acélkazetta? Mit teszek, ha Otéro most fogja kérni?

Gyorsan elbúcsúztam tőle azzal az ürüggyel, hogy

sürgősen a városba kell mennem, vacsorára majd megérkezem. A bécsi kocsiától, aki a lovakkal jött, csak annyit tudtam meg, hogy Péter délelőtt megérkezett, de azóta nem látta.

Tisztában voltam vele, hogy a kazetta eltűnése katasztrófát jelent számomra. Otéro természetét ismerve, tudtam, nem is engedné, hogy magyarázatokba bocsátkozzam. Az értékét pedig semmiesetre sem tudnám megtéríteni. Elhatároztam, hogy a kazetta nélkül nem megyek vissza a villába és ha nem kerítem elő, végzek magammal.

Estig még volt időm. Elmentem a karlsbadi rendőrségre és bejelentettem, hogy inasom egy értékes kazettával eltűnt. „Pupp” gesztenyefái alá ültem le és a szemközti óra mutatójának lassú járását figyeltem. Körülbelül három óra időm volt még.

Levélpapírt kértem a pincértől, hogy anyámnak írjak, de ebben a pillanatban tűnt fel Péter alakja, kezében a kazettával. Elmondta, hogy egyik nagy bőröndöm lemaradt valahol. Karlsbadnak két pályaudvara van és mialatt én Otéroval az egyik pályudvaron megérkeztem, Péter a másikon kutatott eltűnt bőröndöm után.

Hamarosan híre ment, hogy Otéro és egy magyar úr együtt laknak egy villában, ahol saját magyar cigánybandájuk játszik nekik. Soha annyi szerelmes, találkára hívó levelet nem kaptam, mint ebben a hónapban. A Karlsbadban üdülő nők, különösen az amerikaiak, mint csodát nézegettek az Alte Wiese sétányán, ahol a gyönyörű Otéroval haladtam végig. Brilliánsainál talán még jobban érdekelte a nőket sok pompás toiletteje. Olyan selymeket viselt, amelyeknek anyaga

Lyonban — csak az Ő számára készült. Ruhaanyagait két hónapig nem volt szabad piacra dobni.

Közben ráértem, kielégítettem néhány asszonyi kíváncsiságot is.

Egy hónap múlva búcsút vettem a szép Otétótól. Ő Parisba ment, én pedig haza, ügyvédemhez, hogy kölcsönt vegyen fel birtokomra.

XXX. FEJEZET.

Martinuzzi bíboros meggyilkolásáról. — Házasságom a szomszéd Csáky Pallavicini Orsini-házból. — Régi történetek.

Karlsbad nagyon kimerített. Falura vágytam pihenni. Szendrőlád szomszédságában van Szendrő, ahol az öreg gróf Csáky László lakott. A tiszteletreméltó gróf 1848-ban felgyújtotta budetini várkastélyát, hogy a császáriak kezére ne kerüljön. Parisban, az emigrációban igen előkelő szerepet játszott. Lenormand, — a híres párisi jósnő (hiszen Parisban mindig van egy Lenormand) egy ízben azt mondta neki:

— Önnek csak egy van abból, amiből minden férfinak kettő van.

Agglegény maradt egész életében.

Ugyancsak Szendrőn lakott Königsberg Irma grófnő, aki sohasem ment férjhez. Szerelmi memoire-jait sajnós, nem hagyta az utókorra.

A szendrői vár ura, Csáky Pallavicini Zsigmond örgróf volt. Rákóczi Ferenc többször megfordult itt, hiszen családi fészke, a felsővadászi várkastély, a szomszédságban volt.

Untam magam Szendrőládon és igen megörültem, mikor megtudtam, hogy az örgróf Csáky Pallavicini család Szendrőn tartózkodik. A középkori várkastély csonka tornyával és lőréseivel nagyon illett lakóihoz. Amikor Zsigmond örgróf és felesége donna Isabella Orsini, Orbassano, Trana és Rivalta grófnője, ennek édesanyja, született Orlow Antónia hercegnő együtt ültek gyermekeikkel a nagy ebédlő boltívei alatt, mint-ha régmúlt idők elevenedtek volna meg. Az ebédet orosz ezüst tálakon szolgálták fel. Ebéd előtt a család tagjai keresztet vétettek és az örgróf né rövid imát mondott.

Többször ott tartottak éjszakára, Boltíves hálószobában aludtam, ugyanabban, ahol Fráter György lakott gyakran, amikor a sajládi kolostorból — amelynek rendfőnöke volt — átjött a szendrői várba.

Sokáig nem tudtam elaludni. Megelevenedett előttem Utjesenits Martinuzzi György, a későbbi bíboros alakja.

Apám nagyon büszke volt arra, hogy a bíboros Mária nevű nővére nagyanyjának, Draskovich grófnőnek ősanja. A Draskovichok trakostyáni várkastélyában díszhelyen függ a bíboros képe. Ez az egyetlen eredeti Maltinuzzi kép. Mellette nővéréé, ki Draskovich Bertalan felesége volt.

A boltívek alatt, amelyek még látták őt, alakja és sorsa egyre jobban izgatott. A bíboros véres árnyéka kísértett körülöttem. Álmatlanul forgolódva az ágyban kiszámítottam, hogy véremben tizenkét és fél százalék Draskovich vér van és bizonyos, hogy Martinuzzi vére is folyik ereimben. Fráter György alakja és tragédiája már régebben is foglalkoztatott.

Mint apród került Bécs elfoglalójához, Corvin Já-

noshoz, Mátyás király fiához. Sorsdöntő volt életében, mikor Szapolyai János király és a szépséges Hedvig királyné udvarába került. Főfoglalkozása a kandalló tüzének élesztése volt a királyné hálószobájában. Előkelő szolgálatnak számított ez. Kitűnő alkalom volt a jövő megalapozására. Lovagi tornák helyett a tudományoknak szentelte életét Martinuzzi. íródeák, szerzetes és diplomata lett, aki kitűnően értette a módját, hogyan játssza ki Bécs ellen a török szultánt. Sokat köszönhet neki a magyar, hogy a két ellenség közt össze nem morzsolódott.

Szapolyai János második feleségében, Izabella királynéban is lelkes támogatót talált Martinuzzi, aki már bíboros volt, amikor Ferdinánd a „Römischer Kaiser Deutscher Nation” kiadta az utasítást, hogy el kell tenni láb alól. Castaldo tábornokot bízta meg a feladattal. A tábornok — mert Martinuzzinak külön hadserege volt — vendégül hívatta magát hozzá, az alvinci várba. Castaldot, kinek ezredese egy Pallavicini volt, izgatták Martinuzzi arany kincsei. Pallavicini pedig bosszúra vágyott, mert Martinuzzi nem a saját, hanem a tisztikar asztalánál ültette őt le. Castaldo benn a várban megbízta Pallavicinit, hogy a császári parancs alapján ölje meg Martinuzzit. Pallavicini pedig őrmesterét küldte be hajnalban a bíboroshoz azzal, hogy jelentse: futár megy Bécsbe, nincs-e küldenivalója?

A bíboros ekkor már bundában, íróasztalánál dolgozott. Iratai mellett egy nyitott breviárium hevert. Át is adott az őrmesternek egy Bécsbe szóló levelet, aki ekkor az ajtó függőnye mögött rejtőzködő Pallavicinitől maga is fenyegetve, tört döfött Martinuzzi mellébe.

Castaldo tábornok és Pallavicini nem találtak anynyi kincset, amennyit reméltek. Ötvenezer aranyat és

a római Traján császártól származó ezer Lysimachost vallottak be. Castaldo ezt beszolgáltatva a pénztárba. A bécsi kamarilla keveselte az összeget, Castaldo azonban megszökött a számadás elől.

Hetven napig hevert temetetlenül Martinuzzi hullája, szerencsére téli időben. Senkisem merte a „birodalmi átkot” megtörni és a halotthoz nyúlni. Az özvegy Izabella királyné (Szapolyai második felesége) Martinuzzi körmeit és bundájából egy véres darabot kért. Castaldo, aki közben elszökött, a királynénak mégis kedveskedni akart és visszaküldte egyik emberét, az olasz Mercadot. Ez behatolt a szobába, ahol a bíboros holtteste már oszladozott, levágta a halott egyik fülét és elküldte a királynénak. Izabella megismerte a fület, amelybe számtalanszor gyónt. Ilyen jellegzetes fület nem lehetett meg nem ismerni: szőrös volt, mint a hiúzé.

Hetven nap múlva a gyulafehérvári kolostor papjai temették el a fülnélküli bíborost és sírjára ez a felirat került: „Omnibus moriandum est.” („Mindannyian halandók vagyunk.”) Kitűnő szöveg gyilkosoknak.

Pallavicini nem sokkal később a temesvári pasa fogságába esett, aki őt a kincsek miatt alaposan megkínóztatta.

Ez volt a Pallaviciniek első magyarországi megjelenése. A szendrői vár ura nem született Pallavicini, hanem Csáky volt. Ezzel a megnyugtató vigasszal aludtam el végre a szobában, amelyben egykor Martinuzzi György lakott.

Kedves, jó anyámnak nagy gondjai voltak miattam. Ismerte nyugtalan véretem, meg akart házasítani. Berzeviczy Edmund nagybátyámmal együtt jó partit szemeltek ki, Egy távoli rokonom leányát, akinek a

Bodrogközben négyezer hold tehermentes, kitűnő földje volt. Rábeszéltek, hogy menjek el háztűznézőbe. Három napig maradtam vendégszerető házuknál, de egyetlen közös gondolatunk sem akadt. Fülemben még a „Paloma” zenéje csengett és lelkemet a szendrői Orsiniek renaissance alakjai árnyékolták be. A nekem szánt fiatal bárónőnek a romantika iránt nem volt érbéke, csak a vetés és az aratás érdekelték őt. Mikor azután csalódottan hazatértem, anyám szomorúan csak ennyit mondott:

— Kár. Megcsendesített volna. Az olyan élethez, amelyet te akarsz élni, nagyon sok pénz kell.

Anyám rendkívül okos asszony volt, aki igen sokat látott előre.

A szendrői várban nagy bált rendeztek. Francia színdarabot adtak elő. Kértek, hogy játszam én is. A kérést azonban elhárítottam, mert színészkedni nem tudok. Naponta jártam át Szendrőre. Otthonosan kezdtem érezni magam. Kellemes összhangban voltak itt a tradicionális luxus és az egyszerűség.

Csáky Zsigmond grófot a „Szepes föld örökös urá”-t Pallavicini Roger örgróf örökbefogadta és Ferencz József megengedte neki, hogy a kétféjű sast, a Pallaviciniek címerét (a Csáky ak — levágott tatárfej, melyből 7 csepp vér cseppen — címere helyett) felvegye és az örgróf (Markgraf) címet használhassa.

A „Markgraf” cím nem ugyanaz, mint a francia marquis vagy az olasz marchese. A Markgraf egy közjogi, még Nagy Károlytól szabályozott határvédelmi terület urának címe. Ilyen volt a „Stato Pallavicino”: (palliar vicino — szomszédnyúzó) amely már a IX. században mint Pallavicini örgrófság történelmileg kimutathatóan az olasz tavak északkeleti részén terült el,

honnan hatalmukat különösen Genuára, — melynek sok dogét és Rómára, melynek sok bíborost adtak — terjesztették ki. A család az Este (Lukrezia Borgia harmadik férje is egy Este volt) és a braunschweigi uralkodó házzal közös törzsből fakadt. Roger apjának, a dúsgazdag Alfonznak, Ferencz József a „Markgraf” címet és rangot csak akkor adta meg, midőn a vak, számkivetésben élő György hanoveri király (a braunschweigi házból) támogatta Pallavicini kérését.

— Megteszem a kedvedért — mondotta Ferencz József, György királynak — annak ellenére, hogy ezután már nem én leszek a Monarchia egyedüli örgrófja (ő Morvaország örgrófja volt).

Pallavicini óriási vagyona Magyarországon — házasságból és egy kofferből származik. Az 50.000 hold fekete földű Mindszent, Zichy birtok, a koffer pedig egy öreg Pallavicinié volt, ki a múlt század közepe táján a revolúciós időkben Genuából — Bécsbe, Alfonznak a Josefplatzon álló gyönyörű palotájába menekült. Egy nagy koffer volt vele, semmi más. A rettenetes zsigori, dúsgazdag Alfonz egyetlen szobácskát adott letört rokonának lakásul, kinek táskájában midőn meghalt, megtalálták a genuai dogék idejéből származó mesés ékszereit, kincseit.

Roger örgróf az ötvenes években, a Bach korszak alatt, Magyarországon császári katonatiszt volt. Megismerkedett gróf Csáky Zsigmond szendrői várában annak szépséges feleségével, gróf Vay Euláliával. Beleszeretett Midőn azt megvallotta neki, a grófnő kitérőleg válaszolt:

— Ez csak beszéd, maga még csak a kisujj át sem tudná értem föláldozni.

Roger örgróf kiment, a szakáccsal levágatta a kis-

ujját és ezüsttálcán egy vörös rózsát téve mellé, beküldette a grófnőnek. Azután lóra ült és ellovagolt a garnizonjába.

Csáky Zsigmond gróf nemsokára elvált a feleségtől is, a vagyonától is, amelyet eltékozolt. (Áldott lelkű, jó ember volt, de még nem tudta megtanulni, milyen veszedelmes a váltó aláírása, hiszen néhány évvel előbb a nemes ember vagyonát még egy papír darabbal nem lehetett olyan könnyen megtámadni.) Sem feleségére, sem az uradalmára nem tudott eléggé vigyázni, így mind a kettő Roger-é lett.

Zsigmondnak két fia volt: Zsigmond és Hippolit, kiket Roger örökbefogadott és akik így Csáky Pallavicini örgrófok lettek.

Roger zsugori, jó gazda volt. Feleségével, az elvált Eulaliával igen boldog, vagyonszerző életet élt. Gazdasági épületein még a cserépszindelyeket is megszámláltatta és ha ezekből az összetörteket be nem jelentették neki, megfizettette az intézővel.

Mint minden Pallavicini, ő is igen bátor férfi volt. Egy ízben kurittyáni kastélyába, ebéd közben rablók hatoltak be. A rablóvezér Sobri volt, kiről a legenda azt állította, hogy egy született Vay és ez esetben rokona lett volna Roger feleségének. Állítólag szerelmi csalódás kergette a betyár életre.

Az ebédlőbe lépve, pénzt követelt Rogertől. Ez felugrott, torkonragadta Sobrit, erre azonban ennek egy cimborája fokossal fejbevágtá Rogert, ki vértől borítva esett össze. Eulália kétségbeesetten borult rá.

— Ne bántsátok, vigyetek el inkább mindent!

Sobriék nem vittek el semmit.

Lélektani rejtély Roger örgróf végrendelete. A két fiú közül az idősebb ikre, Zsigmondra, kinek teljesen

Csáky arca, fizikuma és jelleme volt, hagyta az egész vagyonát, a Pallavicini külsejű Hippolitot pedig teljesen kitagadta.

A végrendeletet oly rettenetesen szigorú formában kötötte meg, hogyha Zsigmond a végrendelet ellenére bármely vagyonrészt is juttatna testvérének, a vagyontól ő is elesik és ez átszáll a Pallavicini család fejére, a dúsgazdag Alfonzra. Miért csinált ilyen természetellenes végrendeletet, sohasem tudtam rájönni.

Az, hogy Hippolit egy kissé flörtölt a Cinizelli cirkususz egyik lovarnőjével és néhány száz forint adósságot csinált, talán nem lett volna elegendő ok még a cserépszindelyt számoló vagyongyűjtőnek sem. Itt más, mélyebb ok lehetett. Azt hiszem inkább, hogy jóvá akarta tenni, amit Csáky Zsigmond ellen vétett.

Zsigmond fia: Zsigmond, nagylelkű, jószívű testvér volt. Első tette, hogy a kántor Jánosi uradalmat Szabolcs megyében odaajándékozta Hippolitnak. A bécsi, dúsgazdag Pallaviciniek ezért perrel akarták megtámadni és Zsigmondot egész vagyonától megfosztani, hogy testvérén segített.

Hippolit ebben az időben a magyaroktól annyira rajongott József főherceg szárnysegédje volt, aki tudomást szerezvén erről, felment a királyhoz. Ferencz József ráparancsolt Alfonzra, hogy a pert szüntesse meg és a testvérek közötti békét ne zavarja.

Zsigmond apósom rendkívüli nagy európai műveltséggel birt. Hét nyelvet beszélt tökéletesen, a literatúrában és történelemben magas tudása volt és ezt mind oly könnyedséggel, francia esprit-vel tudta előadni, hogy úgy a párisi-, faubourg-saint germaini vagy a firenzei — akkor még konzervatív pápai fekete — mint a velencei és nizzai internacionális társaság a rokokó

időknek egy itt felejtett képviselőjét látta benne. Igen vallásos ember volt. Idősebb korában a ferencesek III. rendjébe is belépett. Politikai vezérül gróf Zichy Nándort ismerte el. A főrendiházban többször szólalt fel ókonzervatív értelemben. Olyan jól tornászott, hogy még ötvenéves korában is átugrotta az ebédlőasztalt. Bár majdnem állandóan külföldön tartózkodott, nemzetére büszke magyar maradt mégis. Az anyagi dolgok egyáltalán nem érdekelték. Ügy tekintette ezt, mint a „Csáky szalmáját”. Igényei nem voltak nagyok. Oly nagy úr volt és lelkében oly gazdag, hogy földi szegény és gazdag között nem vette észre a különbséget. Nem kártyázott, nem cigányozott, néha azonban jó magyar szokás szerint el-elidogált, de akkor sem támadt verekedő hangulata, nem is búsulta el magát, de kedélyes regélővé vált. Az erotikus vicceket és a pornográfiát nem kedvelte. Diszkrét volt, neveket nem mondott, de szavaiból ki lehetett venni, hogy tulajdonképpen csak egy kedvtelése volt, — az asszony. Ezen a téren rendkívüli emlékei voltak, melyeket nem tőle, de másoktól hallottam. Azt hiszem, nem volt híve a tragikus, mély szerelmeknek és inkább az asszonyt és nem a lelket kereste. Sokat beszéltek belgrádi esetéről, mikor négyes közben Natália királynétól — csókot kért. Egy táncos szomszédja ezt meghallotta, besúgta xMílán királynak és Zsigmond grófnak még a bál éjjelén kellett menekülnie a Dunán keresztül. Még a vámőrök is utána lőttek.

Szívesen elbeszélgette emlékeit a Tuillériákról III. Napoleon páratlanul fényes udvaráról, hol őt rokona, Metternich Paula hercegnő — ki Eugenia császárné legintimebb barátnéja volt — vette pártfogásába.

Sok komikus esete volt. Egy osztrák származású

gazdasági felügyelő egyszer szokatlan időben tért haza és felesége szobájának ajtaját csukva találta, de csókokat hallott mögötte. Erre az ablakhoz ment és onnan elsőrangú válási okot képező látvány tárult feléje. Ijedten kapott a fejéhez és midőn bekiáltotta:

— Schon gut, Herr Graf! — Zsigmond bosszúsan felelte rá, jó bécsi dialektusban:

— Wart'a biss'l.

Egy szerencsétlen vadászon fia, Hippi kilötte apjának egyik szemét.

Zsigmond lelkifinomságára jellemző, hogy korholás helyett még ő mentegette fiát az ügyetlenség vádjától és az órákig tartó úton hazafelé kedvenc nótáját énekelte: „Huszár legény”...

Hippi, Gabriella öccse örökölte atyjának rendkívüli nyelvtelhetségét és irodalmi készségét, az: üzletek, a pénz lenézését, egyenes vonalú becsületérzését és hazafiságát. Családja „fátuma” sem volt képes lelkieréjét és nemes gondolkozását megingatni.

Nem sok szent könyvet olvastam, de a Szentségről mégis tudok magamnak fogalmat alkotni, mert az önfeláldozó, az elhagyatottakat ápoló, örökké tevékeny, a szegénységben büszkeséget, a vagyonban csak adakozási kötelezettséget látó, a művészetben csak a szépet, magasztosát, tehát ott is Istent imádó nagy aszszonyt: Izabella Orsinit ismertem.

Leborulok annak a pár évnek emléke előtt, mikor a sors megengedte, hogy Ő megtisztelt bizalmával. Itt igazságtalan volt a sors irántam, nem érdemeltem meg, hogy az Orsiniek évszázados tragédiájához én is esz-köz legyek a buta végzet kezében.

Ha valaki, akkor Ő meg tud nekem bocsátani.

Izabella őrgrófnő, a Mediciek korát elevenítette fel

A nagy ebédlő falán függött Francesco di Medici képe.

— Egyik ősanyám férje volt Francesco! — mondta a fakult képre mutatva, — őt is Izabella Orsimnek hívták, mint engem. Ez a férfi olyan rettenetes féltékeny volt, hogy egy éjjel párnával fojtotta meg a feleségét. Nézte meg jól a képet, ezt a vad, szenvedélyes tekintetet. Egy hitvesgyilkos Medici arca!

Egy másik képről is sokat beszélt.

— Lorenzo il Magnifico. A legnagyobb Medici. Lorenzo menyé is egy Izabella Orsini volt. A firenzei Palazzo Vecchio nagytermében Lorenzo éppen csókot akart rabolni menyétől, mikor hirtelen egy festék csécset hullott le lábaik elé. Lorenzo ekkor vette észre a magasban, festőállványon ülni házifestőjét, Vasarit. Kirántotta törét és felmászott az állványra, hogy leszúrja a szemtanút. Vasari, aki mindent látott, és izgalmában ejtette el ecsetjét, rémületében most alvónak *tetette* magát. Lorenzo egy ideig csillogó törével kezében szemlélte a mély álmot tetető festőt, azután megnyugodott.

Egy harmadik kép előtt így szólt:

— Ez a zord tekintetű férfi, Borgia Cézár két ősöm gyilkosa. Az egyik Lodovico Orsini, aki kockán sok aranyat nyert Césártól, azonban nyereségének nem örülhetett sokáig, mert amint a palotából kilépett, César emberei leszúrták. Másik ősöm, a hatalmas Rodrigo Orsini, akit Cesare Borgia több főúrral együtt Sinigagliába hívott meg vacsorára. Egyik vendége sem érte meg a hajnalt. Mindegyiket megölette.

Két pápa képe előtt így folytatta:

— Mind a kettő Orsini volt. Az egyik III. Miklós, a másik XIII. Benedek. Amott az a kép, az Orsiniak mai fejét, Orsini Fülöpöt ábrázolja. Az „assistente al

trono di papa” spanyolszabású, ceremóniás ruháját viseli. Ezért a ruháért sok vér folyt a Colonna hercegekkel vívott harcokban. A két hercegi ház azon vetélkedett, hogy ki álljon a pápa trónjának jobb oldalán, Orsini-e vagy Colonna? Végül abban egyeztek meg, hogy az egyik évben a Colonna család feje áll a jobboldalon, a következő évben pedig az Orsmiak.

Mindez sokkal jobban érdekelt, mint a bodrogközi cséplés eredménye.

A csendes, feketeszemű, gyönyörűszip Friderika elmélázva hallgatott. Idősebb nővérét, Gabriellát azonban ezek az öreg családi históriák édes-keveset érdekelték. Természetes vidámságával ő képviselte a jelent. Kitűnő termetű, szőkésbarna, Csákyarcú, rendkívül szellemes fiatal leány volt. Abban a modorban szeretett levelezni, mint madame de Sévigné. A francia és olasz irodalom a kisujjában volt. Igen szépen zongorázott, jól énekelt, a velencei zeneakadémiát kitüntetéssel végezte. Amellett igen jóságos, bátor, halálfélelmet nem ismerő lélek volt. Mindig egyszerűen öltözködött, költséges igényei nem voltak,

Beleszerettem Gabriella jóságos tekintetébe. Ő már sokat hallott kalandjairól, szerelmeiről, utazásaimról és ezek érdekessé tettek előtte. Én voltam a „romantikus” szomszéd földesúr.

Vacsora után rendszerint a zongorához ült és eljátszotta Tosti mélabús dalát a „Malia”-t, amelyről tudta, hogy kedvenc dalom. Egy este, a következő levelet írtam neki: „Érzem, hogy tudnám szeretni. Ha megengedi, hogy másnap megkérjem a kezét, énekelje el vacsora után a „Maliá”-t

A kandallóhoz támaszkodva vártam és csakhamar meg is hallottam a „Malia” dallamát.

Másnap megkértem a kezét.

Nem hoztunk egymásnak szerencsét. Sokat kellett Oscar Wilde kegyetlen kijelentésére gondolnom: „Mindenki megöli, amit szeret.”

Két hónapi jegyesség után, a szendrői várban megvolt a fényes esküvő. Még aznap este, nagy hóvihartól kergetve, elutaztunk Velencébe.

XXXI. FEJEZET.

Don Carlos és a mexikói trónkövetelő Iturbide. — Az áruló fénykép. — A lovagias olasz úr.

Velencében feleségem teljesen otthon volt. Családja éveken át palazzot bérelt a lagúnák városában. Anyósom megígértette velünk, hogy megkérjük a velencei patriarchát, Sartot, a későbbi X. Pius pápát, hogy áldjon meg bennünket. (Sarto pápává választását Ferencz József tiltakozásának köszönhette, aki a Francia és Olaszországtól jelölt Rampolla bíboros ellen vétőt jelentett). A szentéletű patriarcha visszaemlékezve feleségem gyermekkorára, megáldott bennünket.

Második utunk a Palazzo Loredanba vezetett, hogy feliratkozzunk don Carlosnál (spanyol VII. Károly), aki feleségem bérmaapja volt. Don Carlos másnap meghívott bennünket ebédre.

A palazzo előcsarnokát sárga-vöröss spanyol zászlók és hadiemlékek díszítették, amelyek a carlista harcból származtak. Felesége Zita királynő nagynénje volt.

Az ebéden részt vett Iturbide mexikói herceg is, aki az utolsó mexikói király fia volt. Atyját detronizálták ée a gyermektelen Miksa mexikói császár Iturbide herceget örökbefogadta. A mexikói forradalmárok mindkettőjük atyját kivégezték. A herceg Velencé-

ben telepedett le és nyolcvanezer forint évjáradékot kapott Ferencz Józseftől.

Gyakran üldögéltem esténként Spanyolország és Mexikó trónkövetelőinek társaságában a Szent Márk-teréren, a Flórián kávéház terraszán, ahol valamikor Cassanova oly szorgalmasan nézegette a velencei asszonyokat.

Meglátogattuk feleségem barátnőjét, Dada Albrizzi grófnőt. A palazzo Albrizzi belül semmitsem változott lord Byron óta, akinek egyik leghíresebb szerelmi kalandja itt játszódott le. Ugyanebben a palotában, ahol egykor Byron szeretett, foszlott szét feleségem ábrándja, hogy hű férje tudnék lenni.

Dada grófnő nagy estélyt rendezett tiszteletünkre. Az egyik vendég magnéziumfénynél felvételeket készített. A fényképezésre nem voltam elkészülve. A palota termeit a gyertyafény rosszul világította meg, épp úgy, mint Byron idejében. Én ezt a körülményt felhasználva, a homályos sarokban megcsókoltam feleségem egyik barátnőjét. Ugyanekkor villant fel a magnézium fénye. Szerencsére senkisé sem vett észre bennünket, mert a fény lobbanása egy pillanatra mindenkit megvakított. Csókolózó partnernőm nápolyi hercegnő volt, akinek egyik őstét olajban főzték meg és emiatt később szentté avatták. Szent őse, amikor meglátta a forró olajjal telt üstöt, bizonyára nem rémült meg annyira, mint ő ebben a pillanatban. Feleségem sem vett észre semmit. A gondolában szerelmesen énekelte fülemben a Maliát, de most ez nem tudott felvidítani.

Másnap délelőtt Péter névjegyét hozott be: Marchese di... Kértem, jöjjön fel szobámba. A hotel falai igen vékonyak voltak, úgy, hogy feleségem a szomszéd szobából hallotta beszélgetésünket; külön-

ben is érdekelte, miért látogat meg ilyen kora délelőtt a marchese, akinek családjához meleg barátság fűzte. A velem körülbelül egykorú úr hideg udvariassággal így szólt:

— Én fényképeztem tegnap a palazzo Albrizziben.

— És jól sikerültek a képek? — kérdeztem udvariasan. Mire ő már mosolyogva jegyezte meg:

— Túlságosan jól.

Elővette az egyik fényképet és megmutatta. Sor-somba belenyugodva láttam magamat a nápolyi szépséggel, amint átölelve tartom. Néztem a képet, hogy időt nyerjek, azután szó nélkül visszaadtam neki. Összetépte. Elővette zsebéből a lemezt is és darabokra törte. Azután távozott. Sajnos, ez a lovagias eljárás nem sokat használt nekem. Utána feleségem azonnal bejött a szobába. Meglátta a széttört lemezt és az összetépett fényképet. A papírdarabokat felkaptam, de már hiába.

Boldog voltam Velencében. Őszintén szerettem feleségemet, amellet állandóan megcsaltam őt. Csak két dolog hiányzott: a ló és a kártya.

XXXII. FEJEZET.

Park-Club. — Jakabffy öngyilkossága. — Pisztolokról és párbajokról.

Mikor visszatértem Magyarországra, Pesten igen mozgalmas élet folyt. Báró Aczél Béla a külföldi klubok nagy ismerője alapította a Park Clubot, a hölgyek és urak közös kaszinóját. A Park Clubba való belépés igen nehéz volt. Nemcsak a származást és a tár-

dalmi rangot, de főképp a szalonrutint bíralták el. A hölgytagokat a hölgybizottság, a férfiakat a férfibizottság választotta.

Az alapító listán én voltam a negyedik aláíró. Báró Aczél közölte velem, hol akarja felépíteni a klub palotáját. Még aznap éjjel nagyobb üres területet vásároltam meg a jövőendő épület közvetlen szomszédságában Cséry Lajostól. Egy hét múlva a klubalapító lista megtelt aláírásokkal és a telket kétszeres áron adtam el.

A klub berendezése európai hírű. Aczél személyesen ment ki Angliába, bútorokat, szőnyeget, ezüstneműt és porcellánt vásárolni.

Nagy kártyázás folyt ebben az időben, a kaszinóban. A termés jó volt. Sok pénz, hatalmas összegek cseréltek gazdát a zöldasztalnál. Hazautaztam Szendrőládára és pár nap múlva rövid, de igen lesújtó levelet kaptam, amelyben ennyi állt:

„Elmegyek. Közöld kíméletesen Margittal. Tódor.”

Azonnal Pestre utaztam és itt megtudtam, hogy mi történt az én életvidám, vastagszivart szívó, zömök Jakabffy Tódor barátommal, a hamburgi derby és a berlini union klubi peches társammal.

A fekete széria megtörte. Negyvenezer forinttal tartozott báró Üchtritznek. Nem kártyaadósság volt. Hírek keringtek a kaszinóban, hogy jogtalanul vette fel ezt az összeget. Rohonczy Gida, aki ekkor az erkölcsbíraskodás funkcióját végezte a kaszinóban, megtudta az esetet és olyan éles szavakkal jellemezte Tódort, hogy ez elégtételt kért. A lovagias ügy a Nemzeti Kaszinó becsületbírósága elé került.

Tódor a kaszinóval szemben lévő kávéházban várta az ítéletet. A tanácskozás hajnalban ért véget,

amelyen báró Üchtritz és gróf Andrassy pártját fogták Tódornak. A szavazásnál mégis három golyó fekete, kettő pedig fehér volt: Tódor nem vehetett lovagias elégtételt.

Erre hazament és agyonlőtte magát. Öngyilkossága előtt írta a levelet nekem, kérve, hogy barátnőjével, Margittal — aki egyszerű teremtés volt — közöljem az esetet. Ezt a nem könnyű feladatot teljesítettem is. A csanádmegyei kupai sírboltban nyugvó Tódorra ma is gyakran gondol sok jó barátja.

A párbaj évszázadok hosszú gyakorlatától szentesített lovagkori maradvány és nem oktalanság. A párbaj ellenségei gondolják meg: „Pisztolylövések vagy kardvágások igaz, hogy nem sokat bizonyítanak, de gyakran mindent helyrehoznak.”

Mindig szorgalmasan gyakoroltam magamat a pisztolylövésben. Abban az időben Európa egyik legjobb pisztolylovója voltam. Nagy a különbség a pontos céllövő és a gyorslövő között. A veszedelmesebb pisztolypárbajozó az, aki pontos célzás nélkül, oly gyorsan teríti le ellenfelét, hogy az utóbbi már nem veheti pisztolyának hasznát.

A pisztolypárbajt kétféle pisztollyal vívták. Magyarországon és Ausztriában nagykaliberű, simacsövű, célgombnélkülivel. A ravaszt nehezen lehetett meghúzni. Becsületbeli szabály volt, hogy a párbajozó ne ismerje a pisztolyt. A sors, a véletlen, vagy ha úgy tetszik, az istenítélet sokkal nagyobb szerepet játszott az ilyen pisztolyokkal vívott párbajoknál, mint Franciaországban és Oroszországban, ahol a pisztoly vontcsövű volt, célgommbal és a finom ravaszt a legkisebb érintéssel meg lehetett húzni. A franciáknál és az oroszoknál a hidegvérű jó céllövőnek halálos előnye volt ellenfelé-

vel szemben. Ott egyedül az ügyesség döntött. Istenítéletről szó sem lehetett. Viszont a magyar párbaj komolyabb volt, mert ha a magyar párbajpisztoly lövése talált, rettenetes sebet ejtett. Sokkal veszedelmesebbet, mint a francia vontcsövű pisztolyok kis golyója.

Külföldön szabad volt saját pisztolyt használni. Az urak hálósobájának egyik dísze a mahagóni kazetta volt, a két finomművű pisztollyal, amelyeket még az utazásokra is magukkal vittek, mert nem tudhatták, mikor lesz rájuk szükség. Mind a két fél kivitte kazettáját a párbaj színhelyére és a segédek pénzfeladással sorolták ki, hogy kinek a pisztolyával fognak löni. Színházban, regényekben azt állítják, hogy az ellenfelek fekete ruhában, felhajtott gallérral álltak fel. Felhajtott gallért én sohasem láttam egy párbajban sem.

Szintúgy olvastam regényekben, de sohase láttam, és hallottam, hogy vannak párbajok, ahol az első lövés joga a sértőt illeti meg. Ez egyenesen abszurdum, tökéletesen ellenkezne a lovagiasság fogalmával, ahol mindkét félnek egyforma jogának kell lennie. Többnyire huszonöt lépésnyi távolságban, öt-öt lépés avance-szal állnak fel. A vezetősegéd adta meg a jelt: „Egy... kettő... hamm... tűz!” — és tíz másodpercet adott a lövésre. Tíz másodperc után „állj”-t kiáltott. Nem volt szabad löni a tűzvezényszó előtt és az „állj” után. A párbaj ősi felfogása szerint az, aki a szabályt megsértette, üldözött vad volt, akit bárki, bárhol lelőhetett.

Ha a pisztoly csütörtököt mondott, a párbajozó fél új gyutacsot helyezhetett pisztolyába. Láttam ilyen esetet, amikor a veresszakállú herceg Odescalchi Artúr „Perbacco!” káromkodással hihetetlen fürgén új gyutacsot tett fel és gondosan célzott a vele teljes mellel

szembenálló, nyugodtan szivarozó ellenfelére, Klogusiczky Jánosra.

A pisztolypárbaj másik módja az, hogy háttal állítják fel az ellenfeleket tizenöt lépés távolságban. Nem számolnak, hanem a „tűz!” vezényszóra megfordulnak és szabadon lőhetnek az „állj!” vezényszóig. Ilyen párbajban esett el Puskin, Lermontow és Lasalle.

Magyarországon nem saját pisztollyal vívták a párbajt, hanem teljesen új pisztolyokkal, amelyeket egy szervita-téri híres fegyverkereskedőnél vásároltak. Gondosan megtöltötték, majd kisorsolták a két pisztolyt. Az ellenfelek huszonöt lépésnyire álltak fel. Kétszeri vagy háromszori golyó váltás volt a „komoly” párbaj. Ilyen módon folyt le Rosenberg Gyula párbaja, vele később nagy kártyacsatákat vívtam Kottlingbrunnban a versenyek alatt, ki agyonlőtte gróf Batthyányit, Schosberger bárónő vőlegényét. Hasonló párbajt vívott gróf Kolowráth Lipót, aki Upmann szivarkirály leányát vette feleségül és egy Schwarzenberg herceget lőtt agyon, — ugyancsak ilyen párbajban lőtte át gróf Széchenyi Andor mellét Wahrmann Richárd. Amikor az orvos gyerityát tartott a sebhez, Andor tüdeje elfújta a lángot; csodálatosképen mégis teljesen felgyógyult.

Hogy a pisztoly töltésénél mennyire kell vigyázni, erre jellemző a következő eset.

Báró Aczél Béla beszélt nekem, hogy mint vezető segéd, tévedésből két golyót tett gróf Berchtold Miklós pisztolyába, az ellenfél pisztolyába pedig elfelejtett golyót tenni. A „vak-” pisztoly eldőrdült, Berchtoldé pedig szerencsére csütörtököt mondott. A tévedés akkor derült ki, amikor Aczél a párbaj után Berchtold pisztolyát egy fára célozva kilőtte és a lövés két lyukat ejtett a fán. Báró Aczél azt állította, hogy öngyilkos lett volna,

ha Berchthold gróf két golyóra töltött pisztolya elsül cs mindkét golyó eltalálja ellenfelét.

Én sohasem céloztam. Balszememet nem hunytam be. Dobtam a lövést, még pedig oly ügyesen, mint a montecarlói croupier, akit a kifizetésnél annyiszor megbámultam. Amikor egy baleset miatt egyik kezemre megsebesültem, pisztollyal kezdtem vadászni. Két pisztollyal is sikeresen lőttem két figurát. Sok pénzt nyertem a párisi Gastin-lövöldében azzal, hogy ki tud gyorsabban célbalőni.

XXXIII. FEJEZET.

Egy tél Firenzében. — Don Carlos leányainak szívügyei. — IV. Henrik meddő epedése. — Találkozásom d'Annunzióval.

A pesti poros és puskaporos levegő után feleségem örült, hogy Firenzébe megyünk telelni, ahol gyermekkorát töltötte, nagyanyjánál, Orlow Antónia hercegnőnél, ki tizenhatéves korában ment férjhez a hatvannyolcéves Don Joachimo Orsimhez, kinek harmadik felesége lett. Palotája Firenze zenei központja volt. Hangja és énektudása (bell canto) európai hírnév és neve a zenetörténelemben is benne van. Rossini otthonos volt náluk és több zenei kompozíciót ajánlott fel neki. Liszt Ferenc firenzei tartózkodása alkalmával mindig felkereste Antónia hercegnőt. Feleségem sem felejtette el soha, hogy mint kis gyerekeknek itt a „Boci-boci tarka” ütemeinél Liszt Ferenc vezette az ujjait.

De Gubernatis Olaszország egyik legnagyobb tudós költője napi vendégük volt. Ez a nagy zenei és

művészeti központ egyszerre megszűnt, midőn a Szent pétervári magánbank — ahol hercegnő vagyonát kezelték — egyik napról a másikra megbukott.

Firenze hadtestparancsnoka, a „Dúca di Napoli” a mai olasz király volt. Mint nőtlen ember, gyakran megjelent a társaságban. Közvetlen modora miatt még azok is szerették, akik akkor még Toscana függetlenségéről álmodtak és a Vatikán mellett álltak az Itália Unitával szemben.

Szárnysegédje, a szép Roberto Strozzi herceg volt, kinek testvére, Pierre Strozzi, akkor restauráltatta dúsgazdag felesége (született Branicka grófnő) pénzén a renaissance egyik leggyönyörűbb emlékét, a „Palazzo Strozzi”-t. Részletesen megmutatta a palota belsejét. Ősei itt nem a remek termekben, a baldachinok és gobelinek között laktak, de majdnem szegényesen bútorozott szerény kis szobákban. A dísz-appartement-okat csak ünnepélyeken használták. (Mekkora különbség a renaissance-palota szegénysége és a mai „összkomfortos” lakás gazdagsága között!) Az egész óriási palotában nem volt fürdőszoba, a W. C. hideg carrarai márványlap volt, melyre a falon sorbanfüggő párnákat helyezték. Minden családtagnak volt egy-egy rózsával, liliommal vagy nefelejtssel hímzett párnája, melyet többnyire születés- és névnapi ajándékuul adtak egymásnak.

Gherardesca gróf házat vitt. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy legenda-e, vagy igazság Dante egyik énekében, hogy a luccai villongásoknál az ellenpárt levervén a vezető Ugolino Gherardescát, fiával együtt egy toronyba falazta be és midőn egy idő múlva a másik párt lett a győző és ennek első dolga volt a tornyot felbontatni, már csak az egyik Gherardescát találta meg

élve. Az apa megette a fiát. Azóta a tornyot „Torre del fame”-nak (Éhség tornya) nevezik.

Kérdésemre a gróf igennel felelt.

— Szerencse, — mondtam, — mert ha nem így tesz, Dante nem írja meg a remek strófákat, mindketten elpusztulnak, családjuk éhenhalt volna és most nem lehetnék ebben a gyönyörű palotában vendégük.

Don Carlos két leánya, Alicia és Elvira hercegnők, kik udvartartásukkal a viareggioi kastélyukban laktak, gyakran hívtak meg bennünket.

Az eleven, szőke Elvira hercegnő egy este rendkívül bizalmas dolgot közölt velem:

— Rettentő szerelmes vagyok egy házasemberbe. Ismerve a puritán nevelést, amelyben don Carlos

leányai részesültek, meglepetésemet nem tudtam eltitkolni.

Donna Elvira ezután elmondta, hogy Folchi festőbe szerelmes, aki a kastélyban most festi azt a jelenetet, amikor don Carlost spanyol királlyá koronázza az Urgel érseke a Pirenneusok egyik nagy tölgyfája alatt; don Carlos mellett térdel szép sógornője, Nieves braganzai hercegnő.

— Nem tudok nélküle élni, — mondta egyre lázasabban donna Elvira. — Itt hagyok mindent, hogy az övé lehessen. Meg fogok szökni.

Próbáltam lebeszélni szerelméről.

— Nem azért mondtam el önnek mindezt, — szolt villogó szemmel, — hogy lebeszéljen, hanem azért, hogy megkérdezzem, akar-e a szökésben segíteni?

— Ezt ne kívánja tőlem — mondtam és hosszas vita után megígértettem vele, hogy még egy hónapig nem szökik meg és ezalatt az egy hónap alatt nem látja Folchit.

Azokban a napokban hajó indult Amerikába. Rábeszéltem, hogy utazzon el New-Yorkba. Gondoltam, hogy ezalatt majd eltüntetem a kastélyból a festőt. Kért, hogy utazzunk vele feleségemmel együtt. Gibraltárig el is kísértük és boldog felejtést kívántam neki. Egy hónap múlva azonban már ismét Viareggióban volt. Folchi ezalatt lassabban festett és épp don Carlos sarkantyújával készült el, amikor donna Elvira visszatért a kastélyba.

Néhány nap múlva megszökött vele. Folchit a papa nem választotta el feleségétől, de ez nem akadályozta meg őket abban, hogy a festő haláláig nagy szerelemben éljenek együtt. Viszonyukból több gyermek született. Folchi halála után donna Elvira zárdában fejezte be életét.

Szökése után a kastély elcsendesedett. Senkisem beszélt róla. Senkisem magyarázta az esetet. Tudtam, hogy amit donna Elvira tett, természetes folytatása ősei fékezhetetlen életerejének és temperamentumának. I. Ferenc, IV. Henrik, XIV. Lajos, XV. Lajos megértő tekintettel néztek le a falakról.

Visszaemlékszem IV. Henrik, a „roi vert galant” utolsó szerelmére. A csúzos bántalmakban szenvedő király beleszeretett a tizenöt éves Montmorency Saroltába, Bassompierre — aki Medici Mariával való házasságánál helyettese volt — menyasszonyába. IV. Henrik magához hívatta „barát”-ját és a következő indoklással akarta lemondásra bírni:

Mint barát akarok beszélni veled. Nemcsak, hogy szerelmes vagyok Saroltába, de valósággal őrjöngök utána való vágyakozásomban. Ha elveszed őt és szeretni fog, gyűlölni foglak téged. Ha engem szeretne, te gyűlölnél meg engem. Elhatároztam, hogy unokaöcsémmel,

Condé herceggel vétetem őt el és feleségem mellé helyezem mint barátnőt. Ő lesz majd közeledő öregségem vigasza és mulattatója.

Reményei azonban nem teljesültek, mert a fiatal Condé, hogy férji jogait biztosítsa IV. Henrikkel szemben, Belgiumba szöktette feleségét. Sarolta pedig nagy szerelemre gyulladt csúnya, könnyelmű férje iránt. Hiába követelte IV. Henrik a Habsburgi belga régens-től a durcás házaspár kiadatását vagy legalább is kiutasítását. IV. Henriket nem elégítette ki ez a megoldás és a háborút, amely már biztos volt, Ravailac gyilkos acélja akadályozta csak meg.

Néhány év múlva ismét Viareggióban nyaraltunk. A kastélyban ekkor a koromfekete hajú donna Alicia élt férjével, a szőke, söröző Schönburg-Waldenburg herceggel. Már ott tartózkodásának első napjaiban észrevettem, hogy ez nem szerelmi házasság.

Donna Alicia egy este igen komolyan így szólt hozzám:

— Meglátja, nem lesz jó vége ennek a házasságnak. Családom kényszerített rá.

A tengerparti fürdősátrokban kellemes volt az élet. A nők rövid szoknyában és hosszú fekete harisnyában fürödtek. A férfivilág számára sokkal izgatóbb jelenségek voltak, mint a mai, csaknem meztelenül napozó nők. Nem a tengerifürdő volt a fontos, hanem a társalgás és az udvarlás. Az olyan orvvadásznak, mint én, kitűnő vadászterület volt a viareggiói homokpart. Szerelmi múzeumom hatalmasan gyarapodott. Csak a kártya hiányzott.

Többnyire napfelkeltekor ébredtem és lementem a tengerpartra fürödni. Egy hajnalban fehér lovat pillantottam meg. A lovon egy meztelen férfi ült.

Kopasz fején babérkoszorút viselt. Én már a sekély vízben voltam. A férfi felém lovagolt. Ekkor; ismertem meg, d'Annunzio volt, Montenevoso későbbi hercege.

Abban az évben jelent meg „Tűz” című regénye, amelyben Eleonóra Duse-val való szerelmének intim részleteit írta meg. Könyve miatt a viareggiói társaság elítélte őt.

Megszólítottam, mert érdekelt a hajnali lovas, aki szőrén ülte meg a lovat és a felkelő nap felől jött a tenger felé.

— Örülök mester, hogy találkozunk. Látom, otthonról jön, a Napból.

Nem vette észre, hogy megjegyzésemben van valami gúny is. Megállította fehér lovát és érdeklődve tallgatott. Kopasz fején megigazította a babérkoszorút.

— Ön írásaiban a színek nagymestere, — folytattam — mint hajnali lovas époly színes, mint a művei. Kár, hogy nem áll szemben a nappal.

Mögé kerültem, mire ő megfordította lovát és Szembefordult a nappal. A felkelő nap sugarai egyszerre bíborvörösre festették fehér lovát és meztelen testét, mintha egy kopasz indiánfőnök ült volna vörös lovon.

— Mint a színek szerelmese, most igazán irigyelhetne engem, mert nem láthatja ezt a színes képet, amelyet én látok — mondtam neki. — Az imént még csak a színtelen rajzot, a körvonalakat láttam, de most, hogy önre süt a nap, a színek csodálatba ejtenek. A yajz csak forma, árnyék és technika; a szín a napból Jon. A szín az élet és a szépség.

Erre helyeslően bólintott:

— E vero!

—~ Igaz, viszont, — folytattam — hogy Leonardo da

Vinci és Rembrandt nagyságának titka az, hogy jól tudtak rajzolni.

Meghökken és bosszúsan mondta:

— Non e vero. Mona Lisa mosolya nem rajz, hanem szín. Rembrandt alakjai rongyos proletárok volnának a művészi fény nélkül, amely megvilágítja és áthatja arcukat. Ezek az alakok nem is méltók arra az isteni fényre, amelyet Rembrandt rájuk pazarolt.

— Ön méltóbb alakot választott — jegyeztem meg Dusera célozva.

— Igen — felelte méltóságteljesen a meztelen költő. — Én a színek és a fények kedvelője vagyok.

— A „Tűz”-et vájjon meg tudta-e volna írni a művész nélkül? — kérdeztem merészen.

— Soha! — felelte d'Annunzió. — Eleonóra volt a szín és a fény, amely tovább él bennem és könyvemben.

A nap egyre emelkedett, a fehér ló hajnali lovasa a napra mutatott, búcsút intett és elvágatott.

Viareggióból Vichybe utaztunk. Alig töltöttünk ott néhány napot, amikor feleségem sürgönyt kapott, melyben donna Alicia arra kért bennünket, hogy másnap este kilenckor legyünk a milánói pályaudvaron. Kellő időben ott is voltunk, donna Alicia már várt ránk.

— Váltsanak jegyet azonnal Velencébe — szólt. A velencei vonatban azután elmondta, miért hívott minket. Miután tudja, mennyire hűségesek vagyunk don Carloshoz, bennünket kér, hogy tanúskodjunk.

— Tanúskodni? Miért? — kérdeztem tőle csodálkozva.

— El akarok válni férjemtől és ő ebbe nem akar beleegyezni. Bebizonyítom, hogy oka van a válásra és ezért ki fogok szállni Bresciában, ahol gyermekem apja vár.

— A herceg ott van? — kérdeztem naivul.

— Nem. Del Prête hadnagy vár.

Tanúi voltunk tehát, amikor a bresciai pályaudvaron donna Alicia a szép Del Prête hadnagy karjaiba borult.

A válóper simán elintéződött és donna Alicia ma is boldog felesége Del Pretenek.

XXXIV. FEJEZET.

Anyám halála. — Az új kastély felépítése. — Nagypám kürtje. — Julis emléknapja.

Jó anyám meghalt. Életem legnagyobb bánata, hogy nem voltam hozzá annyira gyengéd, amennyire megérdemelte volna. Minél jobban távolodik tőlem földi élete, annál jobban erősödik bennem a meggyőződés, hogy az anyai szeretet többet ér az összes asszonyok szerelménél. Ha ráhallgattam volna! A tízparancsolat első törvényének így kellene hangzania:

— Szeresd anyádat és hallgasd meg szavát!

Minden este bocsánatot kérek tőle, pedig érzem, hogy már életében megbocsátott.

Szendrőládon nagy házat vittünk. Nem volt nap, hogy ne lett volna vendégünk.

Gróf Károlyi Sándor, a szövetkezeti mozgalom magyarországi megindítója, Pestre hívott. Belevont a „Hangya”-szövetkezetek szervezésébe és felső Borsod megye huszonnyolc községében a szövetkezetet én alapítottam meg. Bizton tudom, hogy ezzel maradandó jót tettem szülőföldemnek.

Új kastélyt építtettem a Gabriellanum hegy tetején. A toronyból látni lehetett az egyik oldalon a lomnici csúcsot, családom hétszáz éves birtokát és a másik oldalon a Nagy Magyar Alföldet a Tiszáig.

Nagyapám Torna vármegye főispánja ezen a hegyen valamikor minden vasárnap falusi bált rendezett. Nagy kürtjébe fújt és a környező falvakból feljöttek a legények és leányok. De csak a szépek és fiatalok. A vályogvető cigányok muzsikáltak, akik erre az alkalomra felvették vörös libériájukat. Az öreg úr szerette a szép nőket és azt mondják, a környező falvakban számtalan gyerek hasonlított rá.

Nagyapám fiatal éveiben szenvedélyes gyümölcsfaültető volt. Gyümölcsfái elvénültek. A dió-, cseresznye-, alma- és körtefákat kivágattam, deszkát fűrészeltettem belőlük és ezzel beborítottam a könyvtár falát. Így nagyapám lelke a könyvtárban jól érezhette magát régi könyvei és gyümölcsfái között.

A faburkolat gyorsan száradt és csendes éjszakában puskalövészerűen ropogott. Néha percekig tartó csata folyt a könyvtárban, mintha az ellenséges világnézetű könyvek hadakoztak volna. Mint az ágyú dördült a nehézkes biblíák ütege és mint gépfegyverkattogás válaszoltak neki Renan, Voltaire, Darwin, Chamberlain.

Három életnagyságú márványszobor állt az ebédlőben, I. Miklós cár, Orlow herceg és felesége szobrai. Feleségem nagyapjának, Orlow hercegnek a cár ajándékozta a szobrát, amelybe belevéselte: „N'oubliez pas que je suis autocrate”. A két nagy szalon falait a firenzei Orsini-palotából származó képek ékesítették. Legszembeötlőbb helyen függött, mint a képtár gyöngye,

Botticelli széles, kerek aranyrámába foglalt Madonnája. A dohányzószoza falát pisztolygyűjteményem borította. A pisztolyok között pedig egy kaszapenge. Nem Dürer halálthozó kaszája volt, hanem a magyar föld életadó búzáját learató kasza. Ezzel tanultam meg kaszálni. Három napig izzadtam a sorban, amíg a negyedik napon már kévekötő leányt vehettem magam mellé. Emiatt a leány miatt tanultam meg kaszálni. Juli az egész környék legszebb leánya volt. Karcsú, magas, patyolatfehér bőrű, nagy barna szemű, szökehajú parasztlány. Sok legény ment bicskára miatta és a kocsmákban nem egyszer folyt vér udvarlói között.

Azon a helyen vágtam a rendet, hol az aransárga búzakaralász között sok volt a kék búzavirág. A szép Juli sudár alakját meghajtva, hűségesen szedte a learatott búzavirágot és búzakaralászt. Érdemes volt megtanulnom kaszálni.

Sürgösen férjhez kellett adni Julit. A falu kovácsának fia vette el és az akkori szokás szerint a házaspár kivándorolt Amerikába.

Alig telt el egy év, mikor halottak estéjén elmentem a templomba feleségemmel. Egy halványarcú, feketekendős nő lázas szemének perzselését éreztem a templom homályában. Juli volt. Másnap megtudtam, hogy gyermekét gyászolja, aki Amerikában született és halt is meg. Férjét odaát hagyta és visszajött haza, meghalni.

Az első hó sem esett még le, amikor Juli halálhírért meghallottam. Temetése után a pap így szólt hozzám:

— A hit hatalmát bizonyítja a következő eset is. Ez a Juli például ötven forint örökmise alapítványt tett halála előtt. Nem találja furcsának, hogy minden évben, épp július 28-án kell misét mondani lelkiüdvéért?

Nem feleltem neki. Csak én tudtam egyedül, hogy miért éppen július 28-án könyörögnek a szendrőládi templomban a szép halott Juli lelkiüdvéért.

XXXV. FEJEZET.

Párbajom az alispánnal. — Botticelli Madonnájának eladása. — Lord Rotschildnál. — Veszteségek egy berlini klubban. — Anyagi összeroppanásom jószágigazgatóm sikkasztása miatt. — Elhagyom Magyarországot és Vencélcebe költözöm.

A keménygerincű nagy úr, kellemesi Melczer Gyula után Borsod megye új alispánt kapott, Tarnay Gyulát, akivel engesztelhetetlen politikai háborúba bonyolódtam. Párbajt is vívtam vele. Bosszúból, mint a borsodi bankok irányítója, hadjáratot indított ellenem, hitelem megrontására. A bankok ellenségeim lettek, mert a szövetkezeti mozgalom erősen csorbította érdekeiket.

Anyagi gondjaim egyre súlyosbodtak. Botticelli Madonnaja biztatóan tekintett le rám a falról. Gondosan becsomagoltam és Bécsbe vittem. Megmutattam Lichtenstein uralkodó hercegének, Jánosnak, mert tudtam, hogy képem párját ő ajándékozta a bécsi akadémia kaptárának. A herceget végtelenül érdekelte a kép, de nem vette meg, — drágállotta.

Gróf Csáky Sándor testőrkapitány, feleségem unokabátyja naponta sakkozott a bécsi Rotschild-ház fejével, megkértem tehát, hogy ajánlja fel neki a képet megvételre. Azonban báró Rotschild Náthán sem vette meg, de ajánlólevelet adott a londoni lord Rotschildhoz.

Képpemmel azonnal Londonba utaztam és ajánlóle-

velemet sietve adtam le a lordnál. Néhány nap múlva meghívót kaptam tőle ebédre.

Az ebéd azonban elrepült anélkül, hogy a Botticelli kép szóbakerült volna. Képtelen voltam a házigazdával adás-vételről beszélni.

Londonba visszatérve kellemes meglepetés ért. Dawis, London legelső műkereskedője fölkeresett hotelemben. Neve már akkor is fogalom volt az antikvitásokkal foglalkozók előtt, pedig akkor még nem vette meg Van Dyck képét, a „Blue boy”-t három millió aranyfrankért. Érthető volt örömöm, mikor a világ műkereskedelmének fejedelme, a „nagy” Dawis névjegyét megpillantottam.

— Lord Rotschild megbízott, — mondta finom mosollyal Dawis — hogy álljak az ön rendelkezésére, amennyiben értékesíteni óhajtja a Botticelli képet.

Megnézte Madonnámat és azt tanácsolta, hogy adjam be a Christi aukció-csarnokba. Nyomban ajánlólevelet adott Christi igazgatójához. Itt két szakértő nézte meg a képet. Az volt a véleményük, hogy várjak vagy hat hónapig. Akkor rendezik meg a nagy aukciót, — VII. Eduard koronázása alkalmából — amelynek majd méltó díszje lesz a Botticelli Madonna. Savanyú arccal vettem tudomásul, hogy a pénzre még fél évig kell várnom. Azonban egy távirat még aznap megvigasztalt, amelyet gyermekkori nagy barátom, báró Inkey Imre, a berlini osztrák-magyar követség attachéja küldött: „Jöjj Botticellivel Berlinbe. Itt eladhatod.”

Imre nagyműveltségű, magas, kissé nőies arcú férfi volt. Szeretett ünnepélyeket rendezni. Szentpétervári követségi attaché korában nagy bált adott és erre három vágón szekfűt és ibolyát hozatott Nizzából. Egy alkalommal a kis 150 centiméteres Lulu barátnője után érdeklődtem, kivel Brüsszel mellett lakott néhány évig.

— Megsokaltam, — világosított fel — de nem őt, hanem az újságíróit. Egy este Londonból jövök haza váratlanul, hát egy klerikális irányzatú újságíróval találom. Megbocsátottam neki. Néhány hét múlva Parisból jövök, akkor meg egy véresszájú szocialista zszurnálisztával ül együtt, ezt azután már nem bírtam el — pana szólt Inkey.

Madonnámmal rögtön elutaztam Berlinbe. Imre magáévá tette a Botticelli kép ügyét. Nagy összeköttetései voltak. Épp ezekben a napokban cserélte el a ménésből származó két Izabella-színű lovát II. Vilmos császár két graditzi lovával. Elmondta, hogy most nagyon erős a művásárlás Berlinben, mert Bode titkos tanácsos nagy értékű képeket vásárol az új Friedrich Múzeum számára.

Este elmentem egy játéklklubba. Százhatvanezer márkát vesztettem baccarat-n. Nyolc napon belül rendeznem kellett tartozásomat. Inkeyhez fordultam tanácsért. Elküldte hozzám a híres Parisert, aki a legmagasabb körökben, illő kamatra rövidlejáratú kölcsönöket folyósított. Pariser elvben hajlandó volt kölcsönözni, ha Bode, vagy megbízottja a Botticelli képet értékeli. Bode helyettese, Friedländer vizsgálta meg Madonnámat, mire Pariser kifizette klubtartozásomat és a kép letétbe került a „Lepke-aukcio” csarnokába. Néhány hónap múlva ott árverezték el a Botticellit, Pariser kamatostól visszakarta pénzét, de nekem a remélt nagy pénz helyett csak pár márka jutott.

A Botticelli Madonnának vége volt és most nem sokára a birtokra került a sor.

Fekete szériám folytatódott. A Gabriellámmá tetején épült új kastély kigyulladt és porrá égett Könyvtá-

ram, fegyvereim, képeim és nagyapám gyümölcsfái hamuvá váltak.

Rombadőlt minden. Az utolsó hold földet is eladtam. Feleséggemmel együtt elhagytam Magyarországot, elindultam, hogy új életet kezdjek.

Tizenhárom évig tizezerháromszáz holdon, amelyből 4.000 saját és 6.300 a feleségem tulajdona volt, jó magyar, borsodmegyei földön gazdálkodtam. Annakidején már adóssággal terheltlen vettem át mind a két birtokot. Rossz feltételek mellett lettek bérbeadva, ezenfelül a bérlő is gyatrán kezelte. Saját kezelésbe vettem. Újra fel kellett szerelnem, gépeket és minden hozzátartozót hitelre kellett vennem. Adósságaim emelkedtek. Vendégszerető házunk, nagy háztartásunk és az állandó vadászatok elég sokba kerültek ugyan, de emellett sohasem mentem volna tönkre. Kártyán, vesztettem is, nyertem is, a mérleg tartotta magát.

Vesztemet bizalmam okozta. Gazdasági intézőm, akinek teljhatalmat adtam, nemesi családból származó, kiválóan becsületes arcú, jó vadász, óriás termetű, kövér hasú, gólyaszerűen vékony lábszáraival állandóan lovagló nadrágba bujtatott, díszes példánya volt a kis gentrinek.

Megbocsátottam neki, midőn egy nap megjelent nálam és anélkül, hogy egy szót is szólt volna, térdreasett és sírni kezdett. Erős, telt szakálla volt. A szakállról lepergő könnyek pedig nagyon szívrehatók. Kérdésemre, hogy mi baja van, szó nélkül megfogta kezemet és megcsókolta. Jó időbe telt, míg ki tudtam belőle venni, hogy az évi dohánytermésem összegét Miskolcon, ferblin elvesztette.

— Hányszor figyelmeztettem már, — mondtam neki, — hogy a maga becsületes képével ne vegyen kár-

tyát a kezébe. Különösen pedig ne üljön le a legveszedelmesebb játékot, ferblit játszani; hiszen kártyanaivitásával még a mi jámbor falusi papunkkal szemben is hurokba esik. Adja becsületszavát, hogy nem nyúl többé kártyához. Ferbliveszteségét pedig most az egyszer írja terhemre. Azt képzelem majd, hogy az éjjel én ferbliztem ilyen pechesen.

Megnyugodott és minthogy kövér hasával térdeplő helyzetéből nem tudott felkelni, nekem kellett felsegítenem, miközben nadrágja hallhatóan megrepedt.

Szomorú bizonyítványt kell magamról kiállítanom, mert ezzel a sírdogáló szakállal szemben igen rossz fiziognómus voltam. Mikor néhány évvel később egy távolfekvő birtokhatáromon — ahová úgyszólván sohasem jutottam el — vadásztam, egy cserjés parlagra akadtam.

— Ki kellene egyszer már innen a gazt is irtanunk — mondtam vadászomnak.

— Elvégzi ezt majd az abodi paraszt, aki megvette — felelte vadászom.

Megdöbbsentem. Én nem írtam alá semmiféle adásvevési szerződést egy abodi paraszttal sem. Sietve indultam haza. Az eladott cserjés erősen gondolkodóba ejtett, ezt még kedvenc pointerem, „Dágó” is észrevette, mert a csapat fogoly mellett, amelyet gyönyörűen jelzett, érdeklődés nélkül továbbmentem.

Minden könyvvezetést utáltam egész életemben. Még Montecarlóban sem volt elég türelmem, hogy magam vezessem és a hatalmas orrú Kimert használtam fel rá; pedig egy szisztéma játékos számára igazán nem képzelhető kellemesebb, mint a coup-kat személyesen felírni. A könyvvezetés a gazdasági iroda dolga volt, ellenőrzője pedig a jószágigazgató. Én sohasem revidiáltam a

könyveket. Idegenkedtem az ilyesmitől, mert vagy van bizalmam és akkor nincs szükség a revidiálásra, vagy ha nincs, elkergettem az illetőt. Egy szimpatikus képű emberről sem tételezek fel hűtlenséget. Ezt a lelki luxust, sok csalódás ellenére, a mai napig is fenntartottam. — Bizalmatlanság és féltékenység terhes podgyászdarabok az én szememben, amelyek egy bankigazgatóhoz vagy egy detektívhez illenek talán, hozzám azonban — nem. Az én könnyed élettempómat ez nehézkessé tenné. Ugyanez okból életemben sohasem viseltem zsebemben se revolvert, se jegyzőkönyvet. Mind a kettő csak teher lenne. Elhiszem, hogy praktikussági szempontból nem helyes ez a teória. Nem is ajánlom, hogy valaki utánózzon. De ilyennek is kell lenni az emberiség állatkertjében.

Hazaérkezve azonnal könyveim revidiálásához fogtam és ennél átéltem az én, emóciókban igazán nem szegény életemnek egyik legkínosabb meglepetését. A detail könyvek, melyeket az irodaszemélyzet vezetett, a legnagyobb rendben voltak, de az egyes tételek összevonása a főkönyvben nem egyezett. Ezek tervszerűen voltak összezavarva. Felvilágosítást követeltem. A szerencsétlen emberkolosszus erre nem volt elkészülve. Gólyalábain úgy reszketett, mint a nyárfalevél. Egy rettenetes pofonnal útnak indítva, örökre eltűnt a láthatárról. Kitént, hogy emellett még nyomorultul is vezette az uradalmat. Ez alaposan megutáltatta velem a gazdálkodást. Bizonyos, hogy az egész hibát rákenni, nagy igazságtalanság. A valóság ez, hogy évekig alig törődtem birtokaimmal és a részemről való minden ellenőrzés hiánya mozdította el az ő gyönyörű munkáját.

Egyéforrva éreztem magamat a hazai földdel, ahogy csak egy asszonnyal lehet, kivel a közös sors és a

határtalan bizalom köt össze bennünket. (Napoleon korzikai szülőföldjének földszagát fűszeresebbnek érezte, mint a földkerekség bármelyikét és azt állította, hogy ezt csukott szemmel is meg tudná különböztetni.)

Teljesen elvesztettem önbizalmamat a gazdálkodás iránt. Biztosan tudtam, hogy túlságos fegyelmetlen és hiszékeny vagyok, semhogy egy nagy birtok komplikált mechanizmusát vezetni tudnám.

A kidobási jelenet után álmatlanul töltöttem az éjjelt a könyvtárszobában. Egy buddha szobor előtt álló kínai lámpa enyhe fénye mellett jártam föl és alá, mély felindulással. Fejem lázasan dolgozott. Időnként egy-egy fahasábot dobtam a kandallóba. A fellángoló tűz atyám és anyám életnagyságú képét világította be. A fény arcuk felett reszketett és néha úgy tűnt fel, mintha ki akarnának lépni a rából, hogy átkozott helyzetemben segítők álljanak mellém tanácsukkal.

Ha tekintetükből akkor jobban tudtam volna olvasni, további életem másként alakul, mert ők biztosan azt tanácsolták nekem:

— Tartsd meg birtokodat! Ne válj meg tőle! Még mindig fog neked annyit adni, ha szűken is, amennyire szükséged van.

Az intéző alávalóságában azonban, mint egy féreg rágódott agyamban. Kiszámítottam fejben, hogy az összes adósságomat, — amelyeket a törlesztéses kölcsön 5.4%-tól az én 12%-os váltóadósságomig, szintén mind fejben tartottam — néhány ezer hold föld eladásával kifizethetem.

Vevő volt kéznél elég, mert a környék minden faluja tele volt pénzzel. Abban az időben parasztjaink Amerikába jártak munkára és a jó dollár bankókat hazaküldték. Akkor az emberek és a pénz sokkal szaba-

dabbak voltak, mint manapság. A hazaküldött sok dollárbankó jelképezi a magyarok hatalmas munkaenergiáját és szülőföldszeretetét. Az abodi paraszt sánta lába — amelyet Pennsylvania köszénbányáiból örökös emlékként hozott haza — mint morális magyarázat vettek arra az elhatározásra, hogy őseim földjét elparcellázzam.

Én voltam az egyik első magyar nagybirtokos, (akkor még nem voltak parcellázó bankok) aki a magyar paraszt földétségét kielégíteni igyekezett.

A földeket eladtam, de ma is minden este gondolkodom a szalonkahúzásra, a kikelő vetésre, az eső utáni epe-deére, az aszály és jégveréstől félelemre, az aratási időre, a szüretre, a vadászatokra, az erdészetre és a gazdálkodónak már a télen megérlelődött elhatározására, hogy melyik darab föld kerül trágyázásra.

Szívemben nagybirtokos maradtam. Úgy érzem magam, mint egy modern Földnélküli János király.

XXXVI. FEJEZET.

Don Jaime életembe lép. — Párbajom Péchy Andorral. — Gróf Chardonnet, a műselyem feltalálója. — Don Jaime házassági tervei. — Pármai Sixtus herceg gyónatóatyja. — Massimo herceg. — Gróf Rohozinsky. — Átköltözöm Nizzába.

Első külföldi otthonunk Velence volt. A Palazzo Labiát béreltünk a Canale Granden. Vadász-idényre viszsa jöttem Magyarországra, gróf Harnoncourt-Unverzagt Félix birtokára. Az écskai nádasokban tanyáztott Európa legtöbb rókája. Angliában alig akarták hinni, hogy egyszer Ferencz Ferdinánd trónörökös itt harminc darab rókát lőtt. Angol sportember szemében ez a leg-

nagyobb vadászbűn. A rókát falkavadászon meg kell fogni és nem puskával lelőni.

Sorsdöntő volt életemben az écskai vadászat. Itt mutatnak be don Carlos fiának, don Jaime de Bourbon hercegnek. A viareggioi Bourbon hercegnőknek volt a fivére, akik bizalmukkal megtiszteltek.

Tudtam róla, hogy nemcsak a boxerháborúban, Kínában, hanem az orosz-japán háborúban, Kuropatkin seregében is harcolt a japánok ellen. Don Jaime, Madrid hercege, a Bourbon ház feje volt és a későbbi Károly királynak Zitával (a Parma-Bourbon házból) kötött házasságánál ugyanúgy reprezentálta a Bourbon házat, mint I. Ferencz József a Habsburg-Lotharingiai házat.

Köztudomású volt, hogy félelmet nem ismer, sőt szereti a veszedelmet. Az orosz-japán háborúban — amelyet mint grodnói huszárezredes küzdött végig — egy visszavonulásnál észrevette, hogy kedvenc kutyája, „Moki” hiányzik. Azonnal visszalovagolt, hogy megkerítse. A Nizzában nemrégén elhunyt Demidoff Pál herceg, ki mint Boris nagyherceg adjutánsa, szintén ott volt, beszélte el ezt nekem.

Don Jaime tipikus Bourbon-arcú férfi volt, két évvel fiatalabb nálam. Apja, don Carlos halála után ő lett annak a királyi dinasztiának a feje, amely ezer éven át uralkodott Franciaországban. Ő mindenestre a Bourbonok spanyol ágának volt trónkövetelője, azonban egyenes leszármazottja lévén XIV. Lajosnak, (míg a francia trónkövetelő Orleansok a Napkirály fivérétől, az Orleansi hercegtől vezetik le családfájukat) a francia trón is őt illette volna meg, ha a pirenneusi béke nem írta volna elő, hogy ugyanazon a fejen nem lehet egyszerre spanyol és francia korona. A pirenneusi béke ellenére is sok híve volt Franciaországban, a herceg Valori vezeté-

se alatt álló francia royalista párt, amely azt akarta, hogy don Carlos, illetve don Jaime mondjon le a spanyol trónról és a francia trónt követelje magának.

Az écskai vadászat után, nagy Mercedes kocsimon Karlsbadba mentünk. Bécsben Corvin, Lipót Salvator főherceg szárnysegéde csatlakozott hozzánk. Este egy kocsmában szálltunk meg. A vendégszobában ültünk hármásban; a szomszéd asztalnál Péter és a soffőr. Vasárnap este volt. Mulatozó falusi legények söröztek és harmonika mellett kurjongattak. A kocsmáros kért, hogy töltsük az éjszakát inkább a parókián, mert a verekedő kedvű legényeket jelenlétünk feszélyezi.

Don Jaimenek nem tetszett a kocsmáros figyelmeztetése. Maradni akart. Egy perc múlva sörös pohár repült asztalunk felé. El voltunk készülve a kihívásra. Azonnal felugrottunk és felborítottuk az asztalt. Péter és a soffőr derekasan segítettek nekünk és pár perc alatt székekkel, öten kivertük a kocsmából a tizenöt legényt. Mi is kaptunk néhány kisebb sérülést, Péter napokig sántított.

A Hotel Savoyban szálltunk meg Karlsbadban. Itt lakott Rooseveltt Alice, az akkori amerikai elnök leánya, Miss Thousanddel, a szép milliomoslánnyal, akinek kezéért Alba hercege (sevillai palotájában halt meg Eugénia császárné) és egy Bonaparte-Whit, a Bonaparték amerikai ágának sarja vetélkedtek. A két Fürstenberg hercegnő is itt lakott anyjával. Se azelőtt, se azután nem láttam előkelőbb megjelenésű hölgyeket, mint amilyen a két szépséges hercegnő volt. Izvolszki, Oroszország párisi nagykövete szintén a Savoyban lakott és gyakran lehetett együtt látni ebédelni Clemenceauval, aki Marienbadból járt át Karlsbadba.

Weisshaupt-nál, az Alte Wiesen a bécsi vezető klu-

bok néhány szobát béreltek, amelyekben különösen baccarat-t játszottak nagyban. Don Jaime kitartó játékos volt. Ősei, a francia királyok is mind szenvedélyesen játszottak. Életében sohasem játszott commerce-játékot. Hazárdjátékokban a legmerészebbek egyike volt. De csak a szerencsében. A pechben rendkívül visszatartva játszott. Roulette-ben az 1-es volt a kedvenc száma. A trente et quarante asztalon mind a két tableaux-1, az asztal mindkét oldalán, többízben megtette a maximummal. Életének játék-saldoja mindenesetre a szerencsepontok többségében volt.

Don Jaime-mel gyakran átkocsiztam a közeli schlackenwörtni várkastélyba, hol Iseniburg Bernstein Antónia hercegnő lakott. (Mária főhercegnőnek, Orth János nővérének leánya.)

A kastélyban legjobban érdekelték a levelek, amelyeket János nővérének írt. Utolsó levele Veracruseban kelt, ahonnan jelezte, hogy „Margaréta” nevű hajójával kereskedelmi útra megy. Orth János örökre eltűnt, de Antoinette hercegnő sohasem hitte, hogy elpusztult.

Itt értesültem, hogy Péchy Andor, a híres sportember és életművész indiszkrét kijelentéseket tett egy hölgyről. Még aznap Pupp-nál — ahol Péchy Andor báró Springer Gusztávval, a híres versenystállótulajdonossal vacsorázott — asztalukhoz léptem és keztyűmet arcába dobtam. Másnap kardpárbajt vívtunk. Péchy segédei: Baltazzi Arisztid és Szemere Miklós voltak. Ő hátrált, én a falhoz szorítottam, alapos fejevágást adtam neki, mire lerogyott és az odasiető dr. Töpfertől megkérdezte:

— Doktor, élek még?

Ezt a jelenetet örökítette meg Pick Rudi, a kitűnő

karikaturista egyik képén. Pick Rudi egy oroszánvadász expedíciójáról, amelyre Lichtenstein herceg hívta meg, készítette azt a világhírű karikatúrát, amelyen egy hatalmas oroszánt ici-pici daxli kerget.

A párbaj után kibékültünk és amíg a sebet varrták, Péchy megjegyezte, hogy a harc már századok óta tart a Péchy és a Berzeviczy család között. A krónikák bizonyítják, hogy egy határsértésnél, melyet fegyverrel intéztek el, négy Péchy és öt Berzeviczy maradt holtan a csataterén. Erre én kijavítottam: öt Péchy és négy Berzeviczy.

Péchy ama kevesek közé tartozott, akik a kártyából éltek és nyereségüket megtartották. Első nagyobb nyereségét báró Springer Alfrédtól nyerte besiguen. A lóversenyeken is, mint „Tokió”-nak, a híres versenyparipának tulajdonosa, nyerő szaktekintély volt.

Don Jaime-mel Karlsbadból átutaztunk gróf Chardonnet Lyon mellett lévő kastélyába, ahol néhány hetet töltöttem. Az öreg Chardonnet Franciaország egyik legnagyobb tudósa volt. Ő találta fel a műselymet. Egész vagyonát feláldozta erre a célra, de mások használták ki találmányát.

Az első Chardonnet gyárat Magyarországon, Sárváron létesítették. Don Jaime és nővére donna Blanka, Lipót Salvator főherceg felesége voltak a gyár főrészvényesei. A gyárat a győri püspök szentelte fel. Ez nagy új ságvitára és parlamenti interpellációra vezetett, amennyiben súrlódást idézett elő a különböző vallásfelekezetekhez tartozó munkások között.

Egy este, a szalonban üldögélve, don Jaime-ről beszélgettünk a kastély úrnőjével, az őszhajú grófnővel és leányával, aki kiváló szobrásznő volt. Ott volt a környék arisztokráciájának néhány tagja is. Az a kérdés merült

fel, miért nem nősül meg don Jaime, aki már jóval túl van a harminc éven. Ez szinte kötelessége volna, hiszen ő a Bourbonok feje. Don Jaime mosolyogva kérdezte:

—Hát kit vegyek el? Wittelsbachot? Velük mi Bourbonok, épp elég házasságot kötöttünk már. Habsburgot? Hisz ezt megakadályozná XIII. Alfonz anyja, Mária Krisztina.

Erre én megjegyeztem.

— Monseigneur, miért nem vesz el például egy peruit feleségül? A carlista ügynek sem ártana néhány dél-amerikai millió. Csak az a fontos, hogy katolikus legyen, hiszen a Bourbonok házitörvénye nem ismeri a mésalliance-ot.

Don Jaime vígan rámpislantott.

— Talán igaza van.

Erre a ház úrnője, az ősz Chardonnet grófnő Don Jaime elé lépett és Versailleshoz méltó mély meghajlással így szólt:

—Bocsásson meg királyi fenség, de ehhez nincs joga. Hiszen mi és családunk annyi vért és aranyat áldoztunk a királyság ügyéért, hogy fenséged csak olyan házasságot köthet, amely a tradíciónak és a cél magasztosságának minden tekintetben megfelel.

Néhány év múlva özvegy Radziwill Branicka hercegnő nizzai garden partyján egy perui hölgynek és leányának lettem bemutatva. Alacsony, molett termetű, nagy szemű, feketehajú, dallamos hangú hölgyek voltak. Az anya óriási briliáns fülbevalót hordott. Említette, hogy látott don Jaime-mel, akit — minthogy anyja spanyol származású — végtelenül tisztel. Egész családjá, testestől-lelkestől a carlistaügy híve és limai szalonjában függ egy kép, melyet don Jaime atya ajándékozott az ő atyjának. Abban a körben pedig, ahol él — folytatta

tovább — a carlista háborúk napi beszéd tárgyát és a család büszkeségét képezik. Élete legnagyobb boldogsága volna, ha az elalvó carlista mozgalmat újra életre ébreszthetné. Minthogy ezek a háborúk megszűntek, úgy ezt vérrel már nem, csak — pénzzel lehetne megcsinálni. Ha don Jaime igen sok pénzzel rendelkezne, úgy könnyű volna elérni, hogy a 4—5 képviselő helyett, akik a baszkok földjéről és Katalóniából képviselik a carlisták ügyét, a parlamentbe 40—50 kerüljön be.

Amerikai természetességgel adta elő tehát, hogy don Jaime-t informáljam teljes tisztelettel arról, hogy boldoggá tenné leányát, ha kegyes volna őt és millióit elvenni.

Nagy barátomtól, Radziwill Adalbert hercegtől (házának jelenlegi fejétől) érdeklődtem a maharadzsa-hoz méltó fülbevalójú hölgy után és azt a választ kaptam:

— Fogadd el a missziót, don Jaime hálás lesz érte, Ő Délamerikának leggazdagabb asszonya.

Rendkívül érdekelt ez a házasságközvetítés és don Jaime-hez utaztam Parisba. Mindent közöltem vele, de ő csak ennyit válaszolt:

— Gyerünk Longchamp-ra, a versenyekre! Másnap már meggondolta magát:

— Rossz éjszakát köszönhetek magának, igen rosszul aludtam. A kis perui nagyon csinos. A hangja is dallamos, kellemesen beszél spanyolul, katolikus is. Tulajdonképpen a molett asszonyokat is nagyon szeretem. Mit gondol, megfelelő volna számomra?

Én azt feleltem neki, hogy a perui lány bizonyára életfeladatának tekintené, hogy őt és a carlista ügyet odaadón szolgálja.

Don Jaime az ablakhoz lépett, hosszan elnézte a Louvre-t, a Tuillie-kertet. Éreztem, hogy komolyan

tanácskozik magával, ő volt a Bourbon család feje, de se egy Mazarki, se egy Richelieu a kezeügyében, csak — Berze. Kis idő múlva visszafordult:

— Nem tudom elhatározni magamat, Berze. Beszélje meg az ügyet, Pármai Sixtus herceg unokatestvérem gyóntatóatyjával. Megfogadom tanácsát.

Sixtus herceg akkor a Sorbonne hallgatója volt és herceg Doudeauville Rue de Var enne No 74 palotájában lakott. A herceg fáburkolatú tanulószobájának falain a Bourbon királyok képei függtek. A burkolat és a bútorok XIII. Lajos korabeliek voltak. íróasztalán kis bronzágyú állott, amely a nagy Condé játékszere volt.

Gyóntatóatyjával — kinek finoman cizellált képe jól beillett a történelmi keretbe — teljes órán át tanácskoztam és mindent felhoztam, ami javát szolgálhatta ennek a házasságnak. Többször hangoztattam, hogy a világtörténelem tele van házasságokkal, melyeket csak államérdekből kötöttek. Az abbé igen türelmesen hallgatott végig. Én pedig már elképzelttem, amint Peru leánya új fényhez segíti a Bourbonok fehér liliumát. A kis abbé csak ennyit kérdezett:

— Szereti Monseigneur ezt a hölgyet?

Nem tudtam válaszolni. De nem is várt erre, tovább folytatta:

— Teljesen igaza van. A föld hatalmasai számtalan esetben kötöttek kizárólag dinasztikus érdekből házasságot anélkül, hogy súlyt helyeztek volna minden házasság alapjára, — a szerelemre. Nem vagyok eléggé mérvadó elbírálni, hogy helyesen volt-e ez? Biztos vagyok felőle, hogy az illető magas uraságok követni tartoztak a felettük állók tanácsait, illetőleg parancsait. Egyszerű abbé vagyok, és egész hatalmam hitemben van csupán, de én azt hiszem, hogy szerelem nélkül egy há-

zasság sem lehet boldog. Értesítse, kérem a Monseigneur-t, hogy minden reggel hat órakor csendes misét mondok a házikápolnában, ahol gyóntatószékem is áll. Mikor ezt don Jaime-mel közöltem így felelt:

— Igazán kegyetlen, Berze! Maga végett holnap reggel ötök kell kelnem.

Don Jaime sohasem házasodott meg.

A Chardonnet kastélyba néhány nap múlva megérkezett Rómából donna Beatrice, don Jaime negyedik nővére, aki Filippo Massimo herceg felesége volt.

A Massimo hercegi család régisége felől beszélük, hogy I. Napoleon — akkor még generális — Milanóban, az egyik fogadáson megkérdezett egy Massimot: Igaz-e az herceg, hogy családja Maximilianus Severus római császártól származik?

A következő feleletet kapta:

— Tábornok, én nem tudom, de ez a legenda már kétezer év óta járja.

Aix-les-Bains-ben don Jaime meglátogatta az, ott üdülő Konstantin görög királyt, kivel átmentünk a Savoják ősi temetkezési helyére, a Bourget tó mellett fekvő Hautcombe kolostorba. Ez a hely ma is exterritoriális és nem fizetnek adót a francia államnak. A kolostor főnöke igen ünnepélyesen fogadott bennünket és kérdésekre hogy gyakran fürödnek-e a tóban, ő is ugyanazon választ adta, mint évek előtt a lacromai pater: a szabadban fürödni a szerzeteseknek tilos.

A cercle-ben Berghes belga herceg óriási összegeket vesztett, míg rá nem jöttek, hogy vesztéseinek oka a croupier öve. Rajtacsípték a croupier-t, hogy övében elszűlyesztette a jetonokat A botrány túlságosan nagy volt ahhoz, hogy el lehessen tussolni. A játékbizottság elha-

tározta, hogy a croupierknak ezentúl nem szabad övet hordaniok, sem zsebbel ellátott ruhát.

Don Jaime megismertetett életem egyik nagy barátjával, gróf Rohozinsky Mihállyal, a dúsgazdag ukrainai földesúrral, aki akkor már harminc éve lakott Nizzában és mint a Comité des Fêtes elnöke, nagy tekintélynek örvendett. Őszintén rokonszenveztem vele. Az orientális satrapa, Paris raffinaít életismerőjével egyesült benne. Nagyvilági ember volt, fiatal korában III. Napoleon fiának, „Lulu” hercegnek — ki a zulukafferek elleni háborúban esett el — volt személyes barátja.

Don Jaime rábeszélte, hogy hagyjam el az unalmas Velencét és menjek át Nizzába lakni, ahol nagy játék folyik, sok a szép asszony és a klíma is sokkal kellemesebb.

Vég társasággal a Lidóra mentem fürödni, flörtölni és újabb flörtökön törni a fejemet. Nemsokára táviratot kaptam Rohozinskytól „Villát béreltem és berendeztem.” Így lettem nizzai lakos.

XXXVII. FEJEZET

A nizzai Cercle Méditerranée. — Türr generális. — Bischofsheim. — Magin-Wahrmann párbaj. — Clemenceau. — Viszketőpor. — A rézkirály. — Wahrmann a rulettbe ül.

A „Cercle de la Méditerranée” volt a háború előtti Riviéra legelőkelőbb klubja. Esslingen herceg, a Massena család feje volt az elnök, gróf Rohozinsky és gróf Gautier-Vignal voltak az alelnökök.

Itt ismerkedtem meg nagy pártfogómmal: Türr ge-

nerálissal. Szerencsés vagyok, hogy nemcsak a klubban találkoztam vele, hanem gyakran felkereshettem lakásán is. Sok, a nyilvánosság előtt ismeretlen politikai levelet közölt velem.

A Riviérán élő orosz nagyhercegek mind tagjai voltak a nizzai cerclenek. Naponta megjelent itt a szezonban Boris és az oldenburgi nagyherceg valamint Leuchtenberg császári fenség. Nemkülönb. Juriewsky, Radziwill, Lubomirsky, Bielosielsky, Orlow, a két Lichtenstein, Khevenhüller, Henckel-Donnersmarck, Pless, de la Rochefoucauld, Grammont, Montebello, Choiseuil-Prasli» hercegek, a Potocky grófok és sokan mások a góthai almanachból.

Az európai pénzarisztokrácia krémje is itt volt, így a londoni sir Montefiore (akinél Beaulieu-ben gyakran voltam vendég) több Rothschild, a két Springer, Jules Porghes, a két báró Ephrussi, báró Hartogensis, Magin, Brodsky, a bécsi Landau és Hildesheimer. A tagok túlnyomó része játékos volt.

Hölgy tagjai nem voltak a cerclenek, de a szezonban havonta kétszer nagy bált rendeztek a cercle dísztermében, melynek cotillion emléktárgyai híresek voltak. A műkereskedőknek legjobb reklám volt, ha ezek tőlük származtak, tudták, hogy évtizedek múlva is örömmel fogják az emlékeket mutogatni Péterváron, Londonban vagy Parisban az addigra talán már nagymamák, hogy ilyen szép tárgyakat kaptak fiatal korukban.

A klubnak saját konyhája és híres pincéje volt. Az orosz nagyurak magukkal hozták saját hordójukban wodkájukat. Az öreg Bieloselsky herceg küldött nekem ajándékba egy kis hordót. Üres volt. Nem értettem, miért üres. Megmagyarázták azután, hogy a herceg üres kis hordója legalább száz éves és át van itatva a legfi-

nomabb wodkával. Ha közönséges wodkát öntenek bele, az ital megneimesedik és az finom nedűvé változik.

A francia urak igyekeztek saját bortermésüket hozni a cercle pincéjébe. A legneimesebb italok pókhálós, mo hával belepett palackjai sorakoztak itt. Jó magam, kitűnő tokajit hozattam.

A cercle-nek kiváló francia és orosz szakácsa volt A kínaim kívül a francia és az orosz a világ két legneimesebb konyhája. Az orosz szakács dolga volt az eredeti asztrakáni kaviárt, az uráli császármadarat, a Bajkal-tó fogását, (amely a Balatonban is van) a Wolga kecségjét, a bitok-ot, (fasírozott hús) a kulebiak-ot, (tésztában sült káposzta) a remek borschtsch-ot (céklaleves) — elkészíteni és a különleges finom zakuski-t — amely külön asztalkákon állott, wodka után — feltálalni.

Esténkint a farsangban a „Comité des Fêtes” többi tagjával vörös frakkba és rövid, fekete selyemnadrág« öltöztem. Színes látvány volt a fekete frakkok tömegébe vegyült néhány vörös frakk. Fekete és vörös, mint a roulette-ben.

Három nagy játékterem volt a cercle-ben. Kettőben délutánonként bridzs és besigue folyt. A bridzsset gyakran igen magas alapon játszottuk. Ekkor még az „auktion-bridge” volt a divat. Nem fejlődött még tudománnyá, mint Culbertson óta és nem is volt olyan népszerű, mint ma. Csak a legelőkelőbb körök játszották. Az „auktion-bridge” apja a „whist” volt, amely kiszorította a királyok játékát a rhombre”-t. Josephine, Napoleon első felesége honosította meg az angol „whist”-et Malmaison-ban, de nem azért, mintha jól tudott volna whist-ezni, hanem azért, mert a whist-ben az egyik játékos épp úgy, mint a bridzs-ben — leterít. Josephine szívesebben terített le, mint játszott és ilyen közbenső idő

ben kibiceivel foglalkozott, akik inkább a császárné mély empire dekoltázsát nézegették, mint a kártyát.

A cerclében nagyban bridzseztek. Néhány éven át minden télen igen bőségesen nyertem. Az öreg Bischofsheimtől, a híres „Bisch-Bisch”-től jött a nyereség. Az öreg úr minden év Vízkeresztjén pontosan megérkezett Nizzába és ott maradt két hónapig. Ő volt az én állandó bridge partnerem. Hajdan, mint Paris egyik lelegegánsabb embere, a legszebb lovakat és a legdrágább szeretőket tartotta. Felesége, báró Hirsch egyetlen nővére és örököse volt. Báró Hirsch, akit már említettem, a walesi herceg magyarországi vadászataival kapcsolatban, olyan gazdag ember volt, hogy amikor nem vették fel a „La rue Royal” arisztokrata klubba, megvásárolta az egész palotát és felmondott az előkelő klubnak. A párisi báró Rothschild, aki maga is tag volt, mentette meg a klubot — amely ma is ugyanazon a helyen áll — a kidobástól. Megérttette Hirsch-el, hogy okosabb az új gazdagságot nem fitogtatni ilyen túlságos drasztikus módon. Bischofsheim, Hirsch sógora mesélte el humorosan a két fináncmágnás heves összetűzését.

Bischofsheim párizsi palotájába gyakran meghívott ebédre. Az ő palotájában lakott háború után Wilson elnök és az amerikai béke delegáció. Nagy barátom és jóakaróm volt. Két tanácsát sohasem felejttem el. Az egyik: látva, hogy gyorsan eszem, hozott egy könyvet. (Fletscher amerikai biológus művét), amely bizonyítja, hogy a hosszú élet titka minden falat ételt harminckétszer megrágni.

— Berze, — mondta — olvassa el ezt a könyvet! Bár én is elolvastam volna korábban, akkor nem lenne most gyomor bajom. Feleségemet okolom érte. Olyan

gyorsan szervírozta az ebédet, hogy nem volt időm lassan enni. Egyen lassan, szeressen lassan, — nem bánja meg a tanácsomat!

A másik tanácsot akkor adta, amikor egyszer nyertem, de a nyereségemet újra elvesztettem.

— Miért nem ment haza a nyereségével? — kérdezte.

— Mert többet akartam nyerni — feleltem.

— Rosszul tette. Nem lehet duplán jól aludni. Nem értettem, míg megmagyarázta:

— Ha húszezer frankot nyer: éjjel jól alszik. Ha negyvenezer frankot nyer, akkor is jól alszik. A jó alvás a fontos, de nem lehet duplán jól aludni.

Ez a mondása aranyat ért.

Bischofsheim sohasem játszott hazardjátékot és nem túlnagy alapon bridzsezett. Egyszer nyíltam megmondtam neki:

— Nézze, ez a bridzsezés olyan olcsó szórakozás, hogy nem méltó magához. Szeretői szobalányának többet fizetett, mint amit itt délutánoként elveszít. Magának pénzt kell kockáztatnia azért, ha velünk bridzsezni akar. Inkább átmegyek Cannes-ba, ahol ötször annyiban folyik a játék, mint itt.

Néhány pillanatig rám nézett és így felelt:

— Szeretem az őszinteséget. Ha akarja, játsszunk ötszörös, — nem — inkább tízszeres alapon. De nem szeretném, ha erről egy harmadik is tudna.

Így jött létre köztünk a titkos bridzs-megállapodás, amely százezer aranyfrankot eredményezett nekem hat télen keresztül, amíg Bischofsheim élt. Ma is mély érzéssel gondolok irántam való barátságára és jóindulatára.

A harmadik terem volt a szentély. Egy asztal állt

benne magányosan, a baccarat-asztal. Lehet, hogy Deauvilleben. a „Cercle Privé”-ben, néhány napig nagyobb a játék, de olyan állandó, igazi fejedelmi játék, mint a „Cercle de la Méditerranée” baccarat termében, sehol sem folyik. Nagy nevek párosultak itt nagy vagyonyokkal. Hihetetlen összegek cseréltek gazdát. A játék is sokkal olcsóbb volt, hiszen alig számítottak cagnotte-ot, croupier sem volt. Zárt klubban nincs croupier, mert jelenléte az előkelőség rovására megy. Egy baccarat partiból származott a legkeményebb párbaj, amelyet életemben vezettem. Egy délután leültünk bridzsezni, a játékban Magin mérnök is résztvett, akinek a keze be volt kötve. Megkérdeztem, mi történt vele.

— Verekedtem — feiere Magin,

Másnap délben gróf Gautier-Vignal, a cercle alnöke (aki egyúttal az összes francia vívóklubok elnöke ma is) a következő kérdéssel lépett hozzám:

— Nem tudja, kért már elégtételt Magin Wahrmann Ernőtől?

— Semmiről sem tudok.

— A tettegesség tegnap délután négy órakor történt. Kérem, mondja meg Maginnak, hogy ma délután négy óráig elégtételt kell kérnie, különben ki lesz zárva a klubból.

Siettem Magint felkeresni és megkérdeztem tőle, mi van Wahrmannal.

— Mi lenne? — kérdezte csodálkozva. — Ő megütötte kezemet esernyőjével, és is visszaütöttem esernyőmmel. Csak nem nevettem ki magamat angol és amerikai barátaim előtt a lovagiaskodási játékkal.

Megmagyaráztam neki, hogyha így gondolkozik, akkor miért lépett be tagnak a Cercle de la Méditer-

rané-ba és miért nem maradt a Fok-földön? A fokföldi gyémántbányákra céloztam, amelyeket ő fedezett fel és amelyek egy 40 millió aranyfranknyi akreditált gentlemanné tették a nizzai „Credit Lyonnais” fiókjánál.

Erre megbízott, hogy kérjek elégtételt.

Én és gróf Ziewuski — aki sógora pisztolygolyóját hordta sánta lábában — provokáltuk Wahrmannt. Ő gróf Gautier-Vignalt és Rohozinskyt bízta meg.

A verekedés oka az volt, hogy Magint, ki nagyban játszott a „Casino Municipal”-ban baccarat-t, boszszantották Wahrmann gúnyos megjegyzései. Panaszt is tett az igazgatóságnál, amely neki adott igazat és Wahrmannt megintették. Ő emiatt a Cercle folyosóján esernyőjével megtámadta Magint.

Wahrmann szekundánsai a legszigorúbb párbajt indítványozták. Célgombos, vontcsövű pisztolyokkal, tizenöt lépés távolságból, nem találás esetén lovassági kardok, bandázs nélkül. A szúrást is megengedték. Halálos feltételek voltak. Felkerestem Magint és közöltem vele, hogy nem fogadhatom el a feltételeket, hiszen ez gyilkosság.

A szűkmellű Magin felugrott, mintha kígyó csípte volna meg és villámló szemmel kiáltotta:

— Maga nem ismer engem! Ha Magin „á”-t mond, akkor „b”-t és „c”-t is mond. Menjen azonnal vissza és mondja meg, hogy a feltételeket elfogadom. Én így akarom!

Ezt az eredményt nem várták. Megállapodtunk, hogy a pisztolypárbajt gróf Gautier-Vignial vezeti és ha egyáltalában sor kerül a kardpárbajra, abban én leszek a vezetősegéd. Megkértem Gautier-Vignalt, hogy gyors ütemben dirigálja az „egy—kettő—három—tűz”-et, hogy ezzel a találat valószínűsége csökkenjen.

Este elvittem Magint egy vívóiskolába, mert még életében nem volt kard a kezében. Egy tanácsot adtam neki, hogy ne védekezzen, hisz úgymint kap vágást. Inkább vágjon, hogy ellenfele is megsebesüljön. Ez az ő egyetlen jó eshetősége.

Tudtam, hogy Wahrmann párbajhős, hiszen Pesten is így ismerték.

Másnap meg volt a párbaj. Nézők is voltak. Herceg Khevenhüller és egy hölgy, herceg Fugger Károly arab barátnője. A pisztolypárbaj sebesülés nélkül folyt le. Következett a mészárlás. Ekkor láttam a csenevész szőrösmellű Magin vézinaságát. Szemben vele a kisporolt Wahrmann mint tigris állott ugrásra készen, kissé görbe lábain.

Ő támadott. Bevágott, de tisztán láttam és halottam, hogy laposvágás volt. Wahrmanin, mint tanult vívó „en-garde”-ba ugrott vissza. E pillanatban a kis Magin, aki hirtelen vad ördöggé változott, villámgyorsan tört Wahrmannra és arcát, mellét oly súlyosan találta, hogy ez vérbeborúlva esett össze. Hiába vezényeltünk volna „állj!”-t, akár én, akár Gautier (kinek szintén joga volt erre), erre már későn volt, Magin vakon, dühödten vagdalkozott.

Este a Casino Municipal éttermében találkoztam a világhírű autógyárossal, aki nagytekintélyű személyiség volt Nizzában.

— Gratulálok — mondta a gyáros.

— Ne nekem gratuláljon, hanem Maginnak — feleltem.

— De hiszen önnek és Gautier-Vignálnak köszönheti Magin, hogy Wahrmann nem őt vágta össze. Ezzel ön nagy kárt okozott honfitársának.

— Hogyan? — kérdeztem csodálkozva.

A legnagyobb nyugalommal válaszolta: — Hatvanezer aranyfrankot ígértem Wahrmannak, ha lelövi Magint, vagy tízezer frankot, ha jól összekaszabolja.

Megvallom, elvesztettem lélek jelenlétemet. A helyett, hogy megmondtam volna a gyárosnak véleményemet a felbérelt gyilkosságról, otthagytam és Maginhoz siettem.

Elmondtam neki, amit éppen most hallottam és ajánlottam, hogy hordjon magánál revolvert, mert orgyilkosok fenyegetik.

— Miért gyűlöli magát ez az ember? — kérdeztem. Nyugodtan elmondta, hogy azért, mert VII. Edward angol királyt bridzsezés közben, Biarritzban lebeszélte arról, hogy bevezesse udvarába az ő autómárkáját.

Maginnal rögtön elmentem herceg Esslingennek, a cercle elnökének a lakására és elmondtuk neki az esetet. Azt a tanácsot adta, hogy forduljunk a hatósághoz.

Magin megkért, hogy utazzam helyette Parisba. A pályaudvaron fog várni Lyon, a híres bankár, aki el fog vinni Clemenceau belügyminiszterhez. Szív baja azonban akadályozza abban, hogy elkísérjen.

Clemenceau nyomban fogadott bennünket. A hangulag öltözött, zömök, szúróstekintetű Clemenceau meglepő türelemmel hallgatta végig hosszú előadásomat. Ugy vettem észre, hogy érdeklő ez a különös párbaj. Megismételtette, mondjam el, hogyan történt, amikor Magin rárohant Wahrmannra.

Feleletemre szúrós tekintettel jegyezte meg:

— Nem csodálkozom rajta, egy ilyen lapos vágás igen fájdalmas lehet és ez a fájdalom, meg az azonnal felébredő bosszúérzés sarkalta, hogy vakon rárohanjon Wahrmannra.

Átható pillantású, éles szeme nagyot villant. Később, amikor a „Tigris” a világháborúban rádörgött a gyengülőkre, „C'est moi, qui fait la guerre” — (Én csinálom a háborút) — visszagondoltam a jelenetre.

Clemenceau azt ajánlotta, hogy adjuk át az ügyet fivérének, Clemenceau Albert ügyvédnek.

A kecskeszakállas ügyvéd örömmel vállalta az ügyet. Az eredmény pár hét múlva mutatkozott. A nizzai prefektust, aki néhány autót kapott a gyilkosság megrendelőjétől ajándékba és akinek ajánlatára kapta meg a becsületrendet, elmozdították állásából, a lelkiismeretlen gyáros pedig lehetetlenné vált társadalmilag, Franciaországban.

A fősvény Magin később savanyú arccal jegyezte meg:

— Nagyon sok volt az ügyvédi költség.

A párbaj után nemsokára Wahrmann Ernőtől, Parisból ceruzával írt búcsúlevelet kaptam. Így kezdődött:

— Halálom előtt egy órával...

Kért, hogy a cercleben adjam át üdvözetét a másvilágról. Még hozzátette: kár, hogy nem húzta a fekete golyót — ezelőtt tizenöt évvel.

Ezzel a következőre célzott:

Még jogász koromban felkeresett Ernő, közölvén, hogy pár órával előbb amerikai párbaja volt B. földbirtokossal, aki a fekete golyót húzta. Az ok B. felesége Három nap múlva B. öngyilkos lesz, de ő ezt nem veheti lelkére, mert B. felesége teljesen méltatlan nő arra, hogy valaki életét áldozza érte. Pesten mindenki (kivéve a férjét) tudja, hogy igen könnyen megközelelhető szépség.

Ernő felkért, hogy mondjam el ezt B.-nek, mert bennem megbízik, hogy nem csinállok belőle traccsot.

Elmentem B.-hez. Eredmény = nem vált meg az élet-től, de a — feleségétől.

Megkérdeztem Ernőt, mit tett volna, ha ő húzza a fekete golyót?

Dühbe jött, hogy lehet ilyet kérdezni, természetes, hogy agyonlőtte volna magát.

Ez volt Ernő. Egész élete a szélsőségek között mozgott. Én igen rokonszenveztem vele. Maginnal szemben biztosan mint egy renaissance zsoldos-vezér érezte magát.

Ernő testvére, Richárd is öngyilkos lett Parisban. Igen kötekedő, excentrikus ember volt.

Egy ízben Monte Carloban egy hölgynek a tétjét a játékvezető nem akarta elfogadni, erre ő a macska gyorsaságával felugrott az asztalra és beleült a roulette korongjába. Akkor még gazdag és nagy játékos lévén, csak néhány napra vonták meg tőle a belépési engedélyt.

*

Egy ideig a Cercle annex-ében laktam. Nem hiszem, hogy negyven szobában egymás mellett bárhol is a földtekén, tanyázott volna annyi életkedv, annyi szerelemmel, játékkal, vadászattal teli múlt, mint itt. A lakók és a szobák egyszerű, jó stílusú bútorainak tradíciói összhangban voltak.

Itt lakott a nagy szerelmi múltú császári fenség Leuchtenbergi herceg, a fiatalságát korán kiélt Meklenburgi nagyherceg is. Közelemben lakott Komirovsky Józsi, a varsói vadászklub vidám tagja. Gyönyörű hangja és nagy hasa volt Józsinak. Kitűnően bridzsezett. Ha jó kedvű volt, kontra helyett néha az „Álarcosbál” tenorjának „Sangue volio ...” dallamát énekelte be, megremegtetvén hangjával a játékterem falait.

Egy gyengéje volt. Ritkán láttam nagyobb hipochondert. Egyszer viszketőport vásároltam, bementem a szobájába és beszórtam vele a hálóingét. Kaján tettembe néhány urat is beavattam és már vacsoránál beszélgettük, hogy egy különös betegség (a betegség szóra Komirovszky már fölfigyelt) terjed Franciaországban, Rettenetes viszketéssel kezdődik és olyan, mint a váltóláz, ha megszűnik is, bizonyos idő múlva újra jelentkezik.

— Reméljük — jegyezte meg aggódva, nem jön erre az egészséges vidékre és már is kezdte a tenyerét vakargatni.

Eljött az éj is. Alig búcsúztunk el egymástól, rettenetes üvöltéssel jelent meg az annex különben oly csendes és előkelő folyosóján, hosszú fehér hálóingben Józsi vakarózó alakja.

— Megkaptam — jajgatta.

A folyosó ajtajai kinyíltak, a lakók kíváncsian dugták ki a fejüket.

— Mit kaptál meg Józsi?

— Az új viszkető kórt. Azonnal kihurcolkodom. Egy óra múlva más hotelbe ment. Orvost hozatott, aki nem tudta felismerni a bajt, de némileg megnyugtatta. Itt is lefeküdt, ismét felhúzta hálóingét, de a baj újra üldözni kezdte. Reggelre már a harmadik hotelben ébredt fel. Itt azonban már új hálóinget húzott magára — és csodálatosképen — meggyógyult.

*

Diner-re voltam híva Kaufmann amerikai rézmilliárdoshoz, ki családjával Nizzában időzött.

Délután a cercleben bridzsezem vele, ahová sürgönyt hoznak neki. Nyugodtan elolvassa, egyetlen egy

arcizma sem változik, mintha misem történt volna, befejezi a hosszú robbert.

Dinerhez menet olvasom a hírt: „Rézkrach Amerikában! A Kaufmann-konzern tönkrement!”

A diner-n az üzlet természetesen szoba se került. Beszéltünk mindenről és semmiről. Reggel — Kaufmannék elutaztak.

XXXVIII. FEJEZET.

A nagyhercegek klubja Cannesban. — Egy nagy bridzs-játék. — A Petropawlowsk orosz csatahajó. — Az én arab kabalám. — Mihály nagyherceg Ausztria-Magyarország jövőjéről. — A Romanowok és Orleansok közötti etikett-kérdés az én nagyhercegi ebédemen. — Brodsky, az orosz milliomos. — Az orosz társaság.

Cannesban két nagy nemzetközi társaság volt, az egyik az orosz nagyhercegeké, a másik a trónkövetelő gróf Caserta családé. (Garibalditól, a „Nagy fekete kandur”-tól elűzött Bourbon „Nápoly és két Szicília”-i király dinasztia.)

Az orosz nagyhercegek társaságához tartoztak a leggazdagabb angol, amerikai ée német körök. A Caserta társaságban többnyire a franciák, spanyolok és olaszok voltak.

Mihajlovits Mihály nagyherceg alkotta meg Dél-franciaország legszebb golfklubját Napúiban, Cannes mellett. A cannesi „Polo Club”-nak alapító tagja lettem. Az orosz nagyhercegek klubja, amelyet az orosz forradalom megszüntetett, volt a Riviera látogatók legzártkörűbb központja. A földszintet a hölgytagok helyiségei

foglalták el, az első emelet a férfiak klubja volt, a második emeleten a klubtagok lakószobái sorakoztak. Itt állandó szobám volt, mert nem mentem vissza minden este Nizzába, családomhoz.

A hölgyek helyiségébe a klub férfitagjai csak akkor mehettek be játszani, ha a hölgyek meghívót küldtek fel az első emeletre. A hölgyek azonban oda sohasem mehettek fel.

Mihály nagyherceg és felesége — Torbi grófnő voltak az orosz klub elnökei.

Egy délután a hölgyek lehívtak bridzspartira, ez alkalommal bemutattak madame von Dervies-nek. Szőke, átszellemült orosz szépség volt, dúsgazdag vasútépítő felesége. Dervies építette a vasútvonalat Szentpétervár és Moszkva között a cár tervei szerint, aki vonalzóval a térképen nyílegyenes vonalat húzott a két főváros között. (Nagystílú gesztus.) Madame von Dervies egész lényén férjének rendkívüli vagyona csillogott. Gyöngy-nyakéke egyszer leszakadt és a gyöngyök szertegurultak a teremben. Alig törődött összeszedésükkel.

Megkérdeztem tőle, milyen alapon akar játszani.

— Ahogy magának jólesik — felelte mosolyogva.

— Minél magasabb alapon — mondtam én. Erre meglepően magas összeget mondott.

— Játsszuk pointejét öt Louisba.

Ez azt jelentette, hogy egy tízes Robber tízezer aranyfrank.

A másik két hölgy normális alapon játszott. Hat Robber után harmincezer frankot vesztettem. A veszteséget még aznap este visszaszereztem, mert épp csütörtök volt, a baccarat napja. Az orosz klubban ugyanis egy héten csak egyszer játszottak baccarat-t.

A játék előtti nagyhercegi dineren egy szögletes

modorú amerikai kérdést intézett a mellettem ülő Kyrill nagyherceghez.

— Mondja, fenség, hogy is történt akkor az orosz-japán háború kitörésekor? Rajta volt a Petropawlowsk vezérhajón (amelyet a japánok levegőbe röpítettek a hivatalos hadüzenet előtt, Port Arthur kikötőjében) vagy a parton mulatott?

Mindenki meglepődött a kérdés hallatára. Kyrill nagyherceg mosolyogva felelt:

— Örömet szerzek most önnek válaszzal. A képzelet játéka a legnagyobb öröm az életben, látva, hogy itt vagyok és élek, képzeljen, amit akar. A hajón voltam és mégsem voltam a hajón.

(Kyrill nagyherceg tényleg a vezérhajón volt, midőn az villanásszerűen elsüllyedt. A 800 emberből alig 100 maradt életben. Mialatt a japánoktól rettegett Makarow admirális a tengerbe fulladt, — Kyrill megmenekült. Wereschtschagin, a világhírű orosz csatafestő is oda-veszett. A nagyherceg ma Franciaországban él és az orosz monarchisták (mint I. Kyrillt) cárrá kiáltották ki.)

„Deux tableaux”-t játszottunk. Hat orosz nagyherceg ült a játékasztalnál, egy maharadza és egy Rothschild. A gazdag amerikai is, aki láthatóan már nem törődött azzal, hogy Kyrill nagyherceg a Petropawlowskon volt-e vagy sem, hanem a kártyalapokat nézte, amelyeket Primrose Rothschild, mint bankár osztott a zöldsasztalra. Az amerikai barátságos pillantásokat vetett felém. Ez jólesett nekem, mert hetek óta igen élénken udvaroltam szőke leányának. Ismerőseim azt pletykálták, hogy elválok feleségemtől és a dúsgazdag amerikai leányt veszem el.

A nagyhercegi baccarat partin nyertem ugyan, de szép missemet örökre elvesztettem. Ez így történt:

Báró Rothschildnak eleinte rendkívül kedvezett a szerencse, én pedig egymásután vesztettem el tétjeimet. Mentséget kerestem kabalámnál, amelyet pár év előtt Parisban attól az algíri bejtől kaptam, aki annak idején, életem tavaszán olyan szívélyesen közvetítette házasságomat a szép berber leánnyal. A szerencsetárgy szimbolizálta a férfiaság teremtő ősejéjét: rózsaszín korallból volt faragva és a végén tisztatüzű vérpiros rubin csillogott.

A kabalát kitettem az asztalra és — nyertem. A játékosok között nagy feltűnést keltett az exotikus darab és még nagyobb volt a szenzáció, amikor ötször egymásután nyertem Rothschilddal szemben. Biztosan a rubinvégű rózsaszín korallnak köszönhettem ezt.

Kyryll nagyherceg, amikor hozzá került a lap, gondosan megsimogatta kabalámat, — ő is nyert. Erre azután mosolyogva intett a szemben ülő gazdag amerikaiaknak, hogy ő is simogassa meg.

Szöke szépségem apja komoran nézett rám. Nem felelt a nagyhercegnek, hanem felém fordulva így szólt:

— Shoking!

Felkelt és kiment a baccarat-szobából

Másnap leányával együtt elvitorlázott jachtján Szicíliába.

Így fosztott meg arab barátom kabalája amerikai szerelmemtől. A csillogó, vérpiros rubinban talán első arab feleségem állt bosszút rajtam, sok asszony nevében, akiket szerettem, akik szerettek, de akiknek sohasem fogadtam hűséget.

Mihály nagyherceg a „Villa Kasbah”-ban lakott. Hetenként kétszer hivatalos voltam angolosan vezetett házába. Egy őszi este, diner közben szöbakerült Bosznia és Hercegovina anektálása.

— Ennek nem jó vége lesz — mondta komoly arccal Mihály nagyherceg. — Nagypám, a cár megmentette a Habsburg dinasztiát azzal, hogy herceg Paskievitsch-sel sereget küldött neki segítségül. Ha ő nem lép közbe, akkor a magyarok bevették volna Bécsset. A tizenhárom vértanú nem a mi lelkiismeretünket terheli. Ausztria minden köszönete egy kép volt, amelyet Ferencz József küldött a cárnak. A császár arcképét nagypám gatschina-i palotájában, íróasztalával szemben függesztette fel. Ott is lógott a krimi háborúig. Amikor Ausztria első hálátlansága kiderült és Ausztria hadsereget küldött az orosz határra, nagypám kardjával négy darabra vágta Ferencz József arcképét és elégette. Az akkori külügyminiszter, gróf Buol-Schauenstein politikája végzetes hiba volt, amely a Habsburgok és Romanovok viszonyát megmérgezte. A hálátlanság folytatódott a török háborúban, a berlini kongresszuson és Müritzben, Iswolskit pedig Buchlauban vezették félre. Ma pedig Aehrenthal szegi meg a szerződéseket. Mondom, nem jó vége lesz. A cár már nem vághatja szét a császár képét, helyette Ausztria lesz feldarabolva. Teljes szívemből sajnálom a magyarokat.

Diner után elbúcsúztam tőle. Megtudta, hogy Montecarloba megyek. Átadott száz frankot, hogy tegyek a 28-as számra. Montecarlóban természetesen teljesen megfeledkeztem a nagyherceg száz frankjáról. Cannes-ba visszaérkezve jutott csak eszembe.

Nem vallhattam meg neki, hogy elfeledkeztem kéréséről, azt sem mondhattam, hogy a száz frank elveszett, holott fel sem tettem. A zsebembe nyúltam és átadtam neki 3600 frankot. Nagyon örült, hogy ilyen szerencséje volt.

Legközelebb, amikor meghallotta, hogy ismét Mon-

tecarlóba megyek, megint át akart adni száz frankot. Kérését ezúttal már elhárítottam.

— Fenség — mondtam neki — ne kockáztassa a pénzét. Ilyen szerencse, mint a múltkori, nem ismétlődhetik meg.

Megígértem egy francia grófnőnek, hogy megismer tetem az orosz nagyhercegekkel és ezért dinert adtam.

Egy kis nehézség merült fel Louis d'Orléans herceg személye körül. Amikor meghívtam, érdeklődött, kik lesznek a diner-η. Megtudva, hogy a Cannesban tartózkodó orosz nagyhercegek és nagyhercegnék is megjelennek, kijelentette, hogy nem jöhet.

— Miért — kérdeztem csodálkozva.

— Egyik nagyherceget sem ismerem — felelte. Igaz, hogy fiatalabb vagyok, mint ők, de mégsem tehetem, hogy én, mint Bourbon Orleans mutatkozzam be, egy Romanownak.

Tanácsért siettem a „Villa Kasbah”-ba, Torbi grófnőhöz. Kyrill nagyherceg felesége, éppen nála volt és ő szívesen vállalta a probléma megoldását.

Hiszen Louis az angol királyi ház révén rokonom, — mondta — majd elintézem az ügyet. Mondja meg Louïsnak, hogy én már tíz perccel nyolc előtt ott leszek férjemmel, legyen ott ő is.

Így is történt. Diner előtt tíz perccel, Kyrill nagyhercegné fogadta Louis dOrleanst.

— Isten hozott, kedves Louis, — mondta neki. — örülök, hogy megismerhetlek. Bemutatom neked férjemet.

Ezzel megoldódott a Bourbon-Romanow etikett probléma.

Az amerikai milliomos már Szicília partjain vitorlá-

zott yachtjával és elment Rothschild is. Mihály nagyherceg így szólt hozzám:

— Baj van Berze! Holnap csütörtök, baccarat nap és egyedül maradtunk. Se amerikai, se bankár; se közel se távol. Egymástól nyerjük el a pénzünket?

Eszembe jutott Brodsky, az orosz cukorkirály, aki Nizzában tartózkodott. Gyakran játszottam vele a „Cercle de la Méditerranée”-ban.

— Gyorsan hozza át Brodskyt — kiáltott örömmel Mihály nagyherceg.

Átmentem Nizzába és közöltem Brodskyyal, hogy Mihály nagyherceg meghívta diner-re.

— Ah veh! Sok pénzembe fog kerülni ez a diner! — sóhajtott Brodsky és másnap, csütörtökön megjelent a nagyhercegek klubjában.

A diner után ő adta a bankot a „deux tableaux”-nál. Reggelre minden pénz nála volt.

Amikor hatalmas nyereségével beült autójába, hogy visszamenjen Nizzába, gondterhes arccal jegyezte meg újból:

— Sok, sok pénzembe fog még kerülni ez a nyereség Oroszországban.

XXXIX. FEJEZET.

Két évtized a Riviérán. — Péter szomorú vége. — An-chise és az orvietói érsek. — Tolstoj. — Cicero vagy Csicsero. — Meyerbeer. — Herceg Henckel Donnersmark és Marchand ezredes. — Makarow admirális. ~ Játékszisztémám érdeklí a montecarloi bankot. — Az uppsalai botanika tanára. — Vielliebchen!

Az a nagy szerencse jutott osztályrészemül, hogy a világháború előtt évtizedekig éltem a legjobb orosz tár-

saságban. — Fellépésük páratlan. Ha a társaság egyik tagja Parisban vagy más világhelyen megjelent, úgy ez szint adott a nyugati kultúra egyhangúságának. Az orosz lélek meleg nagyvonalúsága, mint a Sarmata stepp síksága, nem ismert határt. A romantika elválaszthatatlanul vegyül össze náluk az igazsággal. A muzska „nitschewo” (nem tesz semmit) fantasztikus lélegzatságot varázsolt az altruizmusba, hol anyagi dolgokról szó sem eshetett. Ennek a körnek sajátsága a vitakozási készség. Fizikai szerelem és pénzkérdés felett — mintha ezek „nitschewo” volnának — átsiklanak. Lelkibarátságot érezni és éreztetni: mély, misztikus és filozofikus gondolatokat kelteni; ezek a nagy adományok alkotják a muzska-„lélek” hasonlíthatatlan báját. Többen közülük, mint menekültek, kénytelenek voltak a háború után — azokban az országokban, ahol hajdan mindenki el volt tőlük ragadtatva — mindennapi kenyerüket, gyakran keserves nehezen megkeresni. Mindig filozofikusan hangolt lelkük végtelen ereje tette számukra elviselhetővé a szerencsétlenséget. Még nagyobbak lettek. Megjelenésük külső fényét, erős életkedvüket — a mély árnyékvonal, melyet a sors rájuk vont, keményen megviselte. Lelkük fénye azonban ma még sokkal koncentrusabbban hat. Hasonlít a Rembrandt képek fényéhez. Előbbi életük Rubens színpompájában tobzódott. Utolsó lehetemig fogom teljes szívből szeretni és magasztalni az orosz lélek nagyságát és lendületét, amely nagy ívben emelkedik a nyugat hideg értelmisége fölé.

*

Egy asszonynak, — akit a sors életem egyik legfontosabb szereplőjévé tett, ismeretségünk kezdetén — egy reggelinél, a véletlen egy iker mandulát adott a kezébe.

Vielliebchenbe fogadtunk. Mindenáron meg akartam nyerni a fogadást. Ő is.

Elmentem egy régibútor kereskedőhöz, kiválasztottam nála egy nagy normandi stílusú szekrényt.

—Vágjon a tetején egy tenyérnyi nyilast! — utasítottam.

—Hogy tetszik ezt érteni?

—Csak csinálja meg, a lyukra nekem szükségem van. Csak nem akarja, hogy megfulladjak a szekrényben?

A pultja mögé bujt. azt hitte meghibbanttal van dolga.

—Nézze kérem, ezenkívül holnap d. e. pont tizenegy órára rendeljen ide négy markos legényt. De olyan erősek legyenek, hogy a szekrényben engem is el tudjanak vinni.

—Hova, kérem alássan? — kérdezte kinyújtott nyakkal.

—Egy idegen lakásba.

Éreztem, hogy most már ő van közel a megzavarodáshoz és talán már rendőrrre gondol. A pulthoz léptem, megveregettem összehúzott vállát.

—Ne féljen, nem akarok betörni. Felvisznek majd az X-villába, hol azt fogják mondani az ajtót nyitó szobalánynak, hogy herceg Trubetzkoj (a háziasszony sógora) vette a szekrényt és ide téteti le néhány napra. Az előszobában állítanak majd fel. Előre is jó borralalót ígérhet a legényeknek, csak vigyázzanak, hogy míg visznek, ne nagyon lötyögtessenek meg.

Gyönyörűen ment minden, most már csak arra voltam kíváncsi, mennyi időt kell a szekrényben töltenem. El voltam készülve, hogy a háziasszony a városban vilásreggelizik és nekem a szekrényben kell majd ennem,

de szerencsémre délre hazajött és én örömmel üdvözölhettem a szekrényből:

Jó napot Vielliebchen!

*

Fényes bál volt Nizzában. Bár sokan voltunk, egy gyönyörű férfi mégis feltűnt mindenkinek. Szőke, magas, északi Apolló. Senkisé ismerte, senkivel sem táncolt, de mindenki kíváncsi volt rá.

— Ki ez? — kérdezték a hölgyek.

— Nem tudom — feleltem.

— Hogyan Berze, maga, aki mindenkit ismer, maga sem tudja? Talán féltékeny, hogy mindenki tudakozódik utána? Tudja meg valahogy, ki lehet!

Odamentem hozzá és bemutatkoztam neki, mint a „Nizzai, Hölgyek Lapja”-nak a szerkesztője. Szerényen, mint Elza kérdezte Lohengrint, megkérdeztem én is tőle:

— Ki vagy és honnan jössz, ó idegen?

Előadtam neki, hogy, mint kiváló szépségű férfi, azonnal feltűnt mindenkinek és mivel már elegáns külseje miatt is beleillik a hölgyek lapjába, engedje meg, hogy meginterjúvoljam. Ő erre örömmel és gyorsan előadta, hogy az upsalai egyetem botanika tanára és szabadságát itt, Nizzában a virágok hazájában akarja tölteni. Szavait egy tőle kért ceruzával a kézelőmre jegyeztem, azután a hölgyekhez vittem őt, bemutattam.

Rosszul táncolt, udvariasan mosolygott és egész este virágokhoz hasonlított a hölgyek arcát: Egyik róza, liliom volt a másik... és nem felejtette el hozzátenni a virágoknak latin nevét sem.

*

Az évek gyorsan múltak. A napfényes Riviéra volt

életem nyara. Az ősz hamar beköszöntött, a tél — úgy érzem — még messze van.

Naptár szerint két évtizedre terjed az az idő, amelyet Nizzában töltöttem, és most az emlékek tarka képei nagy gyorsasággal robognak át lelkemen. Ismerős arcok jelentkeznek a múltból, többnyire azok, akik már csak emlékezetemben élnek, hiszen eltávoztak az élők sorából.

Barátaim nagyrésze tönkrement. Húszéves riviérai élet után egyedül maradtam, de optimista vagyok és reméllem, hogy földi életem szép nyarát folytatni fogom még egyszer barátnőimmal és barátaimmal odaát — a túloldalon.

Meghalt Péter is, a hü szolga, aki életem tavaszától kezdve mindenüvé elkísért. A szerelem csataterén bukott el. Súlyos vérbajt kapott, amelyet eleinte elrikolt és amikor már gyógyíttatni kezdtem, késő volt. Szégyenében beállt az idegen légióba és valahol a sivatagban lelte halálát.

Péter helyére Demidoff herceg ajánlatára egy Anchise Mencareili nevű olasz komornyikot fogadtam fel. A testes, méltóságteljes személyiség hivatása magaslatán állott. Művelt fickó volt. Sokat tanult. A jezsuitáknál nevelkedett. Péter akart lenni, de mint jezsuitanövendéket besorozták katonának. Itt azután Loyolai szt. Ignác lemondó tanairól megfeledkezett és Gargantua híve lett. Pocakot eresztett és mint szakács beállt Demidoff herceghez. Később fogyni akart. Otthagytá a konyhát és így került hozzám komornyiknak, lefogynia azonban nem sikerült. Kitűnően beszélt latinul és gyakran helyreigazította „lingua culinarisomat”. Anchise nem tudta megérteni, hogy miért mondom én: Cicero és nem Csicsero, vagy Sziszero, esetleg: Kikero, Azt állította,

hogy minden kétséget kizáróan az olaszoknak kell legjobban tudniok Nem akarta elfogadni argumentumomat, hogy annyi népáradat vonult már át Itálián — melynek mindegyike egy-egy humusz réteget hagyott hátra — hogy a régi kiejtésre nehéz ráakadni.

Ha egy csoport, mindentől elszigetelt római leszármazottat találnánk, akik érintetlenül tudtak volna megmaradni a történelem viharai között, úgy ezek bizonyába éppen olyan pontosan megőrizték volna a régi kiejtést, mint egy gramofon lemez. Egy télen St. Moritzból átszánkáztam Samadenbe, ahol Plántát, a sveici római követ testvérét kerestem fel. A Plánták leszármazásukat egészen a római időkig vezetik vissza, azt állítván, hogy egy légió centuriója, egy Planta volt. A légiót a barbár hullámverés körülzárta és a népvándorlás ott felejtette. Itt tudtam meg én „Cicero” helyes kiejtését. Úgy ejtik ki, mint a magyarok.

De Anchise tovább kételkedett.

Kifogástalan komornyik volt, de ebben a minőségében meg az nem ment a fejébe, hogy miért kell neki a frakkhoz fekete nyakkendőt hordania, amikor én fehérret kötök. Még jobban megzavarta, hogy a szmokinghoz meg fekete nyakkendőt hordok. Egyszer egy heti szabadságot kert, hogy elutazzon Orvietoba, ahol tisztelegni akart volt jezsuita igazgatója előtt, akit akkor szenteltek érsekké. Elpanaszolta az orvietói érseknek, hogy nem tudja megtanulni, mikor kell urának fekete, vagy fehér nyakkendőt előkészítenie. Amint Nizzában való visszatérése után kezeit kegyesen dörzsölgetve elmondta nekem, az érsek ezzel nyugtatta meg:

— Mi olaszok, kétezer év alatt annyféléleképen öltözködünk, Anchise fiam, hogy nem is csoda ha össze téveszted, a fekete nyakkendőt a fehérrel.

Kavargó emlékeim közül felbukkan báró Andreán Wernburg osztrák diplomata vendégszerető nizzai háza, ahol a ház asszonya Meyerbeer-nek, a „Hugenották” zeneszerzőjének leánya, a legraffináltabb ebédeket adta. Ezekben az ebédekben sohasem volt szó játékról. A ház asszonya sokat beszélt emlékeiről, Wagnerről és Berlioz-ról, akik apjánál mindennapos vendégek voltak.

Sokat érintkeztem ebben az időben egy gróf Tolstojjal, ki Nizzában, a „Casino Municipal” igazgatóságában kiváló szerepet játszott. Unokaöccse volt a jasnaja-poljanai Isten-keresőnek és igen szívesen beszélgetett bátyjáról. Felhívta figyelmemet annak legkiválóbb könyvére: „Az én hitem”-re.

Most, midőn elégedetten gondolok vissza szerelmi életem körhintájára és remélem, hogy ez a játék még elég soká forog, újra felelevenedik emlékemben Tolstoj erotikus felfogása, amelyet az említett könyvnek 336-ik lapján ír le. Felfogása homlokegyenest ellenkezik az enyémmel. Helyszűke miatt ebben az írásomban történelmi, filozófiai és morfológiai ellenvetésekkel és ami a legfontosabb saját tapasztalataimmal most nem szállhatok véle szembe. Egyik legközelebbi könyvemben „Az ötezer asszony férfiá”-ban akarom bebizonyítani, hogy szürke minden teóriája, csak az élet aranyfája hozhat jó gyümölcsöt.

Nem esett szó játékról Arnoldi orosz tábornok (aki Berlinben az orosz követségnél fontos szerepet játszott) nizzai paradicsomi villájában sem, inkább irodalomról és politikáról beszélgettünk. Itt ismerkedtem meg Maka-Tow admirális özvegyével, továbbá Fachoda hőseivel, Marchand ezredessel, akinek afrikai tettei a XIX. század végén majdnem egy francia-angol háborút idéztek elő. A franciák nemzeti hőse egy asztalnál ebédelt a franciák

szemében gyűlölt némettel, herceg Henckel-Donnersmarck-kal. A franciáknak meg is volt minden okuk, hogy gyűlöljék a sziléziai szénbányák tulajdonosat, hiszen Bismarck őt és Bleichrödert bírta meg, hogy állapítsák meg hetvenegy után a hadisarc összegét. II. Vilmos hercegi rangra emelte Donnersmarckot. Többször volt vadászvendége és Blanka hercegnőnek (alacsony származása ellenére) belépést biztosított a legmagasabb társadalmi körökbe.

Nagy élvezet volt nézni a góliát termetű, szakállas német herceget és mellette a zömök, jellegzetesen francia külsejű Marchand ezredest. A két ellenséges nagy nemzet reprezentánsai megértették egymást — az angol-ellenes gyűlöletben. Marchand nem felejtette el Fachodát, a bölcs merkantil Henckel-Donnersmarck pedig jól tudta, hogy az ő sziléziai kőszénbányáinak legnagyobb konkurrensa: Cardiff.

A herceg első felesége, a híres orosz Lachmann Blanka ekkor már nem élt. A herceg második felesége viselte az első feleség legendáshírű térdigérő, mogyorónagyságú szemekből álló gyöngysorát. A Champs Elysée-i palotája pedig — amely az egykor koldusszegény hercegnő álmainak megvalósulása volt, — a „Travelers Club” otthona lett. Hatalmas ezüstkádját már nem használják. A baccarat-ban felhevült játékost teljesen lehűti a hideg tuss is.

A Petropawlowskon levegőbe repült Makarow admirális szép özvegye meghívott egy ízben Toulonba, egy hadihajó vízrebocsátásához, melynek a francia kormány férje nevét, „Makarow”-ot adta. Az admirálisné oly rövidlátó volt, hogy kérdezősködéseimre nevetve ismerte

el, hogy a hajóból semmitsem látott, csak „érezte” a lába alatt.

*

Nizzai éveim során alakult ki legkomolyabb szisztémám, amelyre igazán büszke vagyok. Tulajdonképpen nem is szisztéma, nem matematikai elgondolás ez, hanem pontos megfigyelése a croupier-k keze járásának. Az „ördög játékos”-ban fogom a játékot magát leírni, itt csak azt jegyzem meg, hogy hat hónapon keresztül naponta 100 coupot, azaz összesen 18.000-et játszottam, állandóan maximummal. A korongnak $\frac{1}{3}$ -át (tehát 6 számat) 9 hús frankos arannyal (1080 frank) támadtam a bankot. Így ez idő alatt 19.000.000 arany frankot forgattam meg. A banknak előnye a „zero” cirka 3%-ba kerül, így tehát 570.000 frankot vontak le zero címén nyereségeből, mely még így is tisztán 130.000 frankot tett ki. Tehát tulajdonképpen, ha zero nem lett volna, a 18.000 coup alatt 700.000 frankot nyertem mindig „egyforma” téttel.

Ezt még soha senkisémet érte el. Legyőztem a zero-t.

Évek múlva Parisban, marquis Gallifet-nél egy ebéden, a mellettem ülő Radziwill hercegnő, akinek férje mint Blanc unokája, a montecarlói direktórium tagja volt, megjegyezte:

— Tudja-e, Berze, hogy ön az egyetlen ember, akinek játéka olyan izgalomba hozta Montecarlo direktóriumát, hogy hosszú ideig szakértőkkel figyeltette meg a játékát?

— Tudom — feleltem. — Nyugtalanította őket a szisztémám.

— Téved — felelte a hercegnő. — Nem a szisztémája érdekelte a férjemet és a direktórium többi tagját, hiszen ők épp úgy tudják, mint maga, hogy Montecarlót

semmiféle szisztémával sem lehet megdönteni. Attól féltek, hogy amit csinál az nem szisztéma, hanem rájött a forgó roulette-korong mechanizmusának valamilyen szerkezeti fogyatékoságára, amiről Blanc nem tudott.

Mosolyogtam. Nem feleltem a hercegnőnek és másról kezdtünk beszélgetni.

Szisztémám, minthogy kétségtelenül beigazolódott, nem érdekelt többé, annál kevésbé, mert a gyorsaságba, melyre a keresztülvitelnél szükségem volt, szemem belefájdult.

*

A kártyajátékban az eredmény titka mindenkit érdekel. Minden kártyajátékot meg lehet könyvből tanulni (oly sok ilyenfajta szakácskönyv van), hanem jó játékosnak — születni kell. A szabályoknak és kombinációknak a legpontosabb tudása sem ér sokat. A játékosok egyik fele már kiosztáskor jobb kártyát kap, mint a másik fele. De a rossz játékos hiába kap jobb kártyát, nem tudja kihasználni.

A kártyában sokkal kevesebb csalás történik, mint ahogy a laikusok ezt hiszik. Az én hosszú játékos életemben, azokban a körökben, ahol én forogtam, sohasem találok kézügyességi hamis játékosal. Amit ezekről beszélnek, többnyire mese. Igen kevés Bosco van, aki képes volna a kártyákat be és ki bűvészkedni. Ilyen csalás legfeljebb lebujokban történik. Ahol gyakorlott kártyások vadásznak Fortuna kegyéért, ilyen csalót hamar lelepleznének. Nyugodtan állíthatom, hogy kézügyességi hamis játék jobb társaságban nem fordulhat elő, de gyakori az egymás játékát megfigyelő megértés, amelynek legalább is annyi fortélyja van, mint a konvencionális hazugságoknak. Ha két jó játékos találkozik össze, akkor az inkorrekt összebeszélés kizárásával is

igen hasznosak lehetnek egymásnak nagyon sok nüanszban. Ezt nem tilthatja meg senki és nem védekezhetik ellene senki. A jó megfigyelőképesség bizonyos előny, amely azonban csak a gyakorlott és jó emberismerő játékosnak áll rendelkezésére.

Például a gyakorlott baccarat játékos többnyire meg tudja ítélni, hogy ellenfelének a kártya bevágott-e, vagy sem. Arckifejezésből vagy más legkisebb jelből is hasznos következtetéseket vonhat le. Ez sokkal könnyebb, mint a képszakértő dolga, aki egy nem szignált képből mondja meg a festőjét.

Meggyőződésem, hogy a bridzs több embernek *ad* kenyeret, mint a művészet és az irodalom. Én nemcsak a zsenire, de a jó megfigyelőre is gondolok, ezek megtalálják a számításukat. Vannak játékosok, akik remekül tudnak blöffölni. Vannak viszont, kiknek már a hangjuk elárul mindent. Itt a jó megfigyelő már a hangsúlyból értékeli a bemondást. Ő már tudja, mit jelent, ha valaki gyorsan kijátszik, vagy határozatlanul húzogatja a kártyáit. Sok játékos már abban a pillanatban elárulja a lapját, midőn a kártyáit rendezgeti. A jó megfigyelő hamarosan kitudja, hova rakja a játékos az atout-kat, hova sorozza a figurákat és az alacsonyabb rendű kártyákat.

Az önfegyelem itt is meghozza a gyümölcsét. A legjobb társasághoz tartozók közül igen sokan fedezik évi kiadásaikat bridzsnyereségből. Előre átgondolt, szigorú, higiénikus életet élnek. Játék előtt rendszeresen megfürödnek, hogy frissek legyenek. Whisky helyett Kola pasztillákat szopogatnak. Játék közben többször eltűnnek és megmossák a fejüket. Gyakran frissítik fel arcukat kölnivízzel és ezek a rendszabályok határozott előnyhöz juttatják őket a sokat dohányzókkal és alkoholistákkal szemben, kik sokszor a jobb kártyajárás-

kat sem tudják kihasználni. A rendbentartott test itt is kifizeti magát.

A legideálisabb veszők, kiknek a vér a veszteségnél fejükbe száll, sajnos, már kihalófélben vannak. Ezelőtt az oroszok, amerikaiak és a zsidók szolgáltatták ezeket az értékes elemeket, kik gyakran egyetlen este lábra tudtak állítani hosszú időre egy klubot...

Egyáltalán azt hiszem, a kártyázás hős kora megszűnt. Korunkban, mint sok egyéb, ez is elközönségesedik.

XL. FEJEZET.

Kegyelmes Schultz. — A „netzke”-figura. — Három asszony körül keringek. — Egy elefánt temetőt fedezek fel.

— A cannes-i szöktetés. — Dahabihejen a Níluson.

Életem kereke tovább forgott. Évtizedeken át vándoroltam egyik helyről a másikra, annak ellenére, hogy Bécsben és Nizzában állandó lakásom volt. Cannes, Paris, Pau, Lourdes, Biarritz, Deauville, London, Yorkshire, Róma, Assuan, Port Florence, Frohsdorf, Genf, Kairó, Nagyszentmiklós ... Ezek a helyek nemcsak mértföldkövek életemben hanem inkább folytonosan és gyorsan váltakozó lakóhelyek.

Különösen a „gemütlich” Bécsben jó érzés, mikor hölgyek és urak — akik különben szívesen hallják saját hangjukat és társalgási tehetségüket is szeretik csillogtatni — egy jó étkezés után, rövid időre szótlannul (és talán gondolat nélkül) üldögélnek együtt.

Ilyen jelenet adódott excellence Schultz osztályfőnök házában.

Ő a Monarchia egyik legbefolyásosabb embere

volt. Gyakran hasonlítottuk össze Richelieu „Eminence gris”-ével és a berlini titkos tanácsossal, Bismarck nagy ellenfelével, Holstein báróval. A háziúr, gróf Csáky Félix és én csendesen szívtuk az ópiummal impregnált cigarettákat. Két hölgy ült előttünk. Az egyik, az igen szellemes, ördögien szép Irma, kinek az élet furcsa küzdései bánatosan szarkasztikus vonást rajzoltak a szája körül. A másik, a mellette ülő, porcellánfigurához hasonló Thesa, őszibarackszerű teinttel, amely alatt erősen lüktető egyéni életet lehetett sejteni. Szellemének minden huncutsága kiült bájos arcára.

Irma törte meg a csendet.

— Berze, maga mindent játékként kezel. Ahogy mondják, sok ezer hold, jó magyar földet és sok műkinccset elkártyázott és bolondozott el asszonyokkal. Igaz, sokan örülnek, ha maga nyer, mert a pénzt rövidesen szétszórja.

Most ismét gyűjtő lett. Társaságban már alig látni. Legújabb sportja abban áll, hogy a nagy aukciókon a legraffináltabb kereskedők orra elöl csípi el a jó dolgokat. De magának, ez is csak — játék. Bárdi gróf kínai és japán gyűjteményéből is csak azért vette meg a legjobb darabokat és azért állította fel nizzai villájában, hogy egy picike elefántcsontból faragott műremeket, egy kis „netzkét”, melyet egy hölgytől kapott, megfelelő keretbe helyezhessen. A figurát a keletázsiai gyönyörűségekkel telt nagy szalonja közepére állította, a kínai császárné hálósobájából származó vörös lakkállványra. Senkisémet értette, miért kezdett egyszerre olyan hevesen érdeklődni a „Felkelő nap.....országá”-nak művésze iránt és belemerülni a „Kínai furulya” verseibe és a japán barackvirágokba.

Irma gúnyos mosollyal folytatta:

— Azonban a „netzke” dicsősége sem tartott soká. Igaz ugyan, hogy eleinte rózsaszirmokra fektette, egy gyönyörű kazettába, melynek aranylakkját Takajasi japán művész az óceánba vitorlázva rakta fel, nehogy a föld pora befolyásolja. De a sors gyorsan száguld. Maga a st. moritzi „Palace hotel”-ben hamarosan megfeledkezett a kis „netzkéről” és egy amerikai asszony, Tiffany üveghez hasonló karcsú figurájába csábult bele. A netzke pedig lekerült a kínai császárné állványáról. Szegény kicsit a rózsalevelekről a Bernina gleccser hideg sírjába temette. Gyönyörű kínai gyűjteménye egyszerre teljesen értékét veszítette a szemében. Ezt is épp oly elhamarkodva adta el mint a párisi, bécsi, vagy pesti gobelinekkel és antikitásokkal teli lakásait. A tulajdon, a megszerzett — sohasem érdekelte. Nem akar és nem tud megtartani. Afrikában oroszlánokat és rinoceroszokat öl, de a trófeákat nem hozza haza.

Irma vehemens vádbeszédje után Thesa szólalt meg. Hangja, mintha pehely dunna alól hangzott volna.

— Vezet maga lő jegyzéket? Megtartja a szerelmes leveleket és fotográfákat?

— Nem tagadom, — feleltem, miközben egy gyönyörű füstkarikát bodorítottam, — majdnem mindennel játszom, de minden játékomban benne van a legnagyobb komolyság is, mert én mindegyikből, a legkisebből is, mint győztes akarok kikerülni. Miután győztem, a győzelem kihasználása már nem érdekel. De nem nézem le, nem nevetem ki a legyőzöttet. „Don't kik the under dog”. Sikertelenségekkel nem hagyom magam elkedvetleníteni. Nyugodt fejjel új játékot kezdek megint. Új epizódokat kell hajszolnom újra, amelyeket előbb-utóbb ismét lezárok. Emlékeimhez¹ azonban hű maradok, nemcsak nagy érzéseimet, hanem miniatűr kis emlékei-

met is megőrzöm, hiánytalanul. Látható tróféákra nincs szükségem, szerelmes leveleket, fényképeket nem őrzök meg, elegendő, ha a fejemben jól elrendezve és a szívemben evidenciában tartom őket. A kis netzkét levettem ugyan a kínai császárné állványáról, de emlékeimben oly magasra helyeztem, hogy maga a császárné is megirigyelhetné. Köszönet a játék ördögének, hogy a kis netzke figurát épp úgy távol tarthattam a földi portól, a feledéstől, mint a japán festő, ki az aranylakkot a nyílttengeren rakta fel. A netzkét egyáltalán nem süllyesztettem a Bernina gleccser örök jegébe. Ellenkezőleg ott, ahol Európában legforróbb a nap ott, ahol az Etna (ellenlábához, a japáni testvér-vulkánhoz, a Fujijámához hasonlóan) ömleszti a látát, ahol a barackvirágok oly rózsaszínűek, mint Yokohamában; ott, Taorminában süllyesztetem el őt, meredek szikla alá — a tengerbe... Amit pedig lakásomról és műtárgyaimról beszélnek, szintén nincs minden úgy. Képeim, elődeim műtárgyai, nagyatyám könyvtára nem lettek szétszórva. Most is az enyémeik teljes egészükben. Minden az enyém ma is, azzal a különbséggel, hogy magas tornyú kastélyom már nem a Gabriellanummon áll (hiszen ez mindenestől álnok tűz martaléka lett), de bensőmben, hol az enyém maradt — egészen, hiánytalanul.

— Igaz, hogy sok aukciót felkeresek, hogy szép dolgokat veszek, lakásokat rendezek be, állandóan cserélgetem a bútorokat, átakasztgatom a képeket; — míg egy napon mindent feloszlatok és szétszórok a szélrózsa minden irányába... Elismerem, hogy szenvedélyem összekeverni mindent, képeket, lelkeket, könyveket, szíveket, hogy újra rendezhessem őket. Képek, gobelinek, szőnyegek, bútorok könyvek, vázák és asszonyszívek forog-

nak fejemben, mint a bouillabaisse egy fazékban, amelyből változó Ízlésem szerint halászom ki, ami ínyemre van. Magas, luxus játék ez. Petronius és Lorenzo Magoiificio is hódoltak ennek a játéknak. Ezt azonban a sors nekik jobban megkönnyítette, mint nekem.

— Más természetű a tárgyak megszerzése, mint az asszonyoké. Tárggyal becsapódhatom, de asszonnyal nem. Ha egy asszonyt a sors az élet aukciójában nekem ítél, úgy legfeljebb csak az asszony csalódhatik bennem, hisz én nem ígértem neki semmit és nem ígértettem meg vele semmit. Egész más aukció az, ahol egy ócska képnél, egy kitört lábú bútornál, egy lyukas szőnyegnél, vagy egy fületlen kancsónál a tárgyak mélyéből kiérezni vélem a szépet, az értékeset és ezt az aukciók padjain leleselkedő, hivatásos kereskedők körmeiből kiszabadítva, hazavitetem és otthon, azt jobban szemügyre véve derül ki, hogy nem műtárgyat vettem, hanem közönséges hamisítványt. Ez a tárgy szépségével megkívántatta magát, értéket ígért, azután becsapott; kiderült, hogy — kópia.

— Mintegy magnetizálva húznak magukhoz a megkívánt darabok. Egy kép, egy szőnyeg, egy Ming-szobor, egy renaissance bronz, kínai porcellán, egy Dürer vagy Rembrandt metszet, nemcsak szépérzékemet izgatják, de a bírási vágy fog el, ha csak rövid időre is. Mintha csak szép asszonyt vagy őzet igyekeznék becserkészni.

— Ha egy képet nézek »kevéssé érdekel az aláírás és hogy a katalógus tett-e hozzá csillagot, vagy hogy milyen nagy az értéke. Én mindent csak a saját szemem analizésével akarok bevilágítani. A Buddhaszobor lelógó hasa épp úgy leköti figyelmemet, akár a milói Vénus csípője. A „Sixtusi Madonna” angyalarca épp annyira vonz, mint Teiner vagy van Ostade edényen ülő gye-

reke. Minden szép, amennyiben valódi. Mefisztó szuggerálta a szépséget és ennek bírási vágyát az emberbe, — ebben van az ő ereje.

— Igyekszem szép tárgyakat szerezni. Úgy elhelyezni őket, ahogy nekem tetszenek, hogy napfény mellett, vagy a legkülönbébb világításoknál, esetleg teliholdnál gyönyörködhessem bennük. Ha pedig már agyongyönyörködtem magamat, ha már kiélveztem őket és lelkem főkönyvébe legszebb helyzetüket már bevezettem, sietek tőlük minél gyorsabban megszabadulni.

— Csoportosításaimnál okvetlenül követem a stílyöntetőséget, de a legkisebb válaszfalon túl a szomszédban már új stílusú bútort, képet vagy asszonyt helyezek. Meggyőződéseim, hogy egy renaissance apartement nem hat olyan jól, mintha ennek stílusa szobánként változik. Szintúgy, ha *AZ* egyik szoba falát egy Grecco vagy egy Giotto díszíti, úgy jobban élvezünk a szomszéd szoba falán egy Bouchert. Ha étkezésnél az ecetes tormás marhahús után nem ismét hús következne, hanem ízléstörésül közbe például eper fagylak vagy gyümölcs, úgy ez több örömet okozna nyelvünknek. A kettő között okvetlenül egy falat kenyereit kell ennünk, akárcsak a különböző stílusok közé legalább egy elválasztó függönyt kell helyeznünk. Fátyol és függöny nagy stimulánsok. Egy pillanatnyi felejtésre van szükségünk, talán — mindenben.

Itt Thesa megszakitott.

— Mi is történt tulajdonképen a Bernina gleccserben?

Kitértem.

— Én most megyek, mert maga túl kíváncsi és mert minden embernek szüksége van a saját titkaira, mint az

árnyékára. Néhány nap múlva visszatérek Franciaországba. Szép lenne, ha velem jönnének. Odelga báróné gardírozhatná magukat.

Egyedül mentem Nizzába. Elutazásom sürgős volt, mert két télen át három asszony között utazgattam Nizza, Pau és Paris között. Nizza azt hitte, hogy vadászom Pauban, Pau azt gondolta, hogy anyagi ügyek szólnak Parisba, Paris pedig szentül meg volt győződve, hogy a játék hív Nizzába. Mindegyiküknek igazuk volt, hiszen engem mindenüvé az én roulette szívem kergett.

Helyről-helyre kellett kalandoznom; a forgás vonzott, mint a golyót. Így kerültem a Nilus szigetére, Elefantine-be is. Kerülő úton jutottam ide, Cannes-on keresztül, hol vacsorán voltam Gogo Yourievsky hercegnél és feleségénél, született: Alexandra Oldenburg Zarnekau hercegnőnél. Gogo herceg eleven képmása volt apjának, II. Sándor cárnak. Együtt lakott anyjával — a cár morganatikus feleségével, Dolgorucki hercegnőivel és annak gyémánt nyakörvet viselő kutyáival — nizzai villájában. A hercegnő Parisban, a Szajna egyik szigetén kutyatemetőt létesített.

Leo Narischkinnel mentem a cannesi vacsorára. Nem volt nagy címe, de nem is kellett neki, hiszen nagy Péter anyja Narischkin volt. Minden nagyherceg tegeződött vele, egyenrangúnak tekintették.

Tudtam, hogy ez az utolsó közös vacsoránk. Narischkin beavatott titkába, hogy még az nap megszőkteti Gogo feleségét. Így is történt. Vacsora után kettesben maradtam Gogoval; Nariskin pedig Alexandrával elrobogott Olaszország felé. Gogo, amikor éjfél tájban észrevette, hogy felesége eltűnt, bámulatos önuralommal szólt hozzám:

— Gyere, Berze! Elmentek.

Houlgateban találkoztam vele. Gogo elhízottan, mosolyogva gugolt a tengerben. Egy kis párisi midinette paskolta mellette a vizet.

A válás csakhamar megtörtént, Narischkin feleségül vette Alexandra hercegnőt. Egyiptomba, Elefantine szigetére mentek. Innen kaptam a meghívást, hogy utazzam hozzájuk.

Kairóból, Sultan Omar bej dahabijehen utaztam a Níluson felfelé, mint a bej vendége. Felejthetetlen utazás volt ez az öreg Níluson. Soha olyan rosszul nem bridzseztam, mint akkor, mert az elmaradó part a piramisokkal, a fáraósobrokkal és a pálmaerdőkkel valóssággal megbabonázott. Bajadérok táncoltak a fedélzeten, ősrégi szőnyegeken és a jégbe hűtött sorbettet félmeztelen, tanagra gráciajú lányok szolgáltak fel Mese-szerűen szép volt.

A hajón utazott Püdukotai maharadzsája, régi canesi barátom is, aki szintén Narischkin látogatására ment. A sziget neve felkeltette érdeklődésemet az elefántok iránt. A maharadzsza elmondta, hogy az elefántok csodálatos életében legmisztikusabb az, hogy halottaikat eltemetik, de senkisé ismeri a temetőjüket, melyet halálérzetükben önmaguk keresnek fel

— Én Ceylonban felfedeztem egy ilyen temetkezési helyet. A Pick Adams nyugati oldalán, egy kékvízű tó mellett — mondta büszke mosollyal a maharadzsza.

Ekkor érlelődött meg bennem Elefantine szigetén, amely a fáraók idejében elefántcsontlerakodóhely volt, hogy felkutatom az elefántok titkát.

Mielőtt Narischkinékkal elhagytuk volna Egyiptomot, átmentünk néhányszor Phylae szigetére, ahol Sultan Omar bált rendezett. A templom oszlopai között, ame-

lyek akkor még nem állottak vízben, meztelen szudáni bajadérok táncoltak. Omar ezt a bált a párisi művészbálok (balle des quat-z-arts) stílusában rendezte meg, hova nem művészek alig juthatnak be. Ezen a bálon mindenki számára elő volt írva a teljes ruhátlanság, csak Öregurak viselhettek fügefalevelet. Az asszír és egyiptomi stílusú díszleteket a legpikánsabb művészek szokták festeni.

Két év múlva felkerekedtem az elefánt temetők titkának felkutatására. Monbassából indult el a karavánom kitűnő vezetővel a Viktoria Nyanza tóhoz, Port Florenceba. Innen tovább vándoroltunk az Albert és az Albert Edward tóhoz.

Ezen a vidéken ütöttem fel tanyámat. A vad elefánt mindig vándorol, nagy teste hangtalanul mozog és óriási távolságokat képes hátra hagyni pihenés nélkül. Megfigyeltem, hogy napszálltakor, amikor hirtelen bekövetkezik az éjszaka, egy elefántcsorda halad nyugat felé és közben ritmikus kórusban trombitál.

Különös, tragikomikus hangverseny volt ez. Vezetőm megtudta a benszülöttektől, hogy ez biztos jel arra, hogy az elefántok temetkezni sietnek.

Rögtön nyomon követtem a csordát. Másnap este ismét felharsant a trombitakórus.

Harmadnap egy tisztavízű tóhoz érkeztem, amelynek partján sűrű bozót és falevelek alatt egy öreg elefánt hullája vezetett a temető nyomára.

Egy nagy visszavágyás fog el gyakran mostanában, valami honvágy féle, az égszínké vizű tó és a partján fekvő temető után, hogy egyszer majd az elefántok temetőjében temessem el emlékeimet.

XII. FEJEZET.

Otéro a kolostorban. — Kártyacsaták Deauvilleben. — Berzeviczy Ádám, a máltai lovag. — Erzsébet királyné fekete keztyűje. — Madame d'Arlix. — Mistinguette. — Sarah Bemard. — Cleo de Merode. — A belga királyi jacht kapitánya.

Viszontláttam Otérot.

A Szajna partján, a saint-germaini erdő szélén volt a kastélya, ahol gyakran megfordultam. Paris legszebb kurtizánjai jártak Otérohoz, köztük Emilie d'Alencon, Liane de Pougy és Guttmann Katinka, aki remek fogatán a Bois de Boulogne-ban bájolta el Parist. Később egy pezsgőgyár alapításával nagy vagyonát elvesztette és végül francia órákból éledégt Budapesten.

Otéronál gyakran fordult meg Gaillard, a párisi nagyopera igazgatója és a Comédie Française néhány művésznője is. Ebédnél meglepett, hogy Otéro, aki a karlsbadi szép napokban nem tudott egyébről beszélni, mint táncról, ékszerről, lyoni selyemről és szerelemről és nevét is alig tudta leírni, most nagy hozzáértéssel szól bele irodalmi és politikai kérdésekbe. Corneillet, Racinet idézte, hogy öröm volt hallgatni. Alkalmilag meg is kérdeztem tőle, hogyan történt ez a csodálatos átalakulás.

— Hát nem tudod, hogy egy teljes évre bevonultam egy spanyolországi kolostorba? Leraktam gyöngyeimet és csak a tudománynak éltem — mondta nevetve.

Akaratereje imponált. Ettől a perctől kezdve a legnagyobb nők galériájába soroztam őt. Kleopátra, Pompadour és Katalin cárnő közé.

Európa legnagyobb kártyacsatái Deauvilleben, a két hetes versenyszezonban játszódtak le. A „Cercle Privé-ben”, ahová csak férfiak léphettek be. Kétezer louisnál nem volt szabad nagyobb bankot adni. Az első bankra rendszerint volt tíz-húsz jelentkező és sorsot húztak, ki adja.

A francia játéktörvény előírta, hogy készpénzben kell játszani. Az ezresek gumiszallagokkal, tízesével voltak összekötve.

A partiban többnyire részt vettek: az indiai uralkodó Aga Khan, báró Rotschild Primerose, báró Rotschild, Goldschmied, Hennessy, a londoni Landau, Vagliano, Zografos, báró Ephrusi, az amerikai Goldsohl, Citroën és hasonló krózusok. Én ritkán adtam bankot, legfeljebb beszálltam a bankba. „A játék ördögé”-ben, a két tableaux baccarat-ban, egy, a pointeurre fontos előnyt fogok ismertetni.

Egyszer az öreg prófétaszakállú Landau adta a bankot. Húsz százalékkal szálltam be bankjába. A bank jól ment. Egy óra tájt 1,200.000 aranyfrank készpénz sorakozott Landau előtt. A négy paklinak vége volt. Két-száznegyvenezer frank nyereséggel távoztam.

Másnap dejeuner-re voltam hivatalos Hennessyhez. Landau mellett ültem.

— Jókor ment haza! — mondta Landau.

— Mi történt azután? — kérdeztem.

— Kerek egy milliót vesztettem — informált Landau.

— Szóval amit nyert, elvesztette.

— Igen — felelte nyugodtan az öreg bankár — és azonkívül még egy milliót.

Érdekelt ez a rendíthetetlen nyugalom és megkérdeztem, hogy mióta hódol ennek a költséges sportnak?

— Csak hat hónapja, — felelte — angliai és délamerikai bankházaimat szétosztottam fiaim között. Véletlenül fennmaradt néhány csomag délamerikai részvényem, ezeket most játszom el.

— Még nem fogyott el — mondta mosolyogva.

*

Deauvilleből Biarritzbe mentem gróf Rohozinskyvel,

A Hotel d'Europe tulajdonosa érdeklődött, hogy rokonom volt-e Berzeviczy Ádám, aki Erzsébet királyné főudvarmestere volt és gyakran időzött a királynéval hoteljében.

Amikor megtudta, hogy unokaöccse vagyok, elmondta, hogyan alakította át bátyám szentéllé Erzsébet királyné lakosztályának egyik szobáját. A máltai lovagok, ahol leterítik kereszties köpenyüket, miséző helyé alakul át. Ez a szokás a keresztesháborúig nyúlik vissza, mert a keresztiesvitézeknek ritkán volt alkalmuk szentelt helyen hallgatni szentmisét. Ádám a Hotel d'Europe egyik szobájában tette le köpenyét és itt imádkozott Erzsébet királyné, fiának lelkiüdvéért. (Ferencz József később Ádám bátyámnak ajándékozta azt a fekete keztyűt, amelyet Erzsébet királyné közvetlenül Luccheni merénylete után a szívéhez szorított. Üveg alatt, az íróasztalán tartotta. Ádám b^c-csi bailli, (egyike a nyolc vezető rendlovagnak) és háború idején a souverain máltai rend követe volt Bécsben. Mint rendtagnak, nem volt szabad házasodnia.)

Most ebben a szobában Manon Loti, a Cote d'Argent éjszakáinak csillaga lakott.

Itt ismerkedtem meg Mistinguettel. Már akkor észrevettem, hogy ez a zseniális színésznő értékálló, mint az arany. Az idő nem árt neki.

Rohozinsky, barátnőjével, én pedig Madame d'Arlix-al átrándultunk Lourdesba. Estefelé érkezünk, de még volt időnk a barlangba menni, hol a hölgyek két hosszú gyertyát vásároltak.

A Hotel Bernadette-ben laktunk és szobám Madame d'Arlixé mellett volt.

Kissé korán fejeztük be a rossz vacsorát és szobámban untam magamat egyedül. Átkopogtattam szomszédnőmhöz, hogy nyissa ki az ajtaját és beszéljünk egy kicsit.

— Nem ereszthetem be, míg a gyertyám le nem égett. Kérem, egy szót se szóljon addig, imádkozom — volt a felelet.

Szomorú éjszaka volt. Hajnalig éghetett a hosszú gyertya, mert én a fotómban, kezemben egy rossz könyvet tartva, aludtam el.

Reggel, én, ki szentelt gyertyát nem égettem, hogy mégis enyhítsek bűnös lelkemen, magas, lourdesi Szűz Mária szobrot küldtem az edelényi járás minden templomának emlékül. Szűz Mária fenségesen szép szobrai a templomokban és a „Hangya” szövetkezetek a piacokon az egyetlen látható maradandó jó tetteim szülőföldemen.

Madame d'Arlix néhány év múlva a világháborúban majdnem úgy járt, mint Mata Hari. Svájc egyik kórházában fejezte be víg életét. Állítólag megmérgezte magát.

*

Sokat vitatkoztam Parisban Sarah Bernharddal azon, hogy színpadművészi szempontból fontos-e, hogy Kleopátra szerepét élő viperával adja? A nagy tragika a fontainebleau-i erdőben viperát fogatott, kihúzatta a méregfogát és ezzel az igazi kígyóval ölette meg magát minden este a színpadon.

— A színpadon minden hazugság öl — mondta nekem a nagy Sarah. — Kisebb hazugság, ha egy méregfog nélküli viperával öletem meg magamat, mintha egy buta gumikígyót szorítanék mellemhez. Egy nagy hazugság nemcsak, hogy megzavar, de engem is hazuggá tesz. Ha tudom, hogy igazi vipera kúszik keblemben, az igazi rémület ül ki arcomra, az igazi halálfélelem. A közönséget nem szabad becsapni és nem volnék művész, ha hazudni mernék neki.

*

Ostendében lakást béreltem egy villában, amelynek tulajdonosa a belga király yachtjának kapitánya volt.

A villában szép napokat töltöttem. A kapitány egész nap a kikötőben horgonyzó királyi yachton tartózkodott és én ezalatt otthonosan szórakoztam szőke feleségével, aki igazi Rubens szépség volt. Reggelenként ő maga szervizta szobámban a pompás csokoládét.

Egyszer a kapitány fényes nappal, váratlanul tért haza. Nagy botrány lett az eredménye. Izgalmában rögtön a városba rohant, hogy ügyvédet keressen a válópör beadásához.

Este a kaszinóban a szépséges Cleo de Mérode - kit már Bécsből ismertem, igen bosszúsan mesélte, hogy aznap akart elutazni a yachton II. Lipóttal, de a kapitány — nyomtalanul eltűnt.

Mosolyogtam. Én tudtam csak, hogy a király miért nem tudott elvitorlázni.

*Briand. — Az amerikai F rick mindannyiunkat levág. —
pauí repülésem Wrighttel. — A marseillei kikötőne-
gyedbeli kalandom.*

Egy este a nizzai Casino Municipal bárjában, férfitársaságban üldögéltem.

Csupa francia úr ült az asztalnál, köztük egy világosszőke, kékszemű, hanyagul öltözött, zömök férfi, aki igen sokat beszélt. A zenekar lágy melódiákat játszott. Minél tovább hallgattam a kékszemű francia úr beszédét, annál inkább az volt az érzésem, mintha a zenekar csodálatosan zengő baritonjának volna diszkrét kísérőzeneje.

Amíg beszélt, — nőkről, Parisról, furcsa emberekről, kalandokról és szerelmekről, nagy, rendetlen bajusza alatt meglapuló szájának mozgását és szelíd szemének békés tisztaságát figyeltem. Alsó ajka beszéd közben kibukkant bozontos bajusza alól és elárulta ennek a nyugodt férfinak erotikus hajlamait. Tekintetéből csupa jószág áradt. Hangja pedig olyan zene volt, amelynek szövege néha nem is fontos.

Hallgatnom kellett őt. Bajusza alatt beszéd közben ide-oda mozgatta a komisz francia cigarettát; a „bleu” néha elaludt, de ő ezt észre sem véve — beszélt tovább.

Mialatt víg históriáit hallgattam, igyekeztem elképzelni, milyen lehetett ez az ember 24 éves korában, midőn a Bois de Boulogneban egy midinette, ahelyett, hogy szerelmi igyekezetéért hálás lett volna, a rendőrségen feljelentette és börtönbe juttatta. Hiába vár-

tarn, hogy politikáról beszéljen. Egész érdeklődése az asszonyok kifogyhatatlan témája felé fordult, így ismerkedtem meg Briand-al.

Gróf Orłowsky Mityu, Parisban és gróf Giziczky, Bécsben rábeszéltek, hogy menjek telelni Pauba. Nem bántam meg. Két telet töltöttem itt. A zártkörű angol klubban a rókavadászat és a játék egyformán fontos volt. Angliából hozatták a Chester és a Stelton sajtót, a Whitesteable-osztrigát, a whiskyt és a fiatal rókát, amelyeket felneveltek, hogy később vadászhasanak rá.

Esténkint ott ültünk vörös frakkban a szalonok nagy kandallói előtt. Whisky mellett órák hosszat beszélgettek a vadászok rókáról, akadályokról, kopókról és hallaliról. Irodalomról és asszonyról alig esett szó. Később francia volt a társaságban.

Hetenkint háromszor, ebéd után baccarat volt. Nagy érdeklődést keltett Frick-nek, Amerika egyik leggazdagabb emberének érkezése. A milliárdos villát bérelt Pauban, ahol leányai vadászni akartak.

Kíváncsi voltam, fog-e játszani. Megjelent ebéden a klubban és megkérdezték, akar-e játszani? Egykedvűen felelt:

— Még sohasem játszottam.

Hamarosan akadtak baccarat tanárok, akik megmagyarázták neki, hogy mi a nyolc és a kilenc.

Leültettük a bankár székébe. A komornyik jetont kínált neki, mire ő csodálkozva kérdezte: — Mi ez? Amikor megmondták, mire való a jeton, intett, hogy nem kell. Zsebébe nyúlt és egy zöld csomagot vett elő, amelyben száz darab ezer dolláros volt. Kitétte maga elé az asztalra és csak nagy nehezen lehetett rábeszélni, hogy egy-két ezresét váltsa át jetonra.

Megkezdődött a játék és Frick, aki hamarosan megtanulta a baccarat-t, rövid idő alatt minden pénzt összeszenyert.

Ezután felkelt és álmos arccal így szólt:

— Unalmas játék.

Többé nem játszott és nyereségéből — a mi pénzünkéből — golfdíjat alapított, és orgonát vett a paui anglikán templomnak.

Pauban, a Pireneusok tövében létesítették Európa legelső repülőterét. Itt szálltak fel gépükkel Wilbur és Orville Wright. Megismerkedtem velük a klubban.

Egy este meghívtak repülni. Felrepültem velük Pau fölé. A gép rettenetesen nyöszörgött, zúgott és zakatolt; nem volt kellemes élmény. De nem bántam meg. Kétségtelen, hogy a Monarchiában én voltam az első repülő-utas.

A paui falkavadászatok befejezése után a párisi lóversenyekre utaztam. Egy éjjel együtt üldögéltem a Maxim-bárban. Elskins-el, a kiváló sportemberrel és galamblovóval. Marseilleről beszélgettünk. Elmondta, hogy egy este betévedt a matrónegyedbe, de figyelmeztették, hogy forduljon vissza, mert már-már olyan sikátorba jutott, ahova este a rendőrök még hármásával sem mernek bemenni.

— Amit a marseillei apachok, gonosztevők és kábítószerkereskedők züllött negyedéről hallottam, igazán megdöbönt. Nem tudom megérteni, hogy miért ilyen erélytelen a marseillei rendőrség — mondta Elskins dühösen.

Érdekelt a különben hideg angol izgalma és megjegyeztem, hogy épp Nizzába készülök, kiszállok Marseilleben és én is megnézem a matrónegyedet.

—Kissé merész vállalkozás, kedves barátom. Mindenesetre ajánlom, hogy öltözzön csavargónak és dugjon két revolvvert a zsebébe, különben nem kerül vissza élve.

—Ellenkezőleg! — vágtam vissza habozás nélkül. Szmokingban, vörös szekfűvel a gomblyukamban, szalmakalapban és revolver nélkül látogatom meg ezt a hírhedt városrészt.

—Ez öngyilkosság volna — mondta Elskins. Aznap este harmincezer frankot oyertem ecartén.

Ajánlottam, hogy fogadjunk ebben az összegben.

Elskins szenvedélyes fogadó volt rögtön állta a fogadást, hisz ő volt az, ki a bikaerős Rónay Lacinak, Montecarloban, kétszázötven aranyat fizetett ki fogadásból azért, mert Laci öt lámpást az elegáns Ciro étterem előtt az utcán, hirtelen kirántott revolverével lelőtt.

Távíratilag szobát rendeltem a marseillei Hotel de Noillesben és a sürgönyben a következő utasítást adtam a portásnak:

„Azonnal adjon fel hirdetést a marseillei lapokban a következő szöveggel: Ma éjjel egy szmokingos, vörös-szekfűs, szalmakalapos úr jelenik meg Marseille matróznegyedében. Zsebében tízezer frank van és nincs revolvere. Az éjszakát a matróznegyed mulatóhelyein akarja tölteni és bárkit szívesen lát vendégül.

Marseillebe utaztam és éjfélkor szmokingban, revolver nélkül és tízezer frankkal ott voltam, ahol az „ördögsziget”-ről elbocsátott gályarabok csatangoznak össze-vissza.

Befordultam egy szűk sikátorba. Az úttest közepén haladtam és figyeltem a negyed tarka életét. Asszonyok ültek a sötét kapuk előtt, színes sálakba burkolózva. Sötét tekintetű férfiak ácsorogtak az utcasarkokon. A csap-

székből zene hallatszott. A castagnetta csörgése összevegyült az utcai verkli legújabb melódiájával, a hegedű cincogásával és a mandolin pengésével.

Csak a zene hallatszott. Az emberek csendben voltak. Ez a szokatlan, nyugodt magatartásuk lepett meg lég jobban.

Észrevettem, hogy erősen figyelnek.

A nők sokatmondó tekintetet vetnek a férfiakra.

Mozdulatlanul és hangtalanul álltak sorfalat. A város «aja egyre távolodott. Valahányszor egy-egy újabb sikátorba fordultam, annál titokzatosabbá vált a helyzet.

Végre, amikor már jó mélyen bent jártam a különös városrészben, megálltam egy mozi előtt. Előzékenyen betessékeltek a sötét helyiségbe. Leültem és pár perc múlva egy sereg nő vett körül.

Egy erősen kifestett andalúziai szépség mellém bújt, gyengéden rámtámaszkodott és megkérdezte, hogy behívhatja-e az előcsarnokban üldögélő barátnőit és barátait.

— Csak jöjjenek, mindannyian vendégeim, — feleltem.

Érdekes filmet néztem végig az andalúziai nő oldalán, aki törve beszélt a francia nyelvet. A film az állatok szerelmét mutatta be természetimen, a bolhától kezdve az oroszlanig.

Az előadás után hölgyem belémkarolt és azt ajánlotta, hogy most egy sokkal érdekesebb helyre vezet majd el. Karonfogva mentünk. Mögöttünk ekkor már elég nagy csoport asszony és apacs jött.

Földszintes ház elé érkeztünk, ahol egy kövér asszony fogadott bennünket. Itt már tekintélyes belépődíjat kellett fizetni, de megérte. Az elhízott asszony-ság bevezetett egy sötét szobába, amelynek falán kis

nyílás volt. A nyíláson át lehetett látni a szomszédos kivilágított szobába, ahol a szerelem pompeji változatait messze túlszárnyaló technikával adták elő néhányan igazán imponáló szerelmi művészetüket. Így folytatódott az állatok szerelmi filmje az emberekével.

— Most pedig menjünk vacsorázni — indítványozta a látogatás után kísérőnőm.

Bementünk egy csapszékbe. Láthatóan tetszett az andalúziai nőnek, amikor azt mondtam neki, hogy hívja meg asztalunkhoz szíve választottját is.

A fiatalember oda is telepedett. Igazi apacs volt, nem olyan, amilyeneket a Montmartre-on mutogatnak az idegeneknek. Sötét tekintettel, ellenségesen figyelt engem.

Murat herceg tanácsa jutott eszembe. Szívélyes hangon megkérdeztem tehát a gonosztevőt, él-e még az édesanyja? Talán ez a kérdés mentette meg az életemet. Beszédesebbé vált, jóízűen evett. Kívüle még vagy négyen telepedtek asztalomhoz. Én keveset ittam, ők azonban annál többet. Hirtelen elálmosodtam.

A Hotel de Noillesben ébredtem fel. Itt megtudtam, hogy hajnalban eszméletlenül találtak meg a száloda előtt.

A fejem fáj. Biztosan a boromba tettek valamit.

A tízezer frank eltűnt. Inggombjaim nemkülönben. Örültem, hogy legalább ép bőrrel úsztam meg a dolgot.

A fogadást megnyertem és Paris víg helyein néhány napig erről beszéltek.

XLIII. FEJEZET.

Schalk. — *Puccini.* — *Nikisch.* — *Toscanini.* —
Paderewsky.

Lilly Wanemackerrel és fivérével (aki amerikai elnökjelölt is volt) Biarritzból autótúrára indultam. Bayreuthbe, hol megismerkedtem Schalkkal, a zseniális karmesterrel. Ismeretségünkől hamarosan barátság fejlődött. Bécsben többször sakkoztam vele reggelig.

Schalk — Fideliot, Tristant, don Jüant és Fitzner Palestrináját dirigálta legszívesebben. Palestrinát igen ritkán adják Bécsben és hogy az előadásra figyelmessé tegyen, egy ízben Nizzába sürgönyözött nekem. El is utaztam Bécsbe és nem bántam meg.

Egy este a Tristan és Isolda előadását vezényelte. Melchior énekelte Tristan-t, végtelenül felemelően. Felvonás közben felkerestem Schalkot.

Köhögve, fáradt arccal, halkán így szólt:

— Berze, ma dirigálok utoljára.

Amikor azután Tristan halálánál a karmesteri pálca megremegett és megállt kezében, szemem könnyel telt meg.

Csakugyan ez volt utolsó taktusa.

Puccinit még Viareggióból ismertem, ahol Torre de Lagoban volt villája. Ma itt a sírja.

Amikor csak tehettem, mindig kiszálltam Milanóban, hogy elmenjek a Scalába. Itt hallottam Strauss Richard „Electrá”-ját először. Előadás után Puccinivel vacsoráztam „Cova”-nál. Megkérdeztem, mit tart nagyobbra Salomé-t vagy Electrá-t. Kérdésemre kérdéssel válaszolt, hogy voltam-e már a Semmeringen. Igen-

lőleg feleltem. Ismét kérdezett, hogy voltam-e a Monterosá-n. Minthogy azonban nem voltam, nevetve folytatta:

— A Semmeringen, ami igen csinos, majd' mindenki volt, hisz a délivasúttal oly könnyű elérni. Ez a -- Salome. A Monterosá-ra már kevesen kapaszkodnak fel. A legtöbbszörnek ez már túl magas. Ez az — Electra.

A haldokló Puccinit fel akartam Brüsszelben keresni, de minthogy csak a hozzá legközelebb állók látogathatták, nem eresztettek be.

Kevéssel előbb még lázasan dolgozott a Turandot befejezésén, de nem tudott vele elkészülni. Ott voltam a premieren a Scalában és végighallgattam ezt a felejthetetlen előadást. Ott, azon a helyen, ahol a halál kiragadta a komponista kezéből a tollat, Mussolini felállt és vele együtt mindenki. Egy percre a zene elhallgatott: Olaszország szívverése megállt.

Többször kártyáztam a magyar származású Nikissel Lipszében. Rosszul játszott. Az ötvenkét lapot nem tudta dirigálni. Toscanini a hasonlíthatatlanul fenomenális zsebzongorázás nem kártyajátékos.

Paderewskit nem hallottam zongorázni, pedig Lausanneból gyakran jártam át Morgeba, falusi birtokára. Zene helyett baromfiudvarában gyönyörködtem. Gyakorlati érzékű felesége ládászámra küldte a tojást Londonba, ezzel a felírással: „Paderewsky tojása”. Nagy kelendőségnek örvendtek.

XLIV. FEJEZET.

*Oroszország. — Összetévesztenek egy férjjel — Harri-
mann. — Nyereségek Steel-részvényeken.*

Oroszország!... Gyakran voltam vendég grófi Rohozinsky cebulevi kastélyában, Kiew közelében. Egy éjjel rablót fogtam a szobámban. Az ágy alatt lapult meg és késsel támadt rám. Baltenyeremen ma is látható vágásának nyoma. Jobbkezemmel torkonragadtam, a kés kihullott kezéből és én addig szorongattam, míg holtan esett össze. Ugyanekkor gróf Rohozinsky szobájában is bandita rejtőzött el. Azt is sikerült lefegyverezni.

Amint kiderült, húszezer rubelem izgatta a két banditát. Ezt a pénzt Kiewben nyertem Brodsky cukorkirálytól, aki így valamit visszaadott abból a pénzből, amelyet a cannesi orosz nagyhercegi klubban tőlünk nyert. Rohozinsky soffőrje meglátta, amint az ezreseket olvastam és nyereséggel a faluban eldicsekedett.

Brodsky húszezer rubeljére pedig nagy szükségem volt. Sőt még ennél is többre. Ezért azután Berlinbe utaztam Pariserhez, aki a Botticelli kép eladása körül már kisegített a bajból. Pariser nem volt Berlinben. Helyettese fogadott, aki megígérte, hogy pénzt hajt fel számomra és ezért Hamburgba utazott el. Ezalatt szép vöröshajú, fehérbőrű, feleségével teázgattam szorgalmasan a lakásában. (Pariser helyettesének nevére már nem emlékszem, mert anyagi okokból többször változtatott nevet.)

Reggel a szobalány rémülten rohant be a hálószobába. Azt hittem, hogy a férj érkezett vissza ilyen korán Hamburgból a pénzemmél. Tévedtem. Két detek-

tív porosz szigorúsággal nyitott be a hálósobába. Rám-parancsoltak, hogy azonnal kövessem őket.

— Miért? — kérdeztem csodálkozva.

— Önt csalás miatt feljelentették, — szólt a detektív — elővezetési parancsunk van.

Búcsút vettem a vörös szépségtől. A detektíveket pedig szó nélkül követtem az Alexanderplatzra, ahol egy katonás külsejű rendőrtiszt fogadott.

Ön nyolcszáz darab perzsaszőnyeget csempészett a birodalomba és nem fizetett vámot — mondta szigorúan. — De ez még nem minden. Uzsora vád is van ön ellen. Törvénytelen kamatra helyezett ki pénzt a következő uraknál:

— Ne folytassa, — szóltam nyugodtan, nem én vagyok a férje a tiszteletreméltó hölgynek, aki mellől ide hoztak ön elé. Nem én vagyok az uzsorás, épp ellenkezőleg, ő kölcsönöz nekem.

Miután igazoltam magamat, a rendőrtiszt udvariasan elbocsátott.

Évek múlva ismét találkoztam Pariser helyettesével, hálásan köszönte, hogy a „vörös bestia”-tól megszabadítottam.

A Semmeringen megismerkedtem Mr. Harrimannal, aki orvosi tanácsra itt keresett gyógyulást. Az amerikai pénzfejedelem, amikor jelentették neki, hogy tízszobás lakosztályt szobahiány miatt nem tudnak rendelkezésére bocsátani a Panhansban, ezt üzenté:

— Mibe kerül a szálloda?

Rögtön kapott egy egész emeletet.

Harr imán titkára, akit még Parisból ismertem, megsúgta, hogy vegyek Steel részvényeket. Egy hét múlva meg azt tanácsolta, hogy azonnal adjam el. Így

egy hét alatt hatalmas összeget nyertem. Többet, mint amennyit Pariser helyettesétől reméltem.

De csakhamar elfogyott a Steel-nyereség is. Kihez fordulhattam tanácsért?

XLV. FEJEZET.

Szemere. — A mandragóra. — Veszedelmes léggömb-utazás. — Nagy kártyanyereség. — Széchenyi íróasztala.

A legendás emlékü Szemere Miklóshoz mentem.

Röviden mondom csak el, hogy ki volt Szemere de genere Huba. Ősei már a magyar honfoglalás előtt harcoltak valahol az Ural vidékén. Huba egyike volt a „Hét” vezérnek, akik Árpád vezetése alatt elfoglalták Magyarországot. Jellegzetesen mongoltípus volt. A sáraspataki Rákóczi kollégiumban végezte tanulmányait vasszorgalommal. Stipendiumot kapott[^] amellyel Angliába utazott. Itt sajátította el a nyugati nyelveket és a nyugati kultúrát. Hazatérve, a diplomáciai pályára lépett és így került a római osztrák-magyar követségre. A Circolo della Cacciában félelmes tekintélyre tett szert a játékasztalnál. Annyi vörös szerencsepontja volt, mintha ő maga lett volna a megtestesült szerencse.

Ugyanez a szerencse vitte el Szentpétervárra, a Yacht Clubba, hol csakúgy, mint Attila nyomdokán, az övén sem nőtt fű. Mindig és mindenütt nyert. A világ legnagyobb kártyanyereségének ő volt a hőse. Alig félóra alatt kétmilliónégyszázezer forintot nyert „chemin de fer”-en gróf Potocky Józseftől, a bécsi Jockey Clubban.

A konstantinápolyi Sejk ül Islam-mal állandóan levelezésben állott.

Az Athos-hegy kolostorából, misztikus, kabalisztikus ősrégi iratokat szerzett.

Felkerestem Bécsben, a Sacherben. Tágas szalonjában a legnagyobb rendetlenségben heverték székeken és polcokon könyvek, cigarettatárcák, szivardobozok, pisztolyok, likőrösüvegek. Várom kellett rá. Leülni nem tudtam, mert minden széken volt valami lom. Egy sem volt üres.

Komornyikja végre jelentette, hogy ura a vívóleckét befejezte.

— Rosszul mennek a dolgom — mondtam mindjárt Szemerének. — Adj tanácsot!

— Elpártolt tőled a szerencse? — kérdezte résztvevően. — Vagy csak a hidegvéredet vesztetted el?

— A szerencse hagyott el — feleltem.

— Akkor még lehet rajtad segíteni.

Egy percig gondolkozott és így folytatta:

— Tudod, mi a mandragóra?

— Nem.

— Annál könnyebben és mélyebben tudsz majd hinni benne. Van egy mandragorám. Ha hiszel benne, visszatér hozzád a szerencse. De hihetetlenül és pusztán kíváncsiságból, nem tanácsos felébreszteni, mert megbosszulja magát. Az én mandragorám Turkesztánban született. A bitófán kimúlt rablóvezér életvesszejének utolsó cseppje a földre hullott, a telihold világított és megtermékenyítette alatta a földet. Ezen a helyen, a bitófa tövében nőtt ki a földből az én mandragorám. Egyetlen hozzáfogható mandragóra van csak a világon. A Vatikánban őrzik, Cesare Borgia kazettájában, Hogy az hol született, nem tudom. Az enyém örök és halhatatlan.

Bámulva hallgattam Szemerét, aki komolyan és

egyre ünnepélyesebben beszélt. Átható pillantást vetett rám, majd így szólt:

— Eredj a szalonba és várj! Ha megszólal a gong, jöjj be!

Leültem és vártam. Hosszú negyedóra telt el, mire meghallottam a gongütést.

Beléptem a szobába, amelyet kísérteties kék fény világított meg. Szemere kúpalakú, hegyes varázslósüveggel a fején, selyem burnuszban, melyet rejtélyes hímzett jelek és jelvények tarkítottak, az asztal előtt állott.

Előtte az asztalon ébenfakazetta, aranytál és aranyserleg. Szemere úgy állt, mintha belépésemet észre se vette volna; mellén összekulcsolva kezét időközönként a mennyezetre nézett és érthetetlen szavakat morgott.

Majd egy titkos gombot nyomott meg a kazettán, amely kinyílt. Vértörös selyemágyában kis szörnyszülött feküdt benne: arasznyi férfiformájú lény. Torz feje gúnyosan mosolygott. Lábai soványak voltak és hosszúak, karjai kurták. Férfiassága mindennél szembeötlőbb.

Ez volt a mandragóra.

Szemere az aranyserlegből vörös bort öntött az aranytálba. A kazettából átható illat szállt fel. A kis szörnyszülött mellett kristályflacon hevert, telve a legfinomabb rózsaolajjal. Szemere egy cseppet szétkent a kezén. A mandragorát kivette vörös ágyából és bele tette az aranytál vörös fürdőjébe. Közben újra érthetetlen szavakat mondott.

Megfürdette a kis szörnyet, majd vörös kendővel megszárította, aztán óvatosan visszatette a kazettába. Kezével rejtélyes jeleket rajzolt a levegőbe, utána

az aranytálat ajkához emelte és tartalmát félig kiitta. Újabb jeleket vetett és a tálat felém nyújtotta. A kis szörny vörösbor fürdőjének maradékát megittam.

Ekkor Szemere lezárta a kazettát és megütötte a gongot. A mágikus ceremóniának vége volt.

Miklós a kártyáktól eltekintve is, (ahol a legnagyobb volt) egyik kivételes életművésze volt korának.

Mindkettőnket — belső életünknek csak egyik fontos része — a kártya tett szóbeszéd tárgyává.

A kivételeknek, (mert mi azok vagyunk) mint vilamosági csúcsoznak átsugárzása, érintkezése (plusz volt ő, hiszen ezzel végezte és mínusz én) nem véletlen. A mandragóra vagy más misztikum rejtelje ez.

Hogyan is lehetett volna másképen, mikor e könyv kiadása alatt értesülök, hogy első házasságomból származó Frigyes fiam, Bécsben, a Péter templomban házasságra lépett Szemere Miklós egyetlen gyermekével. Két hatalmas, nagy ív egyesül így majd gyermekeikben.

Miklós szelleme még ez éjjel megjelent előttem. Mintha éreztem volna férfias meleg kézfogását és szemének az enyémbé mélyülő tekintetét.

A mandragóra a megfürdetése után igen hamar éreztetete misztikus hatását.

Gróf Széchenyi Andor Parisban léggömböt vett. Felkérte Bécsben Quojka kapitány, hogy vezesse azt Parisból — Ausztriába. Nagy sporteredmény volt, mikor Ausztriába érkeztek egy — fenyőfára. A ballon megsérült. Lipót Salvator főherceg, aki a léggömb-sportot igen a lelkén viselte, elrendelte, hogy a „Meteort” javítsák ki az arzenálban.

Néhány hét múlva Andor meghívott a másnapi ballonfelszállásra. Elfogadtam. Felülök Andor kocsijára

és felvesszük a Lipót Salvatorhoz beosztott Corvin kapitányt is. Alig megyünk egy keveset, előérzetem villanásszerűen kényszerít a megállásra.

— Állj! — kiálltok a kocsisra.

— Néhány perc múlva itt vagyok — szólok Andornak.

Visszamegyek a Bristolba Pospischil portáshoz. Papírt kérek tőle, négy-öt sort vetek rá magyarul.

— Láttamozza, hogy a saját kezemmel írtam. Ez a végrendeletem. Ha nem jönnek vissza, adja át a borítékon címzettnek.

Pospischil, a nemcsak Bécsben, hanem mondhatnám az európaiak, sőt az amerikaiak előtt is elismert, megbízható, mindentudó, a legkényesebb helyzeteket is megértő, mindig mosolygó portás-zseni irántam különös jóindulattal volt. Több kényes kérdésben szinte lelki titkárom.

Egy nagyvilági szálloda vezetése egyike a legnehezebb funkcióknak. Berendezése okvetlenül bonyolultabb és kevésbé egyoldalú, mint a legtöbb miniszteré. Fejében kell tartania az összes szobakulcsot, (hiszeu nagy hotelben a vendég csak — szám) tudnia kell, hogy az illetők mikor mentek ki, ha otthon vannak, nem akarják-e letagadtatni magukat, üzeneteket átvenni, a vasutak indulását, érkezését pontosan tudni fejből. Beszélni tudni mindenről minden nyelven. A színházak összes repertoárját nemcsak ismerni, hanem azt is megmondani, hogy a darab jó-e vagy rossz.

Hihetetlen, milyen fontos kritikai tényező egy ilyen portás. Kérdésekre — például: Ki ez a hölgy? — jelentőségteles mimikával — mely könyveknél többet beszél — felel. Egyetlen szóból el kell találnia, hogy az idegen most intim címet kér. Emberismeretével

meg kell ítélnie, hogy előlegezheti-e a hotelba küldött csomagok és a megrendelt színházjegyek árát. És mind-
ezt neki tétovázás nélkül, azonnal el kell intéznie, mert
a mindennél türelmetlenebb hotelvendég nem tűr res-
tanciát.

De meg is van érte a jutalma, többet keres, mint
egy miniszter.

Pospischil fia méltó utódja apjának.

Az előérzet diktálta végrendelet, amit Pospischil
előtt csináltam, volt az egyetlen, amit életemben írtam.

Kiértünk az arzenálba, Impozáns látvány volt a
nagy „Meteor”, amint ráncait lassan betöltötte a gáz.
Forrón, mozdulatlanul ült meg a levegő. Corvin egyre
az óráját nézegette és kérdéseket intézett a felvigyázó
tiszthez, majd hozzámlépve, komoran suttozta:

—A gömb még beteg. Már régen töltve kellene
lennie. Gázt ereszt. Beszélj le Andort a felszállásról.
Én nem szólhatok, mert könnyen pletyka lehetne be-
lőle.

—Ezt én sem tehetem — feleltem — mert rólam
meg azt hihetnék, hogy félek.

Rossz lóra, rossz autóba, rossz csónakba még bele
lehet ülni, hisz árokból, vízből mászni, úszni esetleg
még ki lehet, de tudva-tudván, nem kényszerből, sőt
még az előérettől is tiltva, léggömbbel szállni fel, —
csak azért, hogy „ne mondják”, ez — — Berze.

Hármasban szálltunk fel, teljes szélcsendben.
Nyolcszáz méternél magasabbra nem tudtunk emel-
kedni.

Két órája lebegtünk mozdulatlanul a város felett.
A gáz egyre jobban szivárgott a gömbből. Lassan sül-
lyedtünk. Corvin már lemondott arról, hogy elvezesse a
város felől. Minden szikra, amely a házak kéményéből

kipattant, minden villanyvezeték tűzhalált jelenthetett számunkra.

A gondolában kuporogva vártuk a biztos véget. A ballon már fonnyadt volt, mi pedig zuhantunk. Csuda szerencsével egy bérkaszárnya udvarán mégis simán értünk földet.

Mandrogorám ezután újból szerencsét hozott, mert egyetlen éjszaka háromszázezer arany koronát nyertem gróf Nákó Sándor fiumei kormányzótól a kormányosági palotában.

Nemsokára ezután barátom, gróf Széchenyi Andor keresett fel Nizzában. A haldokló öz bánatos szemével, ugyanazzal, mellyel a léggömb felszállásánál láttam őt, jött felém.

— Tudod-e, hogy a szívem már nem akar rendszeren működni? — panaszolta. — Cserben hagy, elszalad tőlem. Nem tudom, meddig bírom még az iramot utána. Nagyon kifárasztott Paris. Most Khevenhüllerhez utazom Karinthiába, reméllem, hogy rendbejövök.

Nem így történt. Ott, Hochosterwitzben, a Monarchia legszebben fekvő várkastélyában halt meg az én kedves barátom. Halála után néhány nappal táviratot kaptam Parisból, X. hercegnőtől, hogy sürgősen keressem fel. Felutaztam és úgy találtam, hogy a néhány hónap alatt, míg nem láttam, megöregedett. Beavatott titkába és elmondta, hogy Andorral igen benső viszonyban volt. Szerelmes leveleket váltottak és sok levele barátom párisi lakásának íróasztalában, a felső balfiókban van. Ezt azonban az osztrák-magyar nagykövetség lepecsételte. Felnőtt leányai, féltékeny ura van, ha a leveleket és fényképeket vissza nem kapja, végeznie kell életével. Csak én menthetem meg őt.

Barátom lakásában ott találtam vadászát, ki egé-

szen kétségbe volt esve ura halála felett. A lakást igen jól ismertem, mert azelőtt ez Rakovszky Béla majorátus tulajdonosé volt, aki Parisban, a nagykövetséghez volt beosztva. Emlékiratával nagyban hozzájárult Goluchowszky — ki hosszú éveken át volt külügyminiszter — bukásához. Az agglegény Bélánál egyízben heteken át laktam. A szoba, amelyikben akkor aludtam, a leggyönyörűbb perzsaszőnyegekkel volt teleaggatva, melyeket Teheránból hozott magával. Egy reggel kézcsókra ébredtem. Egy párduc adta, mely szabadon sétált a lakásban.

Azt mondtam a vadásznak, hogy ki akartam pihenni magamat és néhány, hosszabb időt igénylő megbízást adtam neki. Ezalatt megnéztem barátom íróasztalát és minden fiókot pontosan lepecsételve találtam. Erre eltoltam a faltól és egy, a falról levett jávai késsel feltörtem a hercegnőtől megjelölt fiók hátulját. Kivettem belőle a leveleket, fényképeket és hajfürtöket. A levett részt visszaszögeztem és az asztalt helyére toltam.

Este azután a veszedelmes csomagot átadtam: a hercegnének. A következő éjjel azt álmodtam, hogy Andor ezt megköszönte nekem. Elalvás előtt sokszor gondolok rá. Tudom, hogy majdan még csillagmért-földkövet fogunk együtt bevándorolni.

XLVI. FEJEZET.

Asszonylelkek.

Aki ezt a könyvet elolvassa, azt fogja gondolni: zűrzavaros élet, — sok külsőség, kevés belső mag.

Higgyék el, nincs igazuk. A nagy érzéseket, melyébe a lélekboncolók felépítik gyakran szűktárgyú, de nagy érzésű elmélkedéseiket) öntudatosan vallom a magaménak én is. Ebben a könyvben csak életem külső falait a díszeivel és a pinchelyiséget írtam le. E falakon belül érzések laknak bennem, mint mindenkiiben, melyeknek mindegyikéről a hozzáértő könyvet írhatna. Arra vagyok teremtve, vagy kárhoztatva, hogy lelkem az érzések kézilixikonja legyen, mely tömören foglalja magában a szerelmet, féltékenységet, megbocsátást, gyűlölködést, haragot, szenvedélyt, önzést, hidegséget, ellágyulást, reményt, ledérséget, hűséget, tékozlást, fösვნყսéget, bátorságot és elővigyázatot. Csak kettőt nem: a reménytelenséget és az életuntságot.

Értsen meg az olvasó: bármely lapját ütöm is fel lelkem könyvének, érzéseim bármelyikét olvasom is, „abban a pillanatban” ez igaz előttem és teljes értékű. De ha a sors forgószele egy perc múlva más oldalra fordítja a könyv lapját, — nem tehetek róla, meggyőződéssel vele fordul a lelkem is.

Életem fő vezető fonala volt és marad is — az asszony. Annyi sok csodálatosan nagy, megértő, felül-emelkedő, nagyszerű asszonyi lélek tárult fel előttem, hogy még az emlékek morzsáitól is megüdvözülök.

Az „ötezer” asszony után, értem, ha azt gondolják, hogy engem csak a változás érdekel. Mint majdnem mindenben, itt is középen az igazság. Engem, igaz, hogy a „sokra”, a szabadságom tudata és a testi kíváncsiság vitt, de „néhány” asszony lelke, barátsága és megértése meg — engem vezetett.

Mikor anyai nagyanyám, a kis összetöpörödött Pepi nagymama — kinek gyönyörű fiatalkori arcképében, ahol kék ruhában, kis aranykeresztel, mint fiatal leány nézett a jövőbe, annyit gyönyörködtem — hosszú betegsége után, halálos ágya mellett álltam és egy legyet kergettem el, amely kiszáradt kezecskéjére akart ülni, köszönő pillantással utoljára is így szólt hozzám:

— Mód nélkül szeretlek.

*

Apai nagyanyámat lelkiösszeütkezés kergette a halálba, — öngyilkos lett.

Testvérének, gróf Szirmay Istvánnak megesküdött a feszületre, hogy vagyónának kiadatása miatt nem indít pert ellene. Férje azonban nem nyugodott bele, hogy a több ezer hold föld helyett csak néhány mázsa ezüstöt kapjon hozományul.

Hogy férjének igaza van és hogy esküjével fia érdeke ellen is vétett, belátta nagyanyám, de mély valóságossága nem engedte meg neki az esküszegést.

A két bűn közül a harmadikat vélte a legkisebbnek — megölte magát.

Szegény anyám, ki nagy lelkével annyi jót akart nekem, halálos betegen feküdt. Ágyához léptem, megcsókoltam a kezét. Fekete szemének mély tekintetével örömmel és boldogan simogatott meg utoljára.

— Fiacskám, hát mégis szeretsz egy kicsit?

Joggal kérdezhetnék az életkönyvében rendesen elrubrikázottak, miért házasodtam meg? — Magam is

abszurdumnak tartom. A sors játszik velem. Talán olyan figura vagyok a kezében, mint Shakespeare drámaíróinak víg figurái. A sorsnak szüksége van rám.

Hogy szerelmes voltam-e feleségeimbe? Ez annyira nehezen definiálható kérdés. De egyet tudok, hogy megtartásukért fantasztikusan tudtam szenvedni.

Első feleségem életét csapodársággal annyira elkésértettem, — hogy egy rokona tanácsára — midőn egy ízben ismét kalandjaimra mentöm — elment hazulról. Egy levelet hagyott hátra:

„Nagyon fáj Gyuri, ne vegye rossz néven, nem bírom tovább. Szeretnék meggyógyulni. Három hónapra elmegyek Velencébe egy rokonomhoz. Ígérje meg, hogy nem ír. Nem kívánom, hogy megváltozzék, de három hónap után talán el fogom érni, hogy nem fog annyira fájni, — mint most.”

Elutazott.

Midőn a levelet megkaptam, eljutottam a regényírók oly keresett pontjához: a lelkikonfliktushoz. Kegyetlenül szenvedtem. Beláttam felelőtlenségemet, bár igaz, hogy én hűséget nem esküdtem. De akkor miért vettem el? Miért téptem ki becsületes, őszintén odaadó lelkéből durva kézzel a bizalmat?

Higgyék el, átéreztem mellette semmiségemet. Eszembe jutott Pallavicini Roger kisujja. Mi az egy kisujj? Egy gondolat fűrt a fejembe, elhatároztam, hogy lelvöm a balkezemet és elküldöm neki Velencébe.

Fölkerestem barátomat, a jó Szirmay Tibort, azt, akivel a kegyetlen, barbár tréfát követtem el, hogy elnyert fogsorát kidobtam az ablakon. Elmondtam neki szándékomat. Megborzadt. Egyet ígértetett meg velem csupán, hogy maradjak vele egy hétig és ezalatt

mindennap meg fogja kérdezni, hogy nem bántam-e meg elhatározásomat. Egy Dostojewsky megértené, hogy ez a hét nekem már fizikailag is fájdalmas volt, hiszen az operáció előtt a lélek többet szenved, mint a műtő asztalon.

Beleegyeztem, elmentem vele Páduába, hol nem a Guatemalata lovasszobna, de Giotto primitív szentképei vonzottak. Mély áhítattal, bűnbánóan töltöttem néhány órát mindennap a kápolnában. Így jött el az utolsó előtti nap. Tibornak este bejelentettem, megmáshíthatatlan elhatározásomat, hogy másnap Velencébe fog menni — balkezemmel. Reggel a kápolnában balkézzel nyúltam a szenteltvíztartóba, balkézrel vettem keresztet homlokomra. Letérdeltem, nem mondhatom, hogy imádkoztam, de a Mindenhatóra gondoltam. — ebben a pillanatban térdelt le mellém Gabriella is.

A jó Tibornak volt esze. Nem ellenkezett az örüлтtel, de este átment Velencébe és elhozta a feleségemet.

*

Új felvonás következett.

Gróf Rohozinsky kastélyában megismerkedtem Lucy Schoregge-el, akinek szépsége és előkelő fellépése elragadott. A svéd származású Schoregge család több generáció óta Franciaországban él. Lucy anyja az ősrégi svájci Marquardt családból származott.

Itt volt a kastélyban Lucy vőlegénye, gróf de la Roche is, aki azonban halálos párbajban hamarosan elesett.

Lucy Schoregge szabad lett. Megszerettük egymást.

Feleségem megismerkedett Lucy-vel és jó barátnők lettek. Csodálatos nagylelkűséggel megértette szerelmemet és félreállt. Elutazott Konstantinápolyba, nagy-

bátyjához, örgróf Pallavicini János nagykövethoz és megindította ellenem a válópert. Nemsokára megkötöttem második házasságomat Pozsonyban.

Első feleségem a jótékonyáságnak élt és nemcsak minden Balkán háborúban, de a világháborúban is a legveszedelmesebb járványkórházakban teljesített szolgálatot. Mély érzésű asszony volt, lelkiileg nagy és önfeláldozó. Sohasem voltam méltó hozzá.

Hosszú évek múlva második feleségem ugyanolyan okokból, mint az első, örökre itt akart hagyni.

Egy délelőtt nagymennyiségű mérget vett be. Hűséges komornája, Johanna rohant utánam ijedten, hogy feleségem alszik és nem tudja felébreszteni. Hozzá sietek, és hogy életre keltsem, a karjait erősen mozgatom. Teste, vagy a lelke fáj, mert sóhajtva mondta:

— Gyuri, te fájdalmat okozol nekem!

A Vöröskereszt kórházba vittük. Borzasztóan szenvedtem. Egész időmet a kórházban és a templomban töltöttem. Nem tudom a gyónási formulát, de a hitzangi templom vén papja enélkül is megértette könynyeimet.

A perselybe, amely a sok sok gyertyától fényes csodatevő Madonna előtt állott, beledobtam mind a két feleségem jeggyűrűjét.

A Madonnához, — melyet néhány száz év előtt pestis idején egy Csáky grófnő ajándékozott a templomnak — szavak nélkül, értelem nélkül könyörögtem. Reggel egyazon időben sürgönyt is, üzenetet is kaptam. A sürgöny első feleségemről hozott hírt:

— Gabriella az éjjel meghalt.

Az üzenet a kórházból jött:

— Felesége életjelt adott.

A háború idejét feleségem Henrik fiunkkal, Ausztriában, egy erdei villában töltötte. Ablaka alatt robogott el az expresszvonat „nyugat” felé. — Ilyenkor, nagy magányában egy-egy könnycsepp csordult ki a szeméből.

Teltek az évek, — kiszáradtak a könnyek.

XLVII. FEJEZET.

A frohsdorfi kastély. — A francia királyok és asszonyaik.

A francia történelem ausztriai múzeuma a frohsdorfi kastély.

Frohsdorf volt 1844-től, mióta az Angoulémi hercegnő, XVI. Lajos és Maria Antoinette leánya oda ment lakni, a Bourbonok találkozási helye. 1851-ben Frohsdorf átszállt az utolsó francia király, a Bourbon főágból való X. Károly unokájára, ki gróf Chambordnak nevezte magát. 1883-ben a gróf meghalt, 3 évvel később pedig özvegye is, mire Frohsdorf, a Bourbonok francia főágának teljes kihalása után, a spanyolágra, tehát don Carlosra és utána don Jaime-re szállott át.

III. Napoleon bukása után gróf Chambord a Bourbon család fejenként Franciaország trónját, mint V. Henrik foglalhatta volna el. A francia nemzetgyűlés többsége mellette volt, azonban a princípium hűsége mindent elrontott. Az „istenkegyelméből való” gondolattól eltelve gróf Chambord XVI. Lajoshoz akarta magát kötni és az új kornak nem akart semmiféle engedményt tenni. Különös ellenszeggel viseltetett a nagy revolúció államszíne: a vörös-kék-fehér iránt, melyet ő

semmiesetre sem akart megtartani. Kitartott a Bourbonok fehér zászlaja mellett. Az alkudozások annyira elhúzódtak, hogy 1875-ben „egy” szavazat többséggel a köztársasági államformát határozták el.

Több hetet töltöttem a kastélyban és XVIII. Lajos és X. Károly levelezéseit olvastam. Egy csomagban vörösesszürke szőrcsomót találtam és benne egy cédulát ezzel a felírással: IV. Henrik szakállá.

Hálósobám falán márványtábla állott, belevésve: „Ebben a szobában halt meg az Angoulémi hercegnő, XVJ, Lajos leánya.”

Róla mondta Napoleon: „Ez az egyetlen férfi — családjában.”

A páncélszekrényben volt Maria Antoinette híres gyémánt nyakéke, amely miatt a sorsdöntő per folyt. A nyakék gyakran vándorolt egyik zálogházból a másikba, don Jaime kártyaszerencséje szerint.

Egy napon sürgönyt kaptam tőle, melyen frohsdorfi intézőjének érkezését jelentette, aki Maria Antoinette briliáns nyakékét fogja nekem átadni, hogy zálogosítsam el kétszázezer koronáért egy ismert bécsi pénzembernél és az összeget vigyem Nizzába. A családi ékszert szívesen elfogadták. Mint mondták, már többször volt náluk.

Nizzában don Jaime-et a fürdőben találtam. Mikor meglátott, nevetve kiáltotta:

— Berze, nincs már a pénzre szükségem. A „rouge” tegnap tizenháromszor jött ki egymásután és mind a két oldalt maximummal játszottam.

Itt a frohsdorfi kastélyban volt V. Károly aranygyapjas rendje, amelyért Ferencz József szívesen adott volna sok aranyat, hogy ezt házának kincstárába helyezhesse.

Don Jaime a nőkben igen szerette a változatosságot és egy alkalommal diadalmasan ismertetett meg egy kis bécsi lánnyal, akiről elmondta, hogy odaadó a szerelemben, megstoppolja a harisnyáját, rántottát is tud sütni és mindez havonta csak háromszáz koronába kerül.

Don Jaime szerelmi élete egészen másképp folyt le, mint szerelemhatalmas őseié. Nem volt egyetlen nagy flörtje sem, de fáradhatatlan gyűjtő volt a szerelmi élet olcsó virágos kertjében. Gyűjtő szenvedély kergette éjjeli kalandok után, bárhol is volt. Itt azután nem volt szabad „Monseigneur”-nek szólítanom, nehogy a „virágárok” emelkedjenek. Ezeket a kis kirándulásokat az élet szerelmi kertjébe igen kellemesnek és ami a fő, veszedelemnélkülinek tartotta.

Az én gondolataim a „szerelmi kertről” mások és képekben így tudnám kifejezni. Szeretem az angolparkokat, hol a nagy pázsitok virágokkal vannak behintve. Szívesen hajlok le ezekért is és mitsem tesz, ha emellett a földet érintem. Az anyaföld nem piszkít be és a piszok különben is tág fogalom. De még jobban tetszik nekem, ha a sok virág mellett néhány szép fa is díszíti a gyepet, így a barackfa, melyen számtalan szép virágnak kell elhervadnia, hogy néhány édes gyümölcsöt érlelhessen; vagy a vadgesztenyefa, mely a tavaszi virágok menetét, mint Lohengrin mennyasszonyi indulója várakozásteljesen és a jövő ígéretével nyitja meg.

De jaj, a kertésznek, aki csak a tavaszi primőrökre van beállítva. Az ő kertje hamar kiürül, mert a tavaszi virágok hamar hervadnak. Nyáron a nap forróságától megérik a gyümölcs és jó kezelés mellett, a mély télig kitart. Bükkfákon még akkor is csüng néhány szí-

nes levél, mikor már hópelyhek szálldogálnak körülötte. Egy jól gondozott kertben események játszódnak le, amelyek a bölcs kertész büszkeségét képezik, aki nemcsak nagy fáit szemléli szeretetteljes önhittséggel, de emellett nem felejtí el a szerény kis virágokat sem, amelyek a pázsitot oly kedvesen díszítik és melyeket oly könnyű szívvel szoktak eltaposni.

Don Jaime is sokat beszélt erről a témáról nekem.

— Berze, fogadja meg, térjen ki óvatosan minden nagy flört útjából és ne kezdjen semmiféle szerelmi viszonyt. A legnagyobb hatalmak, maguk a Bourbonok is tönkrementek szeretőik és azok bastardjai miatt Csak asszonyhistóriák tudták a francia királyok kiapadhatatlan tekintélyét teljesen lerombolni népük szemében. Ezek az asszonyok (Rousseau „gouverneuse”-öknek nevezi őket) megmérgezték a francia nép lelkét és a kalandoroknak (Cagliostro, d' Eon lovag Law John) egyengették az utat. II. Katalin teljesen megbuktatta Cagliostrót, mert „A csaló” című vígjátékában (— melyet a nagy császárné maga írt és játszott is el—) neveltségessé tette őt.

XIV. és XV. Lajos udvarában igen víg élet folyt.

A francia szellemnek és szarkazmusnak elegendő alkalma nyílt kitombolni magát. Paris az akkori 600.000 lakosával Európa központja volt. A világ legszelleme-sebb művészei (írók, zenészek, festők, szobrászok) állították sikerrel agyukat az ország urainak szolgálatába. Számtalan szerelmi kaland gondoskodott kimeríthetetlen, társalgási anyagról. Rengeteg volt a nevetető csaló és csalódott férfi és nő.

XIV. és XV. Lajos szerelmi kalandjain Molière (amphitryon) jelmondatával: „Un partage avec Jupi-

ter n' a rien du tout qui déshonore.” (Jupiterrel osztozkodni nem megbecstelenítő.) Kitűnően mulatott a kedélyes, születési-, pénz- és szellemi arisztokrácia.

A párisi nép nagy örömét lelte az udvari pletykákban és botrányos történetekben. Az erkölcsök minden lazasága ellenére is tovább döcöghetett volna ez így, ha a túl potens szoknyavadászok után nem egy impotens báb jön a francia állam élére, akinek sohasem volt metressze és aki csak hosszú évek habozása után tudta csak Mária Antoinettenek bebizonyítani, hogy férjnél van.

XVI. Lajos nevetségessé tette a királyságot, mert ennek a fordulatnak komikusan kellett hatnia. Minden körben gúnyolódtak a velő és erő nélküli király felett. A gúnyiratok minden humorukat elvesztették, egyre mérgesebbé lettek. Udvari botrány történetek híjján mindenki unatkozni kezdett, pedig Franciaországban semmisen öl olyan biztosan, mint az unalom. Egy francia uralkodó számára ez a legveszedelmesebb tulajdonság.

XVI. Lajos túl unalmas volt a franciáknak. Senkit sem érdekelt. Annál inkább kezdett a nyilvános vélemény Franciaország királynéjával foglalkozni. A királyt „derék” embernek kiáltották ki, a királynét pedig „könnyelmű”-nek. Barátnőit (a nem kedvelt Lamballe és Pourtalés hercegnőket) szemére vetették. Szűkebb köréből az „idegenek” (Fersen Axel és Eszterházy Bálint gróf) még csúnyább beszédekre szolgáltattak okot. „Ilyen” királynőkhöz a franciák nem voltak szokva. Ez teljesen elidegenítette őket a királyság gondolatától. Rohan Lajos herceg kardinálisnak kicsinyesen liquidait nyakék históriája többel járult ahhoz, mint ezt a történetírók hiszik, hogy Samson nyakti-

lóját királyi vér fecskendezte be. A Böhmer udvari ékszerész gyönyörű nyakékje miatt felidézett per teljes kilenc hónapig tartott a kardinális és Jeanne de la Motte kalandornő ellen. Végre is a kardinális felmentésével végződött, kit védői „egészen bolond”-nak tartottak, ezalatt a királyné becsületét egy páratlan hazugsági hadjáratban az utca sarában hurcolták meg, amelyben megvádolták, hogy a királyné nem akarja elismerni, hogy a nyakéket a kardinálissal vétette.

— Ezek az ostoba dolgok az okai kedves Berze, hogy én most itt — magával ülök és nem Versaillesban, mint király. Et pour-quoi? (És miért?) Cherches les femmes, le pour-quoi, du pourquoi! (Keressz asszonyokat, a miértet, miértjeit!)

Don Jaime-nek meg volt a maga ítélete a francia királyoknak a trónra való visszatérésük utáni hibás lépéseiről. Azt se találta véletlennek, hogy Lajos Fülöpnek, a polgár királynak Parist titokban kellett elhagynia egy bérkocsiban.

Don Jaime néhány év előtt, útközben a chantilly-i lóversenyre menet — szívszélhűtésben halt meg. Viareggio-ban van eltemetve.

XLVIII. FEJEZET.

Jaurès a kártyaasztalnál. — A háború kitörése. — A francia levélcenzúrában. — Az ősgyík kutató trónkövetelő. — Terv egy kalózkincs kiemelésére. — Didi és a húsvétszigeti köemberek.

1914 júniusát a genfi tó partján, Nariskin villájában töltöttem. Innen átjártunk autón Aix les Bains-be, ahol a Villa des Fleursben sokat játszottam.

Gyakran ültem az oroszlánfejű Jaurès mellett a chemin asztalnál. A szocialista vezér kifogástalan frakkot viselt és igen óvatosan játszott. Ha kétszer egy másután nyert, mint bankár: a harmadik coup-t már nem adta le, ebben elővigyázatos burzsoá volt.

Deauvilleben ért a háború előszele. Egy jachton, éjjel kaptam a hírt. Az amerikai Goldsohl-lal rögtön Parisba mentem. Itt már különböző ürügyekkel élve bankszéfemet nem nyitották ki. Goldsohl rendelkezésemre bocsátotta autóját és az utolsó órában léptem át a svájci határt. Azt hittük, a háborúnak néhány hónap alatt vége lesz.

Bécsbe utaztam. A francia cenzúra külföldi postaszolgálatára kerültem.

Cenzúrázni a leveleket, igazi női feladat. A nők természetüknél fogva kíváncsiabbak a férfiaknál és ott is titkot keresnek, ahol nincs.

Sorsomat hál' Istennek itt sem kerültem el. Aszszonyezredbem szolgáltam, mert tizenhetünk közül tizennégy hölgy volt, kik közül szerencsémre a bájos és aranyos Novak Szidi került mellém, ki helyettem is agyondolgozta magát. Azt hiszem, ez volt Európa legkellemesebb háborús irodája.

Ezalatt a világ vérzett.

Egy nap báró Nopcsa, a kiváló geológus és albán trónkövetelő keresett fel.

Az ősgyíkkutatás úttörője volt. Nemcsak a Bécsi Tudományos Akadémia, de a Londoni Geológiai Társulat is több munkáját adta ki. Nem érdekelte a háború. A marnei legszebb tömegcsatánál is fontosabbnak tartotta a krétakor kezdetét. Tudta, hogy fiatal koromban Albániában jártam és felajánlotta, hogy a háború után utazzunk együtt oda.

— Albánia hegyei már nem érdekelnek — mondtam neki és eszembe jutott hajdani ideálom: Kosztolányi Ilona.

— Akkor menjünk Délamerikába, a Cordillerákba. Szeretném a Husvétszigeteket meglátogatni — mondta gyors hangulatváltozással, amely illett ideges lényéhez.

A terv tetszett nekem. Sokat beszéltünk róla. Engem egy spanyol kalóz kincse izgatott, amelyről Parisban herceg Ossuna, a 93 című és rangú spanyol grand sokat beszélt nekem.

Egyik őse XIII. Lajos idejében a párisi spanyol nagykövetség tagja volt és gyakran kártyázott Mazarin-nel, akinek Ausztriai Anna morgánatikus felesége volt. A bíboros csúzban szenvedett és ágyban feküdt. Kis asztal állt az ágya mellett és ezen játszottak. A spanyol grand sokkal nagyobb figyelemmel nézegette a királyné finom kezét, mint az ügyes hamiskártyás bíboros ujjait. Így aztán Mazarin dolga könnyű volt: óriási összegeket nyert a fiatal spanyol grandtól. Apja kifizette kártyavesztését, de nyomban ki is tagadta a fiát, aki azután kivándorolt Délamerikába, kalóz lett és hatalmas kincset harácsolts össze. Herceg Ossuna szerint Húsvét szigetén oly jól rejtette el kincseit, hogy mai napig sem akadtak nyomára.

Hogy az aranykincsekhez juthassak, beleegyeztem Nopcsa tervébe és egy fiatal hölgyre gondoltam, ki varázsvesszejével segíteni fog, s akivel a háború előtt Bretagne-ban ismerkedtem meg. Családjá a legrégebb származású kelta volt, ősei druida papok.

Omladozó kis kastélyuk, ahol atyjával lakott, egy tengerbe nyúló sziklán állott. A druida papok a kastélykert nagy sziklatömbjein végezték istentiszteleteiket, egy óriási tölgy alatt. Évenként kétszer holdtölte-

nek erre a rétre vezette a druida pap a híveit. Arany-sarlóval különféle füveket kaszált le, melyeket egy nyitott üstön azonnal megfőztek, miközben ezt fehér ruhás szüzek táncolták körül, majd mindannyian ittak a főzetből.

A druidák annyira meg voltak az életnek a halál utáni folytatásáról győződve, hogy pénzt kölcsönöztek egymásnak a jövő életbeni visszafizetésre. A kölcsönszerződést azonban egy druida pap előtt kellett megkötniök.

Ebben a körben nőtt fel Didi barátnőm. Misztikum-ban hívó és a legnagyobb fokban holdkóros volt. Holdfénynél gyakran láttam őt transzban, a druida kövek között táncolni. Nem táncok voltak ezek a szó szoros értelmében, csak öntudatlan művészi mozdulatok. Egészen különösek rendkívül finomak. Duncan olympiai táncaira emlékeztetők. Kár, hogy a táncoló Didit, Bastien Lepage nem festette meg.

Még mielőtt a nap a vörös sziklákról fölesókolta volna a tenger harmatát, lenge ruhában, tengeri sirályok kíséretében szokott ugrándozni egyik szikláról a másikra, mintha keresne valamit. Sok különös volt egész lényében.

Mindjárt a háború után újból felkerestem, — nem változott meg. A nehéz (háborús évek nyomtalanul haladtak el felette, pedig mint önkéntes ápolónő sok borzasztót élt át, közvetlenül a front mögött.

Azonnal hajlandó volt varázsvesszejével a Husvétszigetekre jönni az aranykincs kutatására. Mikor tervemet előadtam neki, ideges remegés futotta át karcsú alakját és a legnagyobb izgalommal érdeklődött, hogy ezen a szigeten állanak-e a nagy „emberkövek?” Igennel válaszoltam megjegyyezve, hogy a mai napig

sem tudják, hogyan került ide, a Csendes óceánnak erre a kis szigetére az ötszáz titokzatos óriási kő, amelyek groteszk arcfintorukkal emberhez hasonlóak és a tengerbe báméskodnak.

Egy ilyen beszélgetés közben a reszkető, félhomályba burkolt láthatárt hirtelen a hold ezüstös fénye ragyogta be. Didi szemei rögtön követték ezt a fényes holdút a tengerbe. Felugrott, majd lassan, ünnepélyesen, különös kézmozdulatokkal indult meg a sziklafal mentén a tenger felé. Magárahagytam. A holdkórosakat nem szabad háborgatni. Eltűnt a sziklacsoport mögött, aztán ismét megpillantottam fehér alakját. Követte a bevilágított utat. Midőn a tengervíz megnedvesítette lábait, felébredt. Leült egy sziklára és fejét két kezébe hajtva maradt egy ideig. Azután fölkel, testét kinyújtotta, mintha nehéz álomból ébredt volna. Feljött hozzám és határozott hangon mondta:

— Elmegyek veled a Húsvétszigetekre. Körül akarom táncolni a köembereket, holdfénynél, egészen egyedül. Még neked sem szabad meglesned. Holdálomban meg fogom találni az aranykincset.

Elmondtam Nopcsa barátomnak mindent és határozottan kijelentettem, hogy Didit magammal akarom vinni. Markáns arcán sötét árnyék vonult keresztül, láttam, hogy hallani sem akar róla.

— Ösgyíkok nyomait keresem, te pedig aranykincset és flörtöt — felelte. A mi utaink összeegyeztethetetlenek.

Néhány év múlva Nopcsa agyonlőtte gyönyörűszép albán titkárát, mialatt az aludt. Revolverrel a kezében találták halva őt magát is az íróasztala előtt. Egy felnyitott könyv feküdt előtte egy gigantosaurus csontvázábrájával.

Szegény barátomat anyagi dolgok kergették öngyilkosságba. Nagy birtokainak elvesztése — melyek az utódállamokban feküdtek, nagyon súlyosan érintette. Ös-gyík-csontjaiért sem fizettek. Régi titkárja is ott akarta hagyni.

XLIX. FEJEZET.

Szép, öreg műkincsek között élem ki magamat. — Báró Mannerheim. — Báró Wrangel. — Clemenceau emléke-zőtehetsége. — Hansy Riza. — Lys noir.

Gyermekkorában nem látott, nem hallott művés-zetről, nem tanult róla soha, zsidóbetűkön kívül nem ismert más betűt, mégis egyike lett a legismertebb régi-kép szakértőknek. A bécsi Jockey Clubbal szemben levő üzletében kezével simogatta végig a hozzávitt ké-peket, mintha ezek repedettségéből vagy a festék rá-rakásból érezte volna ki valódi vagy hamis voltukat. Különös kétes esetekben lekapart egy kevés festéket és levélborítékban elküldte azt az Obere Donastras-sen lakó két öreg, csodálatos képességgel megáldott kisasszonyhoz, kikhez különben nehéz esetekben a berlini nagy Bode is gyakran fordult tanácsért. Külö-nös, hogy ennek a két szentéletű kisasszonynak a ne-vét elfelejtettem, pedig az egyik egy gyerekkel is meg-ajándékozott. Ügy történt, hogy Weidlingernél képet vásároltam, Anglia legjobb portré idejéből származó hölgy arcképét, amint tipikus angol parkban, nagy, kék szallagú sárga szalmakalappal a fején tölgyfa mellett áll. Valami hiba volt rajta és restaurálás miatt a kisas-szonyokhoz küldtem. Néhány hónap múlva, hisz' las-san dolgoztak, telefon üzenetet kapok, hogy gyorsan

jöjjenek, mert nagy baj van. Az egyik már a lépcsőn vár:

— Gyereke született.

— Hogyan? — kérdeztem.

— Hígyje el, nem az első esetem.

Büszke önérzet töltött el. Hát én erre is képes vagyok? (Egyszer már megtörtént velem azelőtt is. A legtisztább lelki barátságban voltam egy asszonnyal éveken át és amikor hosszú házassága után gyerekekre már egyáltalán nem számított — az egyszerre csak mégis megszületett. Szőke hajú, kékszemű, árja arcvonású fiú, a szülők pedig mindketten típusai a jerikóiaknak. A szépség sem bántotta őket.

— Hogy lehet ez? — kérdeztem az asszonyt. —

— Maga az ő szellemi apja. Sokat gondoltam magára.)

— Nem nagy gyerek — folytatta az öregkisasszony, de jól van öltözve. Azt hiszem, az anyja el akarta titkolni.

Beszélgetés közben a műterembe jutunk és valóban, a Gainsborough korabeli lady mellett egy 4—5 éves fiúcska sétált, aki eddig a festékréteg alá volt rejtve.

Weidlinger üzletében Hondecauter baromfi udvarai, Paolo Veronese udvari díszbe öltözött hölgyei, Tenier — a kocsma és konyhaszögletet W. C.-nek néző borozó parasztjai, Wouverman fehér lovai. Hobbema és Ruisdale malom és liget ábrándjai, Boucher gömbölyded női keblei, Grecco az ihlettől megmerevedett aránytalan látomásai, Kupeczky életvidor „tesék mosolyogni!” képei, fára, vászonra festve, függve és fal mellé állítva garmadában, zseniális rendetlenségben heverték.

A háború alatt, de különösen utána egy új népvándorlás kezdődött. A műtárgyak — amelyeket a tűz és a bomba el nem pusztított — megmozdultak százas szögeikről, állványaikról és megindultak nyugat felé. Most nem a tatárok elől, de a bolsevikiektől futottak. Izgalom támadt közöttük, összekeveredtek. Az ikonok szentjei egymás mellé kerültek az erotika klasszikusaival. Vadul rohantak, futásukban sokan megsérültek, míg meg tudtak pihenni, mint hajdan Attila vagy a Dzsingisz kán elől futó asszonyok és gyermekek. Összetalálkoztak és megpihentek egy karaván szerályban — Weidlinger boltjában. De azért itt a gobelinek összezsavarva és a sarokba lökve, a képek pedig háttal állítva egymásnak is jól érezték magukat. Csak a szobrok fölényeskedtek, ők megkövetelik a helyüket mindenütt, őket fel kell állítani, nem egyezkednek, mint a képek és a gobelinek vagy szőnyegek.

Mint egy szoros — ahol a népvándorlás áthaladt -- volt Bécs a háború után. Oroszország és Ázsia kincsei, Magyarország és Lengyelország kastélyainak díszei Bécsben állottak meg először.

Az alacsony termetű Weidlinger Ferenc József szakállával mindig szalonkabátban járt-kelt műtárgy-szállodájának négy szobájában. Vendégei éjjel-nappal érkeztek, százszámra heverték egymás hegyén-hátán. Találka-szálloda volt. Nem maradtak sokáig, széjj elhordták őket Amerikába, Hollandiába, Svédországba, Sveicba, ahol a szentképek is, Boucher kecses keblű hölgyei üs elnyerték az őket megillető helyet: az ágyak vagy a heverők felett.

Nappal már sokat jártam Weidlinger üzletében, érdekelt, milyen lehet itt az éjszaka. Könyvtárat már láttam ilyenkor. Tudom, hogy a könyvek éjjel vitába ered-

nek egymással, ilyenkor elfeledkeznek magukról, unalmas mozdulatlanságukat jókedvű tánc váltja fel, mulatoznak, ölelkeznek, vájjon így tesznek-e a műtárgyak is?

Megkértem Rebekát — ki éjjel egy fotelágyon őrizte a boltot — engedje meg, hogy ezt megtapasztalhassam, tisztán műkutatási szemponttól vezetve. Megengedte és éjjel a sötétben, ha nem is láttam, de az egy biztos, hogy recsegést és suttogást hallottam. Ez éjjeli jutalma napokkal később jött meg.

Egy délelőtt Weidlingert kerestem, nem volt otthon, Rebeka fogadott. Állogatjuk, nézegetjük a képeket, egyszerűen megpillantok a sarokban egy fára festett, zöldalapú, gyönyörű, tipikus Clouet férfifejet.

Van egy — talán csak a japánok előtt érthető — szokásom: (A japán érzelmeinek rezidenciáját a belekbe helyezi.) Ha egy műérzékemet befolyásoló képet, szöveget vagy szobrot látok, a szám nyállal telik meg. Érdekes, hogy ezt a zenénél vagy szép asszony látásán nem érzem. Vannak nagy átérzők, akiknek a hátgerincükön ilyenkor hideg fut végig vagy a hajukat érzik égnék meredni.

A szám most is telefutott. Felemelem a képet, megismerem. Mintha csak rá lett volna írva kedvenc francia festőm neve. Fekete spanyol grand ruhába öltözött tipikus, előrenyúlt ajkú Habsburgot ábrázolt, az aranygyapjas renddel nyakában.

— Megveszem a képet — mondom Rebekának. — Mi az ára?

— Nem eladó. Tegnap már odaígértük.

És a kép helyett más képeket mutogat. A többi most nem érdekelt. Új támadást kezdtem:

— Rebeka, megveszem az öt képet, amit ajánlott, ha ezt ráadásul adja.

— Nem adhatom.

Most szerettem csak igazán Clouetba. Bírni akartam. Bal kezemmel a képet fogtam, a jobbal Rebekát öleltem át és a fülébe súgtam, amit egy éjszakán a képek között élők suttogtak. Újra kértem őt és újra kértem Clouet-t. Mind a kettőt ideadta. Az utóbbit hazavittem.

Barátomat, Pausinger Kelement, a nagy osztrák festőt találtam otthon, kit még a párisi nagy világból ismertem. Dejeunernél elbeszélte, hogy tegnap este a spanyol nagykövetnél vacsorázott, ki örömmel újságot adott neki, hogy a spanyol király egyik ösének egy Clouet festette képét találta, le is foglalta és már Madridba is sürgönyözött.

Pausinger Alba hercegre emlékeztető ősz szakállával, kimért, méltóságos nyugalommal adta elő a fontos eseményt.

— Nem lehetne ezt a képet megvennem?

— Hova gondolsz? — ütközött meg. — Hiszen a követ a spanyol királynak foglalta le. Felkeltem az asztaltól és a szomszéd szobából kihoztam a fára festett fűzőld alapból kiemelkedő, lógó ajkú Habsburgot. Rendkívül hasonlított Alfonz királyra. Elébe tartottam:

— Íme.

— Mi ez? Nagyszerű!

— Ez az!

— Micsoda.

— A spanyol.

Elgondolkozott. Nem lesz ebből bonyodalom? Hogy szerezted meg?

— Asszony útján.

A háború későbbi éveiben és utána dühöngött a já-

ték és a tánc, mintegy pótolni akarván a lövészárkok megdermedt mozdulatlanságát. Mindenütt tripôt-k és tánclokálok keletkeztek. Így Semmeringen is, a Südbahn Hotelben, a szőkehajú Ruttersheim színésznő nyitott egyet karácsony táján és ennek kezelésével egy volt hadifogoly francia vicomt-ot bízott meg. Weidlinger is felment ünnepelni. Egyre vesztette a pénzét és amikor már mind elvesztette egy reggel betört hozzám. Most nem császárkabátja, de egy szörnyen ékes sportruha feszült rajta. Húszezer schillinget kért tőlem.

— Minek? — kérdeztem.

— Vesztettem.

— Nincs.

— Báró úrnak van, ha akarja, csak Miskának (a klubkomornyik) kell telefonálnia, az rögtön fölhozza.

— Miért nem teszi ezt maga?

— Én, mint kereskedő ezt nem tehetem. Adjon, nem bánja meg. Még ma este akarok játszani és ha kapok pénzt, olyan nagyszerű képet adok a 20.000-ért, amelyet még nem látott a báró úr. Egy csupasz mellű, testes aszszony van rajta, szőke. Nagy úriasszony lehet, sok ékszere van. Prima. Egy katonatisztől vettem, aki hátizsákjában összegöngyölve hozta magával az olasz harctérről. Arca, keze nincs megsérülve. Mondhatom, nagy dolog!

— Ki festette?

— Mit tudom én? Nem fontos. Én, Weidlinger mondom, hogy echt, prima. Telefonáltam és este már játszhatott Weidlinger. Nyert. Reggel visszahozta a Pénzt, de nem fogadtam el. Jól tettem. A kép valódi Paolo Veronese volt és később, mint Glücksehligh híres aukciójának főtárgya nagy áron ment el egy svéd múzeumba.

Másnap éjjel hotelszobámban aludtam, mikor a hórihorgas Schlumberger Gusztáv, a híres vöslai bortermelő nyitott be hozzám, magával hozva a fiatal, alacsonytermetű vicomt croupier-t igen csinos feleségével, mondjuk szeretőjével együtt.

— Rejtsd el őket, mert telefonáltak, hogy a Wiener-Neustadti kerületi főnök pár perc múlva itt lesz a közegével, hogy Ruttersheim játékbarlangját lefoglalja.

A vicomt, aki roppant félt a kiutasítástól, elkezdett franciául rimánkodni, hogy rejtsem el és már is az ágy alá bújt. Hölgyének ágyam felét ajánlottam fel. Elfogadta, de jólelkével egy párnámat férjének nyújtotta az ágy alá.

A kerületi főnök és közegei elmaradtak.

*

A háború után a nagy középeurópai kaotikus romhalmazból régi képeim mentettek meg: Clouet, Palma Vecchio és Romersväle. Egy holland bankárral társultam ausztriai műkincsek vásárlására. Második feleségemnek Hyeresben gyönyörű villája volt, amelyet báró Hausmannak, III. Napóleon boulevard építőjének építettek. A villát el kellett adni. Így lett ez is a háború áldozata.

Ismét franciaországi lakos lettem, de a színek már nagyon megfakultak. Montecarlóban a croupier ugyan éppen olyan elegáns schwunggal lökte a golyót a roulette korongjára, mint azelőtt, de az asztal mellől hiányoztak a régi emberek és ékszerek. Letört a luxusvilág. Úgy éreztem magamat, mintha temetőben járnék, mint a hazajáró lélek.

Zacharovot, Montecarlo új urát, mint élőhalottat tologatták ide-oda guruló karosszékében, pedig ez a kecs-

keszakáias öregember, aki olyan volt, mint Grecco páspaszemes inkvizítora, mentette meg pénzével Montecarlót. Ha új háború borítja lángba a világot, akkor bizonyos, hogy Zacharov újra él.

A legfrissebb múlt árnyékai imbolyogtak a rivierai pálmák alatt. A szélesvállú, báró Mannerheim tekintete a kék tenger horizontján pihent és csendesen töprengett a történelem nagy pillanatáról, amikor Buchanan, Anglia szentpétervári nagykövete közbelépett és meghiúsította haditervét, amellyel Lenin kísérleti országát a bolsevikiektől meg akarta szabadítani. Báró Mannerheim megkért, hogy szerezzek neki zerge vadászterületet Ausztriában, mert most a zergevadászattal kell megelégednie.

Ekkor ismertem meg báró Wrangel orosz tábornokot, a nagy condottierit, kinek a bolsevikiek elleni hadműveleteit az európai titkospolitika hiúsította meg. Több éjszakát beszélgettem át vele és brüsszeli házában gyakran megfordultam. Politikai karrierje tragédia volt. Felesége sok jót tett a menekültekért és sikerrel bonyolított le egy mentőakciót Északamerikában.

A kiváló társalgó báró Wrangel jó kedéllyel viselte a sors minden csapását, öröm volt nézni, mikor cserkesz uniformisában kaukázusi táncokat járt.

Nizzában, a Hotel de Paris-ban találkoztam Cle menceauval, ki második indiai tigrisvadászatáról akkor tért vissza. Kemény, komoly képén meglátszott „a győzelem apjá”-nak öntudata. Élesen megnézett, s bár nevemet már rég' el kellett felejtenie, találkozásunkra mégis azonnal visszaemlékezett.

— Mit csinál Magin? — kérdezte.

— Meghalt — feleltem.

— Hol?

— Ágyban.

— Kár érte — mondta a „győző”.

A svéd születésű szép és nagyon szellemes Pourtalés grófnő Montecarlóban ebédet adott a svéd király tiszteletére, akit igen megnevettek, midőn elmondta neki, hogy két fiatal rókát kapott tőlem, az autójukba raktam őket és mire férjével hazaértek Mentoneba, mindketten tele lettek bolhával.

A históriának híre ment és a Riviérán egy hölgy kijelentette, hogy ő tőlem csak oroszánt fogadna fel. Marseille-be utaztam tehát és az állatkereskedőnél két kölykoruszánt vásároltam ketrecestől és olyankor, mikor sem az oroszánra vágyó hölgy, sem férje nem voltak odahaza, villájuk terjedelmes kertjének egyik szögletében helyeztem el Afrika vadjait. Megvesztegettem a cselédséget, hogy egy szót se szóljanak róluk.

Másnap korán reggel telefon zavart fel álmomból, hogy rettenetes, borzasztó, az oroszánok ordítanak, biztosan éhesek, mit kell enni adni nekik; jöjjenek és se gítsek.

— Ne salátát, de húst hozassanak nekik, akkor majd lecsendesednek — válaszoltam.

Az asszony egyre jobban megszerette, a férje pedig meggyűlölte az oroszánokat.

Én pedig gyakran jártam hozzájuk „szelídíteni”.

Autó pihenőhelyem Nizza és Bécs között a Semmering volt. Sokszor ott is ragadtam. Ottani emlékeim ma is melegséggel töltik el lelkemet. Még ismertem a két Panhans testvért, akik régi osztrák stílusban vezették

szállodájukat, ahol a „Gemütlichkeit” volt a főtónus. Gyakran laktam a Kurhausban, ahol Doctor Hansy mindig azzal fenyegetett, hogy nem ad többé szobát, mert felfordítom a szanatóriumot. A Villa Meranban, a szalon kandallója fölött függő Wolffenbüttel hercegnő remek paszterlképére dédunokája, Hansy Risa háziasszony feltűnően hasonlított. Risa itt néhány évtizeden át valóságos társadalmi központot tartott fenn. Rózsaszínű életfilozófiájáért hála és köszönet.

Auernheimer Raoul magányos sétáin itt gyűjtötte össze gondolatvirágait essay és vígjátékai számára.

Magyar születésű feleségének szépsége világhírű volt. Schattenstein festőművész bő, fekete bársony ruhában, kalappal a fején festette őt le. Az arckép a Párisi-szalón kiállításában nagy feltűnést keltett. A francia kormánynak szándéka is volt ezt a „National Galerie” számára megvenni, de Schattenstein, ki ma Amerikában él, a képet nem adta el, magával vitte.

A szépséges asszony „Lys noir” álnév alatt magyar verseket is írt. Egyszer a Sonnwendsteinre kísértem el őt, egy hóval borított fenyőerdőn mentünk keresztül. Szélvihar kerekedett hirtelen a Rax felől. A fenyők zúgtak, mint a tenger és ágaikról magas ívben söpörte a havat a szél. Kemény hideg lett. Ekkor mondta el lány, melegítő hangon ezt a versét:

ŐSZUTÓJA.

Hogy szállnak a szálak,
A hófehér szálak
A néma, a méla tájon át,

Az őszutója búsan lerója
Késő, enyésző mosolyát...

Már hullnak, fakulnak a violaszirmok
A szomorú ború szárnyaim,
Azok a szálak, hófehér szálak
Foszló, eloszló álmaim.

*

Végre megismertem az asszonyt, akit soha, még gondolatban sem mertem volna besorozni az „öt-ezer” közé. Pedig külseje: karcsú, törékeny termete, gyönyörű szája, fekete szeme, fekete haja, amelyet egy fehér hajcsomó, mint sötét éjét a villám, osztott ketté, — épúgy elragadott, mint annyi mást.

Szomjazta a tanulást és ha olyan korán nem megy férjhez, a párisi Sorbonne-ra megy jogot hallgatni. Ügyvéd szeretett volna lenni, a szegények ügyvédje. Benne gyökerezett az oroszok őstermészete, az igazság utáni vágy. Szeretett és tudott komoly dolgokról vitatkozni. Húsz éves korában, mint kétéves asszony, azzal töltötte idejét, hogy a padlón összeállította a festők családfáját, hogy stílusaik hogyan ágaznak és miként bogozódnak össze. Testestől-lelkestől orosz volt, büszke fajára. Nem rajongott a nyugat úgynevezett kultúrájáért, be tudta bizonyítani, hogy ez mily szűk korlátok közé van szorítva a kelet nagyvonalúságával szemben. Vallása az orthodox görögkeleti istenfélő és az ősi muszka „nitschewo” szellemvilága között pihent meg. Tehetetlen, öreg emigránsok „Asyl”-jára gyűjtött és főzött nekik. Rendkívüli önfeláldozó bátorsága mellett meg volt benne a mindig másokért rettegés. Mikor a

bolsevikiek a kaukázusi Kislavoszkba betörték, ő szervezte a menekülést és sok ember életét mentette meg.

Fenomenális nagy vagyona a bolsevikiek alatt semmivé vált, csupán egy smaragdkövekből összeállított családi ékszer, egy vértszerű női mellény maradt meg belőle.

Közben testvére meghalt rákban. Ő is betegeskedni kezdett és midőn egy napon a mellén kiütést vett észre, szintén rákra gyanakodott. Csak azért imádkozott, hogy addig éljen, amíg gyerekeit felneveli. Elment az egyik leghíresebb rákspecialistához, ki a vizsgálat eredményét néhány nappal későbbre ígérte.

A döntés napján a templomban gyűlt össze az orosz kolónia. Egy herceg — kinek szintén ő mentette meg az életét — gondonkával kísérte az orgonát. Mindenki buzgón imádkozott, hogy az orvos véleménye kedvező legyen. És itt a templomban bennem egy, talán a lélekboncolót érdeklő érzés érlelődött meg.

Beleéltem magamat, hogy rákja van és midőn a könyörgő istentisztelet után megtudtam, hogy nincs és operálni nem kell őt, örültem és mégis szenvedtem a gondolattól, hogy most már nem bizonyíthatom be neki, hogy akkor maradok mellette, mikor a szörnyűség melléje szegődött.

*

Don Juan, mikor a meghívott márvány-komtúr életelefolyását lezárja, előbb hűséges Leporellóját énekelteti és asszonyairól kéri a feljegyzéseket:

— Hányan voltak?

— Ezer és három — válaszolja Leporelló.
Don Juan nem tette hozzá;

— És egy.

Én, Berze, ki bár Don Juannak nagyapja lehetnék, nyugodtan mondhatom:

— Ötezer és egy.

Miért nem ötezeregy? Mert ennél az egynél még az asszonynál is többre gondoltam.

L. FEJEZET.

A kíváncsi nagynéni. — Tarokk XXI-es nélkül. — Ülőfürdő a minisztériumban.

Ferencz József uralkodása alatt Európaszerte híres ünnep volt az Úrnapja. Az egyházi és világi hatalom teljes pompájában mutatta be magát ilyenkor Bécs utcáin. Külföldiek, vidékiek, városiak lepték el az utcákat, amerre a menet elvonult. Az ablakokat pedig már hónapokkal előbb lefoglalták.

Sz. Oszkár anyja, egy született Cs. grófnő, távoli rokonom, idős, kardos asszony óhaja parancs volt előttünk.

Egy napon értesít, hogy vidékről vendégei érkeznek: egy barátnője szép leányával. Szerezzek nekik okvetlenül egy jó széles ablakot a „Neue Markt”-on, mert látni akarják a körmenetet. Az ár nem számít, mert ismerőse igen vagyonos.

Péternek kiadom a rendeletet, hogy intézkedjen azonnal. Visszajön, jelenti, hogy lehetetlen ablakot kapni, az összes ki van adva, legfeljebb, jegyezze meg vigyorogva, egy a Neue Markton álló nyilvános házét lehetne kivenni. Kaján gondolatom támadt, jól ismertem a házat.

— Vedd ki az elsőemeleti középső ablakot, fizess,

amennyit gondolsz, fontos csak az, hogy a menetkor abba a szobába senki be ne lépjen és a leányok ne mutassák magukat.

Péter rendbehozta a dolgot, nénémet értesítette és ő, a csillagkeresztes hölgy — teljes díszben és komoly áhítattal kiült az ablakba, mellé vidéki barátnője, maguk közé véve a csinos falusi bimbót, lestek a körmenetező császárt.

Én nem a körmenetet néztem, de a közönség közül figyeltem az élvezetes látványt.

Ekkor ismét eszköz voltam a sors kezében. Mellém hozta a pirosposzgás M. magyar földbirtokost, ki Bécsben azt hiszem, ezt a házat ismerte a legjobban. A körmenetet akarta nézni, de miután én a bizonyos hírhedt házra tekintettem, szinte szuggerálva lett, föl-néz ő is meglátja a bimbót és a nekem integető nénémet. Megszólal:

— Milyen szemtelen ma a „mami”, még integet is, biztosan új „lánya” van. Különbén is untat a körmenet, fölmegegyek hozzájuk.

Örök titok, hogy mi történt azután odafent, csak egyet tudok, hogy a vége házasság lett.

Gróf Kielmansegg Alsó Ausztria helytartója, kedves, tréfaértő tarokkpartnerünk volt. Mechanikusan, gondolkodás nélkül játszott. Kivétel volt, ha nem hibázott. Megegyeztünk hárman, hogy kivesszük a kártyák-ból a XXI-est és helyébe egy alacsony tarokkot teszünk. Megindult a játék. Folyt, folyt, de a XXI-es nem került felszínre, ez a fiókban volt elrejtve.

Mi hárman igen jókedvűek voltunk, Kielmansegg nemkülönbén. Csak úgy a harmadik kiosztás után kez-

dett feltűnő andalító módon a mennyezetre nézegetni, mintha az emlékezetében keresne valamit. Hogy ne legyen ideje melázni gyorsan újra osztottunk.

Ezen az estén a szokottnál hamarabb abbahagyta a játékot, mert mint mondotta: ma valahogy kissé szórakozott.

A vacsoránál mellette ültem. Egyszer csak visszatért a kártyára.

— Te, nem vetted észre, hogy milyen kevés XXI-est fogtunk ma délután?

*

Gróf Csáky Albin miniszter, aranygyapjas vitéz volt. Jellemző Ferencz József liberális gondolkodására, hogy a Habsburgoknak ezt a legnagyobb családi rendjét (melyet csak a főhercegek, uralkodó családok tagjai, a mediatizált családok fejei és Ferencz József kevés kiválasztott bizalmi embere kapott) Albin megkapta, ki tudvalevőleg mint miniszter az udvari és klerikális köröknél a polgári házasság behozatala miatt ellenszenves személyiség volt.

Az aranygyapjas rend előkelőségét jellemzi, hogy a lovagokat az uralkodó „cher cousin” megszólítással mintegy egyenrangúsítja. Ez a rend a Habsburgok férfiágának kihaltával két ágra szakadt: az osztrák Habsburg Lotharingiaiakra és a spanyol Bourbonokra. Az ausztriaiakat csak katolikus nyerhette el, a spanyolokat azonban kivételes esetekben protestáns is. Így megkapta II. Vilmos császár is, ki nem kellemes feltűnést keltett ezzel a rendjelével, midőn Bécsben, a Burgban első látogatása alkalmával az ebéden nyakán viselte az aranygyapjút. Ez rosszulesett Ferencz Józsefnek, mert a Habsburgok

tulajdonképen sohasem ismerték el a spanyolok aranygyapjas rendjelét.

Csáky Albin testvére, Félix, udvari tanácsos, nemcsak rokonom, de egyik legjobb barátom és bécsi éjjeli életem hűséges társa volt. Rendkívüli eszű, francia esprit-jü, eredeti, nagy úr volt. Mikor a Jockey Clubban partnerei már kifáradtak mellettea játékban, (ő sohasem) az Európa kávéházba jött, hol vagy sakkozott, vagy az éjjeli munkájukat bevégzett lányokat (akik a Szent István dómtól elinduló omnibuszt várták) traktálta meg forró feketekávéval, kikérdezvén őket éjjeli élmények részleteiről. Nagy bizalommal is voltak iránta az éjjel lepkéi. Nem bántam meg, hogy ezeken az „üléseken” számtalanszor résztvettem. Sok lélekboncoló regény olvasásától kíméltem meg magamat. Szolgálhattam volna anyaggal Maupassant-nak is.

Emellett Félix a minisztériumban is zseniális munkát végzett, a legkomplikáltabb aktákat neki osztották ki. Reggel öt óra előtt a legritkább esetben ment haza és ilyenkor japán szokás szerint, mindig fürdőt vett. A hivatalos órákra majd sohasem jutott el.

Miután éjjel élt,, nappali pihenéséről fantasztikus módon gondoskodott. Megszokta a fotójben alvást és reumája miatt, nem mulasztotta el melegfürdőt sem. Minisztériumi szobájába egy zöld posztóval leterített asztal elé egy székkal kombinált ülőfürdőt vitétt. Itt üldögélt Félix letakarva, aktáin dolgozgatva, és várta, hogy mikor mehet a Jockey Clubba. Egy alkattommal azonban a miniszter sürgősen kívánt be tőle egy aktát. A titkár ment érte, Félix még nem volt a hivatalban, de fürdője letakarva már készen várta. amikor keresi az írást és sebtében egy csomó aktát a

letakart székre helyez, az nagy szörnyülködésére — elmerül.

A miniszter az aktacsomót megszáráttatta, Félixet pedig nyugdíjazta.

LI. FEJEZET.

Megfiatalítottam magamat. — Életszabályok.

Mohósággal kerestem mindig a lelket megifjító zenét. Walter Bruno nemrégén lelkemből beszélt, midőn azt állította, hogy a zene tendenciája: a lelki díszszonancia nyugtalan állapotából a harmonikus nyugalomra, a konszolidációra, tehát az alapakkord békéjére térni vissza.

Nyáron többször elmentem Veronába és az aréna holdfényes nézőterén lelkembe szívtam a milánói Scala bámulatos művészeitől és zenekarától előadott melódiákat. Lelkem fiatal maradt, de érezni kezdtem koromat és erre akkor eszméltem rá, amikor a Nürnbergi meszterdalnokokban az öreg Hans Sachs, már csak dallal próbálja kifejezni szerelmi vágyakozását. Ez az ária megdöbbenett és mélyen megrázott. Itt az idő, most vagy soha! Élni oly szép! Ha valaki jó kedélyre hajlik, semmi oka sincs, hogy földi léte felett sajnálkozzék.

Miként és hogyan?

Badenben, dr. Lakatos Szanatóriumban, hol családom is tartózkodott, egy öreg kutya vezetett rá. Este sétám közben egy kutya követett. Jól kiismerem magamat a kutyák között. Félszeg mozdulatából láttam, hogy eltévedt, vagy kilökött állat. Már pedig ezek engem majdnem könnyekig meghatnak, ő is érezte, hogy ba-

rátjára akadt bennem. Különösen, midőn egy utcasarkon, kutyaetikett szerint leteszi névjegyét és egy kutya-kisasszony jelenik meg, melynek ő természetesen, öregsége ellenére, bókolni kezd. De ekkor egy fiatal, habár kisebb kutya érkezik és öreg barátomat rövidesen elmarja. Másnap reggel kinézek a szanatórium ablakából és ott látom öreg barátomat álldogálni. Néhány zsemlyét vittem neki.

Találkozom dr. Lakatossal, ki az esetről hallván, lelkesedve kért, hogy mutassam őt is be neki, mert különösen érdeklik az öreg kutyák. Néhány nap múlva kézcsókot érzek és csodálkozva ismerek rá a tarka, dr most már villogószemű, fényesszőrű, fürgévé változott vénségre. Elkísért ugyanarra a sarokra ahol aggkorában, nem is olyan régen, a csúfos vereség érte. Most is ott volt a fiatal kutyahölgy és mellette kellett magát régi udvarlója. Ami pedig most ezután következett, arra dr. Lakatos büszke lehetett volna, ha látja, hogyan marja el újjáteremtett kutyája a fiatal, múltkori gavallért. Nászútra mentek, eltűntek.

Elhatároztam, hogy magamat is Lakatos csodatevő kezére és tudományára bízom.

Nem bántam meg!

Preventív háborút indítottam a legveszedelmesebb ellenség, az öregség ellen.

A megfiatalítás legenyhébb módja elegendő volt. Még nem volt szükségem Voronoff majmaira. Ezek még évtizedekig várhatnak rám, mert az első operációt kétszer megismételhetem. Elhatároztam, hogy „legalább” százhusz évig akarok élni.

A megfiatalításnál nem az erotikus momentum a fődolog. Sokkal nagyobb örömet okoz ennél a test újrakedő ruganyossága és frissesége. Bámulva vesszük

észre erőink hihetetlen növekedését, újjászületve érezzük magunkat. Nagyszerű ajándék ez, több a teremtésnél, hisz ezt „öntudatban” kapjuk.

Régimódú születésünk: felelőtlen. Ha elfogadjuk a tételt hogy eljön az idő, midőn az emberiségnek a túlszorodást el kell kerülnie, kénytelen lesz a szaporodást szabályozni, illetve szelektálni fizikai és morális szempontból a szülőket. Ugyanakkor törvénnyé érik a gondolatmenet, hogy még tovább kell menni és még ritkább esetben megengedni a gyermek-szerencsejátékot, ehelyett azonban a meglévő emberanyagot, illetve annak értékes részét konzerválni. Törvényerőre emelik majd, hogy a hasznos, nyugodt elemek (a társadalmat propagandaszerűen felforgató elemek kizárásával, kiket ellenkezőleg sterilizálni kell) a megfiatalítás legenyhébb, de biztos módját a dr. Lakatos-féle módszert, államilag elvégeztessék.

Woronoff majmainak nincs jövője, hiszen így ezeket is tenyésztetni kellene, majomból pedig van elég.

Milyen gyönyörű megfiatalodni! Új erővel állni a világgal szemben! A megfiatalodás több, mint újraszületés, a második férfikor több, mint az első fiatalság. Hiszen fiatalnak lenni egyszerű természeti törvényszerűség, ezek mindannyian voltunk egyszer, de beleavatkozni a természet rendjébe és új fiatalságot teremteni — ez a mi túlságosan elbizakodott korunk legnagyobb vívmánya.

Lakatos már meg tud fiatalítani bennünket, de megtartani az egészséget — más kérdés. Ezért forduljunk Berzéhez, ő ezt tudja. FigyeljeteK hogyan csinálja!

Az emberiség a megjavult életmóddal fokozatosan el fogja érni az állatok éлетarányszámát. Ezek hétszer olyan nagy kort érnek el, mint amennyivel teljes testi ki-

fejlődésükkor bírnak. Minthogy az ember többnyire csak 20 éves korában éri el teljes kifejlődését, tehát 140 évig kellene élnie. Matusalem óta azonban ágén nagy hiány mutatkozik az emberiség könyvvitelében mert élettartama sokkal alatta áll az alapévszámoknak.

Intelligensebbek vagyunk ugyan az állatnál, de sokkal hamarabb pazaroljuk el élettőkénket. Igaz, hogy az utolsó évtizedek alatt életarányszámunkat a javuló higiénia egyre emeli. Meg vagyok győződve, hogy életkorunkat, ha nem is hétszeresére, de ötszörösére, tehát 100 évre könnyen felemelhetnék.

A teljes 140 évet nehezen fogja normálisan elérni az ember, mert a politikában, művészetben, filozófiában, Isten keresésében túlsók életerőt veszít. Biztosra veszem, hogy „odaát”-ról majd lesz alkalmam megfigyelni embereket, kik 200 évnél is tovább élnek. Javított megfiatalítási módszerek, találmányok, helyes szociális életvezetés, mely az élet gondjait és örömeit egyenlőbben osztja el, elő fogják majd ezt mozdítani. Midőn utolsó hold földemet is eladtam Magyarországon és testemet, — melynek gyökerei a Boldva völgyébe kapaszkodva maradtak — külföldre telepítettem, megfogadtam magamnak, hogy ezzel már jobban fogok gazdálkodni, mint örökölt földeimmel. Így jutottam el életszabályokhoz, melyeket praktikusán követek évtizedek óta. Az elért eredmények láthatók.

Anélkül, hogy sporthajszoló lennék, 69 éves kötöm ellenére képes vagyok 1 km-t vígan szaladni. Jól alszom. Sem a lelkem, (akár az életem mély szakadékaire, akár turista csúcsaira gondolok) sem kezem vagy a lábam nem reszket. Étvágyam kitűnő. Hajam, fogam: sajátom. Szemüveg nélkül tudok olvasni és dr. Lakatos Megfiatalítása után 2 cm-rel nőttem is. Ami pedig a szép-

nemet illeti, képes vagyok 120 találkát kérni és meg is tartani egy év leforgása alatt. Akaratom a következő életszabályok betartását követeli testemtől:

1. Este nem iszom kávét, vagy teát. Jobboldalt fekve hét órát alszom naponta kemény fekhelyen, de puha vánkoson. Kis párnát teszek derekam alá, hogy az alattam lévő űrt kitöltsem. Lábaikomat úgy fektetem, hogy magasabban legyenek gyomromnál. Mikor ágyba megyek, lábujjaimat kifeszítem és lábfejemet ötvenszer, vagy százszor körbemozgatom. Ez kellemes meleget idéz elő. Teveszőr pokróccal takarózom, egytől-ötig az időszakok szerint. Nyitott ablaknál alszom a legnagyobb hidegben is. Hálóingem fölött vastag gyapjúkabátot viselek, melynek dupla válla van, mert alvás közben a váll fázik meg leghamarabb, kitakarózás nélkül is. Amennyire lehet, fény ellen alszom. Preparált vattával (oropax) dugom be füleimet, ezzel zárom le a nap minden zaját és lelkemet eltávozottaim lelkének társaságába vezetem.

2. Reggelenként 50 hasizom-gyakorlatot csinállok az ágyban, amennyiben hasamat behúzom és erősen kilököm. Testemet és fejemet kemény disznószőrkefével kefélem végig, amelytől bőröm vörös lesz. Majd hideg fürdőt veszek. Néhány darab jég is úszhat benne. Itt a legdurvább, nyers kenderből szőtt kesztyűvel dörzsölöm le magamat. Hetenkint gőzfürdőbe megyek, hol alaposan átmasszírozatom magamat. Reggeli előtt szabadban, vagy nyitott ablaknál, lábaimat váltogatva, 500-szor ugrálok lábujjhegyen. Ugrálás után néhány mély lélekzetet veszek. Ezt az ugráló gyakorlatot akkor is csinálom, ha napközben hosszabb ideig ültem. Ezenkívül 10 kg-os súlyzókat emelek néhányszor. Minden botom, még az esernyőm is, vassal vannak töltve, úgy-

hogy ezek viselésével állandó súlygyakorlatot végzek. Botjaim oly nehezek, hogy utánuk a kard már könnyűnek tűnik fel.

3. Az angoloktól megtanultam, hogy rövidujjú, cérnaháló alsóinget viseljek ingem alatt télen, nyáron. A hűvös idő beálltával kettőt hordok egymás fölött. Ezeknek az ingeknek lyukacsossága miatt a test egyformán melegített levegőréteggel van körülvéve. Trikót nem viselek és hosszú harisnyát sem, csak rövid alsónadrágot, hogy lábaimat levegő érje, Nem hordok túlmeleg ruhát, sálat sem tekerek nyakam köré. Kalapot csak rossz időben viselek. Egész évben félcipőt hordok, vastag gumitalppal, mely megkönnyíti járásomat. Kesztyűt csak nagy hidegben viselek.

4. Gyűlölöm a túlfűtött, rosszul szellőzött helyiséget. Tüsszentésnél, hidegborzongásnál teljes erővel megmerevítem egész testemet, ugyanekkor lélekzeteimet ameddig csak bírom, visszatartom, míg halántékom nem verejtékezik. Ennek köszönhetem, hogy megfázva ritkán vagyok.

A nyújtózkodást, melyet kutyáinknál is megfigyelhetünk, Afrikában, a bennszülöttektől tanultam, akik napnyugtakor, midőn a hőmérséklet gyorsan alászáll, egyszerű nyújtózkodással védekeznek a megfázás ellen. Szicíliában feltűnt nekem, hogy az emberek a hideg szélnek kifeszített mellel állanak, nem mint nálunk, hol a legkisebb hidegben is összezsugorodnak és már ezek látásától is fázik az ember. Meleg és hideg érzést könnyű szuggerálni. Az alattomos influenza elleni védekezésül a veszedelmes időben egy-egy kis adag chinint veszek be naponta.

5. Nem elégszem meg, hogy a W. C-t naponta csak egyszer látogassam. Miután a legnehezebb ételeket is

megemésztjük néhány óra alatt és az ember többnyire csak egyszer keresi fel a W. C-t, hosszú órákon keresztül a bélsár hordozója lesz. Egyetlen emlősállat sem viseli ürülékét oly soká magában, mint az ember. Ez onnan származik, hogy a két lábon való járástól beleinek fekvése megváltozott.

Ahogy ki kellene öblítenünk minden evés után a szánkat, úgy kellene ügyelnünk beleink tisztítására is. Megszoktam évtizedek óta, hogy 1½—2 liter langyos vízzel (melyben néha kamillafőzet van) beöntést végzek. Az eredmény sohasem marad el és nagy megkönnyebbülést szerez. Nem hagyom helyben azt az ellenvetést, hogy a beöntés megszokása után ezt nem lehet többé nélkülözni, mert még a börtönben sem éreztem ennek semmi hátrányát. Ott pedig igazán nem engedhettem meg magamnak ilyen tisztasági luxust.

6. Szenvedélyesen foglalkozom évtizedek óta versenylovak handicapírozásával és ezért tudom, hogy egy ló egyetlenegy kiló súlytöbblete tetemesen befolyásolja nyerési esélyeit. Bizonyos életkorban (amely éghajlat, nem és életkörülmény szerint változik) minden ember, csontvázának teljes kifejlődése után elér egy bizonyos súlyt. Ezt jegyezze jól meg, „mert ez az ő „top”-formája. Ezzel a súllyal fogja életének versenyét legjobban befutni. Ahelyett azonban, hogy ennél a kedvező súlynál maradna, együgyűségében sok-sok kiló zsírt szed magára. Minden zsírtöbblet feleslegesen terheli meg a szív munkáját. Lehetőleg igyekezzünk el nem hízni, nemcsak, mert divat a vonalat megtartani, de főleg azért, mert életörömünknek nagy ellensége a — háj. Nehéz probléma, hogyan lehet ezt elérni. A csodaszerek rendkívül veszedelmesek. Ha sporttal túlságosan kínozzuk magunkat, megnő az étvágyunk.

„Ne együnk forrót! Se kenyeret! Semmi édességet, tésztát disznóhúst, diót és tejfölöset sem! Ne igyunk evés közben! Kerüljük a tejeskávét és a sört!” Ezek az egészségi tanácsok túl sok jellem-erőt kívánnak és gyakran kártékonyán hatnak az idegekre is.

Ehelyett én 40 év óta egy olyan módszert használlok, melyet Mommsen: „Római történelmé”-ben olvastam. A rómaiak fénykorában pávatollat használtak, hogy torkuk csiklandozásával helyet csináljanak egy új lakoma örömeinek. Ez az eljárás túl körülményes. Csak nem vihetek magammal minden ebédre pávatollat. Ehelyett hasizmaidat használom fel, amelyeket addig szorítok össze, míg az egész menü, vagy egy része ennek — ahogy tetszésem szerint szabályozom, — gyomromat nagy ívben elhagyja. 24 éves koromban 67 kg-t nyomtam. Ma 75 kg vagyok, de ezt a többletet nem zsírban, hanem izomban nyertem. Ellenőrzöm súlyomat és ha hízom, akkor testemet gyomorizmaid segítségével szabadítom meg a káros túlsúlytól. Ezért van az, hogy én teljesen át merem adni magamat a jó evés örömeinek anélkül, hogy emésztőmasinává, vagy zsírgyűrűvé alakulnék. Ez a teóriám akkor is beválik, ha valami rosszat, vagy károsat ettem.

7.Már régen, mielőtt a vitamin-elmélet, nyerskoszt, saláta- és gyümölcsévés divatba jött volna, javában éltem velük.

8.Csak jól átsült húst eszem. A hal és osztriga rendkívül egészséges étel, ezek étkezésénél nem érzem, nem hallom a lemészárolt, lenyakazott háziállatok kögését, vergődését.

9.Lassan eszem, hogy nyújtsam az élvezetet. Evés után minden időben egy órát sétálok. Ellenben kemény munka után evés előtt, vagy ha kimerülve érezzük ma-

gunkat, tanácsos 15 percet ülve szunyókálni, hogy a vér az agyból elvezetődjön.

10. Évtizedek óta nem dohányzom, nem iszom naponta bort, de ha víg társaságban vagyok, megállok helyemet. Állíthatom magamról, hogy a borokban épp oly jól kiismerem magamat, mint azelőtt a szivarokban, Nem nagy szerencsétlenség, ha évente néhányszor becsípünk. Erre való emlékezésünk hosszú időn át hat vissza kellemesen. Annak ki naponta kevés, pontosan kimért deci bort iszik, kevesebb a szép emléke. Úgy tűnik fel nekem, mint egy tisztességesebb, kissé korlátolt férj, ki otthoni kosztján kívül mást még nem kóstolt. Sóval, borssal, paprikával fősvényen bánok, de evés után gyakran iszom kamillateát.

11. Mint legfőbb életszabályt ajánlom: nevessetek sokat és „teljes szívből”, — mert ez a legegészségesebb és legkényelmesebb tornamódszer.

12. Állandóan csináljatok új terveket! Ez fenntartja és mint termékenyítő tavaszi eső táplálja a legfőbb jót: a reményt. Nem halunk meg. Ez csupán rafogás! Amit nem élünk át öntudatosan, az nem történt meg.

LH. FEJEZET.

Horoszkópom. — Schermann. — A mumifikált szerelmes pár.

Sok olyan dologban hiszek, amit nem érzékelhetek. Ezek a végtelenségig felcsigázzák fantáziámat.

Ha eső után frissen szántott földön járok és a föld különös szagát szívom be, sokkal magasztosabb atmoszférában érzem magamat, mintha a kölni dóm előtt állnék. A kölni dóm tornyát el tudom „még magasabb”-nak is képzelni, sőt, nagyon könnyen azt is, hogyan

dőlne romba, ha repülőgépből bombáznák. Bajezid szultánt épp úgy láthatom; a Hagia Sophiában, mint Godunow Borist Moszkva csodaszép katedrálisában — imádkozni, de ezek közül egyik sem emeli magasabbra gondolataimat. A föld szaga azonban, az őszi leveleinek illata, a koratavaszi virágok üde lehelle, az ibolyák parfümje, melyek a rothadó levelek alatt fanyar aromával vezetik be a rózsák nagy orgiáját, — ezek — egészen mások. Ezeket nem tudom másképp elképzelni.

Tántoríthatatlanul hiszek összetartozásokban, melyeknek megállapítására semmiféle érzékszervünk sincs. Sem a józan ész, sem a materiális tudományok, amelyek az öt érzék mankóján (ahol minden teória „relatív” lehet máTÓL-holnapra) mozognak, — nem tudnak attól eltéríteni, hogy a túlvilági élet éterrezgéseiben találkozni fogok mindazokkal, kikkel földi existenciámban lelkiközösségben voltam. Abban is hiszek, hogy vannak esetek, midőn az éterrezgések, mint „előérzetek” lépnek érintkezésbe földi testünkkel. Ilyen előérzetek „jeleit” eleget éreztem.

Hiszek a csillagok magyarázatában, a születési óra csillagképének horoszkópikus összefoglalásában.

A semmeringi Kurhaus-ban egy télen Schermann grafológus tanárral ismerkedtem meg. Sok kirándulást tettem vele. A hegytetőről, hova a nap vakítóin süttött, a völgyek mélyébe néztünk, ahol a köd uralkodott. Beszélgetésünk többnyire oly dolgok körül forgott, melyek túllépték a gyakorlati gondolkozás határát.

A tragikus halálú báró Dräsche is elkísért bennünket. Nagy spiritiszta volt. Minden holdtöltekor, éjfélkor koporsóba feküdt. Gyertyákat gyújtatott ma-

ga körül és gyászdalokat énekeltetett. Azt tanácsolta nekem, hogy összekulcsolt ujjakkal aludjam, mert így a belső magnetizmus megvéd a rossz szellemek ellen.

Együtt uzsonnáztam Schermannal, a Kurhaus nagy ablakánál. A hold kísértetiesen rezgett a fenyőfák friss hava felett. Szótlanul ültünk, gondolataink a messze távolban kalandoztak. Egyszerre Schermann tanár átnyújtja nekem jegyzőkönyvét és felkér, hogy írjak bele néhány szót. Miután ezt kis” ideig tanulmányozta, azt mondta, hogy azonnal utazzam Bécsbe, mert egy haldokló kíván sürgősen. Csodálkozó kérdésemre, hogy ki az és hol keressem, azt válaszolta, hogy nem tudja megállapítani, kiről van szó, utazzam csak Bécsbe, aki a halált magában viseli, majd megtalál.

Szótfogadtam és este map bécsi klubomban ültem, ahol néhány öregebb úrral, víg, erotikus dolgokon olyan jól mulattam, hogy jövetelem eredeti céljáról megfeledkeztem. Most dr. R. miniszteri titkár sovány alakja tűnt fel, kért, hogy ajándékozzak neki egy negyedórát. Leültünk egy csöndes szögletben, mire így kezdte:

— Egész este kerestelek, Berze, s már közel voltam, hozzá, hogy utánad utazom a Semmeringre. Később meg már telefonálni akartaim: „Berze, holnap délután öt órakor halott leszek.”

Csodálkozva néztem harmincnyolc éves barátomra, aki előtt nagy szellemi tehetségei miatt még igazán fényes pálya állott. Folytatta:

— Nagyon csalódtam szerelmemben. Csupán a pénzemért és nem önmagámért szeret. Anyagi igényei annyira emelkednek, hogy már nem tudom kielégíteni őket. Most azzal fenyeget, hogy majd mást ajándékoz meg a barátságával. Ezért végzek magammal. Légy jó,

hívd fel holnap 5 órakor a . . . számot és mondd szó szerinti a következőt: „Lulu barátja vagyok (pedig egyáltalán nem hívták őt Lulunak) azt üzeni, hogy utolsó lehellestéig szerette magát.”

A kért időben fel is hívtam a számot. Egy hang, amely ahhoz, hogy férfié legyen, nem volt elég férfias, de amelyikből az asszonyt sem éreztem ki, egyetlen szóval felelt:

— Szegény!

Este bridgeztem. Játék közben dr. Roos megemlítette, hogy R. miniszteri titkár meghalt szívszélhűtésben,

— Hogy tudja ezt? — kérdeztem csodálkozva.

— Hiszen ügyvédje voltam és anyja az eset után rögtön hivatott — felelte.

Erre felvettem a kártyát és bementam szerencsére a nagy schlemmet treffbe — és megnyertem. Midőn barátom koporsóját a földbeeresztették, egy egészen fiatal, keresett eleganciával öltözött, szép, nápolyi arckifejezésű „úr” lettem figyelmes, ki néhány vérvörös rózsát dobott a sírba, majd gyorsan eltávozott.

A következő eset a baskok földjén történt.

Éjfél tájt volt, mikor marquis de Villadarias (Don Jaime egyik pártvezére a baskok földjén) háttal dőlve a terraszkorlátjának, magyarázott a feléje hajló két leánynak. Az egyik Daisy volt, aki Irland ködös ege alól jött Biarritzba, remélve, hogy köhécselése és 37—38 között váltakozó lázai megszűnnek majd az enyhe klíma alatt.

Minden jól ment volna, orvosa is meg volt elégedve vele, de a köd helyett most meg Villadarias ko-

mor spanyol grandezzája és fekete szemei nem hagyták nyugodni és pihenni. Ragyogni akart ő is, mint a mellette álló Manon, a biarritzi éjjeli élet sztárja, aki néhány nappal előbb jött velem Parisból.

Háború előtti október eleje volt. Az égboltról sűrűn buktak le ismét a csillagok. A terraszról nézve nem lehetett megkülönböztetni, hol végződik a tündöklő égbolt és hol kezdődik az óceán. Hol ragyognak szebben a csillagok fönt-e, a hideg magasságban, vagy lent a hatalmas víz gyengén remegő hullámfödrein?

A játékeremből léptem ki a terraszra és tele tüdővel szívtam magamba a tengerek ózonját és még gyermekkoromból maradt szokásomhoz híven tekintetem a Gönczöl szekere felé.

Ezt a csillagképet nézem ma is, minden este, ahogy apám nézte mindig, éppen úgy, mint nagyapám, akit szintén az apja tanított erre, — apa a fiút, vissza, — egészen a népvándorlásig.

És én azon az éjtszakán, mikor Magyarországon már egy talpalatnyi földem sem volt, összekötve éreztem magamat ebben a triangulumban őseim lelkével, akik talán éppen akkor néztek a Gönczöl-szekere felé Magyarországról, mikor én — Biarritzból.

— Halló, halló! Várj, jövünk — kiáltotta a két hölgyel felém induló Villadarias.

Hozzájuk csatlakoztam, de nagyon elcsodálkoztam, hogy nem a büffébe megyünk, hanem Manon előállítja az autómát. Kocsiba ültünk és Villadarias kért, hogy sofförömnek Pamplont mondjam. Pamplon? Sofföröm bambán néz rám. Ezt a nevet a még sohasem hallotta, akárcsak jómagam.

Néha szeretem a megoldatlan rejtélyeket. Szeretem az életben és a szerelemben fölcsigázni a kíván-

csiságot. Hiszen a fátyol titkát a legtöbb esetben igen könnyű „föllebenteni.” Most is könnyű lett volna megkérdezni, hogy miről suttogott a szófukar Villadarias a két hölgygel, miért nem kívánczolt a büffébe a mindig éhes Manon, kit egy főtt homár jobban érdekelt az óceánba hulló összes csillagnál. Vagy miért nem vágyik most Daisy sem egy epedő tangót táncolni a borús Villadarias-szal. Még Pamplon felől sem érdeklődtem, pedig sejtelmem sem volt, hogy ez község neve-e, vagy egy éjjeli mulatóhelyé. Miért megyünk éppen oda és miért mondja Villadarias, hogy először még a hotelünkből kell álarcot hoznunk magunknak. Kellemesen izgatott, hogy ennyi kérdésre nem, tudok felelni. De a tudás egy pillanat csupán, a kíváncsiság pedig hosszú élvezet.

Álarcokkal felszerelve indultunk el tehát Pamplon felé Villadarias útmutatása szerint. Már majdnem bizonyosra vettem, hogy éjjeli mulatóhelyre megyünk, álarcosbálba. A két hölgy hallgatott, a kisülésen előtűk, szokása szerint Villadarias is. Csak az én szótlanúságom volt új. Egyrészt nem akartam eloszlatni a saját kíváncsiságomat, másrészt társaimat akartam kíváncsivá tenni hallgatásommal.

Manon értette ezt legkevésbé, Kérdezett, hogy vesztettem talán vagy a fogam fáj?

Kurtán csak annyit feleltem, hogy éhes vagyok.

— Nemsokára megálltunk „hazienda” bérlőm-nél. Falun korán kelnek, ott majd kapunk valami harapnivalót. — nyugtatott meg Villadarias.

Éjjel két órakor ott voltunk a „hazienda” előtt, melynek ablakai még világosak voltak. A hatalmas kutyaugatásra az öreg gazda jött ki és tágas konyhá-jába vezetett bennünket. A nyitott tűzhelyen még fény-

lett a parázs, könnyű volt a reggelit elkészíteni, tejet forralni, paradicsomos rántottát sütni. Körülültük a nagy tölgyfaasztalt, amelyre még juhsajt, füge, barack, dinnye és nagyszemű szőlő is került. A konyha falait mintha százados füst feketítette volna koromszínűvé. A fölélesztett tűz és a faggyúgyertya táncoló lángjai tetszelegtek a falon függő rézedények tükrében. A földműves gazda fekete bársony zekéje és fekete bask baretteje, (amely alól tar koponyája itt-ott fehéren villant ki) a szögletben gömbölyödő fekete macska, a tűzhely mellett sürgölődő öregasszony, a két estélyi ruhás hölgy, az ékszerek csillogása, sofföröm libériája, frakkunk fekete-fehér kontrasztja együtt olyan képet alkottak, amely öreg hollandi csendéletekből és Murger korabeli montmartrei impressziókból keveredett.

Nyögdécselő férfihangra lettünk figyelmesek, amely a mellettünk levő szomszéd szobából hallatszott. Kíváncsian tekintettünk Villadarias felé. Néhány szót váltott bérlőjével, majd felvilágosított, hogy Jose — szül.

— Kicsoda? — kérdezte szőlővel teli szájjal Manon.

— Igen, Jose, a gazdánk fia.

Manon értelmetlenül bámult a komoly Villadarias-ra. Nekem már — ha ilyet akartam volna elhitetni vele — azt mondta volna: bolond.

Daisyt nem érdekelte a dolog. Nyugodtan kente kenyerére a vaját. Én pedig mára már föltettem magamban, hogy nem leszek kíváncsi.

— George, te érted ezt? — keresett most már én-bennem támaszt, Manon.

— Minden lehetséges — feleltem röviden. Örült, hogy végre van kit megtámadnia:

— Te idióta, hiszen férfi nem szülhet!

Most kaptam észbe.

— De bizony lehet, a baskoknak lehet, sőt törvény.

Manon francia realitása már nem bírta tovább. Vilámló szemekkel támadt Villadariasra.

— Látni akarom, vezessen hozzá!

Villadarias néhány szót szólt a házigazdához, azután szokott grandezzájával intett az ajtó felé:

— Házigazdánk meg lesz tisztelve, ha fiát szülési fájdalmaiban vigasztalni fogjuk.

Az öreg bask kinyitotta előttünk az ajtót. A szobában két ágy volt. Az egyikben egy mosolygóképű csinos fiatalasszony, a másikban egy még csinosabb, de fájdalomtól vonagló arcú, nyöszörgő férfi feküdt, összekulcsolt kezét gyomrára szorította, tekintetével mintegy kérve, hogy osztozzunk fájdalmában. Az ágy mellett a falu tudós asszonya állott vigasztaló ábrázattal, kezében hatalmas klistéllyel. A két ágy között kis bölcsőben valami kis alig látható emberféle mocorgott.

A látványból elég volt, a legkevesebb rokonszenvet sem éreztem a felfordult világ iránt. Elbúcsúztunk.

A kocsiban Villadarias elmondta, hogy a baskoknál majdnem törvényté vált szokás, hogy a gyermek szülésekor a férj szintén betegágyba fekszik és felesége iránti háláját azzal bizonyítja leginkább, minél jobban jajgat.

Ez a szokás — mint a legenda tartja — onnan ered, hogy a baskok, kiknek nyelve, szokásaik a föld egyetlen más népével sem egyeznek, azt állítják, hogy ok az elsüllyedt Atlantisról megmenekült három férfi és egy asszonytól származnak. A három férfi és egy asszony gyerekének csak egy apja lehetett. Hogy me-

lyik az, nem lehetett eldönteni és a szülésnél — látván az asszony szenvedését — mind a három férfi sírt és jajgatott.

Kocsink a pamploni útról letérve, a Pyrenneusok felé kanyarodott, melynek csúcsain már a virradat jelentkezett. Az útjelző tábla Roncevallest mutatta. Lelkem iránytűje erre a szóra Nagy Károlyig mutatott vissza. A völgybe képzeltem magamat, ahol Európa sorsa dőlt el, hol Roland kürtje, az Olifant a szaracénokat megállította.

— Nemsokára megérkezünk — jelentette ki Villadarias.

Tegyétek fel álarcaitokat és kérlek benneteket, hogy azt semmiesetre se vegyétek le, míg ott leszünk. Lehetőleg kevés kérdést tegyetek fel, hagyjátok „őket” beszélni.

Hogy „kiket?” most se kérdeztem meg.

Egy magas kőkerítés kapuja előtt álltunk meg. A kapu kisablaka kinyílik. Villadarias néhány szót szól baskul, átadja névjegyét. Kissé hosszú várakozás után egy fehér csuhás, fekete álarcos alak szótlanul tessékkel kezével befelé. Egyenes, ciprusfaallé vezet egy elénk meredő, fehér, emeletes, dísztelen házhoz. Nagy tölgy faajtó elé érünk, melynek mindkét szárnya kitárul és ismét egy álarcos fehér csuhás alak mutat hangtalanul utat a szemközti lépcsőre. Az előcsarnok közepén egy különös fehér márvány szobor állít meg bennünket, egy gyönyörű testű pár, ki szembenállva tartja egymás kezét. De fejük nincsen, helyette egy-egy fekete márvány golyó. A fehér márványlépcsőn vörös szőnyeg fut le.

Egy sok gyertyával világított nagy terembe lépünk. Minden a legjobb ízlésre vall, hiszen művészet volt a

klubfotójoiket a rokokó bútorokkal, az impresszionista képeket a régi spanyolokkal, a modern függönyöket a gobelinekkel, a fekete Stenway zongorát az aranyozott hárfával úgy csoportosítani, hogy azok megértsék egymást.

A terem szemközti falán egyetlen nagy kép. Bask díszruhában, egy feltűnő szép, szembe néző fiatal szerelmes pár tartja egymás kezét, ugyanazzal a gesztussal, mint a lenti fejletlen szobor.

Vörös csuhában, fekete álarccal, két imponáló alak közeledik felénk, kiknek üdvözlése után Villadarias bemutat bennünket.

— Tudom, hogy kíváncsiak — kezdi az asszony dallamos hangon — kérdéseiket megelőzve felelek. Nézzék ez a kép bennünket ábrázol. Néhány év előtt még ilyenek voltunk, ma már olyanok, mint lent a márványszobor.

Igen szép lány voltam, kuzinom, Villadarias megmondhatja. Madridban tanultam festeni és — jól megtanultam. Pontosan, mondhatnám — tudományosan, de az érzés, a melegség, a művészi szikra mindig hiányzott a képeimből. Ekkor ismerkedtem meg Fernandoval, ki orvosnak készült. Szüleink is ismerték egymást, gyakran találkoztunk. Ő is a munkájáról beszélt, én is. Valami elégedetlenség volt mindkettőnkben, éreztük, hogy nem produkálunk semmi egyénit, pedig a nagy csak az egyéninél kezdődik.

Egy napon Fernando búcsúzni jött. Elmondta, hogy Egyiptomba utazik, hol a sivatagban egy új, nagy múmiatemetőt tártak föl, amelyben úgy hírlík, a múmiákat a száraz levegő rendkívül jól konzerválta. Fernando ugyanis doktori értekezletet akart írni — orvosiilag megalapozva, — a kéz és talp vonalairól. (Kíná-

ban már évezredek óta nem a kéz, de a talp vonalait tartják jellegzetesnek az élet folyására.) Fernando remélte, hogy a múmiák beszáradt végtagjain esetleg még nyomokra akadhat. Elmenetele előtt fényképet akart adni, de nem fogadtam el. Le akartam gyorsani aquarellel festeni, az idő rövidege miatt ehelyett azonban már csak a szemét vethettem papírra — olyan tökéletes hűséggel, hogy ebben a pillanatban tudatára ébredtem, hogy specialista vagyok. Éreztem, hogy a szemén keresztül, mint ablakokon át látok és olvasok a lelkekben.

Fernando csalódottan tért vissza a kutatásaiból, de tanulmányait az élők tenyerén és talpán tökélyre vitte. Ő ezeket a vonalakat gyűjtötte és hasonlította össze, én ugyanezt tettem a szemekkel. Ebből következettünk az illető jellemére. Szisztematikus táblázatokot állítottunk. Tapasztalatainkat összehoztuk, megvitattuk és ma ezekből olvassuk ki a test határpontjait — a végtávolságot — a halált. Csak ennyit, de hogy közben mi történik, boldogságra és egyéb lelki kérdésre nem tudunk felelni.

Így forrt össze lelkünk a tudományban és határtalan szerelemre gyulladt a szívünk is. Boldogságunkat csak a rettentő féltékenység zavarta meg, pedig ok nélkül. Fernando engem féltett — pedig én nem gyönyörből néztem a mellettem elhaladó férfiak szemét. Én Fernandot féltettem és nem tudtam elképzelni, hogy asszonyok kezét és talpát — csak tudományos szempontból vizsgálja.

Megesküdtünk, de a szentség tulajdonjoga sem biztosította boldogságunkat.

Egy este Fernandonak mexikói félvér orvostársa

az inkák gyógyászati tudományáról beszélve elmondta, hogy az indiánoknak csodálatos titokzatos gyógyszereik voltak. Egy kenőcsük (hűtlen asszonyaikat büntették vele), melytől a bekent testrészeiről a hús leszáradt és helyében összehsugorodott, pergamenszerű bőr maradt, még ma is ismert.

Egy kínzó féltékenységi jelenet után, mindkettőnknek egyszerre jutott eszünkbe az inka szokás. Ki akartuk irtani magunkból ezt az indokolatlan, gyötrő bajt, amelyről tudományosan és tapasztalatból megállapítottuk, hogy gyógyíthatatlan. Miért kell az arcunk szépsége is? Nem elég-e nekünk a szemünk, eszünk, lelkünk, testünk? Sokáig töprengtünk rajta, míg végre elhatároztuk, hogy szerzünk a kenőcsből és bekenjük vele az arcunkat. Ha látni akarjuk egymást, a képet nézzük.

Nem látjuk egymás arcát, de a másét sem akarjuk látni. Gyűlöljük az emberi arcot. Ezért nincs és nem is lesz gyermekünk soha.

— Maguk is kíváncsiak a végre? Pedig talán jobb ezt nem tudni.

Daisy és Manon voltak a legkíváncsibbak. Magam is kíváncsi lettem. Villadarias túl volt rajta^ ő már régen tudta.

Fernando egy asztali gongra ütött és egy illatosán igőzőlgő szekrénykét tolatott be. Lehúzatta Daisy balbábáról a harisnyáját, kinek a szekrényke függőnye alá kellett azt dugnia. Ezalatt lerajzolta kezeinek vonásait egy füzetbe és számot adott neki. Hozzájegyezte pá születési dátumot is az órával együtt. Ezután a gőzéből kihúzott lábán nézte meg a talpvonalait. Ugyanazt tette Manonnal is, velem is.

Mikor ezen túlestünk, az asszony a szemeinket festette le külön-külön lapra, éppen úgy dátumozva, számozva, mint a férje.

Az eredményt nem kaptuk meg. Utánunk küldték Biarritzban.

Néhány nap múlva ismét négyen ültünk együtt a reggelinél, mikor Villadariasnak levelet hozott a posta. Külön zárt borítékban volt mindhármunk részére a válasz benne.

Most is Daisy volt a legkíváncsibb. A szokottnál is sápadtabban adta át, mikor elolvasta: — A következő év ugyanezen hónapját már nem éri meg. De ne búsuljon, örömben távozik el.

Manon hitetlenkedve kacagott az övén: — Hetven évet ér meg. Két gyermeke lesz.

Az enyémben ez állt: — Életének hosszúságát nem állapíthatjuk meg pontosan, mert alapéletvonalából hét megfrissülő oldalvonal ágazik. Ezek 120—130 évet tesznek ki összeadva. Minthogy azonban ilyen magas évszámokban nincs gyakorlatunk, a maga állati életerejét kivételként vesszük az általános szabály alól.

Ebben az időben pedig még szó sem volt Steinach, Voronoff, Doppler és Lakatos megfiatalító eljárásáról.

A következő esztendőben találkozom Villadariaszal. Tőle tudtam meg, hogy Daisy meghalt. Egy cannesi villa terraszán aludt el, napnyugtakor.

Néhány év múlva Parisban Manon szólított meg az utcán. Alig ismertem meg polgáriasan egyszerű ruhájában a biarritzi éjjelek csillagát.

— Úgy-e nem ismeresz meg? Férjhezmentem, éksze-reimet eladtam. Férjem hotelt bérel Chantilly-ban, jó éttermet tartunk. Ha kijössz a versenyekre, szállj hoz-

zánk. Apropos! A múmia tévedett. Két gyereket jósolt nekem és már három van.

A havasi vadászt, a tetterős embert, a medvék és asszonyok után kalandozó erős, csontos tömpeorrú, tatárfejú, európai műveltségű összekelyt, gróf Lázár Jenőt a hátgerince betegszékbe nyomta. Egy napon török burnuszban üldögélve találtam. Lábai a karosszék folytatásaként mereven nyúltak előre. Csibukozott. Csibukjának borostyánját egy erdélyi török basa ajándékozta hajdan egy Lázárnak és ráadásul még egy csibukcsit is. Ez őrizte, tisztogatta és gyújtogatta a különféle csibukokat a Lázárok ősi várában, Szárhegyen.

Forró tea mellett, a kandalló előtt hallgatta Jenő az-napi borgoprundi vadászélményeimet. Közben néha-néha — hiszen régi, jó barátok voltunk — őszintén felbődült fájdalomban, mint az erdélyi rengetegek ős bívalybikája.

A nyirkos, sötét őszi estén a kandalló és a lámpafénye megnyugtatón pihent meg a vörösfenyőből gyalult székelyízű falburkolaton, melynek nagy részét, míg hátgerince megengedte, maga dolgozta. Lázár Jenő most már csak rajzokat, utasításokat adott asztalosainak, kiknek munkáival azután a hozzá közeliakat ajándékozta meg.

Hét kopogás hallatszott a kert ajtaján.

— Ereszd be őt, Berze — fordult felém.

Nagyvirágos cigányos kendőbe csavart, magábaroskadt asszony állt az ajtó előtt. Tipegő léptekkel, szó nélkül sietett előre. Súlyos, borzongató levegő tolakodott utána. Mint a helyét ismerő kutya kuporodott a kandalló elé.

— Felülről jössz, Anika? Megint hoztál fűvet? Fogyogat már.

Az asszony a keblébe nyúlt, zacskót vett elő. Csesznye-fekete szemeit Jenőre emelte és hangtalanul tette a lába elé.

— Rossz idők járnak rám, roppant fáj a hátam, már a fű is alig segít. Meddig tart ez még? Vesd ki, ha itt a kártyád!

Amikor a cigányasszony a kebléhez formálódott, behajlott kártyacsomót kihúzta, mintha rugó lökte volna fel fáradtan elhagyott alakját. Virágos kendőjét lelökte a válláról. Ekkor tűnt fel karcsú fiatal termete, melyre mélyen árkolt, szenvedéstől dúlt arca szomorúan cáfolt rá.

Lázárhoz lépett és érthetetlen varázsigéket mormolva, az egyik kezében lévő kártyacsomót Jenő homlokára szorította, a másikat pedig burnusza alá, a szíve tájékára. Hirtelen egybecsapta a két részt, hétszer megkeverte, balkézrel megemeltette, ráköpött, lekuporodott és egyenkint rakta ki a kártyákat, hetet visszatartva, Ezeket legyezőszerűen az arca elé tartotta, majd hetet tett le és a többit szedte fel. Hét csomót rakott ki.

— Válassz! fordult Jenőhöz. Ez megérintett botjával egy csomót. Anika erre felemelkedett, legyezőt esinált a megjelölt csomóból és bűbajos szavai most mér félre nem érthető szavakba folytatódtak:

— Az új füvet már nem érzük meg.

Azután elment, ahogy jött.

Oláh cigánylány volt, a vajda lánya. Tovább vándorlásuk előtt Jenő marasztalta. Elment a többivel mégis. Kilenc hónap múlva már másodmagával tért vissza. A kis purdénak is tömpe orra volt. Jenő férjhezadta az erdőkerülőjéhez. Az asszony néha-néha még felkereste Jenőt. Egyszer tovább maradt, az ura sem volt otthon és a kicsi purdét széttépték a farkasok. Az asszony egész télen lázban feküdt. Tavaszra az lett a rögeszméje, hogy

gyermeke csak lakást változtatott, lent lakik egy sírban, alszik. És a havasokból minden holdtöltekor lejött a temetőbe altatódalt dúdolni neki. A következő esztendőben már nem jött le, de Jenőnek sem volt már több fűre szüksége.

A néhány évvel ezelőtt meghalt Förster Sándor — kinek Bécsben, a Kohlmarkton egy nagy ízléssel vezetett műkereskedése volt, melyet három fia most tovább vezet — nemcsak üzleti, hanem személyes barátom is volt. Órákon át beszélgettem vele üzletében. Műtárgyait, melyeket a világ minden részéből kapott, épp úgy megmutogatta nekem, mint azokat, melyeket kiválasztott bécsi munkásokkal csináltatott. Tudta, hogy a szépben való gyönyörködés milyen öröm számomra. Gyakran kerestünk együtt Parisban régi műtárgyakat. Okvetlenül befolyásoltam ízlését ebben az irányban, annál is inkább, mert a modern alkotások nagyon gyakran emlékeztetnek gyárimunkára és nem könnyű bennük mindig nivót tartani. Néha közösen vettünk meg értékes darabokat. Különösen kínai műtárgyakkal, melyek a szépség ősföréséhez vezetnek, volt ez így. A kínai művészet Förster egyik fiát úgy magához ragadta, hogy ma ezen a téren, egyike a legelső szakértőknek.

1931 őszén néhány kínai tárgytól csábítva Förster üzletébe mentem. Hosszabb ideig maradtam ott, mert a szép, öreg bútorok között úgy éreztem magamat, mint egy templomban, ahol a hit helyett a művészet szépíti meg kiegyenlítőn és kiengesztelőn a napi élet laposságait. Förster íróasztalán több, öreg, gyönyörű kötésű könyv feküdt. Az egyiket véletlenül felnyitottam, számokkal volt telenyomtatva. Érdeklődésemre megtudtam, hogy ezek asztronomikus táblázatok, horoszkóp felállításához.

Semmi különöset sem találtam benne, mert öreg Kína és a horoszkóp igen jól megférnek egymással.

Kértem az én horoszkópot. Megadtam születési adataimat az órával együtt. Erre egy ideig könyveiben lapozgatott, balkezemet pontosan megnézte és nyugodt hangon jelentette ki:

— A maga sorsát Jupiter befolyása csak később fogja kedvezően irányítani és még a jövő év folyamán megismerkedik a börtönnel.

Így is történt.

LIII. FEJEZET.

Botrány a bécsi klubokban. — Tíz hónapi kiadatási eljárás. — Bécsi pöröm.

Montecarlóban, feleségemmel a dinerhez öltözködünk, mikor az „Eclereur de Nice” helybeli lap esti kiadását hozták szobámba.

Szemem egy sürgönyön akadt meg:

„Nagy kártyabotrány Bécsben!”

„Bécs, 1932 ápr. 17. Bécs egyik legelőkelőbb klubjában hamiskártyásokat lepleztek le. A rendőrség néhány arisztokratát, akik hamisjátzással vannak vádolva, — fogságba helyezett. Dr. Löwy Hermann és felesége öngyilkos lett. A hamisítók feje báró Berzeviczy György, egy igen előkelő úr. A vizsgálat folyik.”

Azonnal csomagoltattam és néhány óra múlva zsemben a Bécsbe szóló jeggyel elutaztam. Tisztázni akartam a dolgot, mert elbújni sohasem volt szokásom.

Milánóban minden újságot megvettem. Nevetséges rémhistóriákat írtak rólam. Útitársaim a bécsi botrány-

ról és rólam beszéltek. Különös érzés, ha az étkező kocsi-
ban a körülöttünk levő asztaloknál magunkról hallunk
beszélni. Ezek után mégis okosabbnak tartottam „egy-
nesen” nem Bécsbe menni. Fiúméba utaztam, hogy ott
tanácsot kérjek Pancera barátomtól, a feljebbviteli bíró-
ság nyugalmazott elnökétől. Sajnos nem találtam otthon
Ezért azután elhatároztam, hogy folytatom utamat
Bécsbe, de a vasútállomáson két detektív elfogott.

Autóba ültünk és itt azt kérdeztem tőlük, hogy me-
lyik hotelben fogok lakni. Nevettek rajta.

Nem panaszkodhatom, hogy a börtönben nem jól
bántak velem. Egy besötétített terembe vezettek. Ennek
a lakói már aludtak, de az új vendég érkezésére felfi-
gyeitek. Éjjeli látogatásom okáról való kérdezősködé-
seikre nyugodt hangon csak ennyit mondtam:

— La fatalita!

Ezzel megnyertem rokonszenvüket. „La fatalita”
ellegendő volt számukra. Kíváncsiságukat ezzel tökéle-
sen kielégítettem.

Én ebben a pillanatban ezt az éjét epizódnak tekin-
tettem. Afrikában sokkal rosszabb éjszakákat töltöttem
Egy érdekelt csupán, hányan fognak társaim közül hor-
tyogni.

Verlaine alkalmilag nagy szakértelemmel jegyzi meg:
(aki maga is elég hosszú ideig „ült”): Az ember elég ha-
mar megtanulja kevéssel beérni.

Oscar Wilde is úgy véli, hogy a börtönben minden
öncsalás megszűnik.

Ez első éjjelen, melyet vasajtó mögött töltöttem,
tisztába jöttem azzal, hogy tarka életem új szakasza
kezdődik, hogy régi életem örökre lezáródott és annak
emlékében már csak egy árnyékéletet élhetek. Ezen az
éjjelen eszembe jutott Marcus Aurelius mélységes mon-

dása: „A szerencsétlenségben gondolj arra, hogy egyedül az embernek adódott meg minden megtörténtet „önként” követni!”

A „fatalita” fogalma megnyugtatta idegeimet és belső világomat kiegyensúlyozta. Ez a vigasztaló nagy gondolat túrhetővé tette új „existenciámat”, úgy, hogy nemsokára mindenbe beletörődtem. Ez sokrateszi egykedvűségre emelt, hogy ne érezzék megalázottságot.

Megmenekültem attól, amit Oscar Wilde a börtön átkának nevezett: „A börtönt sokan kiviszik magukkal. Mint titkos szégyent rejtik ezt el szívükben és mint szegény megmérgezett lények, elrejtözve várják a halált.”

Nem rossz tréfája a mindenható „fatalita”-nak, hogy éppen Fiúmében „ültem”. Egyetlen börtön sem nyújthatott volna nekem elmélkedésre méltóbb keretet, mint ez. A magyaroktól épített régi citadella mellett fekszik. Pár lépésnyire tovább a kormányzó palotája áll, ahol Szapáry Pál és Nákó Sándor grófoknál sok víg pezsgős estét töltöttem. Börtönöm ablaka József főherceg parkjára nézett (a mai József fkg marschall apja) aki itt engemet annakidején mint futkározó gyereket óvott, nehogy az aloe bokrok közé essem.

Ablakomból láttam a tersatói várat, amely a Frangepánok hatalmas nemzetségéhez vezette álmaimat. Egy Frangepán szívben és földi javakban oly gazdag volt, hogy Róma szegény lakosságát pestis idején ingyen látta el naponta kenyérral. Innen származik a neve: Franco pane (ingyen kenyér). Mauzóleuma közel a Cecilia Metellá-éhoz — azon a tájon, hol annyi holdvilágos éjjelen kocsiztam végig szerelmesen a Campagnán, a földtörténelmileg legkitaposottabb útján — a Via Appián.

A tersatói várban egy csodatevő kápolna van, az

adriai hajósok híres búcsú járóhelye. A mindennapi hangszó, amely ebből a kis kápolnából hangzott föl hozzám, nyugtatta meg esténként lelkemet.

Hogyha a Quarneróban egy kis hajócska a szigetek, sziklák és örvények között a jeges bórának vagy a forró sirocónak erőtlen játékszerévé válik, ha sem vitorla sem evező már nem segít, „akkor” a tengerészlélek kétségbeesésében ebbe a Jds templomba kapaszkodik és innen remél segítséget és mentséget. Ha pedig se hajó, se hajós nem tér vissza többet, akkor a hátramaradottak gondolnak énre a kis templomra, mert tudják, hogy végveszélyben minden adriai tengerésznek utolsó gondolata ide menekült és lelkeik így egyesülnek. Az élőké a holtakéval.

Belenyugszom a történetekbe. De másképp ez nem is lehet. Lelkem iránytűjét már más oldalra állítottam be. A mentőcsónakot irigység nélkül engedtem át — másoknak, pedig ez talán engemet is elbírt volna. Egyedüli célomat, a kifelé való nyugalمامat a börtönben úgy értem el, hogy fixiroztam életem mértföldköveit és elvonultattam magam előtt élményeimet. Kizárólag a múltban éltem, még újságot sem olvastam. Shakespeare, Goethe, Dante, Homer, Cervantes, Rousseau, Schiller, Voltaire, Nietzsche, Gogol és hasonló szellemek nyújtottak számomra társaságot és építették meg a hidat multamhoz. E szellemóriások árnyékában fogamzott meg emlékkönyvem részletes terve.

A határról az osztrák hivatalnok igen udvariasan kísért Bécsbe és dr. Auerbach törvényszéki főtanácsos esetemet a legnagyobb alaposággal és gyorsasággal vizsgálta meg. Tíz hónap alatt Ausztria keresztülvitte ellenem a kiadatási eljárást.

1933 március 22-én érkeztem Bécsbe és már május

10-én megkezdődött a tárgyalás melyet az újságok következőképpen közöltek:

„A bécsi büntetőtanácsnál megkezdődött az eljárás Berzeviczy György ellen csalásra való felbujtás (nem hamis kártyázás) címén. A vád jogászi körökben nagy feltűnést keltett, mert károsodott nem volt, Berzeviczy ezeknek a kluboknak tagja sem volt és nem játszott ott, hiszen a játékok ideje alatt már régen nem is lakott Bécsben. Berzeviczy azzal van vádolva, hogy dr. Löwyt és a „Wiener Club”, a „Wiener Cercle” más tagjait a hamis játékokra vezette. Löwy öngyilkossága előtt levélben mindent bevallott és kijelentette, hogy óriási játékszerencsét annak köszönheti, hogy a Berzeviczy „horoszkópot” játszott. Berzeviczy egy nap megjelent nála és közölte vele, hogy az ő asztrológiai megfigyelése után mindenkinek nyernie kell a baccaratban.

Löwy örömmel fogadta az ajánlatot és nyereségének felét ígérte neki, ha Berzeviczy megtanítja a horoszkópra. Dr. Löwy hagyatékában egy összegyűrt papírdarabot találtak, melyre ceruzával ez volt írva: „7, pick dame, 2, 4, szívkirály...” Így voltak a kártyák összeállítva, amellyel a két klubban játszottak. A „Wiener Cercle”-ben megtaláltak egy játéksomagot, amely Berzeviczy szisztémája szerint volt összeállítva. Dr. Löwy és az államügyészség előtt „ismeretlenek”, akik a titokba be voltak avatva, ismerték a kártyák sorrendjét, a „lauf”-ot, ezért nagy tétet tettek és nyertek.

Berzeviczy, (akit dr. Ettinger Kurt, az ismert védő ügyvéd, Ausztria egyik legjobb törvívója nagy odaadással védett) arról, hogy kik voltak társai, megtagadott minden vallomást. Ő csak a halott dr. Löwyt vádolta, akinek már nem történhetett baja.

Berzeviczy György ma 65 éves. A nemzetközi já-

tékvilág egyik legismertebb és legnépszerűbb alakja. Egy időben igen vagyonos volt. Fényűző életmódja azonban igen sok pénzbe került

Berzeviczy György haja és bajusza őszes. Elegáns sötétkék ruhát visel, az adatok szerint 1867-ben született és büntetlen előéletű. Arra a kérdésre, hogy bűnösnek érzi-e magát, azt feleli, hogy igen, de a vádtól egy kis eltéréssel. A felbújásban nem érzi magát bűnösnek, csak abban, hogy erről az ügyletről tudomása volt.

A törvényszéki tárgyalás elnöke Goldstein Henrik udvari tanácsos felszólította, mondja el élete folyását. A törvényszék a vádlottat látható érdeklődéssel hallgatta. Budapesten járt iskolába. Atyja nagybirtokos volt, többizben országgyűlési képviselő. Egyedüli fiú. Már a gimnáziumban sokat kártyázott. Huszonnégy éves korában belépett a Nemzeti Kaszinóba (egyike Európa legelső klubjának). Atyja 4000 holdat hagyott rá. Nagylábon élt, mert mint mondotta:

— Nem voltak anyagi gondjaim. Semmit sem dolgoztam, a nagyvilágban éltem, nagy utazásokat tettem és — játszottam. Legnagyobb utazásom távolról sem került annyiba, mint egy viharos éjszaka a kártyaasztalnál. Beutaztam Afrikát, felfedeztem egy elefánt temetőt, amelyben annyi elefántcsontot leltem, hogy ezt 5000 angol fontért adtam el.

— Milyen iskolákat végzett? — kérdezte az elnök.

— Jogot tanultam, de csak két alapvizsgát tettem le. Ha atyám tovább él, tovább tanultam volna. Így átvettem a birtokot, amelybe igen sokat fektettem be. Majd az egészséget eladtam, úgyszintén rendkívül értékes képeimet is. Ezután telepedtem le Nizzában. Nemcsak kártyát, hanem még sakkot és tenniszt is nagy pénzben játszottam. A háború kitörésekor Franciaországban tar-

tózkodtam. Ott pénzemet visszatartották. 20.000 arany frankkal a zsebemben menekültem Svájcba, hol egy igen magas állású úrral párbajoztam, aki az osztrák-magyar hadsereg tisztjeit megsértette. Haslövést kapott, de nem halt bele. — Ezután hazatértem és katonai szolgálatot teljesítettem Bécsben, a francia cenzúrában.

Berzeviczy jól beszél németül, ha egy kitételt keres, nevetve mondja:

— A börtönben elfelejtettem beszélni.

Ez előadás után áttér a pör tényleges tárgyára, a bécsi klubok hamisjátékára és ezekről a következőket mondja:

— Ez a szisztéma egyáltalán nem tőlem ered. Minden kártyajátékkönyvben elolvasható. Időről-időre megjavítják. A gondolat, hogy ezt a bécsi klubokban felhasználják, nem tőlem származik. Nem vagyok felbujtó. Egész feladatomban a technikai kivitelben állott.

— Kik voltak a társai? — kérdezte az elnök. Erre Berzeviczy, ki vallomását eddig igen folyékonan adta elő, bizonytalanná vált és mondta:

— Mindent beismerek, amit én tettem, de súlyos lelkiismereti összeütközésbe kerülnék, ha neveket mondanék. Ezt semmiesetre sem fogom tenni.

Berzeviczy konokul hallgatott. További vallomásai során sem akarta megmondani, ki volt beavatva szisztémájába. Az elnök kérdésére a dr. Löwynek adott horoszkópról a következő választ adta óriási derűtség között:

— Dr. Löwynek tényleg beszéltem egy horoszkópról, hogy eszerint játsszon. A „horoszkóp” azonban csak tréfa volt. Nekem kellemes volt így mondani, neki meg kellemes volt ezt elhinni.

— Hol tanulta meg ezt a hamis játékot? — kérdezte az államügyész.

— Ez a „portugáliai szisztéma”, amely minden francia újságkioszkban öt frankért kapható. Igen jól van felépítve és nagyszerűen funkcionál, de ha utánakevernek, úgy az egész szisztéma egy garast sem ér. Külföldön mindenütt alaposan kevernek, csak Ausztriában nem — gemütlichségből.

Berzeviczynek ez a kijelentése ismét nagy derűtséget okozott, az elnök és az államügyész is hangosan nevetnek. Egyáltalán az egész tárgyalás igen derült hangulatban és udvarias modorban, mint egy szalonban, folyt le.

— Használta ez maga másutt is? — szólt közbe az államügyész.

— Ha valaki detektívregényt olvas, annak már gyilkosnak is kell lennie? — kérdezte Berzeviczy mosolyogva.

Berzeviczy ennek a szisztémának még egy nagy hiányát hozta fel. — A játéktermekben ugyanis az a szokás uralkodik, hogy a szerencsés játékosok játékát mások is utána játsszák. Így több megfigyelő játékos is hasznosan lovagolt a beavatottakon.

— Most már mi is nagyon jól kiismerjük magunkat a hamis játékban — mondta az elnök a legnagyobb derűtség között.

~ Talán! De minden tudomány csak akkor ér valamit, ha nem kevernek — hangsúlyozta Berzeviczy kitörő derűtség között.

Tizenöt hónapi börtönre ítélték és kiutasítottak. A törvényszék a tizenháromhónapi vizsgálati fogságot beszámította, úgy, hogy két hónap múlva visszakaptam szabadságomat.

Az államügyész megfellebbezte a vizsgálati fogság beszámítását. Dr. Ettinger jogi fejtegetéseire a főtörvényszék ezt a fellebbezést elvetette.

A X. kerületi törvényszék fogházi alkalmazottainak — az igazgatótól az utolsó „fázi”-ig — (foglyok, kik a takarítási munkákat végzik) a humánus bánásmódot, a nagy tisztaságért és a jó kosztért szívemből köszönettel tartozom. Mint egy szanatóriumban, úgy éreztem magamat.

Nem akarom azt a kérdést szellőztetni, hogy méltatlan embereknek „falaztam”-e.

Méltóságomon alulinak tartom mentségekhez folyamodni. Azonban hangoztatnom kell, hogy ennek a két bécsi klubnak nem voltam tagja és az ő játékaikban személyesen nem vettem részt. Ezért nem is lettem, mint tettes, hanem mint felbujtó — elítélve. Sohasem voltam hamis játékos.

La Croce könyvében Mussolinit idézi: „Egy jellem teljes kialakulásához hosszabb időt kell börtönben töltenünk.”

Ehez én a következőt fűzhetem, amit ott tanultam:

— Vedd az életet a könnyű oldaláról! Ne szegülj sorsod ellen, bárhova helyezett is el! A legszegényebb is gyönyörködhetik a csillagos égben, csak vesse a szemét fölfelé!

Tarts a humorista Wilhelm Busch-sal, aki azt mondja: „Szeretem az elmúlt fájdalmakat.”

*

E könyv kiadása közben; értesültem, hogy gelsei Gutmann Ottó báró, Bécsben öngyilkossági kísérletet követett el és ez összeköttetésben volt az annakidején folyó játékpörrel.

Kötelességemnek tartom ezért a következőket megjegyezni. Én úgy a vizsgálóbíró előtt, valamint a tárgyaláson precízen kijelentettem, hogy én báró Gutmannal a kártyajátékban soha, csupán a francia lóversenyeknél voltam, mint társ érdekelve. A versenyekre ő dr. Foregger Frigyes ügyvédi irodájában nagyobb részesedési kölcsönt adott, melynek veszteség esetén való visszafizetésére köteleztem magamat.

A verseny rosszul ment. Kötelezettségemet kamatos-tól több részletben teljesítettem és teljesen kiegyenlítettem.

A részleteket legtöbbször az osztrák Automobil-Clubban készpénzben fizettem vissza és ezeket báró Gutmann azonnal pontosan bevezette jegyzőkönyvébe.

Gutmannt évtizedek óta ismerem. Tudtam, hogy igen előkelő, gazdag, nagyiparos családból származik, de úgynevezett baráti összeköttetésben sohasem voltam véle. Társaságban vagy külföldön sem jöttünk össze. Az operában gyakran találkoztunk. Itt szívesen hallgattam mély zenei és zenetörténeti ismereteit. Vele való összeköttetésem csupán abból állott, hogy én egy nyáron az Automobil-Clubban elbeszéltem neki, hogy pár nap múlva Parisba utazom a versenyekre játszani így jött létre a fenti megállapodás.

Hogy a fizetési terminust betarthassam, egy napon a klubkomornyikhoz fordultam. Ő volt a mi klubbankárunk. Elmondtam neki, hogy pénzre van szükségem, de nem klubadósságból, hanem váltóadósságból kifolyólag, amellyel lóverseny-társamnak tartozom.

A komornyik a klubviszonyokról sok mindent traccsolt. Lamentált, hogy a klubtagok között sok a kintlévősége. Elárulta azt is, hogy báró Gutmann az utóbbi időben nagy szerencséivel játszik és így azt hi-

szi, hogy tartozásom törlesztésére halasztást írog adni. A komornyik kért, hogy protezsáljam be az akkor tervbevett badeni játékbankba.

— Nem olyan könnyű dolog ez, — jegyeztem meg, — mert nyilvános klubban a klubkomornyiknak egészen máskép kell védekeznie, mint egy zártkörű társaságban.

— Hogyan? — kérdezte.

— Ha értene franciául, tudnék magának egy könyvet mutatni, amelyből láthatná, hogy egész kártyaszériákat csempésznek a klubba.

Érdeklődéssel hallgatott. Megállapodtunk és ez a megállapodás lett az alapja a pörnek is és e könyvem megírásának is.

A komornyik elhozta nékem a kért kölcsönt. Fizettem Gutmannak és gratuláltam szerencse szériájához. Ennyi az egész.

A szerző ufószava.

Egyszer születnie kell egy lelkeket kapcsoló lángésznek, aki kézikönyvet ír majd általánosan érthető lelki esperanto nyelven, hogy minden ember felfoghassa az agyával és megarthassa a szívében mind azt a „közös”-et mely minket az életgondok egyformaságából felemel.

Ennek a lelki gyógyszerkönyvnek tartalmaznia kell, mint gyógynövényt: a szent Ganges folyó lótuszait, az Eufrat pálmáit, az Olymp fényes csúcsának felhővirágait, a Sinai hegy hét szűkesztendejének tíz örökéletű kővirágát, a Golgota örök békét lehelő olajfáit és a Medinától — Mekkáig vezető úton zarándoklók pazar színű virágait.

Ez a „Mindenki-könyve” elrendel majd néhány „vallásközi” ünnepnapot, mely azonban a kalendárium-ban nem a vörös, de a reménység zöld színével fogja jelölni a „Mindenki ünnep”-ét.

Ezek döntik majd le az emberi lelkeket elválasztó korlátokat.

Bizonyára elrendeli majd a zsidók „Jom kippur”-ját, a „kiengesztelődés napjára”-t, amelyiken mindenki köteles mindenkinek, ki az elmúlt esztendőben rosszat követett el vele szemben, kivétel nélkül, alku nélkül — megbocsátani. Meg kell bocsátania anélkül, hogy csak gondolkodnia is szabad volna arra, hogy neki is megbocsátanak-e.

Így lenne minden esztendőben ezen az egy napon „mindenki” igen gazdag. Mert megbocsátani anélkül, hogy megbocsátást követelnénk vagy csak várnánk as, a legnagyobb lelkigazdagság, amivel ember bírhat.

Ünnepnapul kell elrendelnie még a katolikus Mind-szentek napját, hogy ezen a napon minden élő ember szeretettel és hűséggel gondoljon azokra, akik hátrahagyták őt a földön és akiket ő is követni fog, mert követnie „kell”.

Ezeknek az eltávozottaknak, akik az el nem téveszthető utat mutatják nekünk — ajánlom életem könyvét.

Félelem nélkül gondolok arra a napra, midőn majd nekem szól az indulási-jel, mert biztosan tudom, hogy „odaát” sokan várnak rám és ha megérkezem hozzájuk, meleg barátsággal fognak üdvözölni. Így nem sokat jelent számomra, hogyha távozásomkor csak kevesen intenek búcsút.

A kiadó ufószava.

A hosszú évtizedek tarka eseményeinek anyagát csak részletekben lehet közölni. A visszamaradt emlékek kiegészítőleg szintén meg fognak jelenni.

Legközelebb „A játék ördöge” jelenik meg. Az „ötezer asszony férfiá”-val pedig záródnak a szerző vallomásai.

Francia lóversenyek.

Életem folyásának ellentétes áramlataiban, örvényeiben mindig nagy kedvteléssel, sportörömmel úszkáltam. Lebuktam, de nem süllyedtem el, — fenntartott önérzetem, önbizalmam.

Most pár év óta a nagy viharok helyett, itt, egy aranyos faluban a Duna mellett sportolok a — szúnyogokkal, jó kedélyben, jó egészségben. (Holz berühren.) De ezen csendes helyen is nagy izgalmakat élek át. Évek alatt, napi 10 órai munkával vasszorgalommal kidolgoztam egy fogadási tervet a francia, angol, vagy belga lóversenyekre (csak ott érdemes nagyban fogadni). Be tudom *bizonyítani*, hogy *egyforma* téttel 33% minimális előnyt tudok elérni.

Kit ez érdekel, keressen fel Dunapentelén (Fejér megye). Nem fogja megbánni, bízson hiúságomban.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

I. Fejezet. Munkakönyvem	5
II, FEJEZET. Az ezüst karosgyertyatartó. — A titkos szekrény. — A Rubensmetszetek. — Egy lovagi tornajáték. — Sándor, a nagy nőcsábító és Rikolf, a bús lovag. — A párisiak patkányt esznek. — Az első betű.....	7
III. Fejezet. A kastély égése. — Megsüli a juhnyáj. — Bűnbánó Magdolna. — A harangozó hősi halála.....	16
IV Fejezet. Az erdei lakban. — ítélet a tölgyfák felett.....	18
V. Fejezet. Nevelőm tanítási rendszere. — Nyereg nélkül lova- gok. — A miskolci borzaímas éj. — Hamis ferbli játék.	21
VI. Fejezet. Várjuk a betyárokat. — Kutyakaloda. — A provence-i toronyszoba. — Első vadászat.....	26
VII. Fejezet. Családi címer és családi történet. — Gróf d'Har- court elbeszéli Maria Antoinette nászútját.....	29
VIII. Fejezet. Lengyel menekültek. — Játékkártyák. — Táncolni tanulok. — Első szerelem. — Napoleon, 'patience és Ester- házy herceg. — Napóleon, mint sakkjátékos.....	38
IX. Fejezet. Október hatodikán. — „Othello” és a „Peleskei nótárius.”	42
X. Fejezet. A pap bácsi házvezetőnöje és a sétáló liszteszsák.....	44
XI. Fejezet. Az erdei „nagyúr”. — Első szerelmi sikerem.....	47
XII. Fejezet. Játéktörvényem. — Leszokom a dohányzásról. — Mailcoachon. — a „Draag” versenyre.....	51
XIII. Fejezet. A két gyertyatartó vándorlása. — A vármegyeház- utcai „szalon”. — Réta. — Holdkórost játszom. — Verekedési rendszerem. — Kiugrás az ablakon. — Bűzbomba.....	55

XIV. Fejezet. A vöröshajú ápolónő. — A király látogatása. — Az összekötött kapuk. — A szögbe lépett uzsorás. — A magyar football.....	61
XV. Fejezet. Hazárdjáték az iskolában. — Ételmiserkereskedés az internátusban, — Verekedés a történelemtanárral. — Érettségizem. — 11-es dragonyos leszek.....	64
XVI. Fejezet. Baskirtschew Mária. — Temetők. — Nyilvános helyek	67
XVII. Fejezet. Párbajkódex. — Ferencz József megszőktetésének terve. — A halottas kocsis. — Az éjféli párbaj. — Az úszó nadrág. — A sárga bőrend. — Jogász bál. — Vadászat és kártyázás három nap, három éjszakán át. — Először Montecarlóban	78
XVIII. Fejezet Viharos hajózás Algirba. — Arab házasságom. — A hastánc őshazája. — A sivatagban születik meg első roulette szisztémám.....	88
XIX. Fejezet. Kozarek, a hóhér. — Néném pincéje. — Kimer belakozott orra. — Gróf Széchenyi Andor. — A montecarlói veszett macska.....	102
XX. Fejezet. Tristan és Isolde. — Szerelmi kalandom Matildal. — Eljegyzésem nővérével.....	111
XXI. Fejezet. Négyesfogatot kapok. — Búcsúra görögdinnyével. — Anna bál Tátrafüreden. — Megbosszulom kutyám halálát.	123
XXII. Fejezet. Atyám halála.....	127
XXIII. Fejezet. Földesúr leszek. — A szellemjáró Ór.....	131
XXIV. Fejezet. Albániai kalandom.....	134
XXV. Fejezet. A Nemzeti Kaszinó,.....	146
XXVI. Fejezet. Képviselőválasztási harc Bánffy alatt. — Miklós Gyula sorsdöntő lábtartása. — „Emil te csalsz!” — Sakkjáték egy hamis fogsorban.....	151
XXVII. Fejezet. A tóba dobott gyémánttű és az ellopott sarok - kő. — Vadászat kiherélt vaddisznóra. — Borgóprund. — Vadászat gramofon mellett. — Kopózás. — A dürgő fajdkakas. — Fogadás száz üveg pezsgőbe. — Milán exkirály. — Battenberg Sándor. — Két csatlósom. — A szakálszárító. — Rudolf halálának oka.....	156
XXVIII. Fejezet. Lóversenyek. — Achilles II. — Primás II. — Nagy kártyveszteségek Hamburgban. — Szanálás ferblivel.....	170
XXIX. Fejezet. Otéro.....	174

- XXX. Fejezet. Martinuzzi bíboros meggyilkolásáról. — Házasságom a szomszéd Csáky Pallavicini Orsini házból. — Régi történetek.179
- XXXI. Fejezet Don Carlos és a mexikói trónkövetelő Iturbide.
— Az áruló fénykép. — A lovagias olasz úr.....191
- XXXII. Fejezet. Park-Club. — Jakabffy öngyilkossága. — Pisz-tolyokról és párbajokról.....193
- XXXIII. Fejezet. Egy tél Firenzében. — Don Carlos leányainak szívügyet — IV. Henrik meddő epedése. — Találkozásom d'Annunzióval198
- XXXIV. Fejezet. Anyám halála. — Az új kastély felépítése. — Nagypám kürtje. — Júius emléknapja.....205
- XXXV. Fejezet. Párbajom az alispánnal. — Botticelli Madon-nájának eladása. — Lord Rothschildnál. — Vesztések egy berlini klubban, — Anyagi összeroppanásom jószágigazga-tóm miatt. — Elhagyom Magyarországot és Velencébe költözöm.....208
- XXXVI. Fejezet. Don Jaime életembe lép. — Párbajom Péchy Andorral. — Gróf Chardonnet, a műselyem feltalálója. — Don Jaime házassági tervei. — Pármai Sixtus herceg gyón-tatóatyja. — Massimo herceg. — Gróf Rohozinsky. — At-költözöm NizKába,215
- XXXVII. Fejezet. A nizzai Cercle Mediterrane, — Türr gene-rális Bischofsheim. — Magin Wahrmann párbaj. — Cle-menceau. — Viszketőpor. — A rézkirály. — Wahrmann a rulettbe ül.....224
- XXXVIII. Fejezet. A nagyhercegek klubja Cannesban. — Egy nagy bridszjáték. — A Petropawslowsk orosz csatahajó. — Az én arab kabalám. — Mihály nagyherceg Ausztria-Ma-gyarország jövőjéről — A Romanowok és Orleansok közötti etikett-kérdés az én nagyhercegi ebédem. — Brodsky, az orosz milliomos. — Az orosz társaság.....236
- XXXIX. Fejezet. Két évtized a Riviérán. — Péter szomorú vége. — Amhise és az orviétoi érsek. — Tolstoj. — Cicero, vagy Cicsero. — Mayerbeer. — Herceg Henckel Donners-mark és Marchand ezredes. — Makarow admirális. — Já-ték szisztémám érdeklí a montecarlói bankot. — Az upsalai botanika tanára. — Vielliebchen.....242

XL. Fejezet. Schulz. — Kegyelmes. — A „netzke.” — Figurai. — Három asszony körül keringek. — Egy elefánttemetőt fedezek fel — A cannes-i szöktetés. — Dahabihejen a Nílison.	253
XLl. Fejezet. Otéro a kolostorban. — Kártyacsaták Deanvilleben. — Berzeviczy Ádám, a máltai lovag. — Erzsébet. királyné fekete keztyűje. — Madame d'Arlix. — Mistinguette. — Sarah Bemard. — Cleo de Mérode. — A belga királyi jacht kapitánya.....	262
XLII. Fejezet. Briandi. — Az amerikai Frick mindannyiunkat levág. — Paui repülésem Wrighttel. — A marseillei kikötőnegyedbeli kalandom.....	267
XLIII. Fejezet. Schalk. — Nikisch. — Toscanini. — Paderewsky.....	273
XLIV. Fejezet. Oroszország. — Összetévesztenek egy férjjel. — Harriman. — Nyereségek Steel részvényeken.....	275
XLV. Fejezet. Szemere. — A mandragóra. — Vszedelmes léggömbutazás. — Nagy kártyanyereség. — Széchenyi íróasztak.....	277
XLVI. Fejezet. Asszonylelkek.....	284
XLVII. Fejezet. A frohsdorfi kastély. — A francia királyok és asszonyaik... ..	290
XLVIII. Fejezet. Jaurès a kártyaasztalnál. — A háború kitörése. A francia levélcenzúrában. — Az ősgyók kutató trónkövetelő. — Terv egy kalózkincs kiemelésére. — Didi és a hűsvétzigeti köemberek.....	295
XLIX. Fejezet. Szép, öreg műkincsek között élem ki magamat. — Báró Mannesheim. — Báró Wrangel. — Clemenceau emlékezőtehetsége. — Hansy Riza. — Lys noir.....	300
L. Fejezet. A kíváncsi néni. — Tarokk XXI. nélkül. — Ülőfürdő a minisztériumban.....	312
Ll. Fejezet. Megfiatalítottam magamat. — Életszabályok.....	316
LH. Fejezet. Horoszkópom. — Schermanri. — A mumifikált szerelmes pár.....	324
LIII. Fejezet. Botrány a bécsi klubokban. — Tíz hónapi kiadatasi eljárás. — Bécsi pöröm.....	340
LIV. Fejezet A szerző utószavai.....	350
LV. Fejezet. A kiadó utószava.....	352
Francia lóversenyek	352